bertrand russell

EĞİTİM ÜZERİNE

say

ISBN 975–468–059–0

EĞİTİM ÜZERİNE / B. Russell
Türkçesi: Nail Bezel
Yayımlayan: Say Yayınları
Baskı ve Cilt: Engin Ofset
Dördüncü Basım 1999

Genel Dağıtım: **SAY DAĞITIM LTD. ŞTİ.**
Ankara Caddesi No. 54. Sirkeci, İstanbul
Tel: 512 21 58 – 528 17 54 Fax: 512 50 80

bertrand russell

EĞİTİM ÜZERİNE

Türkçesi
Nail Bezel

say

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 7

BÖLÜM I
EĞİTİM ÜLKÜLERİ 11

1. Çağdaş Eğitim Kuramının Temel İlkeleri 13
2. Eğitim Amaçları 33

BÖLÜM II
KİŞİLİK EĞİTİMİ 59

3. İlk Yıl 61
4. Korku 71
5. Oyun ve Hayat 87
6. Yapıcılık 97
7. Bencillik ve Mülkiyet 105
8. Doğruluk 113
9. Ceza 121
10. Öbür Çocukların Önemi 131
11. Sevgi ve Duygudaşlık 137
12. Seks Eğitimi 151
13. Anaokulu 159

BÖLÜM III
ZİHİNSEL EĞİTİM 169
14. Genel İlkeler 171
15. On Dört Yaşından Önce
Öğretim Programı 185
16. Son Okul Yılları 197
17. Gündüzlü Okullar ve Yatılı Okullar 207
18. Üniversite 213
19. Sonuç 223

GİRİŞ

Sanırım dünyada, bu yazar gibi, çocuklarına en iyi eğitimi vermek kaygısında olan, ama onları bugünkü çoğu eğitim kurumunun kötü etkilerine bırakmak istemeyen çok sayıda ana-baba vardır. Böyle ana-babaların karşılaştıkları zorluklar bireylerin tek başlarına gösterecekleri çaba ile çözümlenemez. Çocukları evde dadılar ve özel öğretmenler aracılığıyla yetiştirmek mümkündür, ama bu düzenleme çocukları doğalarının gerektirdiği arkadaşlık ortamından yoksun kılar, böyle bir eğitimin de en temel öğeleri eksik demektir. Ayrıca, bir çocuğa öbür çocuklardan farklı ve "garip" olduğu duygusunu vermek son derece kötüdür. Çocuk bu duygunun nedeni olarak ana-babayı görürse, onlara gücenmesi ve onların istemedikleri şeyleri sever duruma gelmesi hemen hemen kesindir. Bu düşüncelerle, sorumluluk taşıyan ana-baba çocuklarını ciddi kusurlarını gördükleri okullara göndermek durumunda kalabilir, çünkü var olan okulların hiçbiri yeterli görülmeyebilir, ya da yeterli bulunsa bile kendi oturdukları yerlerden uzakta olabilir. Bu nedenle, hem toplumun hem de çocukların iyiliği açısından, eğitim reformu davası sorumluluk duygusu taşıyan ana-babaların üstünde kalıyor. Eğer ana-babalar varlıklı iseler, özel sorunlarının çözümü için bütün okulların iyi olması gerekmez; uygun mesafe içinde bazı iyi okulların bulunması yeterlidir. Fakat sabit gelirli ana-babalar için tek yol ilkokulların iyileştirilmesidir. Bazı ana-babaların istedikleri reformlara başka ana-babalar karşı çıkacağından, etkin bir eğitim propagandasından başka

çıkar yol yoktur. Bunun da sonuçları ancak reformcuların çocukları büyüdükten sonra görülebilir. Böylece, kendi çocuklarımız için beslediğimiz sevgiden yola çıkarak, adım adım politika ve felsefenin geniş alanına gireriz.

Aşağıdaki sayfalarda, elden geldiğince, bu geniş alandan uzak durmak istiyorum. Söyleyeceklerimin büyük bölümü, çağımızın tartışmalı ana konuları üzerindeki görüşlerime bağlı olmayacaktır. Ama bunlardan tümüyle bağımsız olmak da mümkün değil. Çocuklarımız için arzu ettiğimiz eğitim, insan kişiliği konusundaki ülkülerimize ve bu ülkülerin toplumda oynayacakları rol konusundaki umutlarımıza bağlı olacaktır. Savaşçıl birine iyi görünen bir eğitimi barışçıl bir kişi kendi çocukları için istemeyecektir. Toplumcu bir kişinin eğitim anlayışı bir bireycininki ile aynı olmayacaktır. Daha temel bir görüş ayrılığına gelince, eğitimi belli inançları aşılamak için bir araç olarak görenlerle, eğitimin bağımsız yargı yeteneğini geliştirmesi gerektiğini düşünenler arasında hiçbir görüş birliği olamaz. Böyle sorunların ortaya çıktığı yerde bunlardan kaçınmak boşunadır. Aynı zamanda, psikoloji ve eğitim bilimlerinde bu nihai sorulardan bağımsız olan, ama eğitimle yakından ilgili önemli bir bilgi birikimi var. Şimdiden bu birikimin çok önemli sonuçları olmuştur, ama bu öğretilerin tümüyle özümlenebilmesinden önce yapılacak çok şey var. Bu yaşamın ilk beş yılı için özellikle doğrudur. Bu yılların eskiden tanındığından çok daha büyük önemi olduğu anlaşılmıştır. Böylece ana-babanın eğitimdeki önemi de aynı ölçüde artmış demektir. Amacım, mümkün olduğunca, böyle tartışmalı konulardan kaçınmaktır. Bazı alanlarda tartışmalı konulara girmek gerekli olur. Ancak ana-babalara seslenirken, insan onların çocuklarının güvencini içtenlikle isteyebilir. Bu bile, çağdaş bilgiye uygun olarak, birçok eğitim sorununun karara bağlanması için yeterli olur. Benim söyleyeceğim şeyler kendi çocuklarım konusundaki şaşkınlıklarımdan çıkan sonuçlardır. Bu nedenle konuya uzaktan ya da kuramsal

açıdan bir bakış söz konusu değil. Umarım söyleyeceklerim, ister benim vardığım sonuçları benimsemek, isterse onlara karşı çıkma yönünde olsun, öbür ana-babaların düşüncelerinin aydınlığa kavuşmasına yardımcı olur. Ana-babaların görüşleri son derece önemlidir, çünkü uzmanca bilgileri olmadığından, onlar en iyi eğitimcilere çoğu zaman engel olurlar. Eğer ana-babalar çocukları için iyi bir eğitim isterlerse, bunu vermeye istekli ve bu alanda yetenekli öğretmenler bulunacağından eminim.

Aşağıdaki yazılarda önce eğitimin amaçları ve eldeki hammaddeye uygulanan eğitimle ortaya çıkmasını bekleyebileceğimiz birey ve toplum üzerinde duracağım. İster kalıtımsal seçme, ister doğal ve yapay başka süreçler yardımıyla olsun, insan soyunun iyileştirilmesi sorununa değinmeyeceğim, çünkü bu konu temelde eğitimle ilgili sorunların dışındadır. Fakat kişiliğin, eski eğitimci kuşakların düşündüklerinden çok daha ileri ölçüde ilk yaşlardaki eğitimle belirlendiğini gösteren çağdaş psikoloji bulgularına çok önem veriyorum. Kişiliğin eğitilmesi ile bilgi eğitimi arasında ayrım yapıyorum. Bilgi eğitimi dar anlamda öğretim demektir. Böyle bir ayrım kesin olmasa bile yararlıdır. Öğretim görecek çocukta bazı erdemler bulunmalıdır, önemli erdemlerin başarıyla uygulanması için de çok bilgi gerekir. Bununla birlikte, tartışma amaçları açısından, öğretim kişilik eğitiminden ayrı tutulabilir. Önce kişilik eğitimi üzerinde duracağım, çünkü bu özellikler ilk yıllar için çok önemlidir. Ama kişilik eğitimini ergenlik çağına dek götürecek, önemli bir konu olan cinsel eğitimi de bu başlık altında ele alacağım. Son olarak, okuma yazmanın ilk dersinden üniversite yıllarının sonuna dek zihinsel eğitimi, bu eğitimin amaçlarını, programını ve olanaklarını tartışacağım. İnsanların daha sora dünyadan ve yaşamdan edindikleri eğitimi kendi alanımın dışında sayacağım. Ama insanların tecrübelerinden yararlanmayı öğrenmeleri, ilk yıllardaki eğitimin önde gelen amaçlarından biri olmalıdır.

BÖLÜM I
EĞİTİMİN ÜLKÜLERİ

I.
ÇAĞDAŞ EĞİTİM KURAMININ TEMEL İLKELERİ

Geçmiş zamanlarda eğitim üzerine yazılmış düşünce yazılarının en iyilerini okurken bile, insan, eğitim kuramında olmuş değişikliklerin farkına varır. On dokuzuncu yüzyıldan önce eğitim kuramının iki büyük reformcusu Locke ve Rousseau idi. Her ikisi de ünlerini hak etmişlerdi, çünkü ikisi de yazdıkları çağda yaygın olan birçok yanlışa karşı çıktılar. Ama ne Locke ne Rousseau kendi yönlerinde hemen hemen bütün çağdaş eğitimcilerin gittiği kadar ileri gitmedi. Örneğin, ikisi de liberalizm ve demokrasiye götüren eğilimdeydiler. Ama ikisi de yalnız soylu aileden gelen bir çocuğun eğitimini konu edinirler ve bir kişinin bütün zamanı bu çocuğun eğitimine ayrılır. Böyle bir düzenlemenin sonuçları ne kadar iyi olursa olsun, çağdaş anlayışa sahip hiçbir kimse bunu ciddi olarak düşünemez. Çünkü her çocuğun yetişkin bir özel öğretmenin bütün zamanını alabilmesi aritmetik açıdan mümkün değildir. Bu nedenle böyle bir düzenlemeden ancak imtiyazlı sınıf yararlanabilir. Adil bir dünyada böyle bir düzenin varlığı söz konusu olamaz. Çağdaş insan uygulamada kendi çocukları için özel yararlar arasa bile, herkese, en azından ondan yararlanabilecek yetenekte olanlara açık bir eğitim yöntemi bulunmadıkça sorunu kuramsal açıdan çözülmüş

saymaz. Hali vakti yerinde olanların derhal içinde yaşadığımız koşullarda herkese açık olmayan eğitim olanaklarından vazgeçmeleri gerektiğini söylemek istemiyorum. Böyle bir şeyi istemek uygarlığı adalete feda etmek olurdu. Demek istediğim, gelecekte yaratmayı hedef alacağımız eğitim düzeyinin her çocuğa var olan en iyiden yararlanma fırsatını vermesidir. Böyle bir ülkü kısa zamanda gerçekleşebilir olmasa bile, ülküsel bir eğitim düzeni demokratik olmalıdır. Sanırım bu görüş bugün genellikle kabul edilir. Bu anlamda demokrasiyi göz önünde bulunduracağım. Savunacağım her şeyin evrensel niteliği bulunacak; ama bu demek değildir ki eğer birey çocukları için daha iyisini sağlayabilecek durumda ise, yine de onları niteliksiz eğitimin kötü koşullarına feda etsin. Locke ve Rousseau'nun yazılarında böylesine sulandırılmış bir demokrasi anlayışı bile yok. Rousseau soyluluğa inanmadığı halde, eğitim söz konusu olduğunda bu inançsızlığının mantıksal sonuçlarını hiç algılamadı.

Bu demokrasi ve eğitim konusunun aydınlığa kavuşturulması önemlidir; şaşmaz ve katı bir tekdüzelikte direnmek yıkım olurdu. Bazı çocuklar öbürlerine göre daha zekidirler ve yüksek öğrenimden daha çok yararlanabilirler. Bazı öğretmenler iyi eğitilmiştir ya da daha yeteneklidir, ama herkesin küçük sayıdaki en iyi öğretmenlerden ders alabilmesi olanaksızdır. En yüksek düzeyde eğitim herkes için arzu edilir olsa bile, ki ben bundan emin değilim, şu anda herkesin böyle bir eğitim görmesi mümkün değildir. Bu nedenle kaba bir demokrasi ilkesinin uygulanması kimsenin böyle bir eğitimi görmemesi sonucunu getirecektir. Böyle bir görüş benimsenirse bilimsel ilerleme üzerinde ölümcül etki yapar, bundan yüz yıl sonrasının genel eğitim düzeyini istenilmeyecek bir düzeye düşürürdü. Şu anda ilerleme mekanik bir eşitliğe feda edilmemelidir. Eğitimde demokrasi konusuna dikkatle yaklaşmalı, bu arada toplumsal adaletsizlikle ilişkisi bulunan değerli ürünlere elden geldiğince az dokunmalıyız.

Ancak herkese açık olmayan bir eğitim yöntemini yeterli saymayız. Genellikle zengin çocuklarının annelerinden başka bir de bakıcıları olur ve bu çocuklar aileye sağlanan hizmetlerden de paylarını alırlar. Bu, hiçbir toplum düzeninde hiçbir zaman bütün çocuklara gösterilemeyecek ölçüde bir ilgi demektir. Böyle aşırı ilgi gören çocukların bir tür parazit haline getirilmekten kazançlı çıkacakları çok kuşku götürür. Ama yan tutmayan hiçbir kimse hiçbir durumda geri zekalılık ve deha gibi özel nedenler dışında birkaç kişi için özel haklar öneremez. Günümüzde aklı başında ana-babaların, eğer ellerinden geliyorsa, çocukları için herkese açık olmayan bir eğitim yöntemi seçmeleri olasıdır. Deney olması açısından, ana-babaların yeni yöntemler sınama olanağı bulmaları arzu edilir. Ancak bu yöntemler, iyi sonuçlar verdikleri anlaşılırsa , herkese açık hale getirilebilir olmalı, imtiyazlı küçük bir azınlıkla sınırlı kalmamalıdır. İyi ki, çağdaş eğitim kuramı ve uygulamasının en iyi ögelerinin kökeni son derece demokratiktir. Örneğin, Madam Montessori'nin çalışmaları kentlerin yoksul kesimlerindeki çocuk yuvalarında başlamıştır. Yükseköğretimde özel yetenekler için özel olanaklar sağlanması kaçınılmazdır. Bunun dışında, herkese uygulanabilecek bir düzenin herhangi bir çocuğa uygulanmasından onun acı çekeceğini düşünmek için hiçbir neden yoktur.

Eğitimde demokrasi ile ilişkili, ama sorulara daha açık çağdaş bir eğilim daha var. Eğitimi süsleyici değil, yararlı kılma eğilimini kastediyorum. Süsleyicilik ile soyluluk arasındaki bağıntı Veblen'in **Varlıklı Sınıf Kuramı**[1] adlı kitabında araştırıcı bir biçimde ortaya konmuştur. Ancak bizi ilgilendiren, bu bağıntının eğitimsel yanıdır. Erkeklerin eğitiminde konu klasik ile "çağdaş" eğitim arasındaki çözümsüz tartışmayla iç içedir. Kızların eğitiminde ise konu, ideal "Kibar kadın" ile kızları kendilerine yeterli kılmak üzere eğitmek isteği arasındaki çatışmanın bir parçasıdır. Ancak kadınlar söz konusu olduğunda, cinsler arasında eşitlik is-

1. Londra: George Allen and Ünwin Ltd.

teği tüm eğitim sorununu çarpıtmıştır: Kendi içinde bir yararı olmadığı durumlarda bile, kadınlar erkeklere verilen eğitimi alma çabasına girmişlerdir. Bunun sonucu olarak kadın eğitimciler kendi kızlarına aynı sınıfın erkek çocuklarına verilen "yararsız" bilgiyi vermeyi amaçlamışlar, kadınların eğitiminin bir bölümünün onları anneliğe hazılayıcı teknik bir eğitim olması gerektiği görüşüne şiddetle karşı çıkmışlardır. Bu değişik akımlar benim düşündüğüm eğilimi, kadınlar söz konusu olduğunda, bazı açılardan daha az belirgin kılıyorlar. Yine de "hoş bayan" idealinin son buluşu bu eğilimin en dikkate değer örneklerinden biridir. Sorunlar birbirine karışmasın diye, şimdilik ben yalnız erkeklerin eğitimi üzerinde duracağım.

İçlerinden başka sorunların da ortaya çıktığı birbirinden ayrı ve çözümsüz birçok tartışma konuları bir yönden şu andaki sorumuza dayalıdır. Erkek çocuklar temelde klasikleri mi yoksa bilimi mi öğrenmelidirler? Bu yöndeki değerlendirmelerden birisi klasiklerin süsleyici, bilimin ise yararlı olduğudur. Eğitimin en kısa zamanda bir sanat, ticaret ya da mesleğe yönelik öğretime dönüşmeli midir? Bu açıdan da yine yararlı ile süsleyici arasındaki tartışma araya girer, ama sonucu etkileyen öğe değildir. Çocuklara düzgün konuşma ve güzel davranma öğretilmeli midir, yoksa bunlar yalnızca soyluluk anlayışının kalıntıları mıdır? Sanatı değerlendirebilmek, sanatçı dışındaki insanlar için değer taşır mı? Yazı, fonetik kurallara uydurulmalı mıdır? Bunlar ve bunlar gibi birçok soru yararlı ile süsleyici arasındaki çatışmalı tartışma açısından belli ölçüde ele alınmıştır.

Yine de bütün bu çatışmalı tartışmanın gerçeğe dayanmadığına inanıyorum. Terimler tanımlandığında çatışma da eriyip gidiyor. "Yararlı"yı geniş anlamda, "süsleyici"yi dar anlamda yorumlarsak, bir yan kazanır; tersine yorumlarda öbür yan kazanır. Sözcüğün en geniş ve en doğru anlamıyla, bir etkinlik iyi sonuçlar verirse "yararlı"dır. Bu sonuçların da yalnızca "yararlı" olmanın ötesinde

bir anlamda "iyi" olmaları gerekir, yoksa gerçek bir tanım yapmış olmayız. Yararlı bir etkinlik, yararlı sonuçları olan bir etkinliktir diyemeyiz. Yararlı olmanın asıl özelliği yalnızca yararlı olmakla kalmayan bir sonucu sağlamasıdır. Bazen "iyi" denebilecek bir nihai sonuca erişilmeden önce birçok sonuçlardan oluşan bir zincir gerekir. Bir saban yararlıdır, çünkü toprağı sürer. Ama toprağın sürülmesi kendi başına iyi bir iş değildir, yalnızca tohumun ekilmesini sağladığı için yararlıdır. Tohumun ekilmesi yararlıdır, çünkü tahılı üretir, tahıl yararlıdır çünkü ekmek yapılır, ekmek yararlıdır çünkü yaşamın sürmesini sağlar. Fakat yaşamın kendi içinde bir değeri olmalıdır: Eğer yaşam başka bir yaşama araç olduğu için yararlı olsaydı, hiçbir yararı olmazdı. Koşullara göre yaşam iyi ya da kötü olabilir. Bu nedenle yaşam başka bir iyi yaşama araç olduğu zaman yararlı da olabilir. Bir yerde birbirini izleyen yararlılıklar zincirinden öteye geçmeliyiz, zincirin asılabileceği bir çivi bulmalıyız. Bunu yapamazsak, zincirin herhangi bir halkasının gerçek bir yararı yoktur. "Yararlılık" böyle tanımlandığında, eğitimin yararlı olmasının gerekip gerekmediği sorulmaz bile. Tabii eğitim yararlı olmalıdır, çünkü eğitme süreci bir amaca götüren bir araçtır, kendi içinde bir amaç değildir. Fakat eğitimde yararcılığı savunanların aklından geçen bu değildir. Onların öne sürdükleri, eğitimin sonucunun yararlı olmasıdır. Kabaca ortaya koymak gerekirse, onlar eğitilmiş bir insanın makinalar yapabilen bir insan olduğunu söyleyeceklerdir. Makinalar ne işe yarar diye sorarsak, yanıt, beden için besin, giyecek ve barınak gibi gereksinimler ve rahatlık koşulları ürettikleri olacaktır. Böylece, yararlılık savunucusu, görüşünün eleştirilebileceği anlamda, yalnız bedensel doyumlara asli değer veren biri olarak çıkar karşımıza: Ona göre bedenin gereksinimlerini ve isteklerini ne karşılıyorsa o yararlıdır. Gerçekten söylenmek istenen bu olunca, yararlılık savunucusu, çok sayıda insanın açlıktan öldüğü bir dünyada bir politikacı olarak doğruyu konuşuyor olabilir, çünkü be-

densel gereksinimlerin karşılanması şu anda her şeyden daha acildir; ama o eğer nihai bir felsefeyi dile getiriyorsa kesinlikle yanılıyor demektir.

Sorunun öbür yüzünü ele alırken de aynı tür bir çözümleme gereklidir. Öbür yana "süsleyici" demek, yararlılık savunucusuna bir puan vermek olur, çünkü "süs" biraz önemsiz bir şey olarak anlaşılır. Geleneksel "kibar erkek" ya da "kibar bayan" anlayışıyla ilgili olarak kullanıldığında, "süslü" sıfatının bu anlama gelmesinde haklılık vardır. On sekizinci yüzyılın kibar erkeği kibar bir şive kullanır, uygun konumlarda klasiklerden parçalar söyler, modaya göre giyinir, davranış inceliklerinden anlar, bir düellonun kendi ününü artırıp artırmayacağını bilirdi. **Çalınan Bukle**'de

> gösterişli bir amber enfiye kutusu olan,
> Ve renkli bir bastonu hoşça sallayan,

bir adam vardır. Onun eğitimi, sözcüğün en dar anlamıyla süsleyici olmuştur. Çağımızda çok azımız bu kişininkinin türünden başarılarla yetinecek kadar zenginiz. Eski anlamda "süsleyici" bir eğitim ülküsü soylulara özgüdür: Parası çok, ama çalışma gereği olmayan bir sınıf varsayımına dayanır. Zarif beylerin ve zarif bayanların tarih içinde düşünülmesi hoştur. Onların anıları ve kentler dışındaki konakları bize, artık bizim gelecek kuşaklar için sağlamadığımız bir tür zevk verir. Ancak onların geliştirdikleri yanları, gerçek olduğu zaman bile, hiç de üstün değildi. Üstelik çok da pahalıya mal olan ürünlerdi. Hogarth'ın **Cin Sokağı** bunlar için ödenen bedel konusuda çok canlı bir fikir verir. Bugün hiçbir kimse böyle dar anlamlı ve süsleyici bir eğitimi savunmayı düşünmez.

Ama asıl sorun bu değil. Asıl sorun şudur: Eğitimde, beyni doğrudan pratik yararı olan bilgi ile doldurmayı mı amaçlamamız gerekir, yoksa çocuklarımıza kendi içinde iyi olan zihinsel edinimler mi vermeye çalışmalıyız? Bir ayakta on iki inç, bir yardada üç ayak bulunduğunu bil-

mek yararlıdır, ancak bu bilginin kendi içinde bir değeri yoktur. Metre sisteminin kullanıldığı bir yerde yaşayanlar için ise bu bilgi tümüyle değersizdir. **Hamlet**'i değerlendirebilmenin ise, insanın amcasını öldürmek durumunda kalması gibi nadir rastlanan koşullar dışında gerçek yaşamda pek yararı olmaz. Ama **Hamlet**'i bilmek, eksikliği üzücü olacak bir zihinsel edinim sağlar kişiye, ve onu bir anlamda daha üstün bir insan kılar. Eğitiminin tek amacının yararlılık olmadığını savunan kişinin tercih ettiği bilgi işte bu tür bilgidir.

Yararcı bir eğitimin savunucuları ile bunların karşıtları arasındaki tartışma içinde üç ayrı özlü sorun olduğu görülür. Önce soylularla demokratlar arasında bir tartışma biçimi vardır. Soylular, imtiyazlı sınıfa, boş zamanını kendine hoş gelecek biçimde geçirmesinin, alt sınıfa ise, emeğini başkalarının yararına kullanmasının öğretilmesini isterler. Demokratların bu görüşe karşı çıkışlarında ise biraz karışıklık vardır: Onlar soylulara yararsız şeylerin öğretilmesini sevmezler, ama bir yandan da işçilerin eğitiminin yalnız yararlı olan ile sınırlanmaması gerektiğini savunurlar. Böylece, hem okullardaki eski tür klasik eğitime demokrasi adına karşı çıkıldığını, hem de demokrasi adına çalışanlara Latince ve Yunanca öğrenme fırsatı verilmesinin istendiğini görürüz. Genel kuramsal açıklıktan yoksun olsa bile, bu tavır uygulamada doğrudur. Demokrat, bir toplumu biri yararlı, biri de süsleyici diye iki bölüme ayırmak istemez. Bu nedenle o, bugüne dek yalnızca süsleyici olmuş sınıflara daha çok yalnızca yararlı bilgi, bugüne dek yalnızca yararlı olmuş sınıflara daha çok yalnızca süsleyici olan bilgi verecektir. Fakat demokrasi kendi kendine bu öğelerin hangi oranlarda karıştırılacağına karar veremez.

İkinci sorun yalnızca maddi şeyler isteyenlerle zihinsel zevklere önem verenler arasındadır. Çağımızın zengin İngilizlerinden ve Amerikalılarından çoğu, eğer büyü ile Kraliçe Elizabeth çağına götürülebilselerdi, geri çağdaş

dünyaya dönmek isterlerdi. Onlar için Shakespeare, Raleigh ve Sir Philip Sidney'in varlığı, nefis müzik ile, mimarinin güzelliği, banyo, çay ve kahve, otomobil ve o çağda bilinmeyen öbür rahatlık araçlarının eksikliğini gidermezdi. Böyle kişiler, tutucu geleneğin kendi üzerlerindeki etkisi dışında, eğitimin asıl amacının üretilen malların sayısını ve türünü artırmak olduğunu düşünürler. Eğitimin içine tıp ve sağlık bilgisini de katabilirler, ama edebiyat, felsefe ve sanata karşı bir hevesleri yoktur. Rönesans çağında kurulan klasik eğitim programına karşı saldırının itici gücünün büyük bölümünün bu tür insanlarca sağlandığından kuşku yoktur.

Bu tavıra, yalnızca zihinsel edinimlerin katıksız biçimde bedensel olanlardan daha değerli olduğunu öne sürerek karşı koymanın haklı olacağını sanmıyorum. Böyle bir iddianın doğru olduğuna inanıyorum, ama bütün gerçeğin bundan ibaret olduğuna inanmıyorum. Çünkü, bedensel edinimler çok değerli olmayabilir, ama bedensel kötülükler, zihinsel üstünlüklere ağır basacak bir nitelikte olabilir. Açlık ve hastalık ile bunların yarattığı korku, insanın geleceği düşünebilme yeteneğinin geliştiği zamandan beri insanlığın büyük çoğunluğunun yaşamını kararta gelmiştir. Kuşların çoğu açlıktan ölür, ama besin bol olduğu zaman kuşlar mutludur, çünkü onlar geleceği düşünmezler. Bir açlıktan kurtulan rençberler ise anılardan ve geleceğin korkusundan kurtulamazlar.

İnsanlar ölmektense küçücük bir karşılık için uzun saatler çalışmaya razı olurlar. Hayvanlar ise, cezası ölüm olduğu zaman bile, bir zevki yakalayabildiklerinde tatmak isterler. Bunun sonucu olarak çoğu kişi zevkten neredeyse tümüyle yoksun bir yaşama dayanabilir duruma gelmiştir, çünkü başka türlü koşullarda yaşam çok kısa olacaktı. Endüstri devrimi ve onun yan ürünleri sayesinde, tarihte ilk kez herkesin belli ölçüde mutlu olabileceği bir dünya yaratmak mümkün hale gelmiştir. Bedensel kötülükler, eğer istersek, çok küçük oranlara indirgenebilir.

Örgütlenme ve bilim yardımıyla dünya nüfusunun tümünü, lüks düzeyde olmasa bile, büyük acıları yeterli ölçüde dindirecek biçimde beslemek ve barındırmak mümkündür. Hastalıklarla mücadele edilebilir, sürekli hastalık durumu en aza indirilebilir. Nüfus artışı, besin üretim yöntemlerindeki gelişmeyi aşmayacak biçimde önlenebilir. İnsanoğlunun bilinçaltını karartmış olan ve gaddarlığı, baskıyı ve savaşı peşinde sürükleyip getiren korkunç olaylar önemini yitirecek ölçüde azaltılabilir. Bütün bunlar insan yaşamı için öyle değerlidir ki, bunu gerçekleştirebilecek yönde etkili bir eğitim türüne karşı çıkamayız. Böyle bir eğitimin en temel öğesi uygulamalı bilim olacaktır. Fizik, fizyoloji ve psikoloji olmadan yeni bir dünya kuramayız. Ama bu dünyayı Latince ve Yunanca, Dante ve Shakespeare, Bach ve Mozart olmadan kurabiliriz. Yararcı bir eğitimden yana olan görüşler bunlardır. Bu görüşleri etkin bir biçimde dile getirdim, çünkü bunları kuvvetle hissediyorum. Ama sorunun bir yanı daha var. Eğer kimse nasıl kullanılacağını anımsamaz olursa, boş zaman sağlamanın ve sağlığı gerçekleştirmenin ne yararı olacaktır? Bedensel kötülüklere karşı savaş, başka savaşlar için de geçerli olduğu gibi, insanları barışın sanatlarından yararlanamayacak hale getirecek biçimde yürütülmemelidir. Kötülüğe karşı savaşım sürdürülürken dünyanının sahip olduğu nihai iyiliğin yok olmasına izin verilmemelidir.

Bu bizi çatışmalı tartışmamızın üçüncü sorununa getiriyor. Yalnızca yararsız bilginin kendi içinde değeri olduğu doğru mudur? Kendi içinde değerli olan bilginin yararsız olduğu doğru mudur? Ben gençliğimde zamanımın önemli bir bölümünü Latince ve Yunanca için harcadım. Bugün o zamanın hemen tümüyle boşa gittiğini düşünüyorum. Daha sonra yaşamda ilgilendiğim sorunların hemen hiçbirinde klasikleri bilmenin bana hiçbir yararı olmamıştır. Kendilerine klasikler öğretilen kişilerin yüzde doksan dokuzunun durumunda olduğu gibi, ben de bu dillerde klasikleri okuyacak beceriyi hiç kazanamadım. "Supellex"

sözcüğünün iyelik halini ve buna benzer şeyleri öğrendim ve bunları hiç unutamadım. Bu bilginin, bir yardada üç ayak bulunduğunu bilmekten daha fazla bir öz değeri yok; bana yararı ise yalnız şu anda bu örneği verebilmekle sınırlı kalmıştır. Öte yandan, matematik ve bilim üzerine öğrendiklerim yalnız çok yararlı olmakla kalmamış, aynı zamanda derinliğine düşünülecek konular ve aldatıcı bir dünyada gerçeğe mihenk taşları sağlayarak kendi içinde değerli de olmuştur. Tabii bu bir ölçüde kişisel bir durumdur ama eminim ki çağdaş insanlar arasında klasikleri bilmekten yarar sağlayabilmek daha da az rastlanacak bir durumdur. Fransa'nın ve Almanya'nın da değerli edebiyatları var. Bunların dilleri de kolayca öğrenilebilir ve birçok pratik yararları olur. Bu nedenle Latince ve Yunanca'ya karşı Fransızca ve Almanca karşı konulamaz bir üstünlüğe sahiptir. Sanırım, çok kısa vadede pratik yararı olmayan türdeki bilginin önemini de küçümsemeden, uzmanların eğitimi dışında, bu tür bilginin dilbilgisi gibi teknik bir yöne çok fazla zaman ve güç harcamadan verilmesini haklı olarak talep edebiliriz. İnsan bilgisinin toplamı ve insan sorunlarının karmaşıklığı sürekli artıyor. Bu nedenle yeni olan için zaman bulunacaksa, her kuşağın kendi eğitim yöntemlerini gözden geçirmesi ve gerekli düzeltmeleri yapması zorunludur. Ödünler vererek bir dengeyi korumamız gerekir. Eğitimdeki hümanist öğeler kalmalıdır, ancak bunlar bilimin mümkün kıldığı yeni dünyayı yaratacak öğelere yer bırakacak ölçüde yalınlaştırılmalıdır.

Eğitimdeki hümanist öğelerin yararcı öğelerden daha az önemli olduklarını söylemek istemiyorum. Düşünce ve hayal dünyasının tam gelişebilmesi için büyük edebiyattan, dünya tarihinden, müzik, resim ve mimarlıktan bir şeyler bilmek zorunludur. Dünyanın ne olabileceği anlayışına da insanlar ancak hayal gücü yardımıyla varabilirler. Böyle bir anlayış olmadan "ilerleme" mekanik bir düzeyde ve önemsiz kalır. Ama hayal gücünü bilim de uyarabilir.

Ben çocukken, astronomi ve jeoloji bu açıdan bana zorunlu olarak ve en küçük bir ilgi duymadan okuduğum İngiliz, Fransız ve Alman edebiyatının başyapıtlarından daha çok yardımcı oldu. Bu kişilere bağlı bir durumdur. Bir çocuk bir kaynaktan uyarı alır, öbür çocuk başka bir kaynaktan. Benim burada demek istediğim, bir konunun kavranması için zor bir teknik zorunlu ise, uzmanların eğitilmesi dışında, konunun da kendi içinde yararlı olmasıdır. Rönesans çağında, yaşayan dillerde yazılmış büyük edebiyat ürünleri çok azdı, bugün ise çoktur. Yunan geleneğinin değerlerinin çoğu, Yunanca bilmeyen insanlara aktarılabilir. Latin geleneğine gelince, zaten onun değeri pek büyük değil. Bu nedenle ben, özel yeteneği olmayan çocukların drumunda, eğitimdeki hümanist öğeleri fazla öğrenme gerektirmeyen yollarla sağlardım. Sonraki yıllarda eğitimin zor bölümünü matematik ve bilime ayırırdım. Ancak güçlü bir ilginin ya da özel yeteneğin başka yönlere gittiği durumlarda istisnalar tanırdım. Her şeyin ötesinde kaçınılması gereken demir-döküm kurallardır.

Buraya dek, ne tür bilgi verilmesi gerektiği konusunu düşündük. Şimdi ise bir ölçüde öğretim yöntemleri ile bir ölçüde ahlaksal eğitim ve kişiliğin eğitilmesi ile ilgili sorunlara geliyorum. Artık burada bizi ilgilendiren politika değil, psikoloji ve ahlak bilimidir. Çok yakın zamana dek psikoloji yalnızca akademik bir çalışma alanı olmaktan ileri gitmiyordu ve gerçek olaylara uygulanması çok azdı. Bugün durum tümüyle değişmiştir. Örneğin artık endüstri psikolojisi, klinik psikoloji ve eğitim psikolojisi vardır ve bunların hepsi de uygulamada büyük önem taşır. Yakın gelecekte psikolojinin kurumlarımız üzerinde etkisinin hızla artacağını umabilir, bekleyebiliriz. En azından eğitim alanında bu etki şimdiden büyük ve yararlı olmuştr.

Önce "disiplin" sorununu ele alalım. Disiplin konusunda eski düşünce çok yalındı. Çocuğun sevmediği bir şeyi yapması ya da sevdiği bir şeyden vazgeçmesi emredilirdi. Çocuk bu emre uymazsa fiziksel ceza çeker ya da daha

aşırı durumlarda, yalnız su ve ekmek verilerek hapsedilirdi. Bu konuda, örneğin, **Fairchild Ailesi**'nde küçük Henry'ye nasıl Latince öğretildiğinin anlatıldığı bölümü okuyun. Çocuğa Latince'yi öğrenmedikçe asla rahip olamayacağı söylenir, ama buna karşın çocuk kendini babasının istediği ölçüde istekle vermez kitabına. Bu nedenle çatı katına kapatılır, kendisine yalnız su ve ekmek verilir, kız kardeşleri ile de konuşması yasaklanır. Kardeşlere de çocuğun utanç verici bir durumda olduğu, onunla ilgilenmemeleri söylenir. Yine de kardeşlerden biri ona yiyecek getirir. Hizmetçi bu kız kardeşi şikayet eder, böylece bu kardeşin de başı derde girer. Bir süre böyle hapis kaldıktan sonra çocuğun Latince'yi sevmeye başladığı, ondan sonra hep çok çalıştığı anlatılır. Bunu, Çehov'un amcasının bir kedi yavrusuna fare tutmayı öğretmeye çalışması konusundaki öyküsü ile karşılaştırın. Amca, kedi yavrusunun bulunduğu odaya bir fare getirir. Ama kedi yavrusunda avlanma içgüdüsü gelişmemiştir daha, onun için fareye hiç ilgi göstermez. Amca kedi yavrusunu döver. Aynı işlem ertesi gün ve daha sonraki günlerde de yinelenir. En sonunda profesör bunun aptal bir kedi yavrusu olduğu ve bir şey öğretilemeyeceği kanısına varır. Yavru daha sonra her yanıyla normal bir kedi olduğu halde ne zaman bir fare görse korkuyla terler ve kaçar. Çehov şöyle bitirir öyküsünü: "Amcam kedi yavrusuna avlanmayı öğrettiği gibi bana da Latince'yi öğretti." Bu iki öykü eski disiplini ve ona karşı çağdaş başkaldırıyı örneklemektedir.

Ama çağdaş eğitimci yalnızca disiplinden kaçınmakla kalmaz, onu yeni yöntemlerle sağlar. Yeni yöntemleri incelememiş olanlar bu konuda yanlış düşüncelere kapılırlar. Ben Madam Montessori'nin disiplini elden çıkardığını düşünürdüm ve bir oda dolusu çocukla nasıl başa çıkabildiğini merak ederdim. Yöntemleri konusunda kendi açıklamalarını okuyunca disiplinin çok önemli bir yer tuttuğunu, disiplinden vazgeçmek yönünde hiçbir çaba olmadığını anladım. Üç yaşındaki oğlumu öğleye dek zamanını geçir-

mesi için Montessori okuluna gönderdiğimde, çocuğun eskisine göre daha disiplinli bir insan haline geldiğini, okuldaki kurallara istekle uyduğunu gördüm. Ama dışarıdan zorlanıyormuş gibi bir duygu taşımıyordu: Kurallar bir oyunun kuralları gibiydi ve bir eğlence aracı gibi benimseniyor, uyuluyordu. Eski görüşe göre çocuklar öğrenmek istemezlerdi, ancak korkuyla öğrenmeye zorlanabilirlerdi. Bu durumun tümüyle eğitim biliminin beceriksizliğinden ortaya çıktığı anlaşıldı. Okuma ve yazma gibi öğrenilmesi gerekli şeyler uygun evrelere ayrılarak her evrenin normal bir çocuk için zevkli hale gelmesi sağlanabilir. Çocuklar kendi istedikleri şeyi yaparken de, doğal olarak, dışarıdan uygulanan bir disipline gerek kalmaz. Hiçbir çocuğun başka bir çocuğun yaptığına karışmaması, hiçbir çocuğun aynı anda birden fazla aygıtı elinde tutmaması gibi birkaç basit kural kolaylıkla anlaşılır ve kabul edilir; böylece bunlara uyulmasında ortaya herhangi bir zorluk çıkmaz. Bu yolla çocuk özdenetimi öğrenir; bu da biraz iyi alışkanlıklar, biraz da daha sonraki bir kazanç için o andaki ani bir davranıştan vazgeçmenin değer olduğunun anlaşılması demektir. Bu özdenetimin oyun sırasında edinilmesinin kolay olduğunu herkes bilirdi, ama bilgi edenilmesinin de aynı duyguları etkin kılacak ölçüde ilginç hale getirilebileceğini kimse düşünmemişti. Bunun mümkün olduğunu artık biliyoruz. Bu yöntem yalnız küçüklerin eğitiminde değil, bütün yaşlarda uygulanır hale gelecektir. Bunu kolay olacakmış gibi göstermek istemiyorum. Bu alanda eğitimbilimsel bulguların gerçekleşmesi için deha gerekmiştir, ama bu bulguları uygulayacak öğretmenlerin dahi olması gerekmez. Bu öğretmenlere doğru bir eğitim verilmesi, öğretmenlerin de anlayışlı ve sabırlı olması yeterlidir. Bunlar da bulunması pek nadir nitelikler değildir. Temeldeki düşünce yalındır: Doğru disiplin dışarıdan zorlama ile değil, istenmeyen etkinlikler yerine istenilen etkinliklere yol açan zihinsel alışkanlıklarla oluşur. Şaşırtıcı olan, bu düşüncenin eğitime uygulanması yolunda teknik yöntemler

bulunmasındaki büyük başarıdır. Bu alanda Madam Montessori en büyük övgüyü hak etmiştir.

Eğitim yöntemlerindeki değişiklik insanın işlediği ilk günah konusundaki inancın zayıflamasından çok etkilenmiştir. Şimdi hemen hemen tümüyle ortadan kalkmış olan bu geleneksel görüşe göre hepimiz Gazap Çocukları olarak doğmuştuk ve içimiz kötülükle doluydu. içimizde herhangi bir iyilik oluşması için önce Bağışlanmış Çocuklar durumuna gelmemiz gerekirdi, bu da cezalandırma ile hızlandırılacak bir süreçti. Çoğu çağdaş insan bu kuramın babalarımızın ve dedelerimizin eğitiminde ne kadar etkili olduğuna inanamaz. Dean Stanley'in yazdığı Dr. Arnold'un yaşamından iki alıntı bu kişilerin yanıldığını gösterecektir. **Tom Brown**'un **Okul günleri**'ndeki iyi çocuk Arthur gibi, Dean Stanley Dr. Arnold'un en iyi öğrencisiydi. Kendisi bu satırların yazarının da kuzeniydi ve yazara çocukken Westminster Kilisesi'ni gezdirmişti. Dr. Arnold İngiltere'nin en görkemli kurumlarından biri olarak görülen özel okulların en büyük reformcusuydu, bugün de bu okullar büyük ölçüde onun ilkelerine göre yönetilir. Bu nedenle Dr. Arnold'u tartışırken uzak geçmişe ait bir şeyle değil, bugüne dek üst sınıftan İngilizlerin kişiliklerinin oluşmasında etkin olmuş bir şeyle uğraşıyoruz demektir. Dr. Arnold kırbaç dayağını azaltmış, bunu yalnızca küçük çocuklar için kullanmıştır; yaşamını anlatan yazarın dediğine göre de o kamçı dayağını "yalan söylemek, içki içmek ve alışkanlık haline gelmiş tembellik gibi ahlaksal suçlar"la sınırlı tutmuştur. Ancak liberal bir gazete kırbaç dayağının insanı küçük düşürücü bir ceza olduğunu ve kaldırılması gerektiği görüşünü öne sürdüğünde Dr. Arnold insanı şaşırtan bir biçimde öfkelenmişti. Yazılı olarak şu yanıtı verdi:

Bunun hangi duygunun dile gelişi olduğunu çok iyi biliyorum; bu, ussal ve Hıristiyan olmayan, temelde barbarca olan gururlu bir kişisel bağımsızlık anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlayış şovalyelik çağının tüm lanetlenmişliği ile Avrupa'ya geldi, şimdi de köktencilik belaları ile bizi tehdit etmektedir... Suç ve yanlışların insa-

nı küçük düşürdüğünün doğru olarak anlaşılmasının neredeyse olanaksız hale geldiği bir çağda, kişisel yanlışların düzeltilmesinin küçük düşürücü olduğu yönde acayip bir anlayışı teşvik etmenin bilgeliği nerede? Gençliğin en iyi süsü ve olgun erkekliğin en iyi beklentisi olan sadelik, ağır başlılık ve zihinsel alçak gönüllülüğe bundan daha ters ve zararlı ne olabilir.

Dr. Arnold'u izleyenlerin öğrencilerinin, Hindistan yerlileri "zihinsel alçak gönüllülük" göstermedikleri zaman onların kırbaç dayağına çekilmelerine inanmaları doğaldır.

Bay Strachey'nin **Victoria Çağının Seçkinleri** adlı kitaptan bir parçasını aldığı bir bölüm var. Çok uygun olduğu için buraya da almadan geçemeyeceğim. Dr. Arnold tatile çıkmıştı ve Como Gölü'nün güzelliklerinin zevkini çıkarıyordu. Bu zevkin nasıl bir biçim aldığı, karısına yazdığı bir mektupta şöyle anlatılır:

Çevremdeki çarpıcı ve etkin güzelliğe bakmak, sonra da ahlaksal kötülükleri düşünmek neredeyse ürpertiyor insanı. Sanki cennet ve cehennem büyük bir uçurumla birbirinden ayrılmamış da tam birbirlerinin sınırındalarmış, her birimizden hiç de uzak değillermiş gibi. İçimizdeki ahlaksal kötülük anlayışının dış güzelliklerin zevki kadar güçlü olmasını isterdim, çünkü insanı kurtaran bir Tanrı bilgisi her şeyden çok derin bir ahlaksal kötülük anlayışında yatar! İyiliğe hayranlık duymak o kadar önemli değil; iyiliğe hayran olabilir, ama kendimizi ona uyduramayabiliriz. Fakat kötü olandan, kötülüğü içinde barındıran kişilerden değil, bu kişilerin içinde yerleşen kötülükten iğrenirsek, bunu bilgimize uygun olarak ve gönülden yaparsak, o zaman Tanrı'yı ve İsa'yı içimizde duyuyoruz demektir; Ruhumuz Tanrı'nın Ruhu ile uyum halinde demektir. Ne yazık! Bunu görmek ve söylemek ne kadar kolay, yapmak ve duymak ne kadar zor! Kim bunları yapmaya yeterlidir? Yalnız kendi yetersizliğine ağlayan kişi. Tanrı seni ve çocuklarımızı korusun, çok sevgili karıcığım. İsa aracılığıyla şimdi ve hep senin olan, kocan.

Yumuşak mizaçlı bu kibar efendinin kendini sadist bir ruh durumuna itişini görmek kişide acıma duygusu uyandırıyor. Bu durumda iken bir Sevgi dinine uyduğu izlenimi ile küçük çocukları kamçı dayağına çekebilir ve bundan da en küçük bir vicdan azabı duymaz. Yanılgıya düşmüş bir kişinin durumunu düşünmek bizde acıma duygusu uyandırır. Ama "ahlaksal kötülük"e karşı bir iğrenme ortamı yaratarak kuşaklar boyunca dünyada yaptığı gaddarlığı düşünmek korkunç ve acıklıdır. Dr. Arnold'un "ahlaksal kötülük" dediğinin alışkanlık haline gelmiş tembelliği de içerdiği anımsanmalıdır. Dürüst insanların "ahlaksal kötülük"ü cezalandırma izlenimi altında katıldıkları savaşları, işkeceleri ve baskıyı, böyle işledikleri suçları düşününce ürperiyorum. Ne iyi ki artık eğitimciler çocukları Şeytan'ın uzantıları olarak görmüyorlar. Özellikle suçluların cezalandırılmasında yetişkinlere karşı alınan tavırda hâlâ bu anlayışın büyük etkisi var, ama çocuk yuvalarında ve okullarda bu görüş hemen hemen tümüyle ortadan kalkmıştır.

Dr. Arnold'ınkinin ters yönünde de bir yanlış var. Bu o kadar zararlı değil, ama bilimsel açıdan yine de bir yanlış. Bu çocukların doğal olarak erdemli oldukları, büyüklerin kötülüklerini görerek bozuldukları inancıdır. Geleneksel olarak bu görüş Rousseau ile ilişkilidir. Rousseau soyut olarak böyle bir düşünceyi benimsemiş olabilir, ama **Emile** okunduğunda görülür ki, sistemin yetiştirmeye çalıştığı örnek insan olmadan önce çocuğun büyük ölçüde ahlak eğitimine gereksinimi vardır. Gerçek şudur ki, çocuklar doğal olarak ne "iyi"dirler, ne de "kötü". Çocuklar yalnızca reflekslerle ve birkaç içgüdü ile doğarlar. Çevrenin etkisiyle bunlardan alışkanlıklar oluşur. Alışkanlıklar sağlıklı ya da bozuk olabilir. Alışkanlıkların sağlıklı ya da bozuk olmaları annelerin ve bakıcıların bilgeliğine bağlıdır, çünkü başlangıçta çocuğun doğası biçim verilmeye inanılmayacak ölçüde uygundur. Çocukların büyük çoğunluğunda iyi bir yurttaş ya da bir suçlu olmak için hammadde vardır.

Bilimsel psikoloji göstermiştir ki hafta içinde kamçı dayağı hafta sonunda kilisede vaaz, erdemlerin üretilmesi için en iyi yöntem değildir. Ancak bu erdemleri üretmek için hiçbir yöntem olmadığı sonucuna götürmez. Samuel Butler'in, eskiden eğitimcilerin çocuklara işkence etmekten haz duydukları yönündeki görüşüne katılmamak kolay değil. Yoksa bu eğitimcilerin boş yere acı çektirmekte neden bu kadar uzun zaman direndiklerini anlamak zor. Sağlıklı bir çocuğu mutlu kılmak zor değildir, bedenleri ve zihinleri için gerekli ilgi ve bakım sağlanan çocukların çoğu sağlıklıdır. En iyi insan tipinin yetiştirilmesi için çocuklukta mutluluk kesinlikle gereklidir. Eğer eğitimin kendisine bilmeye değer bir şey öğrettiği duygusu verilirse, Dr. Arnold'un "ahlaksal kötülük" olarak gördüğü tembellik alışkanlığı olmayacaktır.(1) Ama verilen bilgi değersiz ise ve bilgiyi verenler gaddar zorbalar gibi görülürse, çocuğun Çehov'un kedi yavrusu gibi davranması doğaldır. Eğitimin itici gücü, her çocuğun sahip olduğu ve yürüme ve konuşma çabalarında görülen, içten gelen öğrenme isteği olmalıdır. Sopanın yerini bu isteğin alması çağımızın en büyük ilerlemelerinden biridir.

Çağdaş eğilimleri bir giriş niteliğinde böylece gözden geçirirken bu konuda değinilecek son noktaya geliyorum. Bu da bebeklik çağına gösterilen daha büyük ilgidir. Bu nokta kişiliğin eğitilmesi üzerine düşüncelerimizdeki değişiklikle yakından ilgilidir. Eski görüş erdemin temelde iradeye dayalı olduğu yönündeydi: Buna göre hepimiz kötü isteklerle doluyduk, bunları soyut bir irade yeteneği ile denetim altında tutuyorduk. Belli ki kötü istekleri kökünden söküp atmak mümkün değildi; bütün yapabildiğimiz onları denetim altında tutmaktı. Durum tümüyle suçlu ve polis ilişkisine benziyordu. Kimse suça eğilimli kimselerden arınmış bir toplum olabileceğini düşünmüyordu. Yapılabi-

1. Belki de Dr. Arnold'un öğrencilerinin çoğunda lenf bezleri rahatsızlığı vardı. Bu rahatsızlık alışkanlık halinde tembelliğe yol açar, ama hiçbir doktor bunun için kamçı dayağı önermezdi.

lecek en büyük şey insanların çoğunun suç işlemekten korkacağı, az sayıdaki istisnaların da yakalanıp cezalandırılacağı etkin bir polis gücü geliştirmekti. Suç olgusuna çağdaş psikolojik açıdan yaklaşan meslek adamı bu görüşle yetinmez, çoğu durumda suç işleme itkisinin uygun bir eğitimle önlenebileceğine inanır. Toplum için doğru olan birey için de geçerlidir. Özellikle çocuklar büyükleri ve arkadaşları tarafından sevilmek isterler. İçinde bulundukları koşullara göre olumlu ya da olumsuz yönlerde geliştirilebilecek itkileri vardır. Dahası, onlar yeni alışkanlıkların biçimlenmesinin kolay olduğu bir yaştadırlar, iyi alışkanlıklar ise erdemlerin büyük bölümünü otomatik hale getirebilirler. Öte yandan, kötü istekleri başıboş bırakan ve onların ortaya çıkmasını önlemek için yalnızca irade gücü kullanan eski tür erdemin kötü davranışı denetleme yönünde daha verimsiz bir yöntem sağladığı anlaşılmıştır. Kötü istekler, önüne bent çekilmiş bir ırmak gibi, iradenin gözünden kaçan başka bir çıkış yolu bulurlar. Gençliğinde babasını öldürmek isteyen bir adam, sonraki yıllarda kendi oğlunu kamçı dayağına çekmekte doyum bulur ve böylece "ahlaksal kötülük" denen şeyi cezalandırdığı izlenimini yaşar. Gaddarlığı haklı gösteren kuramların temelinde hemen her zaman irade zoruyla doğal kanallarından döndürülen, yer altına itilen, en sonunda günahtan nefret etme ya da aynı ölçüde saygın ve tanınmayacak bir biçimde ortaya çıkan bir istek vardır. Bu nedenle irade yoluyla kötü isteklerin denetlenmesi bazen gerekli olsa bile erdeme götüren bir yöntem olarak yetersizdir.

Bu düşünceler bizi psikanalizin alanına getiriyor. Psikanalizin ayrıntılarında mantığa uymadığını düşündüğüm ve yeterli veri ile desteklenmemiş olan çok şey var. Ama genel yöntem bana çok önemli ve ahlaksal eğitim yöntemlerinin yaratılmasında kaçınılmaz görünüyor. Birçok psikanalizcilerin bebekliğin ilk evresine verdikleri önem bana abartılmış geliyor. Bunlar çocuk üç yaşına geldiğinde sanki kişiliği değişmez biçimde saptanmış gibi konuşuyorlar. Ben durumun böyle olmadığından eminim. Ama bu yanlış doğru yönde bir yanlıştır. Geçmişte bebek psi-

kolojisi ihmal edilmişti. Gerçekte o sırada geçerli kabul edilen düşünsel yöntemler bebek psikolojisinin ciddiyetle ele alınmasına olanak vermiyordu. Uyku gibi bir konuyu ele alın. Bütün anneler çocuklarının uyumasını isterler, çünkü uyku sağlıklıdır, annenin işini de kolaylaştırır. Anneler belli bir yöntem geliştirmişlerdi: Bu, beşiği sallamak ve ninniler söylemekti. Bu tekniğin ülküler ve amaçlar açısından yanlış olduğunu ortaya çıkarmak konuyu bilimsel olarak inceleyen erkeklere kaldı, çünkü bu yöntem herhangi bir gün için başarılı olsa bile, kötü alışkanlıklar yaratır. Her çocuk kendisine gereğinden fazla ilgi gösterilmesini sever, çünkü böylece kendine önem verme duygusu doyum bulur. Eğer çocuk uyumamakla bu ilgiyi sağladığını anlarsa, kısa zamanda bu yöntemi kullanmayı öğrenir. Sonuç hem sağlık hem de kişilik açısından aynı ölçüde yıkıcı olur. Burada önemli olan, bir alışkanlığın oluşmasıdır. Bu yatılan yerle uyku arasında kurulan ilişkidir. Eğer bu ilişki yeterince kurulmuşsa çocuk hasta olmadıkça ya da bir yeri ağrımadıkça uyanık olarak yatmaz. Ancak bu ilişkinin sağlanması belli ölçüde disiplin gerektirir. Çocuğa fazla ilgi göstermek bu ilişkinin kurulmasına yardımcı olmaz çünkü uyanık yatmakla bu ilgi arasında haz verici bir bağ oluşur. Benzer düşünceler öbür iyi ve kötü alışkanlıkların oluşmasında da geçerlidir. Tüm bu incelemeler henüz başlangıç evresindedir, ama önemi büyüktür ve daha da artacağı kesindir. Kişilik eğitiminin doğumla başlaması, bakıcıların ve bilgisiz annelerin uygulamalarının ters yönde değişmesi gerektiği açıktır. Kesin bir öğretim programının eskiden düşünüldüğünden daha erken bir yaşta başlayabileceği de açıktır, çünkü böyle bir öğretim zevkli hale getirilebilir ve çocuğun dikkatini toplayabilme gücünü zorlamaz. Eğitim kuramı son yıllarda bu iki açıdan da köktenci bir biçimde değişmiş, yıllar geçtikçe daha iyi anlaşılacak yararlı etkiler sağlanmıştır. Buna uygun olarak ben de aşağıdaki sayfalarda sonraki yıllarda verilmesi gereken öğretimi tartışmadan önce, bebeklikte kişilik eğitimini ayrıntılı bir biçimde ele alacağım.

II.
EĞİTİMİN AMAÇLARI

Nasıl eğitmek gerektiğini ele almadan önce sağlamak istediğimiz sonucun ne olacağının açıklığa kavuşması iyi olur. D. Arnold "zihinsel bir alçak gönüllülük" istiyordu, bu ise Aristo'nun "yüce ruhlu insan"ının sahip olmadığı bir niteliktir. Nietzche'nin ülküsü Hıristiyanlığınki ile aynı değildir. Kant'ınki de öyle. Çünkü İsa sevgi buyurur, Kant ise kaynağı sevgi olan hiçbir davranışın gerçekten erdemli olamayacağını öğretir. İyi bir kişiliğin öğeleri konusunda aynı görüşte olan insanlar bile bu öğelerin göreceli önemleri konusunda görüş ayrılığına düşebilirler. Bir kişi yüreklilige, birisi bilgiye, birisi sevecenliğe ve nezakete, birisi doğruluğa fazla önem verecektir. Bir kişi, Brutuslardan yaşlı olanı gibi, devlete karşı görevi aile duygularının üstünde tutacaktır; başka birisi, Konfiçyüs gibi, aile bağını her şeyin üstünde görecektir. Bütün bu ayrılıklar eğitim konusunda da ayrılıklar doğuracaktır. En iyi eğitimin nasıl olacağı konusunda kesin bir görüşe varmadan önce, ne tür bir insan yetiştirmek istediğimiz konusunda bir anlayış geliştirmeliyiz.

Bir eğitimci amaçladığının dışında sonuçlar üretebilir ve bu anlamda bir aptal durumuna düşebilir. Uriah Heep[1]

1. Charles Dickens'in **David Copperfield** adlı romanındaki ikiyüzlü kişi. (Çev.)

Hayırseverler Okulundaki alçak gönüllülük derslerinin sonucunda oluşmuş bir kişiydi, ancak bu dersler amaçlananın tersi bir etki yapmıştı. Fakat genelde en yetenekli eğitimciler oldukça başarılı olmuşlardır. Örnek olarak Çinli aydınları, çağdaş Japonları, Cizvitleri, Dr. Arnold'u ve Amerikan kamu okullarının tutumunu saptayanları alın. Bunların hepsi, değişik biçimlerde, oldukça başarılı olmuşlardır. Her durumda amaçlanan sonuçlar tümüyle ayrıydı, ama temelde amaçlar gerçekleştirilmiştir. Eğitimin göz önünde tutması gereken amaçlarının neler olmasına kendimiz karar vermeye kalkışmadan önce, bu değişik eğitim sistemleri üzerinde birkaç dakika harcamaya değer.

Geleneksel Çin eğitimi bazı açılardan Atina'nın en iyi günlerindeki eğitime benziyordu. Atinalı çocuklara Homeros'un yapıtları baştan sona ezberlettirilirdi; Çin'li çocuklara da Konfiçyüs klasikleri tümüyle öğretilirdi. Atinalı çocuklara tanrılara karşı bir tür saygı öğretilirdi; bu saygı bazı görünür davranış biçimlerinden oluşurdu, ama özgür düşünmeye karşı bir engel değildi. Aynı şekilde Çinlilere de ataya tapınma ile ilgili bazı törensel davranışlar öğretilirdi, ama onlar da törenlerin mantıksal sonucu olabilecek inançlara bağlı kalmak zorunda değillerdi. Eğitilmiş bir yetişkinden beklenilen rahat ve kibar bir şüphecilikti. Tartışılamayacak hiçbir konu olmazdı, ama pek kesin sonuçlara varmak birazcık kabaca bir davranış sayılırdı. Fikirlerin yemek sırasında kibarca tartışılacak türden olması gerekirdi, uğrunda savaşılacak türden değil. Carlyle, Platon için, "Sion'da da rahat edebilecek bir Atina efendisi" der. Bu "Sion'da da rahat edebilecek" özellik Çinli bilgelerde de bulunur ve genellikle Hıristiyan uygarlığının yetiştirdiği bilgelerde yoktur. Goethe gibi Hellenizmin ruhunu sindirmiş kişilerin durumu bunun dışındadır. Atinalılar da Çinliler de yaşamın tadına varmak isterlerdi ve ince bir güzelik duygusu ile işlenmiş bir zevk alma anlayışları vardı.

Bununla birlikte iki uygarlık arasında büyük ayrılıklar

vardı, çünkü, bir genelleme yapılırsa, Yunanlılar enerjik, Çinliler ise tembeldi. Yunanlılar enerjilerini sanata, bilime ve birbirlerini öldürmeye yönelttiler ve bu alanların hepsinde daha önce hiç görülmedik bir başarıya ulaştılar. Siyaset ve yurtseverlik Yunanlıların enerjilerini harcayabilecekleri yollardı. Bir politikacı görevinden atılınca sürgünlerden bir çete oluşturur ve kendi kentine karşı saldırıya geçerdi. Bir Çinli görevli gözden düşünce dağlara çekilir ve kır yaşamının zevkleri üzerine şiirler yazardı. Böylece Yunan uygarlığı kendi kendini yok etti, Çin uygarlığı ise ancak dışarıdan yıkılabilirdi. Bununla birlikte, bu farklar yalnızca eğitime bağlanabilir görünmemektedir. Çünkü Japonya'da Konfiçyüs öğretisi bir tür Faubourg Saint Germain oluşturan Kyoto soyluları dışında, Çinli aydınların bir özelliği olan tembel ve kültürlü şüpheciliği hiçbir zaman yaratmamıştır.

Çin eğitimi istikrar ve sanat üretmiştir, ilerleme ve bilim üretmeyi başaramamıştır. Belki bu şüphecilikten beklenebilecek bir sonuçtur. Tutkun inaçlar ya ilerleme ya da yıkıma yol açarlar, istikrara değil. Bilim geleneksel inançlara karşı olduğu zaman bile onun kendi inançları vardır; edebî bir şüphecilik içinde bilimin gelişmesi zordur. Çağdaş icatların birleştirdiği savaşçı bir dünyada ulusal varlığın korunması için enerji gereklidir. Bilim olmadan demokrasi olanaksızdır: Çin uygarlığı tüm nüfusun çok küçük bir yüzdesini oluşturan eğitim görmüş kişilerle sınırlıydı, Yunan uygarlığı ise köleliğe dayalıydı. Bu nedenlerle geleneksel Çin eğitimi çağdaş dünya için uygun değildir ve onu Çinliler kendileri de terketmişlerdir. Bazı açılardan Çinli aydınlara benzeyen on yedinci yüzyıl kibarı da aynı nedenlerle bugün düşünülemez.

Bütün büyük devletlerde göze çarpan bir eğilimin en açık örneğini çağdaş Japonya sağlıyor; bu ulusal büyüklüğü eğitimin en üstün amacı yapma eğilimidir. Japon eğitiminin amacı, tutkularının eğitilmesi yolu ile devlete adanmış edindikleri bilgi ile de devlete yararlı olan yurttaşlar

yetiştirmektir. Bu ikili amacın nasıl büyük bir beceri ile izlendiği ne kadar övülse azdır. Komodor Perry'nin filosunun kayıt ettiği ilerlemeden beri Japonlar kendilerini varlıklarının korunmasının zor olduğu bir durumda bulmuşlardır. Varlığını korumanın bir suç olmadığını düşündüğümüz sürece, Japonların başarısı yöntemlerinin doğruluğunu gösterir. Fakat Japonların eğitim yöntemlerini ancak çok kötü ve mutsuz bir durumda olmaları haklı kılabilirdi ve böylesine yakın bir tehlike içinde olmayan bir ulusun böyle yöntemler kullanması suç olurdu. Üniversite profesörlerinin bile sorgulayamayacağı Şinto dini, Tevrat'ın Yaratılış bölümü kadar şüpheli bir tarihle iç içedir. Japonya'daki din baskısı yanında Dayton duruşması önemsiz kalır. Aynı ölçüde bir de ahlaksal baskı vardır: Milliyetçilik, ataya saygı, Mikado'ya tapınma gibi konular üzerine soru sorulamaz, bu nedenle de bazı tür gelişmeler mümkün değildir. Böyle demir-döküm bir sistemin en büyük tehlikesi tek ilerleme yolu olarak devrimi özendirmesidir. Bu tehlike yakın olmasa bile gerçektir ve geniş ölçüde eğitim sisteminden kaynaklanmaktadır.

Bu nedenle çağdaş Japonya'da eski Çin'dekinin tersi bir sakatlık görürüz. Nasıl Çinli aydınlar fazla şüpheci ve tembel idilerse, Japon eğitiminin yetiştirdiklerinin de fazla dogmatik ve eylemci olmaları beklenir. Eğitimin sağlaması gereken şey, şüpheciliğin ya da dogmacılığın kabullenilmesi değildir. Eğitimin sağlaması gereken, bilginin zorluklarla olsa bile bir ölçüde sağlanabileceği, herhangi bir zamanda bilgi olarak kabul edilenin belli ölçüde yanlışlar içereceği, ancak yanlışların dikkat ve çaba ile düzeltilebileceği anlayışıdır. İnançlarımıza göre hareket ederken küçük bir yanılma büyük yıkıma yol açabileceği için çok temkinli olmalıyız. Ama yine de hareketimizin çıkış noktası inançlarımız olmalıdır. Böyle bir zihinsel konuma gelmek oldukça zordur: Bu, duyguları dumura uğratmadan üst düzeyde bir düşünsel kültüre varmayı gerektirir. Bu zor olsa bile olanaksız değildir. Aslında bilimsel mizaçtır bu.

Öteki iyi şeyler gibi bilgi de zordur, ama imkansız değildir. Dogmacı bunun zorluğunu unutur, şüpheci ise bunun mümkün olduğunu yadsır. Her ikisi de yanılgı içindedir; onların yanılgıları yaygınlaşırsa toplumsal bir yıkıntıya yol açar.

Çağdaş Japonlar gibi Cizvitler de eğitimi bir kurumun varlığına bağlama yanlışını yaptılar; Cizvitlerin durumunda bu kurum Katolik Kilisesi idi. Onlar tek tek öğrencilerin yararı ile değil, her öğrenciyi Kilisenin yararı için bir araç haline getirmekle ilgileniyorlardı. Eğer onların tanrıbilim anlayışlarını kabul edersek, onları ayıplayamayız: Ruhların cehennemden kurtarılması, dünyevi şeylerden daha önemlidir ve ancak Katolik Kilisesinin başarabileceği bir iştir. Fakat bu dogmayı benimsemeyenler Cizvit eğitimini sonuçları ile değerlendireceklerdir. Bu sonuçların bazen Uriah Heep gibi istenmeden ortaya çıkabileceği doğrudur: Voltaire Cizvit eğitiminin bir ürünüydü. Bununla birlikte genelde ve uzun vadede, amaçlanan sonuçlar gerçekleştirilmiştir: Dinde reformlara karşı devrim ve Fransa'da Protestanlığın çöküşü Cizvitlerin çabalarına bağlanmalıdır. Bu amaçları gerçekleştirmek için onlar sanatı duygusallaştırdılar, düşünceyi yüzeyselleştirdiler, ahlakı gevşettiler. Sonunda onların yaptıkları zararı silmek için Fransız devrimi gerekli oldu. Cizvitlerin eğitimdeki suçları onların öğrencilere olan sevgileriyle değil, nihai amaçlara göre hareket etmelerindeydi.

İngiliz özel okullarında bugüne dek etkin olan Dr. Arnold'un sisteminin başka bir sakatlığı vardı; bu sistem soylular içindi. Amaç, ister ülke içinde ister impartorluğun uzak bölgelerinde olsun, yetki ve iktidar makamlarına gerekecek kişiler yetiştirmekti. Bir soylular sınıfının varlığını sürdürmesi için belli erdemlere gerek vardır. Bu erdemler okulda verilirdi. Böyle yetiştirilen kişinin etken, acılara dayanıklı, fiziksel açıdan güçlü olması, değişmez inançlara ve üstün bir doğruluk anlayışına sahip olması dünyada önemli bir misyonu bulunduğuna inanmış olması gerekliy-

di. Bu sonuçlar şaşırtıcı bir ölçüde gerçekleştirilmişti. Düşünme yeteneği bu sonuçlara feda edilmişti, çünkü düşünce yeteneği şüphe yaratabilir. Duygudaşlık feda edilmişti, çünkü duygudaşlık "aşağı" ırkların ya da sınıfların yönetilmesinde engelleyici olabilir. Sertlik uğruna nezaket, kesinlik uğruna hayal gücü feda edilmişti. Değişmeyen bir dünyada böyle bir eğitimin sonucu, Spartalıların güçlü ve sakat yanlarına sahip olan sürekli bir soylular yönetimi olurdu. Ancak soylular yönetiminin çağı geçmiştir ve denetim altındaki kitleler en bilge ve en erdemli egemen yöneticilere bile itaat etmeyeceklerdir. Bu yöneticiler kaba güç kullanmaya itilecekler, kaba güç de başkaldırıyı hızlandıracaktır. Çağdaş dünyanın karmaşıklığı giderek akıl gücünü daha çok gerekli kılmaktadır, Dr. Arnold ise zekayı "erdem"e feda etmiştir. Waterloo Muharebesi Eton'un oyun alanlarında kazanılmış olabilir, ama İngiliz İmparatorluğu aynı yerde yok ediliyor.[1] Çağdaş dünyada, daha çok hayal gücü ve duygudaşlığı ve düşünsel kıvraklığı olan ayrı tür bir insana, buldog köpeğinin cesaretinden çok teknik bilgiye duyulan inanca gereksinim vardır. Geleceğin yöneticisi yurttaşların hizmetçisi olmalıdır, kendine hayranlık duyan uyruğuna iyilik eden egemen bir yönetici değil. İngiliz yüksek öğretiminde kök salmış soyluluk geleneği bu eğitimin belasıdır. Belki bu gelenek yavaş yavaş ortadan kaldırılabilir, belki de eski eğitim kurumlarının kendilerini yeni koşullara uyduramadıkları görülebilir. Bu konuda bir görüş ileri sürmüyorum.

Amerikan devlet okulları daha önce geniş bir taban üzerinde hiç denenmemiş bir görevi başarıyla gerçekleştiriyorlar: Bu, türlü kaynaklardan gelen insanları türdeş bir ulus haline getirme görevidir. Bu görev öyle büyük bir yetenekle yapılıyor ve genelde öyle yararlı bir iştir ki, bir değerlendirmede, onu başaranlar büyük bir övgüyü hak ediyorlar. Ancak Amerika da Japonya gibi garip bir durumdadır; özel koşulların haklı kıldığı bir şeyin her za-

1. Eton: Seçkin ve ünlü bir İngiliz özel okulu. (Çev.)

man ve her yerde örnek alınması gerekmez. Amerika'nın bazı avantajları ve bazı zorlukları olmuştur. Avantajları arasında şunlar vardır: Yüksek bir zenginlik düzeyi, savaşta yenilme tehlikesinden özgür olma, Orta Çağlardan kalma köstekleyici geleneklerin göreceli eksikliği. Göçmenler Amerika'da yaygın bir demokrasi duygusu ve ileri düzeyde sanayi yöntemleri buldular. Sanıyorum göçmenlerin hemen hepsinin Amerika'yı kendi anayurtlarından daha fazla sevmelerinin nedenleri bunlardır. Ama genelde asıl göçmenler ikili bir yurtseverliği sürdürüyorlar. Avrupa'daki mücadelelerde geçmişte bağlı oldukları ülkeleri büyük bir tutku ile desteklemeyi sürdürüyorlar. Bunun tersine, bu göçmenlerin çocukları ana-babalarının geldiği ülkeye karşı tüm bağlılıklarını yitiriyorlar, sadece Amerikalı oluyorlar. Ana-babaların tavırları Amerika'nın değerlerine bağlanabilir, çocuklarınki ise okulda aldıkları eğitimle belirlenir. Bizi burada ilgilendiren yalnızca okulun katkısıdır.

Okul, Amerika'nın sahte ve yanıltıcı olmayan değerlerine dayandığı sürece, Amerikan yurtseverliğinin öğretilmesiyle sahte ölçülerin aşılanması arasında bir bağ kurmaya gerek yok. Ancak eski dünyanın yeni dünyaya üstün olduğu alanlarda gerçek üstünlüklere karşı bir hor görme duygusunun aşılanması gerekli olmaktadır. Genelde Batı Avrupa'nın düşünsel ve sanatsal düzeyi Amerika'nınkinden yüksektir. İspanya ve Portekiz dışında Batı Avrupa'nın tümünde Amerika'ya göre daha az tanrıbilimsel bağnazlık vardır. Avrupa ülkelerinin hemen tümünde birey, Amerika'da olduğundan daha az kitle baskısı ve yönetimi altındadır: Siyasal özgürlüğü az olduğu zaman bile içindeki özgürlük daha büyüktür. Bu açılardan Amerikan devlet okulları zararlı olmaktadır. Bu zararın temeli yalnızca bir Amerikan yurtseverliği öğretmekte yatmaktadır. Zarar Japonların ve Cizvitlerin durumunda olduğu gibi, öğrencileri kendi içinde değerler olarak değil, bir amaca götüren araçlar olarak görmekten kaynaklanmaktadır. Bir öğretmen çocukları Devletinden ya da Kilisesinden daha

çok sevmelidir, yoksa ideal bir öğretmen değil demektir.

Öğrencilerin araç olarak değil kendi içlerinde değer olarak görülmesi gerektiğini söylediğim zaman herkesin kendi kendine bir değer olarak değil, bir araç olarak önemli olduğu yanıtı verilebilir. Bir değer olarak insan öldüğü zaman yok olur. Bir araç olarak ürettiği şey zamanın sonuna dek varlığını sürdürür. Bunu yadsıyamayız, ama bundan çıkarılacak sonuçları yadsıyabiliriz. Bir insanın araç olarak önemi iyi ya da kötü yönde olabilir. İnsan davranışının çok uzun vadedeki sonuçları öyle belirsizdir ki, bilge bir kişi bu sonuçları hesaplarına katmaz. Genel olarak söylenirse iyi insanların iyi etkileri, kötü insanların kötü etkileri olur. Tabii bu da doğanın değişmez bir yasası değildir. Kötü bir insan bir despotu öldürebilir, çünkü o, despotun cezalandırmak isteyeceği suçlar işlemiştir. Bu kişinin kendisi ve eylemi kötü olduğu halde, eyleminin sonuçları iyi olabilir. Bununla birlikte, genel bir kural olarak, iç değerleri ile üstün erkek ve kadınlardan oluşan bir toplum bilgisiz ve kötü insanlardan oluşan bir toplumdan daha iyi sonuçlar üretecektir. Bu tür irdelemeler dışında, çocuklar ve gençler kendi iyiliklerini içtenlikle isteyenlerle kendilerini bir amaç için hammadde olarak görenler arasındaki farkı içgüdüyle duyarlar. Öğretmende sevgi eksik ise, ne kişilik ne de zeka yeterince ve özgürce gelişemez. Bu tür sevgi ise çocuğun kendi içinde bir değer olarak görülmesi demektir. Hepimizde kendimiz konusunda böyle bir duygu vardır: Hepimiz kendimiz için iyi şeyler isteriz, ama önce bu şeyleri elde etmekle pek büyük bir amacın gerçekleşeceğini kanıtlamayı gerekli bulmayız. Normal ölçüde sevecen her ana-baba da kendi çocukları için aynı şeyi hisseder. Ana-babalar aynı kendileri için bir şeyler istedikleri gibi çocuklarının da büyüyüp gelişmesini, güçlü, sağlıklı ve okulda başarılı olmasını ve buna benzer şeyleri isterler. Böyle konularda kimse özveride bulunmak ya da soyut bir doğruluk ilkesi ortaya koymak zahmetine girmez. Ana-babalık içgüdüsü hep insanın kendi çocuklarıy-

la sınırlı kalmaz. Bu içgüdü yaygın bir biçimde, küçük çocuklara öğretmenlik yapacak herkeste bulunmalıdır. Öğrenciler yaşça ilerledikçe bu içgüdünün önemi azalır. Ancak yine de eğitim planlarının hazırlanmasında yalnız bu içdgüdüye sahip olanlara güvenilmelidir. Erkeklerin eğitiminin amaçlarından birinin, küçük nedenlerle insan öldürmeye ve ölmeye hazır kişiler yetiştirmek olduğunu düşünenlerde yaygın ana-baba duygusunun eksik olduğu açıkça bellidir. Fakat Danimarka ve Çin dışında tüm uygar ülkelerde eğitimi denetimleri altında tutanlar bu tür kişilerdir.

Eğitimcinin genç insanları sevmesi yeterli değildir, onun insan üstünlüklerini de doğru olarak anlaması gereklidir. Kediler yavrularına fare yakalamayı ve onunla oynamayı öğretirler. Militaristler de aynı şeyi insan yavrusu için yaparlar. Kedi yavrusunu sever, ama fareyi değil. Militarist kendi oğulunu sevebilir, ama ülkesinin düşmanlarının oğullarını değil. Bütün insanlığı sevenler bile iyi yaşam anlayışı konusunda yanılgıya düşebilirler. Bu nedenle, bu tartışmayı daha ileri götürmeden önce, uygulanabilirliği ve uygulamayı sağlayacak eğitim yöntemlerini göz önüne almadan, insanda üstünlüğün ne olduğu konusundaki düşüncemi açıklamaya çalışacağım. Böyle bir betimleme daha sonra eğitimin ayrıntılarına geldiğimizde bize yardımcı olacaktır. Hangi yönde gitmemiz gerektiğini bileceğiz. Önce bir ayırım yapmak durumundayız: Bazı niteliklerin insanların belli bir yüzdesinde bulunması arzu edilir, bazılarının ise tüm insanlarda. Sanatçılar olsun isteriz, ama bilim adamları da isteriz. Büyük yöneticiler bulunsun isteriz, ama toprağı sürenler tahılı öğütenler ve fırıncılar da olsun isteriz. Yalnızca bir yönde seçkin bir adam yaratan nitelikler herkeste bulunacak olsa arzu edilmez hale gelirdi. Shelley bir ozanın günlük işini şöyle dile getirir:

Tanyeri ağardığından karanlığa dek
Gölde yansıyan güneşi
Sarmaşık çiçeklerinde sarı arıları
İzler
Ama önem vermez nedir onlar
Ve görmez.

Bu alışkanlıklar bir ozanda övgüye değer olabilir, ama, diyelim bir posta dağıtıcısında değil. Bu nedenle eğitimi herkese bir ozan mizacı vermek amacıyla düzenleyemeyiz. Ama bazı özelliklerin herkeste bulunması arzu edilir. Bu bölümde yalnızca bu tür özellikler üzerinde duracağım.

Erkeklerde ve kadınlarda bulunacak üstün yanlar arasında bir ayrım yapmıyorum. Bebeklere bakması gerekecek bir kadın için belli ölçüde mesleki eğitim gereklidir, ama bu bir çiftçi ile değirmenci arasındakine benzer bir farktır. Temelde bir fark değildir, bu evrede düşünülmesi gerekmez.

Birlikte bulunduklarında ideal bir kişiliğin temelini oluşturan dört özelliği ele alacağım: Bunlar canlılık, yüreklilik, duyarlılık ve zekadır. Bu listenin eksiksiz olduğu görüşünü öne sürmüyorum, ama bize bir süre yararlı olacaktır. Dahası, çocuklar için sağlanacak uygun bir bedensel, duygusal ve zihinsel bakımla bu özellikler çok yaygın bir duruma getirilebilir. Bu özelliklerin her birini tek tek ele alacağım.

Canlılık zihinsel olmaktan çok fizyolojik bir özelliktir. Genellikle sağlığın yerinde olduğu durumlarda, canlılığın da bulunduğu düşünülür; ama bu özellik yıllar geçtikçe azalır ve yaşlılıkta yavaş yavaş tümüyle biter. Güçlü çocuklarda canlılık okul çağından önce hızla en yüksek noktasına varır, eğitimle yavaş yavaş azalmaya başlar. Eğer canlılık varsa, hoşa giden hiçbir şey olmasa bile yaşıyor olduğunu duymanın hazzı vardır. Bu durumda zevkler yoğunlaşır, acılar azalır. Bu duygu, her türlü olaya ilgi duy-

mayı kolaylaştırır, böylece yansızlığı geliştirir, bu da zihinsel dengenin gerekli bir öğesidir. İnsanlar kendi içlerine kapanma, gördükleri ve duydukları, daha doğrusu kendi dışlarında olan şeylerle ilgilenmeme eğilimindedirler. Bu insanlar için kötü bir durumdur, çünkü bunun sonucu en iyi hallerde can sıkıntısı, en kötü hallerde ise melankolidir. Çok nadir görülen istisnalar dışında böyle kişiler yararlı da olamazlar. Canlılık dış dünya ile ilgiyi geliştirir. Çok çalışma yeteneğini de geliştirir. Dahası, canlılık kıskançlığa karşı da bir güvencedir, çünkü insanın kendi yaşamını zevkli kılar. İnsan mutsuzluğunun ve sıkıntısının en büyük kaynaklarından biri kıskançlık olduğu için, insan yaşamını zevkli kılması canlılığın en önemli bir değeridir. Tabii birçok kötü özellikler de canlılık ile bağdaşır; örneğin, sağlıklı bir kaplanın özellikleri. En iyi özelliklerin çoğu da canlılık olmadan görülebilir: Örneğin, Newton ve Locke'da bu özellik çok azdı. Ama bu kişilerin ikisinde de canlılığın önleyebileceği sinirlilik halleri ve kıskançlıklar vardı. Belki de Newton canlı ve yaşamın günlük tatlarını alabilen biri olsaydı, yüz yıldan uzun bir süre İngilte'de matematiği engelleyen Newton-Leibniz çatışmasına girilmemiş olurdu. Bu nedenle, bazı sınırlamalarına karşın, canlılığı tüm insanların sahip olması gereken özellikler arasında sayıyorum.

Listemizdeki ikinci özellik olan yürekliliğin birçok biçimleri vardır, hepsi de karmaşıktır. Korkunun olmayışı bir şeydir, korkuyu denetim altında tutma gücü ayrı bir şeydir. Korkunun olmayışı da korku akla dayandığı zaman ayrı şeydir, akıl dışı olduğu zaman ayrı şeydir. Akıl dışı bir korkunun olmayışının iyi olduğu açıkça belli; korkuyu denetleme gücü de öyle. Ama akla dayalı korkunun olmayışı tartışma götürecek bir konudur. Bununla birlikte bu konuyu yürekliliğin öbür biçimleri konusunda bir şeyler söyledikten sonraya erteleyeceğim.

Çoğu kişinin içgüdüsel, duygusal yaşamında akıl dışı

korkuların fevkalade büyük bir yeri vardır. Akıl dışı korkunun işkence ve endişe kompleksi gibi biçimleri ruh doktorlarınca tedavi edilir. Ancak bu korkunun daha ılımlı biçimleri aklî dengesi yerinde olduğu düşünülenlerde de görülür. Bu, çevrede tehlikeler olduğu yönünde bir duygu, daha doğrusu bir "endişe" olabilir, ya da fare ve örümcek gibi tehlikeli olmayan şeylerden korkma gibi daha kesin bir duygu olabilir.(1) Birçok korkunun içgüdüsel olduğu düşünülürdü, ama artık çoğu araştırmacılar bu varsayımı soru ile karşılamaktadırlar. Belli ki az sayıda içgüdüsel korku vardır; örneğin, gürültüden korkma gibi. Ama korkuların çoğu yaşanılan olaylardan ya da telkinlerden kaynaklanır. Örneğin, karanlıktan korkmanın yalnızca telkinle geliştiği anlaşılmaktadır. Omurgalılarda doğal düşmanlarına karşı içgüdüsel bir korku olmadığını, bu duyguyu yetişkinlerinden kaptıklarını düşünmek için yeterli neden vardır. Omurgalılar insan elinde büyütüldüğünde, tür içinde yaygın bazı korkular ortaya çıkmamaktadır. Ancak korku çok yaygındır. Çocuklar korkuyu yetişkinlerden kaparlar, oysa yetişkinler korkularını gösterdiklerinin bile bilincinde olmayabilirler. Anne ve bakıcılardaki ürkeklik telkin yoluyla çocuklara hemen geçer. Bugüne dek kadınlarda akıl dışı korkuların bulunmasını erkekler çekici bulmuşlardır, çünkü bu durum erkeklere gerçek bir tehlikeye girmeden kadınların koruyucusu gibi görünme şansını vermiştir. Ama bu erkeklerin oğulları korkuyu annelerinden almışlar, sonra da yeniden yüreklilik kazanmak için eğitilmek zorunda kalmışlardır. Oysa babaları annelerini küçük görmek istememiş olsalardı bu çocuklar korkuya hiç kapılmamış olacaklardı. Kadınların egemenlik altına alınmalarından doğan zarar hesap edilemeyecek kadar büyüktür. Korku konusu bunun ancak bir örneğini oluşturur.

Şu anda korku ve kaygının en aza indirilmesinde izlenecek yöntemleri tartışmıyorum. Bu noktayı daha sonra

1. Çocuklukta korku ve endişe konusunda, bakınız, William Stern, **Erken Çocukluk Psikolojisi**, Bölüm 35, George Allen and Unwin, Ltd., 1924.

ele alacağım. Ancak bu anda ortaya çıkan bir soru var: Korkuyla başa çıkmak için onu baskı altında tutmakla yetinebilir miyiz, yoksa daha köklü bir tedavi yolu bulmamız mı gerekir? Geleneksel olarak soylular korkularını göstermemek için eğitilmişlerdir; bağımlı uluslar, sınıflar ve cinsler ise korkak olmaya özendirilmişlerdir. Yürekliliğin sınanması kabaca bir düzeyde davranışçı olmuştur: Bir erkek muharebeden kaçmamalıdır; "erkekçe" sporlarda becerikli olmalıdır; yangın, gemi kazası ve deprem gibi hallerde özdenetimini yitirmemelidir. Yalnızca doğru olanı yapmakla kalmamalı, aynı zamanda yüzü sararmamalı, titrememeli, hızlı solumamalı, kolayca görülebilecek bir korku belirtisi göstermemelidir. Bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum: Yürekliliğin tüm uluslarda, tüm sınıflarda ve her iki cinste de geliştirildiğini görmek isterim. Ancak korkuyu bastırma yöntemi benimsendiğinde, bu yönteme bağlı olumsuz sonuçlar da ortaya çıkar. Ayıp ve utanç duygusu insanların yürekli görünmesinde çok etkili silahlar olmuşlardır. Ancak bu duygunun yarattığı korkular çatışmasından başka bir şey değildir ve bu çatışmada kamunun gözünde lanetlenme korkusunun daha ağır basması umulur. Ben çocukken bir ilke olarak bana, "Bir şeyin seni korkuttuğu durumlar müstesna, her zaman doğruyu söyle." denirdi. Ben istisnayı da kabul edemem. Korku yalnız davranışta değil, duyguda da yenilmelidir; yalnız bilinçli duyguda değil, bilinçsiz duyguda da yenilmelidir. Yalnızca soyluların değerlerine uyan korkuyu dışta yenme ölçüsü, bu duygunun alttan alta etkin kalmasına yol açar ve korkudan kaynaklandığı anlaşılmayan tepkiler yaratır. Korkuyla ilişkisi belli olan "muharebe yorgunluğu"ndan söz etmiyorum. Egemen kastların üstünlüklerini sürdürmek için başvurdukları baskı ve gaddarlığı düşünüyorum. Yakın geçmişte Şangay'da silahsız bir grup Çinli öğrencinin arkadan vurulmasını emreden İngiliz subayı da savaştan kaçan bir asker gibi korku etkisinde davranmıştır. Ancak asker soylular böyle davranışların psikolojik kö-

kenlerini bulacak kadar zeki değildirler. Onlar durumu bir kesinlik ve doğru anlayış gösterisi olarak görürler.

Psikoloji ve fizyoloji açısından korku ve öfke benzer duygulardır. Öfkeli kişi üstün düzeyde yürekli değildir. Zenci ayaklanmalarını, komünist başkaldırılarını ve soyluluğa karşı öteki tehditleri bastırmada gösterilen gaddarlık, korkaklığın bir sonucudur ve bu ayıbın öbür biçimleri gibi aşağılık görülmelidir. Sıradan insanları korkusuz yaşayabilecekleri bir biçimde eğitmenin mümkün olduğuna inanıyorum. Bugüne dek ancak birkaç kahraman ve birkaç ermiş böyle yaşamayı başarabilmişlerdir. Ancak yolu gösterilirse onların yaptıklarını başkaları da yapabilir.

Baskıdan ibaret olmayan yürekliliik için belli etkenler bir araya gelmelidir. Bunların en mütevazi olanından başlarsak: Sağlık ve canlılık zorunlu olmasa bile çok yararlıdır. Tehlikeli durumlara alışkınlık ve bu durumlarda beceriklilik arzu edilir. Fakat şu ya da bu yandan yürekliliği değil, evrensel bir yürekliliği düşündüğümüz zaman gerekli olan daha temel bir şey vardır. Gerekli olan, benlik saygısı ile yaşama nesnel bir bakışın bir arada bulunmasıdır. Benlik saygısı ile başlarsak: bazı kişiler içten yaşarlar, bazıları ise komşularının hissettiklerinin ve söylediklerinin bir yansımasıdırlar. Bu ikincil tür insanlar hiçbir zaman gerçekten yürekli olamazlar: Bunlar kendilerine hayranlık duyulmasını isterler ve hep bunu yitirmek korkusu içindedirler. Bir zamanlar arzu edilir görülen "alçak gönüllülük"ün öğretilmesi bu kötü alışkanlığın saptırılmış bir biçiminin ortaya çıkmasına araç oluyordu. "Alçak gönüllüklük" benlik saygısını baskı altına alıyordu, ama başkalarının saygısını kazanma istediğini baskı altına almıyordu. Özbenliğin sözde aşağı görülmesi saygınlık kazanmanın yolu oluyordu. Bu nedenle bu öğretim ikiyüzlülük ve içgüdülerin bozulmasını doğuruyordu. Çocuklara düşünmeden boyun eğmeleri öğretiliyordu, onlar büyüdüklerinde de aynı şeyi istiyorlardı. Yalnızca itaat etmeyi öğrenenlerin emir vermeyi bileceği söylenirdi. Benim önerdiğim, hiç

kimsenin itaat etmeyi öğrenmemesi, hiçbir kimsenin de emretmeye kalkışmamasıdır. Tabii ortak girişimlerde lider bulunmasın demek istemiyorum, ancak bu liderlerin yetkileri bir futbol takımının kaptanınınki gibi olmalı, ortak bir amacın gerçekleştirilmesi için gönüllü olarak katlanılmalıdır. Amaçlarımız kendimizin olmalı, dışarıdan bir yetkinin saptanmasına bağlı olmamalı, ve amaçlarımızı başkalarına zorla kabul ettirmemeliyiz. Kimsenin emretmemesini, kimsenin itaat etmemesini söylerken bunu demek istiyorum.

Üst düzeyde yüreklilik için gerekli bir şey daha vardır, bu da biraz önce yaşama nesnel bir bakış dediğim şeydir. Umutları ve korkuları yalnız kendine dönük olan kişinin ölüme soğukkanlılıkla bakması zordur, çünkü ölüm onun tüm varlığına son verecektir. Burada da yine ucuz ve kolay bir baskı altına alma geleneği ile karşılaşırız: Bir ermişin Benlikten vazgeçmesi, bedenini baskı altına alması, içgüdüsel zevklerden uzaklaşması gerekir. Bu yapılabilir, ama sonuçları kötüdür. Kendi adına hazlardan vazgeçtikten sonra, böyle ermiş kişi başkaları için de hazları yasaklar ve bunu yapmak daha da kolaydır. Kıskançlık alttan alta sürer, ermişi acı çekmenin kişiyi soylulaştırdığı, bu nedenle de insana acı çektirebileceği görüşüne götürür. Böylece değerler tümüyle tersine döner: İyinin kötü olduğu, kötünün ise iyi olduğu düşünülür. Bütün bu zararların kaynağı, iyi yaşamın doğal isteklerin ve içgüdülerin genişletilip geliştirilmesinde değil, olumsuz bir buyruğa uyulmasında aranmasıdır. İnsan doğasında belli şeyler vardır ki bizi çaba harcamadan benliğin ötesine götürürler. Bunlardan en yaygın olanı sevgi, özellikle bazılarında bütün insanları içine alacak ölçüde genelleşmiş olan ana-babalık sevgisidir. Bunlardan biri bilgidir. Galileo'nun özellikle iyiliksever olduğunu düşünmek için bir neden yoktur, ama o ölümüyle de son bulmayan bir amaç için yaşamıştır. Bunlardan biri de sanattır. Aslında kişinin kendi bedeni dışında herhangi bir şeye duyduğu ilgi kendi yaşamını o ölçü-

de kişisellikten kurtarır. Bu nedenle, çelişkili gibi görünse bile, geniş ve canlı ilgileri bulunan bir kimsenin yaşamdan ayrılması, ilgileri yalnız kendi hastalıkları ile sınırlanmış zavallı bir hastalık hastasınınkinden daha kolay olur. Onun için, tam bir yüreklilik, kendini dünyanın küçük bir parçası olarak **hisseden**, ilgileri geniş bir kişide bulunur; bu da kendini aşağılayarak değil, kendi benliği dışında çok şeye değer vererek sağlanır. İçgüdü özgür ve zeka işleyiş halinde olmadıkça da bu gerçekleşmez. Bu ikisinin birleşmesinden öyle bütün bir yaşam anlayışı doğar ki, bunu zevk düşkünü de zevklerden tümüyle vazgeçmiş olan da bilemez. Böyle bir anlayışa da kişisel ölüm çok önemsiz bir konu olarak görünür. Bu tür yüreklilik olumsuz ve bastırıcı değil, olumlu ve içgüdüseldir. Yetkin bir kişiliğin temel öğelerinden biri saydığım yürekllik bu olumlu anlamda yürekliliktir.

Listemizdeki üçüncü nitelik olan duyarlılık bir bakıma yürekliliği düzeltici bir öğedir. Tehlikeleri algılamayan bir kişinin yüreklice davranması daha kolaydır, ama bu tür yüreklilik bazen aptalca olabilir. Bilgisizliğe ya da unutkanlığa dayalı bir davranış biçimini yeterli bulamayız: Mümkün olan tam bilgi ve kavrayış, arzu edilirliğin temel ve öğesidir. Ama biliş sorunu zeka konusu içine girer; benim kullandığım anlamda duyarlılık duyularla ilgilidir. Tümüyle kuramsal bir tanım şöyle olurdu: Bir insanda çok sayıda uyarılar duygular yaratıyorsa, o insan duyarlıdır. Ancak böyle geniş alanda düşünüldüğünde duyarlılık iyi bir nitelik olmayabilir. Duyarlılığın iyi olması için duygusal tepkinin belli anlamda **uygun** olması gerekir: İstenilen yalnızca duygu yoğunluğu değildir. Benim düşündüğüm nitelik, çok sayıda ve doğru nedenlerle zevk alacak ya da tepki duyacak biçimde etkilenmektir. Doğru nedenlerin neler olduğunu açıklamaya çalışacağım. Çoğu çocuğun aşağı yukarı beş aylıkken attığı ilk adım, besin ve sıcaklık gibi yalın duyuların hazzından toplumsal onaylamanın hazzına geçiştir. Bu haz ortaya çıkar çıkmaz büyük bir

hızla gelişir; her çocuk övülmekten hoşlanır, suçlanmaktan nefret eder. Genellikle başkalarınca iyi tanınma duygusu yaşam boyunca etkin bir güdü olarak kalır. Bu, iyi davranma yönünden bir uyarı ve açgözlülük duygusuna karşı bir denetici olarak değerlidir. Eğer hayranlık duyduğumuz şeyleri bilgece seçebilsek, bu iyi tanınma duygusu daha da değerli olurdu. Fakat en çok insan öldürmüş kişiye en büyük hayranlık duyulduğu sürece, hayranlık duyulma istediği kendi başına yaşamın iyiliği için yeterli olamaz.

İstenmeye değer biçimde bir duyarlılığın gelişmesinde bundan sonraki aşama duygudaşlıktır. Tümüyle fiziksel olan bir duygudaşlık vardır: Küçük bir çocuk kardeşi ağladığı için ağlayacaktır. Sanıyorum daha sonraki gelişmelerin temeli buradadır. Bundan sonraki iki tür genişleme şöyle olmalıdır: Birincisi, acı çeken kimse özellikle sevilen biri olmadığı zaman bile duygudaş olmak; ikincisi, acı çeken kimse orada olmasa bile, acı çekildiğini bildiği zaman duygudaş olmak. Bu genişlemelerden ikincisi daha çok zekaya dayanır. Bu tür duygudaşlık yalnızca bir romandaki gibi canlı ve dokunaklı biçimde anlatılan acıya katılacak kadar ya da bir kişinin istatistiklerden duygusal olarak etkilenmesini sağlayacak kadar ileri gidebilir. Bu soyut duygudaşlık yeteneği önemli olduğu kadar da nadirdir. Sevdiği biri kanser olan hemen herkes derinden etkilenir. İnsanların çoğu hastanelerde tanımadıkları insanların çektikleri acıları görünce etkilenirler. Fakat böyleleri kanserin neden olduğu ölüm oranlarını okuduklarında yalnızca kendilerinin ya da sevdikleri birinin de aynı hastalığa tutulması olasılığıyla geçici bir kişisel korkuya kapılırlar. Aynı şey savaş için de geçerlidir: İnsanlar kendi oğullarının ya da kardeşlerinin sakatlanmasını korkunç bulurlar, ama milyon kişinin sakatlanmasını milyon kat daha korkunç bulmazlar. Kişisel ilişkilerinde çok yumuşak ve nazik olan bir kişi savaş kışkırtıcılığından ya da "geri kalmış" ülkelerin çocuklarına işkence yapılmasından gelir sağlıyor olabilir.

Bütün bu olguların kaynağı, çoğu insanda duygudaşlığın yalnızca soyut uyarılarla harekete geçmemesidir. Eğer bunun çaresi bunabilse çağdaş dünyadaki kötülüklerin büyük bir bölümü ortadan kalkardı. Bilim uzaktaki insanlar ile duygudaşlığımızı artırmadan, onların yaşamlarını etkileme gücümüzü büyük ölçüde artırmıştır. Şangay'da pamuklu üreten bir şirketin hissedarı olduğunuzu varsayın. Yalnızca yatırım yaparken finans uzmanlarının önerilerini izlemiş meşgul bir insan olabilirsiniz; sizi ilgilendiren Şangay ya da pamuk değil, kârdan aldığınız paydır. Ama yine de suçsuz insanların kitle halinde öldürülmesine yol açan gücün bir parçası olursunuz; eğer küçük çocuklar ters, tehlikeli ve zor işe zorlanmasalar kârdan aldığınız pay da yok olurdu. Siz buna aldırmazsınız, çünkü bu çocukları hiç görmemişsinizdir, soyut bir uyarı da sizi etkilemez. Geniş çapta endüstrileşmenin böyle gaddar oluşu ve bağımlı halklara yapılan baskının hoş görülmesi bu yüzdendir. Soyut uyarılara duyarlılık geliştiren bir eğitim böyle şeylere olanak tanımazdı.

Bu konuya dahil edilmesi gereken bilişsel duyarlılık gözlemleme alışkanlığı ile aşağı yukarı aynı şeydir, bunun da zeka ile bağlantısı içinde ele alınması daha doğaldır. Estetik duyarlılık ise şu anda girmek istemediğim birçok soruyu ortaya çıkarır. Bu nedenle, saydığımız dört nitelikten sonuncusuna, yani zeka konusuna geçeceğim.

Geleneksel ahlakın büyük sakatlıklarından birisi zekaya verilen küçük değer olmuştur. Yunanlılar bu açıdan yanılgıya düşmediler, ama Kilise onları erdemden başka hiçbir şeyin önemli olmadığı düşüncesine götürdü; erdem ise rastgele "günah" diye etiketlenmiş bir dizi davranıştan kaçınmaktan ibaretti. Böyle bir tutum sürdükçe zekanın yapay ve geleneksel bir "erdem"den daha büyük iyilik yaratacağını insanlara anlatabilmek olanaksızdır. Zekadan söz ederken hem gerçek bilgiyi hem de bilgiye açık olma yeteneğini katıyorum. Aslında bu ikisi birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Bilgisiz yetişkinlere bir şey öğretilemez. Örneğin,

sağlık ve beslenme gibi konularda onlar bilimin söylediklerine inanma yeteneğinden tümüyle yoksundurlar. Bir kişi ne kadar çok öğrendiyse, daha çok öğrenmesi o ölçüde kolaydır; burada zorunlu bir varsayım, kişinin dogmacı bir anlayışla eğitilmiş olmamasıdır. Bilgisiz insanlar hiçbir zaman zihinsel alışkanlıklarını değiştirmek zorunda kalmamışlardır, böylece de tutumları değişmez bir biçimde katılaşmıştır. Sorun yalnızca onların şüpheci olmaları gerektiği yerde inanır olmaları değildir; onlar aynı zamanda yeni bilgiye açık olmaları gerektiği yerde şühpecidirler. "Zeka" sözcüğünün edinilmiş bilgiden çok, bilgi edinme yeteneği anlamı taşıdığından kuşku yok; ancak bir piyanistin ya da akrobatın yeteneği gibi bu yeteneğin de alıştırma yoluyla kazanıldığına inanıyorum. Tabii zekayı eğitmeyen yollarla da bilgi verilmesi mümkündür; bu yalnız mümkün olmakla kalmaz, aynı zamanda kolaydır, sık sık da yapılır. Ama bilgi vermeden, en azından bilginin edinilmesine yol açmadan zekanın eğitilmesinin mümkün olacağına inanıyorum. Zeka olmadan çağdaş ve karmaşık dünyamız varlığını sürdüremez, ilerleme ise hiç olmaz. Bu nedenle zekanın işlenmesini eğitimin temel amaçlarından biri olarak görüyorum. Bu herkesin bildiği bir düşünce gibi görülebilir, ama aslında değildir. Doğru bilinen inançları aşılama isteği çok zaman eğitimcilerin zekanın eğitilmesine ilgisiz kalmalarına yol açmıştır. Bunun açıklığa kavuşması ve gerekli zihinsel alışkanlıkların ortaya çıkarılması için zekayı biraz daha yakından tanımlamak gerekmektedir. Bu amaçla, zekanın tanımına haklı olarak katılabilecek edinilmiş gerçek bilgi dağarcığını değil, yalnızca bilgi edinme yeteneğini ele alacağım.

Zihinsel yaşamın içgüdüsel temeli meraktır, bu da ilkel biçimleri ile hayvanlarda bulunur. Zeka uyanık bir merak gerektirir, ancak merak belli bir türden olmalıdır. Köydeki komşuları karanlıktan sonra birbirlerinin pencerelerinden içeri bakmaya iten merak türünün pek değeri yoktur. Dedikoduya duyulan geniş ilgi bilgiye duyulan sevgiden de-

ğil, kötü niyetten esinlenir. Kimse öbür insanların gizli erdemlerini konuşmaz, ama herkes başkalarının gizli kötü yanlarından konuşur. Buna uygun olarak dedikodunun çoğu gerçek dışıdır, ama dedikoduyu doğrulamamak için özen gösterilir. Dinin verdiği teselliler gibi komşumuzun günahları da öyle memnun edicidir ki, durup eldeki verileri yakından incelemeyiz. Gerçek anlamda merak ise gerçek bir bilgi sevgisinden esinlenir. Bilmediği bir odaya getirilen, odanın her köşesini ve her eşyayı koklamaya başlayan bir kedide bu duygunun oldukça katıksız bir biçimi görülebilir. Bunu, genellikle kapalı olan bir çekmece ya da dolap açıldığında içten bir ilgi gösteren çocuklarda da görebilirsiniz. Hayvanlar, makinalar, gök gürlemesi ve fırtına ile her tür el işi çocukların merakını uyandırır; onların bilgiye olan bu susuzluğu çoğu zeki yetişkini utandıracak ölçüdedir. Yıllar ilerledikçe bu duygu zayıflar; sonra öyle bir nokta gelir ki bilinen şeyler ancak tiksinti uyandırır, daha yakından tanıma isteği kalmaz. İnsanların ülkenin kötüye gittiğini, "hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığını" ilan ettikleri evre bu evredir. Merakın ölmesiyle birlikte etken zekanın da olduğunu düşünebiliriz.

Çocukluktan sonra merakın yoğunluğu ve alanı azalsa bile, niteliği uzun bir süre gelişebilir. Genel önermeler konusunda merak, tikel gerçekler konusudaki meraktan daha yüksek bir zekayı gösterir. Çok genel düzeyde söylemek gerekirse, genellemenin düzeyi ne kadar yüksek ise, bu işe katılan zeka o ölçüde büyük demektir. (Yine de bu kural pek kesin bir biçimde benimsenmemelidir.) Kişisel yararlarla ilişkisi olmayan bir merak, örneğin, besin elde etme şansıyla ilişkili bir meraktan daha üst düzeyde bir gelişmeyi gösterir. Yeni bir odada koku almaya çalışan bir kedi tümüyle çıkarlardan arınmış bir bilimsel araştırıcı değildir, belki çevrede fare olup olmadığını anlamaya çalışıyordur. Belki de çıkarsız bir merakın en iyi olduğunu söylemek doğru olmaz. Ama merakla çıkar arasındaki bağlantının dolaysız ve açık olmak yerine zeka

yoluyla anlaşılabilir olması daha iyidir. Ancak bu noktada karar vermek durumunda değiliz.

Merakın verimli olması için, bilgi edinilmesi yönünde belli bir teknikle ilişkili olması gerekir. Gözlem alışkanlıkları, bilginin edinilebileceği konusunda inanç, sabır ve çaba olmalıdır. Başlangıçta merak bulunduğuna göre, uygun zihinsel eğitim de sağlanırsa bu şeyler kendiliklerinden gelişir. Fakat, zihinsel yaşamımız tüm eylemlerimizin ancak bir bölümü olduğundan ve merak öteki tutkularla çatışma halinde olduğundan, açık fikirlilik gibi bazı düşünsel erdemlere gereksinim vardır. Yeni gerçeklere alışkanlıkla ya da isteyerek kapalı oluruz. Yıllarca kesinlikle inandığımız, aynı zamanda kendini beğenme ve bunun gibi temel tutkulara hizmet eden şeylere inanmaktan vazgeçmemiz zor gelir. Bu nedenle yeni düşüncelere açıklık, eğitimin geliştirmek isteyeceği niteliklerden biri olmalıdır. Ancak 31 Temmuz 1925 tarihli **The Daily Herald** gazetesinden alınan aşağıdaki paragrafta görüleceği gibi, eğitim bu amacını çok sınırlı bir ölçüde gerçekleştirebilmektedir:

Bootle okullarında çocukların beyinlerinin öğretmenlerce saptırıldığı yönündeki suçlamaları incelemek üzere atanan özel komisyon, bulgularını Bootle İlçe Konseyine sunmuştur. Komisyon suçlamaların yerinde olduğu görüşüne varmıştır. Fakat Konsey "yerinde" sözcüğünü çıkarmış ve "suçlamaların soruşturmayı gerekli kıldığını" ifade etmiştir. Konseyce de benimsenen bir Komisyon önerisi uyarınca bundan böyle öğretmenlerin atamasında öğrencilerin Tanrı'ya ve dine, kamu ve din kuruluşlarına saygılarının geliştirilmesi yönünde eğitilmeleri sağlanacaktır.

Böylece, başka yerlerde neler olursa olsun, Bootle'da açık görüşlülük olmayacaktır. Bu programlarını daha iyi nasıl yürütebilecekleri konusunda aydınlanmak için İlçe Konseyinin Tennessee eyaletinde Dayton kentine bir delege göndermesi umulur.[1] Ama belki bu da gerekmez.

1. Dayton, biyoloji dersinde Darwin'in düşüncelerini öğreten bir lise öğretmeninin yargıç önüne çıkarıldığı ve "maymun davası" diye tanınan duruşmanın gerçekleştiği yerdir. (Çev.)

Kararın kaleme alınış biçimine bakılırsa, Bootle'ın karanlığı savunmak konusunda kimseden ders almaya gereksinimi yok gibidir.

Bedensel kahramanlık için olduğu gibi düşünsel dürüstlük için de yüreklilik gerekir. Gerçek dünya sandığımızdan daha az bilinmektedir. Yaşamın ilk gününden başlayarak olaylardan doğruluğu şüpheli sonuçlar çıkarır, zihinsel alışkanlıklarımızı dış dünyanın yasaları ile karıştırırız. Hıristiyanlık, Sosyalizm, Yurtseverlik gibi bir sürü düşünce sistemleri, öksüz yurtları gibi tutsaklık karşılığı güvenlik sağlamak için hazır beklemektedir. Özgür bir zihinsel yaşam bir inancın içine kapanmak kadar sıcak, rahat ve ortam sağlayıcı olamaz: Dışarıda kış fırtınaları sürerken bir ocakbaşı sıcaklığının duygusunu ancak bir inanç sağlayabilir.

Bu bizi oldukça zor bir soruya getiriyor: İyi bir yaşam ne ölçüde sürüden bağımsız olmalıdır? "Sürü içgüdüsü" sözlerini kullanmaktan çekiniyorum, çünkü bunun doğruluğu konusuda çatışmalı tartışmalar var. Fakat nasıl yorumlanırsa yorumlansın, bu sözün anlattığı olgular bilinir. İşbirliği yapmak istediğimiz gruptan olanlarla iyi ilişkiler içinde olmak isteriz. Bu gruplar ailemiz, komşularımız, meslektaşlarımız siyasal partimiz ve ulusumuzdur. Bu doğaldır, çünkü işbirliği olmadan yaşamın zevklerinden hiçbirini tadamayız. Dahası, özellikle aynı anda birçok kişinin yaşadığı duygular bulaşıcı olur. Heyecanlı bir toplantıya katılıp da heyecan duymayacak insan çok azdır. Bu kişiler bir şeye karşı koyuyorlarsa, karşı koyuşlarında heyecan bulunur. Birçok insanın böyle bir karşı koymaya katılabilmesi ancak kendilerini onaylayan ayrı bir kalabalağın varlığı ile mümkündür. Bu nedenledir ki inananlarla ermişler arasındaki bağlantı, kovuşturmaya ve işkenceye uğrayanlara böyle büyük bir rahatlık sağlar. Kalabalıkla böyle bir işbirliğini kabul mu edeceğiz, yoksa vereceğimiz eğitim bunu azaltmaya mı çalışmalıdır? Her iki görüş de savunulmaktadır; doğru yanıt ise bir yanı tümüyle desteklemekte değil, uygun bir oranı bulmakta aranmalıdır.

Ben, hoşa gitme ve işbirliği yapma isteğinin güçlü ve normal olması, ama bazı önemli durumlarda öbür isteklerin etkisinde kalabilecek özellikte olması görüşündeyim. Hoşa gitme isteğinin olumlu olabileceği, duyarlık konusuyla ilgili olarak daha önce ele alınmıştı. Böyle bir istek olmadan hepimiz kaba ve yoz olurduk, aileden öte toplumsal kümeler mümkün olmazdı. Eğer çocuklar anababaların onayını istemeseler eğitim çok zor gerçekleşirdi. Daha bilge bir kişilikten daha aptal biri yönünde olursa duyguların bulaşıcı özelliğinin de yararları vardır. Fakat ani korku ve ani öfkenin bulaşıcılığı yararlı değil, tam tersidir. Bu nedenle duygusal etkilere açık olma sorunu hiç de basit bir konu değildir. Yalnızca düşünsel konularda bile durum açık olmaktan uzaktır. Büyük bulguları gerçekleştirenler sürüye karşı koymak zorunda kalmışlar, bağımsızlıkları nedeniyle de düşmanlıkları üzerlerine çekmişlerdir. Ancak sıradan bir insan kendi başına düşünseydi fikirleri daha doğru değil, daha aptalca olurdu: En azından bilimde, sıradan insanın otoriteye duyduğu saygı genelde yararlıdır.

Sanıyorum ki, koşulları pek özel olmayan bir insanın yaşamında, kabaca sürü içgüdüsü denilen şeyin egemen olduğu geniş bir alan, bu içgüdünün giremediği küçük bir alan vardır. Bu küçük alan kişinin kendi özel yetki alanıdır. Eğer bir erkek bir kadını beğenmek için herkesin onu beğenmesini beklerse, bu erkek için hiç de iyi düşünmeyiz: Eş seçiminde bir erkeğin kendi bağımsız duygularını izlemesi gerektiğini düşünürüz, toplumun duygularını yansıtmasını değil. Onun insanlar konusundaki yargılarının genelde komşularınınkine uyması önemli değildir, ama âşık olduğunda kendi özgür duygularına uymalıdır. Aynı şey başka açılardan da geçerlidir. Bir çiftçinin yargısı bilimsel tarımcılık konusunda bilgi edindikten sonra biçimlense bile işlediği tarlaların kapasitesi konusunda çiftçi kendi yargısı doğrultusunda hareket etmelidir. Bir ekonomist para konularında kendi bağımsız yargısını oluşturmalıdır, ama

sıradan birinin yapacağı en iyi şey otoriteyi izlemektir. Nerede özel bir yetki alanı varsa, orada bağımsızlık olmalıdır. Fakat kimse insanları belirli bir mesafede tutmak için dikenlerini kabartmış bir kirpi haline gelmemelidir. Sıradan etkinliklerimizin büyük bölümü işbirliğine dayalı olmalı, işbirliği de içgüdüsel bir temelde gerçekleşmelidir. Yine de hepimiz özellikle çok iyi bilinen konularda kendi adımıza düşünebilmeyi öğrenmeliyiz ve herkesçe benimsenmeyen ama önemine inandığımız düşünceleri açıkça söyleyebilme yürekliliğini kazanmış olmalıyız. Tabii ki bu genel ilkelerin bazı özel durumlarda uygulanması zor olabilir. Fakat bu bölümde sözünü ettiğimiz erdemlere sahip insanların bulunduğu bir dünyada bu kuralların uygulanması şimdi içinde bulunduğumuz dünyadakinden daha kolay olacaktır. Örneğin, böyle bir dünyada kovuşturmaya ve işkenceye uğramış bir ermiş bulunmayacaktı. İyi insanın dikenlerini kabartması, yaptıklarından dolayı ilgi merkezi olduğunu düşünmesi için bir neden bulunmayacaktı: Onun iyiliği kendiliğinden gelen itkilerini izlemesinin sonucu olacak, içgüdüsel mutlulukla birleşecekti. Komşuları ondan nefret etmeyeceklerdi çünkü ondan korkmayacaklardı. Öncülere duyulan nefret onların uyandırdıkları korkudan ileri gelir, yürekli insanlar arasında ise böyle bir korku olmayacaktı. Ancak korkunun etkisindeki bir insan Ku Klux Klan'a ya da Faşist İtalyan örgütüne üye olabilirdi. Yürekli insanlar dünyasında bu tür baskı ve işkence örgütleri olmazdı ve iyi yaşam için bugünkü gibi içgüdülere karşı koymak gerekmezdi. İyi bir dünya ancak korkusuz insanlarca kurulabilir ve sürdürülebilir, fakat böyle insanlar yapmak istediklerinde ne kadar başarılı olursa cesaretlerini kullanmak için o kadar az durumla karşılaşırlar.

Eğitimin gerçekleştirebileceği en üst düzeyde canlı, yürekli, duyarlı ve zeki insanlardan oluşan bir toplum bugüne dek varolanlardan çok farklı olurdu. Mutsuz insan çok az bulunurdu. Bugün mutsuzluğun temel nedenleri

sağlıksızlık, yoksulluk ve doyumsuz bir cinsle yaşamdır. Düşündüğümüz toplumda bunların her birine çok az rastlanırdı. Hemen herkes sağlıklı olurdu, yaşlılık bile ertelenirdi. Endüstri devriminden beri yoksulluk yalnızca toplu bir aptallığın ürünüdür. Duyarlılık insanlara yoksulluğu yok etme isteği verir, zeka bunun yolunu gösterir, yüreklilik ise insanların bu yolu benimsemelerini sağlardı. (Çekingen ve korkak bir insan alışılmadık bir şey yapmaktansa sefalet ve mutsuzluk içinde kalmayı yeğler.) Bugün insanların çoğunun cinsel yaşamları aşağı yukarı doyumsuzdur. Bu kısmen eğitimden, kısmen yetkililerden ve çevre baskısından kaynaklanmaktadır. Akıl dışı cinsellik korkuları olmaksızın yetiştirilmiş bir kadınlar kuşağı bu duruma kısa zamanda son verirdi. Kadınları "erdemli" kılmak için tek yol olarak korku düşünülmüş, kadınlar bile bile bedensel ve zihinsel açılardan korkak yetiştirilmişlerdir. Sevgileri baskı altına alınmış kadınlar kocalarında gaddarlığı ve ikiyüzlülüğü teşvik eder, çocuklarının içgüdülerini çarpıtırlar. Korkusuz bir kadınlar kuşağı, doğaya aykırı biçimlere sokulmamış, doğru ve açık yürekli, yiğit ve cömert, sevecen ve korkusuz bir çocuklar kuşağını dünyaya getirmekle dünyayı değiştirebilirdi. Temel, korkak, katı yürekli ve aptal olduğumuz için katlandığımız gaddarlıkları ve acıları böyle bir kuşağın çabası silip götürürdü. Bize bu kötü nitelikleri kazandıran eğitimdir. Eğitim yeni bir dünyanın anahtarıdır.

Fakat genellemelere son verip ülkülerimize gerçeklik kazandıracak ayrıntılara girme zamanı gelmiştir.

BÖLÜM II
KİŞİLİK EĞİTİMİ

III.
İLK YIL

Eskiden yaşamın birinci yılının eğitimin alanının dışında kaldığı düşünülürdü. En azından çocuk konuşuncaya dek tümüyle anne ve bakıcıların denetilmeyen bakımına bırakılırdı. Anne ve bakıcıların çocuk için neyin iyi olduğunu içgüdüsel olarak bildikleri varsayılırdı. Aslına bakılırsa anneler ve bakıcılar çocuk için neyin iyi olduğunu bilmiyorlardı. Çok büyük sayıda çocuk ilk yılda ölüyordu, geri kalanların büyük bir bölümünün de sağlığı yıkılıyordu. Kötü tutuşlar ve davranışlar feci zihinsel alışkanlıkların temelini atıyordu. Bütün bunlar ancak çok yakın zamanda anlaşılmıştır. Bebek yuvalarına bilimin girmesi genellikle hoş karşılanmaz, çünkü bilim bebek-anne ortamının aşırı duygusallığını bozar. Fakat aşırı duygusallıkla sevgi bir arada bulunamaz. Çünkü çocuğunu seven anne ya da baba, bu amaçla biraz zeka kullanmak gerekse bile, çocuğun yaşamasını ister. Bu nedenle aşırı duygusallığın en güçlüsünü çocuksuz insanlarda ve Rousseau gibi kendi çocuklarını Bulunan Bebekler Hastanesi'ne bırakmaya hazır insanlarda görürüz. Eğitim görmüş anne-babaların çoğu bilimin ne dediğini bilmek isteğindedirler, eğitim görmemiş olanlar da annelik merkezlerinden bilgi alırlar. Bunların sonucu bebek ölümlerindeki büyük azalmada görülür. Yeterli bakım ve beceri ile bebeklikte çok az çocuğun öleceğini düşünmek için haklı nedenler vardır. Çok azının ölme-

si bir yana, yaşayanlar da zihinsel ve bedensel olarak daha sağlıklı olacaklardır.

Dar anlamda bedensel sağlık sorunları bu kitabın kapsamı dışında kalır ve tıpla uğraşanlara bırakılmalıdır. Bedensel sağlık sorunlarına yalnızca psikolojik önemi olan durumlarla ilgili olarak değineceğim. Fakat birinci yılda bedensel ve zihinsel olgular birbirinden ayırt edilemez. Bundan başka, sonraki yılların eğitimcisi, bebeği tutuş ve bakımdaki tümüyle fizyolojik yanlışların kendi işini engellediğini görebilir. Bu nedenle, zaman zaman kendimize ait olmayan bir alana girmek durumunda kalabiliriz.

Yeni doğmuş bebeğin refleksleri ve içgüdüleri vardır, ama alışkanlıkları yoktur. Ana rahminde kazanmış olabilecekleri alışkanlıklar içinde bulunduğu yeni durumda yararsızdır: Bazen solumanın bile öğretilmesi gerekebilir, bazı çocuklar bu dersi yeterince çabuk öğrenemedikleri için ölürler. Çocuk bu işle uğraşırken kendini yeni çevresinde rahat hisseder. Fakat çocuğun uyanık yaşamının büyük bir bölümü belli belirsiz bir şaşkınlık içinde geçer, bundan kurtuluş yolu da yirmidört saatin büyük bölümünde uyumaktır. On beş gün sonra bütün durum değişmiştir. Çocuk düzenli olarak yinelenen deneyimlerden belirli beklentiler edinmiştir. Çocuk şimdiden tutucu olmuştur; belki de yaşamında hiç olamayacağı kadar tutucudur. Eğer konuşabilse, şöyle derdi: "Bütün yaşamımda sürdürdüğüm alışkanlıkları bu yaşa geldikten sonra değiştirmemi mi bekliyorsunuz?" Bebeklerin alışkanlıkları nasıl bir hızla edindikleri şaşırtıcıdır. Edinilen her kötü alışkanlık sonraki iyi alışkanlıklara bir engeldir. Bu nedenle bebekliğin başlangıcında ilk alışkanlıkların biçimlenmesi böyle önemlidir. İlk alışkanlıklar iyi olursa ileride çok büyük dertlerden kurtulunur. Ayrıca, çok erken edinilen alışkanlıklar yaşamın sonraki yıllarında içgüdü gibi hissedilir; kişiyi içgüdüler gibi çok derinden kavrarlar. Sonradan edinilen yeni ve tersine alışkanlıklar aynı güçte olamazlar. Bu nedenle de ilk alışkanlıklar ciddi bir ilgi konusu olmalıdır.

Bebeklikte alışkanlıkların oluşması sorunu ele alınırken iki konu ortaya çıkar. Bunlardan ilki ve en önemlisi sağlık, öbürü kişiliktir. Çocuğun sevilen bir insan olmasını, yaşam mücadelesinde başarılı olmasını isteriz. Ne iyidir ki sağlık ve kişilik aynı yönleri gösterir: Biri için iyi olan öbürüne de yararlıdır. Bu kitapta bizi özellikle ilgilendiren kişiliktir, ancak sağlık da aynı uygulamaları gerektirir. Bu nedenle sağlıklı ve alçak biriyle hastalıklı bir ermiş arasında seçim yapmak sorunuyla karşılaşmıyoruz.

Bugünlerde, eğitim görmüş her anne bebeği her ağladığında değil düzenli aralıklarla beslenmek gibi basit bazı gerçeklerin önemini biliyor. Bu uygulama çocuğun sindirimi için iyi olduğundan başlatılmıştır, bu da kendi içinde yeterli bir nedendir. Fakat bu uygulama ahlaksal eğitim açısından da arzu edilir. Bebekler yetişkinlerin sandığından daha kurnazdırlar; ağlamanın hoşa giden sonuçlar verdiğini görürlerse ağlarlar. Sonraki yaşamlarında yakınma alışkanlığı onların okşanmasına değil sevilmesine yol açtığında şaşırırlar, gücenirler; dünya onlara soğuk ve duygudaşlıktan yoksun görünür. Bununla birlikte böyle bebekler büyüdüklerinde alımlı kadınlar haline gelirlerse, huysuzlandıklarında bile okşanacaklardır ve çocuklukta başlayan kötü eğitimin yoğunluğu daha da artacaktır. Aynı şey zengin erkekler için de geçerlidir. Bebeklikte yaşamlarında güçlerinin derecesine göre ya doyumsuz ya da haris olurlar. Gerekli ahlak eğitimine başlama zamanı doğum anıdır, çünkü o zaman eğitim düş kırıcı beklentiler olmadan başlatılabilir. Daha sonraki bir zamanda başlanırsa bu eğitim ters alışkanlıklarla uğraşmak zorunda kalacaktır, bunun sonucu olarak da öfkeyle karşılanacaktır.

Bu nedenle çocukla uğraşırken ihmal ile aşırı ilgi arasında çok duyarlı bir dengeye gereksinim vardır. Sağlık için gerekli her şey yapılmalıdır. Çocuk rüzgardan etkileniyorsa onu kaldırmalı, kuru ve sıcak tutmalıdır. Fakat çocuk yeterli bir bedensel neden olmadan ağlıyorsa, ağlamaya bırakılmalıdır, yoksa kısa zamanda bir zorba olur

çıkar. Çocuğun bakımı yapılırken fazla telaş ve ilgi gösterilmemelidir: Gereken yapılmalı, aşırı sevecenlik gösterilmemelidir. Yaşamının hiçbir çağında çocuk kucakta oynanan bir köpek, zevk için beslenilen bir tür ev hayvanı gibi görülmemelidir. En baştan başlayarak çocuk geleceğin yetişkini olarak ciddiyetle ele alınmalıdır. Bir yetişkinde çekilmez olan alışkanlıklar bir çocukta hoş olabilir. Tabii ki bir çocuk bir yetişkinin alışkanlıklarına sahip olamaz, ama bu alışkanlıkların edinilmesine engel olacak her şeyden kaçınılmalıdır. En önemlisi, çocuğa sonraki deneyimlerinin kıracağı ve aslında gerçeklere de uymayan bir kişisel önemlilik duygusu vermemeliyiz.

Küçük bebeklerin eğitimindeki zorluk çoğunlukla anababadaki çok duyarlı dengedir. Sağlığa gelecek zararların önlenmesi için sürekli uyanıklık ve çok çaba gereklidir. Ana-babada güçlü bir sevgi olmadıkça bu niteliklerin uygun ölçüde bulunması zordur. Bu sevgi bulunduğunda da genellikle fazla bilgece olmaz. Kendini adamış ana-baba için çocuk son derece önemlidir. Dikkat edilmezse çocuk bunu hisseder, kendisinin ana-babanın duyduğu kadar önemli olduğu sonucuna varır. Sonraki yaşamında toplumsal çevresi ona duygu ve sevgiyle bakmayacaktır ve kendisinin evrenin merkezi olduğu varsayımına götüren alışkanlıklar düş kırıklığına gidecektir. Bu nedenle yalnız birinci yılda değil, sonraki yıllarda da çocuğun muhtemel rahatsızlıkları sözkonusu olduğunda neşeli, canlı ve gerçekçi olmaları gerekir. Eskiden çocuklar hem fazla sevilip okşanır, hem de davranışları kısıtlanırdı: Çocukların kolları bacakları serbest değildi, aşırı sıcak giydirilirler, içten gelen davranışlarında engellenirlerdi; fakat okşanırlar, kendilerine şarkılar ninniler söylenirdi; beşiklerde sallanır, oynatılırlardı. Bu düşünce bakımından yanlıştı, çünkü çocukları beceriksiz, şımartılmış parazitler haline getiriyordu. Doğru kural şudur: İçten gelen etkinlikleri teşvik edin, başkalarından isteklerde bulunduklarında bunlardan vazgeçirin. Onun için neler yaptığınızı, ne sıkıntılara girdiğini-

zi çocuğa göstermeyin. Mümkün olduğu yerde bırakın, yetişkinlere baskı yaparak değil kendi çabasıyla elde ettiği başarının tadını çıkarsın. Çağdaş eğitimde bizim amacımız dışarıdan uygulanan disiplini en aza indirmektir, ancak bu içten bir benlik disiplini gerektirir ki bunun da en kolay edinildiği zaman yaşamın ilk yılıdır. Örneğin, bir çocuğun uyumasını istediğiniz zaman onu arabasında aşağı yukarı gezdirmeyin, kollarınıza almayın, hatta onun sizi görebileceği bir yerde durmayın. Bunu bir kez yaparsanız, çocuk aynı şeyi sonra da isteyecektir. İnanılmayacak kadar kısa bir zaman içinde çocuğu uyutmak korkunç bir iş haline gelecektir. Çocuğun sıcak, kuru ve rahat olmasını sağlayın, kesin bir tavırla yatırın, sakince söylenmiş birkaç sözden sonra onu kendi haline bırakın. Birkaç dakika ağlayabilir, ama eğer hasta değilse kısa sürede susar. Sonra gider bakarsanız derin bir uykuda olduğunu görürsünüz. Böyle davranılırsa çocuk oynandığı ve aşırı ilgi gösterildiği durumdan çok daha fazla uyuyacaktır.

Önce de belirttiğimiz gibi yeni doğmuş çocuğun hiçbir alışkanlığı yoktur, yalnızca refleksleri ve içgüdüleri vardır. Bu demektir ki onun dünyası "nesneler"den oluşmaz. Bir "nesne" algısının ortaya çıkması için yinelenmiş deneyimler gereklidir. Beşiğin verdiği duygu, anne memesinin (ya da şişenin verdiği duygu ve koku, annenin ya da bakıcının sesi kısa zamanda alışılmış duygular vermeye başlar. Annenin ya da beşiğin görsel algısı daha sonra gelir, çünkü yeni doğan bebek cisimleri net olarak görmek için bakışlarını odaklaştırmayı bilmez. Dokunma, görme, koku ve işitme duyuları ancak derece derece ve çağrışım yoluyla alışkanlıkların oluşması yardımıyla bir araya gelir, bir nesne algısında birleşir; bu nesnenin de bir belirtisi başka bir belirtisinin beklentisine yok açar. O durumda bile bir süre kişilerle nesneler arasında bir ayrım duygusu yok gibidir. Bazen emzirilen bazen biberondan beslenen bir bebeğin anneye ve biberona karşı duyguları bir süre benzer olacaktır. Bütün bu zamanda eğitim bedensel yollarla yürü-

tülmelidir. Bebeğin hazları bedenseldir; bunlar özellikle besin ve ısıdır. Bebeğin acıları da bedenseldir. Davranış alışkanlıkları, hazza ilişkin şeylerin aranması, acıya ilişkin olanlardan kaçınma yoluyla ortaya çıkar. Bir çocuğun ağlaması kısmen acıyla bağlantılı bir refleks, kısmen haz sağlamak amacıyla yapılan bir eylemdir. Tabii başlangıçta ağlama yalnızca acıyla ilişkilidir. Fakat çocuğun çektiği gerçek bir acı mümkünse giderileceğinden, ağlamanın haz verici sonuçlarla ilişkisinin kurulması kaçınılmazdır. Bu nedenle kısa zamanda çocuk bedensel bir ağrı duyduğu için değil, haz istediği için ağlamaya başlar. Bu zekanın ilk başarılarından biridir. Ancak çocuk nasıl uğraşırsa uğraşsın gerçekten duyduğu zamanki gibi ağlayamaz. Annenin dikkatli kulağı bu ayrımı bilir; anne bilge bir anneyse bedensel acının dışa vurması olmayan ağlamaya önem vermez. Bir çocuğu oynatarak ya da ona şarkı söyleyerek oyalamak hoş ve kolaydır. Ancak çocuk şaşılacak kadar kısa bir zamanda böyle eğlenceleri daha çok istemeyi öğrenir. Bu da gerekli uykuya engel olur. Oysa uyku beslenme saatleri dışında hemen günün tamamını almalıdır. Bu kurallardan bazıları katı görünebilir, ancak deneyimler göstermiştir ki bu kurallar çocuğun sağlıklı ve mutlu olmasını sağlar.

Fakat yetişkinlerin sağladığı eğlencelerin belirli sınırlar içinde tutulması gerekirken bebeğin kendi başına eğlenmesi mümkün olduğunca teşvik edilmelidir. En başta, çocuğa tepme ve kaslarını alıştırma fırsatı verilmelidir. Atalarımızın bebekleri bezleme uygulamasında nasıl bu kadar uzun zaman direndiklerini anlayabilmek mümkün değil. Bu durum ana-babalık sevgisinin bile tembelliği yenmekte zorluk çektiğini gösterir, çünkü kolları bacakları serbest olan bebeğe daha fazla dikkat edilmesi gereklidir. Çocuk bakışlarını odaklamayı öğrenir öğrenmez, hareket eden, özellikle rüzgarda oynayan nesneleri izlemekte haz bulur. Ancak çocuk gördüğü şeyleri tutmayı öğrenmeden önce mümkün olan eğlencelerin sayısı pek azdır. Sonra

birden hazlarda büyük bir artış olur. Uyku dışındaki birçok saatin mutluluğunu sağlamak için kavrama ve tutma çabaları bir süre yeterli olur. Bir şeylerin takırdamasından haz alma da bu evrede gelir. El ve ayak parmaklarının oynatılabilmesi biraz daha öncedir. Başlangıçta ayak parmaklarının oynatılması yalnızca bir reflekstir, sonra çocuk onları istemi ile oynatabildiğini anlar. Çocuk bundan bir emperyalistin yabancı bir ülkeyi fethetmekten aldığı zevki alır: Ayak parmakları yabancı nesneler olmaktan çıkar benliğin bir parçası haline gelir. Bu andan sonra, uzanabildiği yerde uygun şeyler bulunduğu sürece, çocuk kendine eğlenceler bulabilecektir. Bir çocuğun eğlenceleri, düşüp yuvarlanmak ve iğne yutmak gibi ona zarar verecek durumlara izin verilmediği sürece, genelde onun eğitiminin gerektirdiği şeylerdir.

Yaşamın ilk üç ayı, yemeklerinin tadını aldığı anlar dışında, çocuk için sıkıntılı ve kasvetli bir zamandır. Bebek rahat olduğunda uyur; uyanıkken genellikle rahatsız edici bir durum olur. Bir insanın mutluluğu zihinsel yeteneklere bağlıdır, ancak üç aydan küçük bir bebekte bu yenetekler bir çıkış yolu bulamazlar, çünkü yeterli deneyim ve kas denetimi yoktur. Hayvan yavruları daha kısa bir zamanda yaşamın tadını almaya başlarlar, çünkü onların yaşamı deneyimden daha çok içgüdüye dayalıdır. Fakat bir bebeğin içgüdü ile yapabileceği şeyler en küçük ölçüde haz ve ilgiden fazlasını sağlayamayacak kadar azdır. Genel olarak ilk üç ayda epey can sıkıntısı olur. Ancak yeterince uyunması için can sıkıntısı gereklidir. Çocuğu eğlendirmek için çok şey yapılırsa, çocuk yeterince uyuyamaz.

Aşağı yukarı iki üç aylıkken bebek gülümsemeyi öğrenir ve kişiler konusunda, nesneler konusunda duyduğundan ayrı şeyler duymaya başlar. Bu yaşta anne ile bebek arasında sosyal bir ilişki mümkün olmaya başlar: Bebek anneyi görünce haz aldığını belli edebilir ve eder, aynı zamanda hayvanlara özgü olanın ötesinde tepkiler geliştirmeye başlar. Hemen arkasından övülme ve onaylanma

isteği ortaya çıkar. Benim oğlumda bu kesin biçimde beş aylıkken başladı: Biraz uğraştıktan sonra oldukça ağır bir zili masadan kaldırıp sallamayı başarınca gururlu bir gülümseme ile çevresindekilere baktı. Bu andan sonra eğitimcinin elinde yeni bir silah vardı: Övgü ve yergi. Bu silah tüm çocukluk boyunca çok güçlüdür, ancak çok büyük dikkatle kullanılmalıdır. İlk yılda hiç yerme olmamalıdır, sonra da çok az kullanılmalıdır. Övgü daha az zararlıdır. Ancak övgü de değerini yitirecek ölçüde kolaylıkla ya da çocuğu aşırı uyarmak amacıyla kullanılmamalıdır. Ortalama niteliklerde hiçbir ana-baba ilk yürüyen ya da ilk anlaşılabilir sözcüğü söyleyen çocuğu övmekten kendini alamaz. Genelde bir çocuk sürekli çabalardan sonra bir zorluğu yendiği zaman övgü yerinde bir ödüldür. Ayrıca çocuğun öğrenme isteğine katıldığınızı hissettirmek iyidir.

Fakat genellikle öğrenme isteği öyle güçlüdür ki anababanın yapacağı yalnızca fırsat sağlamaktır. Çocuğa gelişme olanağı verin, kendi çabaları geri kalanı yapacaktır. Bir çocuğa emeklemeyi, yürümeyi ya da kas denetiminin öbür öğelerini öğrenmeyi öğretmeye gerek yoktur. Çocukla konuşarak ona konuşmayı öğrettiğimiz doğrudur, ancak sözcükleri öğretmek için özel çaba harcamanın bir işe yarayacağından kuşkuluyum. Çocuklar kendi hızlarında öğrenirler, onları zorlamaya çalışmak yanlıştır. Yaşam boyunca insanı çaba göstermeye iten büyük neden, başlangıçtaki zorluklardan sonra varılan başarı duygusunu yaşamaktır. Zorluklar cesareti kıracak kadar büyük ya da çaba uyandırmayacak kadar küçük olmamalıdır. Bu, doğumdan ölüme dek temel bir ilkedir. Ancak kendi yaptıklarımızdan bir şeyler öğreniriz. Yetişkinlerin yapabileceği, bir çıngırağı sallamak gibi çocuğun yapmak isteyeceği basit bir hareketi yapmak, bunun nasıl yapılacağının bulunmasını çocuğa bırakmaktır. Başkalarının yaptıkları yalnızca çocuğu eyleme itmek için bir uyarıdır, hiçbir zaman kendi başına eğitim olamaz.

Düzenlilik ve alışkanlık haline gelmiş işler ilk çocukluk

çağında, en çok da birinci yaşta çok önemlidir. Uyku, beslenme ve tuvalet konularında düzenli alışkanlıklar en başta oluşturulmalıdır. Bundan başka çevreye aşinalık da zihinsel açıdan çok önemlidir. Aşinalık tanımayı öğretir, zorlanmayı gereksiz kılar, güvenlik duygusu yaratır. Beklenilen olgularla başa çıkabiliriz, ama doğanın yasaları birden bire değişse yok olur giderdik. Bebek güçsüz olduğu için güvenceye gereksinimi vardır; olup biten şeyler değişmez yasalara göre oluyormuş ve önceden kestirilebilirmiş gibi görünürse çocuk daha mutlu olacaktır. Çocukluğun sonraki evrelerinde serüven sevgisi gelişir, ama yaşamın ilk yılında alışılmadık her şey ürkütücü gelir. Mümkünse çocuğa korku duygusunu yaşatmayın. Çocuk hastaysa, siz de kaygılı iseniz, kaygınızı dikkatle gizleyin, yoksa kaygınız telkin yoluyla çocuğa geçebilir. Heyecan yaratabilecek her şeyden kaçının. Çocuk uyumazsa, yemek yemezse, tuvalet gereksinimini yerine getirmezse, bunlara önem verdiğinizi çocuğa göstererek onun benliğine verdiği öneme hizmet etmeyin. Bu yalnız birinci yıl için değil, daha büyük ölçüde sonraki yıllar için de geçerlidir. Çocuğa hiçbir zaman, zevk alması gereken yemek yemek gibi gerekli normal bir eylemin sizin istediğiniz bir şey olduğu, çocuğun sizi memnun etmek için onu yapmasını istediğiniz düşüncesini vermeyin. Eğer böyle yaparsanız çocuk derhal yeni bir güç kaynağı elde ettiğini algılar, kendiliğinden yapması gereken şeyler için bile kandırılma beklentisine girer. Çocuğun böyle davranışlara girecek zekası olmadığı kuruntusuna düşmeyin. Çocuğun gücü küçük, bilgisi sınırlıdır, ama bu sınırlamaların etkin olmadığı alanda onun da bir yetişkininki kadar zekası vardır. Çocuk ilk yılda daha sonra aynı sürede öğrenebileceğinden çok fazlasını öğrenir. Çocukta çok etkin bir zeka olmasaydı bu mümkün olmazdı.

Özetlersek: En küçük bebeğe bile geleceğin dünyasında yerini alacak bir kişi olarak saygı ile davranın. Kendi kolayınıza gelen şeyler için ya da ona aşırı önem vermek-

ten aldığınız haz için çocuğun geleceğini feda etmeyin; bunların her biri öteki kadar zararlıdır. Her alanda olduğu gibi burada da doğru yolun izlenebilmesi için sevgi ve bilginin bir araya gelmesi gereklidir.

IV.
KORKU

Bundan sonraki bölümlerde, özellikle iki ile altı yaşları arasında ahlak eğitiminin çeşitli yanları üzerinde duracağım. Çocuk altı yaşına geldiğinde ahlak eğitiminin aşağı yukarı tamamlanmış olması gerekir; bu demektir ki sonraki yaşlarda gerekli öbür erdemleri çocuk, edinilmiş olan iyi alışkanlıkların ve uyarılmış olan tutkuların sonucu olarak kendiliğinden geliştirmelidir. Yalnızca ilk ahlak eğitiminin ihmal edildiği ya da kötü verildiği durumlarda sonraki yaşlarda yapılacak çok şey kalır.

Çocuğun sağlıklı ve mutlu olarak on iki ayı tamamladığını, önceki bölümde ele alınan yöntemlerle temeli atılmış disiplinli bir kişiliğe sahip olduğunu varsayıyorum. Ana-babalar şu anda bilimce bilinen tüm önlemleri alsalar bile yine de sağlığı iyi olmayan bazı çocukların bulunması doğaldır. Fakat zamanla bunların sayısının büyük ölçüde azalacağını umabiliriz. Bugün var olan bilgi yeterince uygulansa bu sayı istatistik bakımdan önem taşımayacak kadar küçük olurdu. Başlangıç eğitimleri kötü olan çocuklara ne yapılması gerektiği üzerinde durmayacağım. Bu okuldaki öğretmen için bir sorundur, ana-baba için değil. Bu kitap ise özellikle ana-babalara seslenmektedir.

Yaşamın ikinci yılı bir mutluluk yılı olmalıdır. Yürüme

ve konuşma özgürlük ve güç duygusu veren yeni başarılardır. Çocuk her gün bu iki yönde de gelişme gösterir.[1] Çocuğun kendi başına oynaması mümkün olur ve çocuk bir insanın dünyayı dolaşmaktan aldığından daha canlı bir "dünyayı görme" duygusu yaşar. Kuşlar ve çiçekler, ırmaklar ve deniz, otomobiller, trenler ve gemiler hep sevinç ve yoğun ilgi kaynağı olur. Merakın sınırı yoktur: Bu çağda en çok kullanılan sözlerden biri "görmek istemek" olur. Beşiğin ve çocuk arabasının tutsaklığından sonra bir bahçede, kırda ya da deniz kıyısında serbestçe koşmak, özgürlüğe kavuşmanın kendinden geçirici hazzını verir. Sindirim birinci yıldakinden daha güçlüdür, besinler daha çeşitlidir, çiğneme yeni bir haz verir. Bütün bu nedenlerle eğer çocuk bakımlı ve sağlıklı ise yaşam tatlı bir serüvendir.

Ancak yürümenin ve koşmanın getirdiği büyük bağımsızlıkla birlikte yeni bir çekingenlik de gelebilir. Yeni doğmuş bebeğin korkması kolaydır. Dr. Watson ve Bayan Watson bebeği korkutan şeylerin büyük gürültüler ve elden yere düşürülme duyusu olduğunu buldular.[2] Ancak bebek öyle iyi korunur ki korkuyu ussal ve geçerli bir biçimde yaşaması için pek vesile olmaz. Gerçek tehlikede bile bebek çaresizdir, böylece korkunun ona bir yararı olmaz. İkinci ve üçüncü yaşlarda yeni korkular gelişir. Bunun ne ölçüde telkinden geldiği, ne ölçüde içgüdüsel olduğu tartışmalı bir konudur. Birinci yılda korkuların olmayışı korkunun içgüdüsel olmadığı yönünde kesin bir veri değildir, çünkü içgüdü herhangi bir yaşta olgunlaşabilir. En aşırı Freudcu bile cinsel içgüdünün doğuşta olgun olduğu görüşünü öne sürmez. Kendi başına çevrede koşabilen çocukların yürümeyen bebeklerden daha çok kor-

1. Bu, o kadar kesinlikle doğru olmayabilir. Çoğu çocuğun görünürde durgunluk evreleri olur, bu da deneyimsiz ana-babaları kaygılandırır. Belki bu evrelerde de kolayca gözlenemeyen gelişme sürmektedir.

2. "Bebek Psikolojisinde İncelemeler", **Scientific Monthly**, Aralık 1921, s. 506.

kuya gereksinimleri olduğu açıktır. Bu nedenle korku içgüdüsünün gereksinime göre ortaya çıkması şaşırtıcı olmaz. Bu soru eğitim açısından oldukça önemlidir. Eğer bütün korkular telkinle oluşuyorsa, çocuğun önünde korku ya da iğrenme duygularını göstermemek gibi basit bir yolla korkular önlenebilir. Öte yandan, eğer korkuların bazıları içgüdüsel ise, daha gelişmiş yöntemler gerekli olur.

Dr. Chalmers Mitchell **Hayvanların Çocukluğu** adlı kitabında hayvan yavrularında kalıtımla gelen bir korku içgüdüsü olmadığını göstermek için çok sayıda gözlem ve deneyler sunuyor.[1] Ana-babalar yavrulara korkmayı öğretmedikçe, maymunlar ve birkaç kuş türü dışındaki hayvanların yavruları kendi türlerinin ezeli düşmanlarına, örneğin yılanlara, en küçük bir korkuya kapılmadan bakmaktadırlar. Bir yaşını doldurmamış çocuklar hayvanlardan hiç korkmaz görünürler. Dr. Watson bir çocuğa farelerden korkmayı öğretti; bunun için çocuğa fareyi her gösterişinde onun arkasındaki bir gongu çaldı. Gürültü korku vericiydi, kurulan bağlantı ile fare de korkulur hale geldi. İlk aylarda hayvanlara karşı içgüdüsel bir korku görülmez. Karanlığın korkutucu olduğu telkini altında kalmamış çocuklarda karanlık korkusunun da oluşmadığı görülür. İçgüdüsel diye düşündüğümüz korkuların çoğunun sonradan edinildiği, eğer yetişkinler yaratmasa bunların ortaya çıkmayacağı yönündeki görüşü destekleyen çok güçlü nedenler var.

Bu konuda taze ışık sağlamak için kendi çocuklarımı dikkatle izledim; ancak bakıcıların ve ev işlerini yapanların çocuklara neler söylemiş olabileceklerini her zaman bilemediğim için olayların yorumlanması çoğu zaman şüphe götürür. Değerlendirebildiğime göre, bu olaylar Watson'un birinci yaştaki korkular konusundaki görüşlerini doğruluyordu. İkinci yaşta hayvanlardan yana bir korkuları yoktu; yalnızca biri bir süre atlardan korktu. Fakat belli ki bunun nedeni bir gün bir atın ansızın büyük bir gürültü

1. Bu bölümlerle ilgili bilgiyi aynı görüş açısını savunan Dr. Paul Bousefield'in **Seks ve Uygarlık** adlı kitabındaki alıntıdan edindim.

ile onun yanından dörtnala koşarak geçmiş olmasıydı. Bu olayı yaşayan kızım henüz iki yaşında, bu nedenle daha sonraki yaşların gözlemi konusunda oğluma bağlıyım. İki yaşının sonuna doğru oğlumun bir bakıcısı vardı; bu bakıcı genelde ürkekti ve özellikle karanlıktan korkuyordu. Kısa zamanda bu bakıcının korkularını oğlum da edindi. (Başlangıçta bakıcının böyle korkuları olduğunu biz de bilmiyorduk.) Çocuk köpeklerden kedilerden kaçıyor, karanlık bir dolabın önünde korkuyla siniyor, karanlık bastıktan sonra odanın her köşesinde ışık olmasını istiyordu. İlk gördüğünde küçük kız kardeşinden bile korkmuştu, belli ki hiç bilmediği bir hayvan türü sanmıştı onu.(1) Bu korkuların tümü ürkek bakıcıdan edinilmiş olabilir. Gerçekten bu bakıcı gittikten sonra korkular da yavaş yavaş azalıp yok oldu. Fakat aynı yolla açıklanamayacak başka korkular vardı. Bu korkular bakıcı gelmeden önce başlamıştı ve hiçbir yetişkinin korkutucu bulmayacağı şeylere yönelikti. Bunların en başında gelen de gölgeler ve mekanik oyuncaklar gibi beklenmedik biçimde hareket eden şeylere duyulan korkuydu. Bu durumu gözlemledikten sonra bu tür korkuların çocuklukta normal olduğunu ve bunların içgüdüsel olduğunu düşünmek için güçlü nedenler bulunduğunu öğrendim. Bu konu William Stern'in **İlk Çocukluğun Psikolojisi** adlı kitabının 494 üncü ve onu izleyen sayfalarında "Bilinmeyenden Korkma" başlığı altında tartışılmaktadır. Stern şöyle demektedir:

Bu tür korkunun özellikle çocukluktaki özel önemi eski anlayışa bağlı çocuk psikologlarının dikkatinden kaçmıştır, ancak yakın zamanda Groos'un ve bizim çalışmalarımızla belirlenmiştir. "Alışılmamış şeylerden korkmak bilinen şeyden korkmaya göre daha ilkel bir doğanın parçası görünmektedir" (Groos, s. 284). Eğer çocuk alışılmış algı düzeninin dışında bir şeyle karşılaşırsa üç şey olabi-

1. Sanıyorum bu korku mekanik oyuncaklara karşı duyulan korku ile aynıydı. (Aşağıya bakınız.) Oğlum kardeşeşini önce uyurken gördü, onun bir oyuncak bebek olduğunu düşündü. Bebek hareket edince çocuk şaşırıp korktu.

lir. İzlenim öyle yabancıdır ki bilinmeyen bir şey olarak reddedilir, bilinç de onu görmezden gelir. Ya da alışılmış algı düzeninin kesintiye uğraması ilgi çekecek kadar şiddetli değildir; bu beklenmedik bir durum, bir öğrenme isteği, bütün düşüncenin, yargının ve araştırmanın başlangıcıdır. Ya da, üçüncü olarak, yeni, ansızın ve şiddetle eskinin üzerine gelir, bilinen fikirleri beklenmedik bir karışıklığa iter, kısa vadede bir uyuma olanak tanımaz; bunun ardından hoşnutsuzlukla birlikte bir şok etkisi, gizemli olanın (bilinmeyenin) korkusu gelir. Groos, keskin bir kavrayışla, bilinmeyene duyulan bu korkunun doğrudan içgüdüsel korkuya dayandığını göstermiştir; bu korku kuşaktan kuşağa etkisini sürdüren dirimsel bir gereksinimi karşılar.

Stern, başka örnekler yanında, ansızın açılan şemsiye korkusunu ve "çok rastlanan mekanik oyuncaklar korkusunu" verir. Ansızın açılan şemsiye korkusu atlarda ve ineklerde çok büyüktür: Bütün bir sürü bu yolla ürkütülüp kaçırılabilir; bunu ben kendim deneyerek de doğruluğunu gördüm. Kendi oğlumun bu tür korkuları da tam Stern'in betimlemelerine uyuyordu. Onun korktuğu gölgeler caddeden geçen görünmeyen nesnelerin (bir otobüs gibi) odaya düşen belli belirsiz ve hızla hareket eden gölgeleriydi. Parmaklarımla duvarda ve yerde gölgeler yaparak ve ona bunları taklit ettirerek oğlumun korkularını giderdim. Çok geçmeden gölgeleri anlamaya ve onlardan hoşlanmaya başladı. Mekanik oyuncaklar için de aynı ilke geçerliydi; oyuncağın nasıl işlediğini gördükten sonra ondan artık korkmuyordu. Ancak oyuncağın işleyişi görülebilir değilse korkudan kurtulma süreci yavaş oluyordu. Birisi oğluma üstüne oturulduğu ya da bastırıldığı zaman üzüntüyle uzun uzun inleyen bir yastık vermişti. Bu onu uzun bir süre korkuttu. Hiçbir koşulda korku kaynağı olan bu nesneyi ortadan kaldırmadık, sadece onu daha az korkutucu olduğu uzak bir yere koyduk. Çocuğun yavaş yavaş bu nesneye alışmasını sağladık, korku tümüyle yok oluncaya dek bunu sürdürdük. Genellikle başlangıçta korkuya

neden olan gizemli özellik, korku yenildikten sonra zevk ve sevinç verir oldu. Bence akla uygun bir kaynağı olmayan bir korku kendi başına bırakılmamalı, daha az belirgin olan biçimleriyle alışkanlık kazandırmak yoluyla yenilmelidir.

Akla uyan ama gerçekte bulunmayan iki korku konusunda, belki de yanlış olarak, tam tersi bir süreç izledik. Ben yılın yarısında, birçok uçurumların bulunduğu kayalık bir sahilde otururum. Oğlumda yükseklik tehlikesi diye hiçbir algı yoktu; ve eğer biz izin versek kayalık kıyıdan denize koşabilirdi. Bir gün, otuz metre derinliğinde bir uçurumla biten dik bir yamaçta otururken, eğer uçurumun kıyısına giderse düşeceğini ve bir tabak gibi kırılacağını açıkladık ona. (O sıralarda yere düşürülen bir tabağın paramparça olduğunu görmüştü.) Bunu sakince, yalnızca bir bilimsel gerçeğin açıklaması olarak yaptık. O bir süre sakin durdu; kendi kendine "düş, kırıl", diyordu. Sonra uçurumun kıyısından uzaklaştırılmak istedi. Bu olay o iki buçuk yaşlarındayken oldu. O günden beri oğlumda biz onu gözetirken güvenlikte olacak kadar yükseklik korkusu vardır. Yine de kendi başına kalsa aşırı atak olurdu. Bugün (üç yaş dokuz aylıkken) iki metrelik yüksekliklerden hiç duraksamadan atlamaktadır, biz izin versek yedi metrelikten de atlayacaktır. Bu demektir ki tehlikenin algılanması konusunda verdiğimiz eğitim aşırı sonuçlar yaratmamıştır. Ben bunu verdiğimiz şeyin telkin değil öğretim oluşuyla açıklıyorum. Bu öğretimi yaparken hiçbirimiz korkuyu hissetmiyorduk. Eğitimde bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Gerekli olan tehlikenin akıl yoluyla algılanmasıdır, korku değil. Bir korku öğesi olmadan çocuk tehlikeyi algılayamaz, fakat eğer bu öğe öğreticide yoksa etkisi çok azalır. Bir çocuğun bakımından sorumlu bir yetişkin hiçbir zaman korku duymamalıdır. Bu nedenle erkeklerde olduğu gibi kadınlarda da yüreklilik geliştirilmelidir.

İkinci örnek birincisi kadar da tasarlanmış değildi. Bir gün oğlumla yürürken (o üç yaş dört aylıktı) kır yolunda

bir engerek yılanı bulduk. Daha önce yılan resimleri görmüştü, ama hiç gerçek bir yılan görmemişti. Sineklerin ısırdığını bilmiyordu. Engerekten pek hoşlanmıştı, o akıp gidince de arkasından koştu. Yılanı yakalayamayacağını bildiğim için çocuğu engellemedim, yılanların tehlikeli olduğunu da söylemedim. Fakat çocuğun bakıcısı yılan olabilir diye o andan sonra onun yüksek otlar arasında koşmasına izin vermedi. Bunun sonucu onda küçük bir korku gelişti, ama bu bizim zararlı olacağını düşündüğümüz bir derecede değildi.

Bu zamana dek yenilmesi en zor olan korku deniz korkusu oldu. Çocuğu denize sokmak yönünde ilk girişimimiz o iki buçuk yaşındayken oldu. Başlangıçta bunu yapabilmek olanaksızdı. Suyun soğukluğunu sevmiyor, dalgaların gürültüsünden korkuyordu; dalgalar hep geliyormuş, hiç geri gitmiyormuş gibi görünüyordu. Dalgalar büyük olsaydı, denizin yanına bile gitmeyecekti. Bu genel bir ürkeklik evresiydi: Hayvanlar, acaip gürültüler ve daha başka şeyler korku veriyordu. Deniz korkusunu ayrı olarak çözdük. Yalnızca soğukluk bir şok olmaktan çıkıncaya dek çocuğu denizden uzakta, derin olmayan havuzlara soktuk. Dört ılık ay süresince dalgalardan uzakta sığ suda gezinmekten hoşlandı, ama suyun beline kadar geldiği derin havuzlara konulduğunda yine ağlıyordu. Dalgaların gürültüsüne alıştırmak için, dalgaların görünmediği yerde bir saat oynattık, sonra onu dalgaların göründüğü yere götürdük, dalgaların geldikten sonra geri gittiğini gösterdik. Ana-babasının ve öbür çocukların örnekleriyle birlikte bütün bunlar onu korkmadan dalgaların yanında durabilecek noktaya getirdi. Ben bu korkunun kesinlikle içgüdüsel olduğu kanısındayım; ona yol açacak bir telkin olmadığından da oldukça eminim. Ondan sonraki yaz çocuk üç buçuk yaşındayken konuyu yine ele aldık. Dalgaların içine doğru gitmeye karşı yine büyük bir korku vardı. Bir yanda herkes denize girmişken biz de çocuğu sokmak için kandırmaya çalışıyorduk; bu başarısız olunca eski tür

yöntemi kullandık. Korkakça davrandığında ondan utanç duyduğumuzu hissettirdik; yüreklilik gösterdiğinde içtenlikle övdük. On beş gün gibi bir süre her gün direnmelerine ve ağlamalarına bakmadan onu boğazına kadar suya soktuk.[1] Her geçen gün direnmesi ve ağlaması azaldı; daha sonra da kendisi denize sokulmak istedi. On beş günün sonunda istenilen amaca varılmıştı: çocuk artık denizden korkmuyordu. O andan sonra kendisini tümüyle özgür bıraktık. Hava uygun olduğunda ne zaman isterse denize giriyordu, belli ki bundan çok da hoşlanıyordu. Korku tümüyle yok olmamıştı, ama gururla kısmen bastırılmıştı. Bununla birlikte denize alışkanlık korkuyu hızla azalttı. Bugün ise bu korku tümüyle gitmiştir. Şimdi yirmi aylık olan küçük kız kardeşi denizden hiç korkmadı; en küçük bir duraksama göstermeden koşup denize girmektedir.

Bu konuyu biraz ayrıntılı olarak anlattım, çünkü durum benim saygı duyduğum çağdaş kuramlarla bir ölçüde çelişiyor. Eğitimde zor, çok nadir olarak kullanılmalıdır. Ama korkunun yenilmesi konusunda bazen zorun yararlı olduğunu sanıyorum. Akıl dışı ve güçlü bir korku varsa, kendi başına bırakılan bir çocuk korkuya gerek olmadığını gösteren deneyimler edinemeyecektir. İnsan üst üste aynı durumları yaşar ve bundan zarar görmezse, aşinalık korkuyu yok eder. Korkulan deneyimi **bir kez** yaşatmak herhalde yararsız olurdu; bunun şaşırtıcı olmaktan çıkacak kadar çok yaşanması gereklidir. Eğer bu gerekli deneyim zor kullanmadan yaşanabilirse daha da iyidir. Ama bu mümkün değilse, zor, yenilmemiş bir korkunun sürmesinden daha iyidir.

Bir nokta daha var. Kendi çocuğumun durumunda korkuyu yenme deneyimi çok büyük haz ve sevinç vericiydi. Bunun başkaları için de geçerli olduğu düşünülebilir. Bir çocuğun gururunu uyandırmak kolaydır: Yüreklili-

1. Aynı yaşlarda bana uygulanan yöntem, beni topuklarımdan kaldırıp başımı suyun içinde tutmak olmuştu. Gariptir ki bu yöntem bana suyu sevdirdi, ama ben onu tavsiye etmiyorum.

ğinden dolayı övüldüğü zaman çocuk gün boyunca neşeli ve mutludur. Daha sonraki yaşlarda ise ürkek bir çocuk öbür çocuklarca hor görüldüğü için çok acı çeker, o zaman yeni alışkanlıklar edinmek ise daha zordur. Bu nedenle, korku konusunda ilk yaşlarda çocuğun kendini denetim altında tutabilmeyi öğrenmesinin ve ona bedensel girişimlerde bulunmanın öğretilmesinin biraz zor kullanan yöntemleri gerektirecek kadar önemli olduğunu düşünüyorum.

Ana-babalar kendi yanlışlarından ders alırlar; ancak çocuklar büyüyüp yetiştikten sonradır ki insan onların nasıl eğitilmeleri gerektiğini anlar. Bu nedenle aşırı düşkünlüğün tuzaklarını gösteren bir olayı anlatacağım. Oğlum iki buçuk yaşındayken bir odada yalnız başına yatırılmıştı. Bebek odasından terfi ettirildiği için aşırı gurur duyuyordu ve başlangıçta bütün gece sakince uyuyordu. Fakat bir gece dehşetli bir fırtına oldu ve bir çit büyük bir gürültüyle yıkıldı. Çocuk dehşet içinde uyandı, ağlıyordu. Derhal yanına gittim; belli ki bir kâbustan uyanmıştı, bana sarıldı, yüreği şiddetle çarpıyordu. Çok geçmeden korkusu dindi. Ama odanın karanlık olduğundan yakınmıştı; oysa yılın o zamanlarında genellikle karanlık saatlerde hep uyurdu. Ben yanından ayrıldıktan sonra korkunun yatışmış bir halde geri geldiği anlaşılıyordu, onun için kendisine bir gece lambası verdim. O zamandan sonra her gece bizi çağırıp yakınmayı neredeyse günlük bir alışkanlık haline getirdi. En sonunda bunu yetişkinlerin yanına gelip ilgi göstermesinden hoşlandığı için yaptığını anladık. Kendisine karanlıkta tehlike olmadığını dikkatle anlattık; gece uyanırsa öbür yanına dönüp yine uyumasını, çünkü ciddi bir şey olmadıkça yanına gelmeyeceğimizi söyledik. O çok dikkatle dinledi ve ondan sonra nadir durumlarda ciddi bir neden olmadan hiç bizi çağırmadı. Tabii gece lambası da kullanılmaz oldu. Eğer aşırı bir düşkünlük gösterseydik uzun zaman, belki de bütün yaşamı boyunca kötü uyumasına yol açacaktık.

Kişisel deneyimlerimizi burada bırakalım. Şimdi korkunun yok edilmesi yöntemlerinin genel bir değerlendirmesine geçelim.

İlk yıllardan sonra bedensel cesaretin uygun öğreticileri öteki çocuklardır. Bir çocuğun kendinden büyük kardeşleri varsa örnek ve kural olarak onlar çocuğu harekete geçirecekler, çocuk da onların her yaptığını yapmaya çalışacaktır. Okulda bedensel korkaklık aşağılanır, yetişkin öğretmenlerin bu konuyu vurgulaması gerekmez. En azından erkek çocuklar arasında durum böyledir. Bunun kızlar arasında da böyle olması, onlarda da aynı yüreklilik standardının bulunması gerekir. İyi ki artık okuldaki kızlara "hanım hanımcık" olmaları öğretilmiyor, onların bedensel güçlerini kullanma itkisine de bir ölçüde izin veriliyor. Yine de bu açıdan kızlarla erkekler arasında hâlâ bazı farklar var. Bence böyle hiçbir fark olmamalıdır.(1)

Yürekliliğin arzu edilir olduğunu söylerken yalnızca davranışçı bir tanımı benimsiyorum: Başkalarının korkudan dolayı yapamadıkları şeyleri yapan kişi yüreklidir. Eğer hiç korku duymazsa daha da iyi. Korkunun irade ile denetim altında tutulmasını yürekliliğin tek biçimi ya da en iyi biçimi olarak görmüyorum. Çağdaş ahlak eğitiminin püf noktası, eskiden özdenetim ve irade gücü ile elde edilen (ya da edilmeye çalışılan) sonuçları iyi alışkanlıklarla elde etmektir. İradeye bağlı yüreklilik sinir bozuklukları yaratır; "muharebe yorgunluğu" buna birçok örnek sağlar. Baskı altında tutulmuş olan korkular iç gözlemle tanınamayacak biçimlerde üste çıkarlar. Öz denetimin tümüyle ortadan kaldırılabileceği görüşünü önermiyorum; tam tersine, böyle bir denetim olmadan kimse tutarlı bir yaşam sürdüremez. Demek istediğim, öz denetimin yalnızca eğitimin önceden önlem alamayacağı beklenmedik durumlarda gerekli olmasıdır. Bütün bir nüfusu hiç çaba göstermeden savaşta gerekli yürekliliğe sahip olmak üzere eğitmek mümkün olsa bile, bu aptalca bir şey olurdu.

1. Bakınız, Bousefield, **Seks ve Uygarlık.**

Böyle bir yüreklilik öyle istisnai, geçici ve değişik türde bir gereksinimdi ki eğer siperler için gerekli alışkanlıklar gençlikte verilmiş olsaydı, eğitimin tümü güdük kalırdı.

Bugün yaşamda olmayan Dr. Rivers **İçgüdü ve Bilinçaltı** adlı kitabında korkunun benim bildiğim en iyi psikolojik çözümlemesini vermektedir. Dr. Rivers, tehlikeli bir duruma karşı alınacak bir tavrın da beceri gerektiren bir davranışta bulunmak olduğunu, bu yönetimi yeterince uygulayabilenlerin en azından bilinçli bir korku duymadıklarını belirtir. Bu, zamanla korkudan beceriye geçişi sağlayan, benliğe saygınlığı ve çabayı uyaran değerli bir deneyimdir. Bisiklete binmeyi öğrenmek gibi basit bir konu bile bu deneyimi ılımlı bir biçimde verebilir. Çağdaş dünyada mekanik araçlardaki gelişmeden dolayı bu tür beceri giderek daha önemli olmaktadır. Fiziksel yüreklilliğin geliştirilmesi öbür insanlarla bedensel yarışma yoluyla değil, elden geldiği ölçüde maddenin işletilmesi ve denetilmesi yoluyla olmalıdır. Bence dağcılık, bir uçağı kullanmak, ya da fırtınada bir gemiyi yönetmek için gerekli cesaret kavga için gerekli olandan daha çok hayranlık duyulmaya değer. Bu nedenle ben çocukların elden geldiğince, futbol gibi şeyler yerine az çok tehlike içeren becerilerde eğitilmesini isterim. Yenilmesi gerekli bir düşman varsa bırakın bu düşman madde olsun, öbür insanlar değil. Bu kural bilgiç bir tavırla uygulansın demiyorum, ama atletizm çalışmalarında ona bugün olduğundan daha çok ağırlıktanınmalıdır.

Tabii bedensel yürekliliğin daha edilgen yanları da vardır. Yara bereye yakınmadan dayanabilme bunlardan biridir; çocuk ufak tefek kazalara uğradığında aşırı ilgi göstermemekle bu öğretilebilir. Sonraki yıllardaki isteri hastalıklarının büyük bir bölümü aşırı ilgi ve duygudaşlık isteğinden gelir; okşanıp şımartılma umudu ile insanlar hastalıklar icat ederler. Bu eğilim çocukların her çizik ve bereden dolayı ağlamasını teşvik etmemekle önlenebilir. Bu açıdan kızların bebeklik eğitimi erkek çocuklarınkinden

daha da kötüdür. Eğer kadınlar erkeklerle eşit olacaklarsa, dayanıklılık gerektiren erdemlerde de geri kalmamalıdırlar.

Şimdi tümüyle bedensel olmayan yüreklilik biçimlerine geliyorum. Daha önemli olan bunlardır, fakat bunlar da ancak birincil türde yüreklilikler den oluşan bir temel üzerinde yeterli ölçüde gelişebilirler.

Bilinmeyene karşı duyulan korkuya çocukluk korkuları bağlamında değinildi. Bu korkunun içgüdüsel olduğuna ve büyük tarihsel önemi bulunduğuna inanıyorum. Batıl inançların çoğu bu korkudan kaynaklanır. Bilimsel düşünmenin yaygın olmadığı toplumlarda güneş ve ay tutulmaları, depremler, salgın hastalıklar ve buna benzer olaylar bu korkunun büyük ölçüde ortaya çıkmasına neden olurlar. Bu hem bireysel hem de toplumsal açıdan çok tehlikeli bir korku türüdür; bu nedenle onu gençlikte yok etmek iyi olur. Bunu yapabilmenin en doğru yolu da bilimsel açıklamadır. İlk bakışta gizemli görünen her şeyin açıklanması gerekli değildir. Belirli sayıda açıklama yapıldıktan sonra çocuk öbür durumlar için de açıklamalar bulunduğunu varsayacaktır; o zaman böyle bir açıklamanın henüz yapılmadığını söylemek mümkün olacaktır. Önemli olan, en kısa zamanda gizem algısının bilgisizlikten kaynaklandığı, bilgisizliğin de sabır ve zihinsel çaba ile ortadan kaldırılabileceği duygusunu vermektir. Şurası dikkate değer bir gerçektir ki, önce gizemli özellikleri ile çocukları korkutan şeyler, korku yenildiği anda onlara zevk verir hale gelir. Bu nedenle bilinmezlik boş inançlara bir destek olmaktan çıktığı anda inceleme ve çalışmayı kamçılayan bir öğe olur. Küçük oğlum üç buçuk yaşındayken, suyun nasıl içeri girip havanın nasıl çıktığını, bunun tersi sürecin nasıl olduğunu kavrayıncaya dek bir bahçıvan tulumbasını kendi başına saatlerce inceledi. Güneş ve ay tutulmaları çok küçük çocukların bile anlayabileceği biçimde açıklanabilir. Eğer mümkünse çocuğu korkutan ve ilgilendiren her şey açıklanmalıdır. Bu, içgüdülere tümüyle uygun bir

biçimde korkuyu bilimsel ilgiye dönüştürür ve insanlık tarihini yineler.

Bu bağlamdaki bazı sorunlar zordur, temkin ve duyarlılık gerektirir. Bunların en zoru ölümdür. Çocuk bitkilerin ve hayvanların öldüğünü kısa zamanda keşfeder. Çocuk daha altı yaşına basmadan bildiği birinin ölmesi olasıdır. Eğer çocuğun cevval bir zekası varsa, ana-babasının öleceği, hatta kendisinin öleceği aklına gelebilir. (Kendi ölümünü hayalleyebilmesi daha zordur.) Bu düşünceler dikkatle yanıtlanması gereken bir sürü soruyu ortaya çıkarırlar. Dinsel inançlara bağlı bir kişi ölümden sonra yaşam olduğunu düşünmeyen kişiye göre daha az güçlükle karşılaşacaktır. Eğer ikinci görüşteyseniz, bu görüşe ters bir şey söylemeyin; dünyada hiçbir değerlendirme ana-babanın çocuğa yalan söylemesini haklı kılmaz. En iyisi ölümün bir daha uyanılmayan bir uyku olduğunu söylemektir. Bu çok ağırbaşlı ve ciddi bir tavırla değil, en sıradan bir şeymiş gibi söylenmelidir. Eğer çocuk kendisinin öleceğinden kaygılanıyorsa, bunun için daha çok uzun yıllar olduğunu söyleyin. İlk yıllarda çocuğa acı bir tavırla ölümü küçük görmeyi aşılamaya çalışmak bir şeye yaramaz. Konuyu kendiniz açmayın, ama çocuk konuyu açtığında da ondan kaçınmayın. Çocuğa durumun gizemli bir yanı olmadığını hissettirmek için elinizden geleni yapın. Eğer çocuk normal ve sağlıklı ise bu yöntemler onun kara kara düşünmesini önlemek için yetecektir. Her evrede bir konuyu ayrıntısı ile ve açıklıkla konuşmaya, inandığınız her şeyi söylemeye, konunun hiç de ilginç olmadığı izlenimini vermeye hazır olun. Ölüm konusunda düşünerek fazla zaman harcamak yaşlılar için de gençler için de iyi değildir.

Özel korkular dışında çocuklar yaygın bir kaygıya da açıktırlar. Bu genellikle yetişkinlerin fazla baskıcı olmalarından kaynaklanır, bu nedenle de geçmiştekine göre daha azdır. Sürekli kusurlar bulup azarlamak, gürültüyü yasaklamak, nasıl davranılması gerektiğini söyleyip durmak çocukluğu sıkıntılı ve mutsuz bir çağ haline getirirdi. Ben

beş yaşındayken çocukluğun en mutlu çağ olduğunun söylendiğini anımsarım (apaçık bir yalandı bu o günlerde). Teselli olmaz bir biçimde ağlar, ölmeyi ister, gelecek yılların sıkıntısına nasıl dayanabileceğimi düşünürdüm. Bugün kimsenin bir çocuğa böyle bir şey söylemesi düşünülemez. Çocuğun yaşamı içgüdüsel olarak ileriye dönüktür: Çocuk yaşamı daima daha sonra mümkün olacak şeylere yöneliktir. Çocuğun çabalarının bir bölümü buradan kaynaklanır. Çocuğu geriye dönük hale getirmek, geleceği geçmişten daha kötü göstermek, çocuğun yaşam özünü kaynağında kurutmak demektir. Çocuğa çocukluğun sevinçlerinden söz eden kalpsiz duygucuların yaptıkları buydu. Ne iyi ki onların sözlerinin izlenimleri uzun sürmedi. Ben çoğu zaman yetişkinlerin tam anlamıyla mutlu olduklarına inanırdım, çünkü onların ders çalışmak zorunlulukları yoktu ve ne isterlerse yiyebiliyorlardı. Bu inanç sağlıklıydı ve özendiriciydi.

Utangaçlık İngiltere ve Çin'de çok rastlanan, başka yerlerde nadir olan bir çekingenlik türüdür. Bu kısmen yabancılarla ilişkinin az oluşundan, kısmen başkalarının yanında nasıl davranılması gerektiği konusundaki ısrarlardan kaynaklanır. Uygun olduğu ölçüde birinci yıldan sonra çocuklar yabancıları görmeye ve onların kendilerine dokunup bakımlarını yapmalarına alışmalıdırlar. Davranış konusuna gelince, başlangıçta çocuklara ancak başkalarına sıkıntı vermemeleri için gerekli şeyler öğretilmelidir. Çocukların yabancıları zorlama olmadan birkaç dakika görmelerine olanak sağlamak, sonra uzaklaştırmak, onların odada kalıp sessiz durmalarını istemekten daha iyidir. Fakat iki yaşından sonra çocuklara günün bir bölümünde kendilerini resimlerle, çamurla, Montessori aygıtları ya da buna benzer şeylerle oyalamayı öğretmek iyi bir düzenleme olur. Sessiz durmaları için onların da anlayabildikleri bir neden bulunmalıdır. Eğlenceli bir oyun gibi yürütülebilecek durumlar dışında, iyi davranış soyut bir şey gibi öğretilmemelidir. Ancak çocuk anlayacak yaşa gelir gelmez,

ana-babaların da kendi hakları olduğu bilincini edinmelidir; başkalarına özgürlüklerini tanımalı, kendi özgürlüğünü de mümkün olan ölçüde kullanmalıdır. Çocuklar hak anlayışını kolaylıkla takdir ederler, kendilerine tanınan hakları başkalarına da tanımaya hazırdırlar. İyi davranışın özü budur.

En önemlisi, eğer çocuklarınızda korkuyu yok etmek istiyorsanız, kendiniz korkusuz olun. Eğer siz gök gürültüsünden ve fırtınadan korkuyorsanız, çocuk sizin yanınızda gök gürültüsünü ilk duyuşunda korkunuzu da kapacaktır. Eğer toplumsal devrimden kortuğunuzu dile getirirseniz, çocuk neden söz ettiğinizi anlamadığı için daha büyük bir ürküntüyü yaşayacaktır. Eğer hastalık korkusu içindeyseniz, çocuğunuz da öyle olacaktır. Yaşam tehlikelerle doludur, ama bilge kişi bunlardan kaçınılmaz onlanları dert edinmez, kaçınılabilecek olanlar konusunda da fazla heyecana kapılmadan temkinle davranır. Ölmekten kurtulamazsınız, ama vasiyetinizi hazırlamamış olarak ölmekten kurtulabilirsiniz; onun için vasiyetinizi hazırlayın, sonra da ölümlü olduğunuzu unutun. Başa gelebilecek kötü durumlara karşı hazırlıklı olmak korkudan tümüyle ayrı bir şeydir; bu , bilgeliğin bir parçasıdır, korku ise kölece bir şeydir. Eğer korku duymamak elinizden gelmiyorsa, korkunuzu çocuğunuzun sezmesini önlemeye çalışın. En önemlisi, çocuğa, yaşamında olası kişisel mutsuzluklar üzerine kara kara düşünmesini önleyecek geniş dünya görüşünü ve çok sayıda canlı ilgileri önerin. Ancak bu yolla onu evrenin özgür bir yurttaşı haline getirebilirsiniz.

V.
OYUN VE HAYAL

İster insanda olsun ister öbür hayvanlarda, yavruların en belirgin ayırıcı özelliği oyunu sevmedir. İnsan yavrularında bu, rol yapmaktan alınan bitmez zevkle bir arada gider. Oyun ve rol yapma çocuklukta yaşamsal bir gereksinimdir. Eğer çocuğun mutlu ve sağlıklı olması isteniyorsa, bu etkinlikleri başka yararları bulunup bulunmadığı sorusundan bağımsız olarak oyun ve rol yapma için fırsat sağlanmalıdır. Bu bağlamda eğitimi ilgilendiren iki soru vardır: bir, bu fırsatı sağlamak yolunda ana-babalar ve okullar neler yapabilir? İki, oyunların eğitici yararını artırmak amacıyla daha fazla bir şeyler yapabilirler mi?

Oyun psikolojisi üzerine birkaç sözle başlayalım. Bu konuyu Groos tüm ayrıntısıyla işlemiştir. Konunun daha kısa bir tartışması William Stern'in bundan önceki bölümde sözü edilen kitabında bulunabilir. Bu konuda iki ayrı soru vardır; Birinci soru oyunu yaratan içteplerle, ikinci soru oyunun dirimsel yararı ile ilgilidir. Kolay olan ikinci sorudur. Oyun sırasında herhangi türün yavruları yaşamlarında daha sonra gerçekleştirecekleri etkinliklerin denemesini ve alıştırmasını yapar. Köpek yavrularının oyunu tam bir köpek dövüşü gibidir, yalnızca yavrular birbirlerini gerçekten ısırmazlar. Kedi yavrularının oyunu kedilerin farelerle ilgili davranışına benzer. Çocuklar ev yapmak ve

yeri kazmak gibi izledikleri işleri taklit etmeyi severler. İş onlara ne kadar önemli gelirse o yönde o kadar çok oynamak isterler. Atlamak, tırmanmak, dar bir tahta üzerinde aşağı yukarı yürümek gibi aşırı zor olmayan ama kaslarını kullanmakta yeni kolaylıklar sağlayan şeylerden hoşlanırlar. Bunlar genelde oynama içtepisinin yararlılığını açıklasa bile bu içtepinin tüm ortaya çıkış biçimlerini kapsamaz ve psikolojik bir çözümleme olarak görülmelidir.

Bazı psikanalistler çocuk oyunlarında cinsellikle ilgili bir simgesellik görmeye çalışmışlardır. Bence bu tümüyle saçmadır. Çocukluktaki asıl içgüdüsel itki cinsellik değil, yetişkin kişi olma isteği, belki de daha doğru bir söyleyişle, güçlü olma istemidir.(1) Büyüklerle karşılaştırıldığında kendi güçsüzlüğü çocuğu etkiler, çocuk yetişkinlere denk olmak ister. Oğlumun bir gün yetişkin bir insan olacağını benim de bir zamanlar çocuk olduğumu anladığı zamanki derin sevincini anımsıyorum; başarının mümkün olduğunun görülmesi ile çabanın nasıl uyarıldığı belli oluyordu. Taklit etme konusunda görüldüğü gibi, çocuk çok erken yaşlardan başlayarak yetişkinlerin yaptıklarını yapmak ister. Büyük kardeşler yararlıdır, çünkü onların amaçları anlaşılabilir ve kapasiteleri büyüklerinki gibi erişilemeyecek bir düzeyde değildir. Çocuklarda aşağılık duygusu çok güçlüdür. Çocuk normal ve sağlıklı ise bu duygu çabaya yönlendiren bir uyarı olur. Fakat çocuklar baskı altında tutulurlarsa aynı duygu bir mutsuzluk kaynağı olabilir.

Güçlü olma istemi oyunda iki biçimde ortaya çıkar: Bunlar bir şeyler yapmayı öğrenme ve hayaldir. İstekleri engellenen yetişkin nasıl cinsel bakımdan anlamlı hayaller kurarsa, normal bir çocuk da kendini güç açısından önemi bulunan rollere verir. Çocuk bir dev, bir aslan, ya da bir tren olmayı sever; bu kurgu dünyasında çevreye korku salar. Oğluma Dev Öldüren Jack masalını anlatır-

1. Bu söz İtalyancadır, ancak bir takım yazım yanlışları vardır ve "Tanrının da düşmanlarının da sevmediği" anlamına gelmektedir. (Çev.)

ken onun kendini Jack'ın yerine koymasını istedim, fakat o kesinlikle devi seçti. Annesi ona Mavisakal'ın öyküsünü anlatınca o Mavisakal olmakta direndi ve karısının itaatsizlikten dolayı haklı olarak cezalandırıldığı görüşündeydi. Oyunlarında bir kan dökücülük ortaya çıkıyor, kadınların başları kesiliyordu. Freudcular buna sadizm diyeceklerdir; ama o küçük çocukları yiyen bir dev olmaktan hoşlandığı ölçüde büyük ağırlıkları çeken bir lokomotif olmaktan da hoşlanıyordu. Bu rollerdeki ortak öğe cinsellik değil, güçtü. Bir gün bir yürüyüşten dönerken şaka olsun diye oğluma belki de Bay Küçük diye birinin bizim evi ele geçirdiğini ve bizi eve almayacağını söyledim. O günden sonra uzun bir zaman oğlum balkonda dikilir, Bay Küçük rolü oynardı; bana başka bir eve gitmemi söylerdi. Bu oyundan aldığı hazzın sınırı yoktu; belli ki hoşuna giden şey güçlü olma rolüydü.

Bununla birlikte güçlü olma isteminin çocuk oyununun tek kaynağı olduğunu düşünmek sorunu aşırı basitleştirmek olur. Çocuklar dehşete düşme rolü oynamaktan hoşlanırlar, ama belki de yaptıklarının bir rol olduğu bilinci onların güvenlik duygusunu artıyordur. Bazen ben oğlumu yemeye gelen bir timsah rolü yaparım. O öyle çığlıklar atar ki ben gerçekten korktuğunu düşünür rol yapmaktan vazgeçerim. Ancak ben daha durur durmaz o, "Baba, yine timsah ol," der. Rol yapmaktan alınan zevkin büyük bölümü yalnızca oyun sahnelemekten gelen hazdır; yetişkinlerin romandan ve tiyatrodan hoşlanması da aynı nedene dayanır. Sanırım bütün bunlarda merakın da yeri vardır: Ayıcılık oynamakla çocuk ayıları tanımaya başladığını hisseder. Bence çocuğun yaşamındaki her önemli içtepi oyunda yansımasını bulur. Güçlülük ancak isteklerinde olduğu ölçüde oyununda baskındır.

Oyunun eğitici değerine gelince, herkes yeni yeteneklerin kazanılmasından oluşan oyunları övmeye katılır, ama çağdaş birçok kişi rol yapmaktan oluşan oyunları şüphe ile karşılar. Yetişkin yaşamında hayal kurmalar

gerçek dünyadaki çabaların yerini alan aşağı yukarı patolojik bir durum olarak görülür. Hayal kurmanın itibarsızlığı, bence haksız yere, çocuk oyunlarına da bulaştırılmıştır. Montessori öğretmenleri çocukların oynadıkları şeyleri tren, vapur ya da bu benzer şeylere dönüştürmelerinden hoşlanmazlar: Buna, "düzensiz hayal gücü" denir. Öğretmenler haklıdır, çünkü çocukların yaptıkları kendilerine oyundan başka bir şeymiş gibi görünmese bile gerçekten oyun değildir. Çocukların oynadıkları aygıtlar onları eğlendirebilir, ama aygıtın amacı öğretimdir; eğlence yalnızca bir öğretim aracıdır. Gerçek oyunda egemen olan amaç eğlencedir. "Düzensiz hayal gücü"ne karşı itiraz gerçek oyunu da içine alırsa bence fazla ileri gitmiş olur. Çocuklara periler, devler, büyücüler ve büyülü halılardan söz etmeye karşı itiraz için de aynı şey geçerlidir. Başka alanlardaki sofuluğa dayanamadığım gibi gerçek konusundaki sofuluğu da anlayışla karşılayamam. Genellikle çocukların rol ile gerçek arasında ayrım yapmadıkları söylenir, ama ben buna inanmak için çok az neden bulabiliyorum. Hamlet'in gerçekten yaşadığına inanmıyoruz, ama oyunu izlerken biri bunu bize anımsatıp dursa canımız sıkılırdı. Aynı biçimde çocuklar gerçekliğin patavatsızca anımsatılmasından sıkılırlar, ama kendi kurgularına da hiçbir zaman inanmazlar.

Gerçek önemlidir, hayalleme de önemlidir, ama insanlığın tarihinde olduğu gibi bireyinkinde de hayalleme daha önce gelişir. Çocuğun bedensel gereksinimleri karşılandığı sürece o gerçekten daha ilginç olan oyunlar bulur. Oyunlarda bir kraldır o: Kendi bölgesini yeryüzündeki herhangi hükümdardan daha üstün bir güçle yönetir. Gerçekte çocuk belli bir zamanda yatağına yatmak, bir sürü bıktırıcı kurallara uymak zorundadır. Hayal gücünden yoksun yetişkinler onun "mise-en-scene"ine düşüncesizce karışınca çocuk huzursuz olur, sinirlenir. Çocuk en büyük devlerin bile geçemeyeceği bir duvar yaparsa, siz de dikkatsizce bu duvarın üstünden geçerseniz, o Romulus'un

Remus'a kızdığı kadar kızar. Nasıl çocuğun öbür insanlardan aşağı oluşu patolojik değil normal ise, bunun hayal ile giderilmesi de patolojik değil normaldir. Çocuğun oyunları başka biçimlerde yararlı olarak harcanabilecek zamanını almaz: Eğer çocuğun bütün saatleri ciddi uğraşlara verilseydi sinirleri harap olur çıkardı. Kendini hayallere kaptıran bir yetişkine onları gerçekleştirmesi için çaba göstermesi söylenebilir. Ama bir çocuk haklı olarak kuracağı düşleri henüz gerçekleştiremez. Çocuk hayallerinin sürekli olarak gerçeğin yerini almasını düşünmez; tersine, zamanı gelince bu hayalleri gerçeğe dönüştürmeyi umar.

Gerçeği hayalsizlikle karıştırmak tehlikli bir yanlış yapmak olur. Yaşamımızı yönlendiren yalnızca gerçekler değil, aynı zamanda umutlardır. Olgulardan başka bir şey görmeyen bir gerçeğe bağlılık insan ruhu için bir hapishanedir. Düşler yalnızca realiteyi değiştirmek çabasının yerini alan bir tembellik durumuna gelirse karşı çıkılmalıdır; insanı bir çabaya yönledirdiklerinde düşler insan ülkülerinin oluşmasında yaşamsal bir amacı yerine getirirler. Çocuklukta hayal gücünü öldürmek, onu varolan koşullara köle kılmak, yeryüzüne bağlanmış, dolayısıyla cenneti yaratma gücü olmayan bir yaratık haline getirmek olur.

Bütün bunlar iyi ama diyebilirsiniz, bunun çocukları devlerin yemesiyle ya da Mavisakal'ın karılarının kafasını kesmesiyle ne ilgisi var? Cennetinizde böyle şeyler mi bulunacak? İyi bir amaca hizmet edebilmesi için hayal gücünün arılaştırılması ve yüceltilmesi gerekmez mi? Savaşa karşı olan, siz masum oğlunuzun insan yaşamını yok etme düşüncesiyle hazlar almasına nasıl izin verebilirsiniz? Artık insanlığın geride bırakması gereken vahşet içgüdülerinden alınan zevki nasıl haklı kılabilirsiniz? Okurun bütün bunları hissettiğini hayal edebiliyorum. Konu önemlidir, ben de niçin ayrı bir görüşü benimsediğimi dile getirmeye çalışacağım.

Eğitim içgüdülerin işlenmesinden oluşur, baskı altına alınmasından değil. İnsan içgüdüleri çok müphemdir ve

çok değişik yollarla doyurulabilir. Doyum bulabilmeleri için içgüdülerin çoğu bir beceri gerektirir. Kriket ve beysbol aynı içgüdüye doyum sağlar, ancak bir çocuk hangisini öğrendiyse onu oynayacaktır. Bu nedenle kişilikle ilişkisi yönünden öğretimin sırrı, insana içgüdülerini yararlı biçimde kullanma yolunu, açacak becerilerin verilmesidir. Çocuklukta kendini Mavisakal'la özdeş tutmakta doyum bulan güçlülük içgüdüsü sonraki yaşamda daha gelişmiş ve yücelmiş bir doyumu bilimsel bulguda, sanatsal yaratıcılıkta, çok iyi çocukların yaratılmasında ve eğitilmesinde ya da buna benzer başka binlerce etkinlikte bulabilir. Eğer insanın bildiği tek şey savaşmak olursa, o kişi yalnız muharebede haz alacaktır. Ama bu kişinin başka becerileri varsa, başka yollardan da doyum bulacaktır. Fakat kişinin güçlü olma istemi çocuklukta tomurcuk halindeyken yok edilirse, o kişi pek yararı da zararı da dokunmayan biri, **o Dio spaciente ad a' nemici sui**[1] olacaktır.

Dünyanın gereksinim duyduğu ve bizim çocuklarımızda yaratmaya çalışacağımız, böyle bir lâpacı iyiliği değildir. Çocuklar küçükken ve fazla zarar verebilecek güçte değilken, uzak geçmişteki vahşi atalarının yaşamlarını hayalde yaşayarak geçmeleri biolojik açıdan doğaldır. Eğer onların yolları üzerine daha gelişmiş doyumlar için gerekli bilgi ve becerileri koyarsanız, çocukların atalarının düzeyinde kalacağı korkusuna kapılmayın. Ben çocukken takla atmayı severdim. Bugün takla atmıyorum, gerçi takla atmanın kötü bir şey olduğunu da düşünmüyorum. Aynı şekilde Mavisakal olmaktan hoşlanan çocuk da bu zevki geride bırakacak, güçlülüğü başka yollarla aramayı öğrenecektir. Eğer hayal gücü çocukluk çağına uygun uyarılarla canlı tutulmuşsa, sonraki yıllarda da canlı kalması daha muhtemeldir; o zaman bir yetişkine yakışır biçimde etkinlik gösterebilir. Çocukta hiçbir tepki uyandırmadığı ve

1. Bu söz İtalyancadır, ancak birtakım yazım yanlışları vardır ve "Tanrının da, düşmanlarının da sevmediği" anlamına gelmektedir. (Çev.)

davranışın yönlendirilmesi için henüz gerekli olmadığı bir yaşta ahlaksal düşünceleri zorlayarak vermeye çalışmanın yararı yoktur. Bunun tek sonucu can sıkıntısı ve bu düşüncelerin daha etkin olabileceği sonraki bir yaşta bu etkiye kapalı kalmak olur. Çocuk psikolojisinin incelenmesinin eğitim açısından böyle yaşamsal önemi bulunmasının nedenlerinden biri budur.

Daha sonraki yıllarda oyunlar giderek daha yarışçı oluşlarıyla ilk yılların oyunlarından ayrılırlar. Başlangıçta çocuk tek başına oynar. Bir bebeğin daha büyük kardeşlerinin oyunlarına katılabilmesi zordur. Fakat toplu oyun mümkün hale geldiğinde alınan haz o kadar daha büyüktür ki tek başına oynamanın zevki kalmaz. İngiltere'de üst sınıfların eğitimi okul oyunlarına ahlaksal açıdan her zaman çok büyük bir önem vermiştir. Her ne kadar oyunların önemli değerleri bulunduğunu kabul etsem de, bence geleneksel İngiliz görüşünde bir abartma vardır. Aşırı uzmanlık gerektirmediği sürece oyunlar sağlık için iyidir; üstün beceriye fazla değer verilirse en iyi oyuncular kendilerini fazla yorarlar, öbürleri ise yalnızca izleyici durumuna girerler. Oyunlar çocuklara yara bereyi sorun yapmadan dayanmayı, büyük yorgunluklara neşe ile girmeyi öğretir. Fakat oyunların savunulan öteki yararları bana oldukça aldatıcı görünmektedir. Oyunların ortak çalışmayı öğrettiği söylenir, ama gerçekte oyunlar ortak çalışmayı ancak yarışçı bir biçimde öğretmektedir. Bu ortak çalışmanın savaş için gerekli olan biçimidir, endüstri ya da doğru toplumsal ilişkiler için değil. Bilim ekonomide ve uluslararası siyasada yarış yerine işbirliğinin getirilmesini teknik açıdan mümkün kılmıştır; aynı anda yarışı (savaş biçiminde) eskiye göre daha tehlikeli hale getirmiştir. Bu nedenlerle, içinde yenen ve yenilen insanlar bulunan yarışçı girişimler yerine, fiziksel doğayı "düşman" olarak alan ortak girişimler anlayışını geliştirmek geçmişte olduğundan daha büyük bir önem kazanmıştır. Bu düşünceyi fazla vurgulamak istemiyorum, yarışçılık insanın doğasında vardır ve kendi-

ni gösterecek bir yol bulmalıdır; bunun da oyunlardan ve atletizm yarışmalarından daha masum bir biçimi olamaz. Bu, oyunları engellemek için geçerli bir nedendir, ama oyunları okul programlarında en önemli yeri alacak ölçüde yüceltmek için geçerli bir neden değildir. Bırakın çocuklar oynamayı sevdikleri için oynasınlar, yetkililerin oyunları Japonların "tehlikeli düşünceler" dedikleri şeylere karşı çare olarak gördükleri için değil.

Önceki bölümde korkuyu yenmenin ve yüreklilik yaratmanın öneminden epey söz ettim, ancak yüreklilik zorbalık ile karıştırılmamalıdır. Zorbalık kendi istemini başkalarına zorla kabul ettirmekten zevk almaktır; yüreklilik, kişinin kendi başına gelen dertlere kaygısız kalmasıdır. Eğer fırsat olsa erkek ve kız çocuklara fırtınalı denizlerde küçük gemileri yönlendirmeyi, yükseklerden suya atlamayı, otomobil hatta uçak kullanmayı öğretirdim. Oundle'da Sanderson'un yaptığı gibi ben de çocuklara makinalar yapmayı ve bilimsel araştırma sırasında riske girmeyi öğretirdim. Mümkün olduğunca oyunda cansız doğayı rakip olarak gösterirdim. Güçlülük istemi öbür insanlarla yarışta olduğu kadar bu yarışta da doyum bulabilir. Bu yolla edinilen beceri kriket ya da futboldaki beceriden daha yararlıdır, gelişen kişilik de toplumcu ahlaka daha uygundur. Ahlaksal özellikler bir yana, spora duyulan inanç ve verilen önem, zekaya daha az değer verilmesiyle ilişkilidir. Aptallıktan ve yetkililer zekaya önem vermediklerinden, zekanın gelişimini özendirmediklerinden dolayıdır ki Büyük Britanya endüstrideki konumunu yitiriyor, belki imparatorluğu da yitirecektir. Bütün bunlar oyunlara birinci derecedeki önem verilmesiyle ilişkilidir. Sorunun kökleri daha derine gider: Bir genç adamın spordaki başarısının onun değerinin bir ölçüsü olması, çağdaş karmaşık dünyayı yönetmekte bilgi ve düşünceye olan gereksinimi kavrayamayışın bir belirtisidir. Fakat bu konu daha sonra ele alınacağı için şimdi daha fazla bir şey söylemeyeceğim.

Okul oyunlarının genellikle iyi olduğu düşünülen, ama

benim kötü bulduğum bir yanı daha var: Bu, oyunların takım ruhu denen şeyi geliştirmedeki etkisidir. Yetkililer takım ruhunu severler, çünkü takım ruhu onlara kötü istekleri iyi saydıkları eylemler yönünde kullanma olanağını verir. Eğer bir çaba gerekliyse, başka bir kümeyi geçme isteği teşvik edilerek çaba geliştirilebilir. Zorluk, yarış gerektirmeyen çabalar için neden ve istek sağlanmamış olmasıdır. Yarışçılık eğiliminin tüm etkinliklerimize nasıl derinden işlediğini görmek şaşırtır insanı. Eğer bir kasabayı çocuk bakımı için kamu harcamalarını geliştirme yönünde ikna etmek isterseniz, bir komşu kasabada bebek ölümlerinin daha az olduğunu belirtmek zorundasınız. Eğer bir fabrikatörü daha gelişmiş yeni bir yöntemi kullanmak yönünde ikna etmek isterseniz, rekabetin tehlikelerini göstermelisiniz. Eğer Savaş Bakanlığını üst komuta kademelerinde biraz askeri bilginin yararlı olduğu yönünde ikna etmek isterseniz — ama hayır, "centilmenlik" geleneği öyle güçlüdür ki, bu durumda yenilgi korkusu bile etkili olamaz.[1] Yapıcılığı kendi başına bir değer olarak geliştirmek, sonuçta kimse zarar görmeyecek olsa bile insanların işlerini daha iyi yapmayı istemelerini sağlamak için hiçbir girişimde bulunulmaz. Bu durum okul oyunlarından daha çok ekonomik düzenimizle ilişkilidir. Fakat bugünkü durumlarıyla okul oyunları yarışma ruhunun somutlaşmasıdır. Eğer yarışmanın yerini ortak çalışmanın alması isteniyorsa okul oyunlarında bir değişiklik gereklidir. Fakat bu konuyu yeterince geliştirmek bizi kendi konumuzdan uzaklaştırır. Benim düşündüğüm iyi Devleti kurmak değil, varolan Devlet içinde mümkün olduğu ölçüde iyi bireyi oluşturmaktır. Bireyin iyileşmesi ile toplumun iyileşmesi başbaşa gitmelidir, fakat eğitim konusunda yazarı özellikle ilgilendiren bireydir.

1. Bakınız, Captain Ferdinand Tuahy, **The Secret Corps (Gizli Birlik)**, Murray, 1920, bölüm VI.

VI.
YAPICILIK

Bu bölümün konusuna oyunla ilişkisi nedeniyle daha önce değinilmişti, şimdi ise aynı konu kendi başına ele alınacak.

Görmüş olduğumuz gibi, çocukların içgüdüsel istekleri belirsizdir, eğitim ve koşullarla değişik yönlere çevrilebilir. Ne ilk günah konusundaki eski inanç, ne de Rousseau'nun doğal erdeme olan inancı gerçeklere uymaktadır. İçgüdünün hammaddesi ahlak açısından nötrdür ve çevrenin etkisi ile iyi ya da kötü yönde biçimlenebilir. Patolojik durumlar dışında, başlangıçta çoğu kişinin içgüdülerinin iyi biçimler alabilecek nitelikte olması ölçülü bir iyimserlik için geçerli bir nedendir; ilk yıllarda uygun bir kafa ve beden sağlığı verilirse patolojik durumlar da çok az olacaktır. Uygun bir eğitim içgüdülerle uyum içinde yaşamayı mümkün kılacaktır, ancak bu eğitilmiş ve işlenmiş bir içgüdü olacaktır, doğanın sağlamakla yetindiği biçimlenmemiş bir içtepi değil. İçgüdünün işlenmesinde en etkin öğe beceridir; belirli doyumları sağlayan, öteki tür doyumları sağlamayan beceridir. Bir kişiye doğru beceriler verin, o erdemli olacaktır; yanlış tür beceriler verin, ya da hiçbir beceri vermeyin, o kötü bir kişi olacaktır.

Bu genel düşünceler güçlü olma istemi konusunda daha etkin bir biçimde geçerlidir. Hepimiz **bir şey** ger-

çekleştirmek isteriz, ancak güçlülük tutkusu söz konusu olduğunda gerçekleştirdiğimiz şeyin ne olduğuna aldırmayız. Çok genel bir deyişle, başarı ne kadar zor olursa bize o ölçüde haz verir. İnsanlar sineği yem olarak kullanarak balık avlamayı severler, çünkü böyle balık avlamak zordur; duran bir kuşu vurmazlar, çünkü bu kolaydır. Bu örnekleri ele alıyorum, çünkü bu durumlarda insanın etkinlik zevki dışında bir davranış nedeni yoktur. Ancak aynı ilke her yerde geçerlidir. Ben Öklid'i öğreninceye dek aritmetiği, çözümlemeli geometriyi öğreninceye dek Öklid'i severdim. Bir çocuk önce yürümekten hoşlanır, sonra koşmaktan, sonra atlamaktan ve tırmanmaktan. Kolayca yaptığımız şey artık bize güçlülük duygusu vermez olur. Başarının heyecanını veren şey yeni edinilmiş ya da tam emin olmadığımız bir beceridir. Bu nedenledir ki güçlü olma istemi, öğretilen beceriye göre çok çeşitli biçimler alabilir.

Yapmak da yıkmak da güçlü olma istemini doyurur, ama genellikle yapmak daha zordur, bu nedenle de yapmayı başaran insan daha büyük bir doyum alır. Yapıcılığın ve yıkıcılığın bilgiçce bir tanımını vermeye kalkmayacağım. Kabaca söylemek gerekirse, ilgilendiğimiz sistemin potansiyel enerjisini artıyorsak yapıcı oluyoruz, bu sistemin enerjisini azaltıyorsak yıkıcı oluyoruz diyebiliriz sanırım. Ya da, psikolojik açıdan daha uygun bir deyişle, önceden tasarımlanmış bir yapıyı ürettiğimizde yapıcı oluruz, meydana gelecek yeni yapıyla ilgilemeden varolan bir yapıyı değiştirmek için doğa güçlerini özgür kıldığımızda yıkıcı oluruz. Bu tanımlar konusunda ne düşünülürse düşünülsün, kişinin yeniden kurmak için yıktığını öne sürdüğü ve onun içtenliğinden emin olmadığımız durumlar dışında, uygulamada bir eylemin yapıcı sayılıp sayılamayacağını hepimiz biliriz.

Yıkmak daha kolay olduğu için bir çocuğun oyunları onunla başlar, ancak daha sonraki bir evrede yapıcılığa geçer. Elinde kovası olan kumsaldaki bir çocuk yetişkinlerin kumdan pastalar yapmasından sonra da onları küre-

ğiyle yıkmaktan hoşlanır. Fakat kendisi kum pastası yapmayı öğrenir öğrenmez onu yapmaktan zevk alır ve yaptıklarının yıkılmasına izin vermez. Bir çocuğun ilk kez oyuncak tuğlası olduğunda, çocuk büyüklerinin yaptığı kuleleri yıkmayı sever. Fakat kendisi bunları yapmayı öğrenince yaptıklarından çok fazla gurur duyar, bu mimarlık çabalarının bir yıkıntılar yığınına dönüştürülmesine dayanamaz. Her iki evrede de çocuğun oyundan hoşlanmasına neden olan içtepi aynıdır, fakat yeni beceri içtepinin sonucu olarak çıkan etkinliği değiştirmiştir.

Birçok erdemin ilk başlangıcı yapıcılığın sevincini duymaktan kaynaklanır. Bir çocuk yaptığı şeyi yıkmamanızı rica ettiğinde onun da başkalarının yaptığını yıkmaması gerektiğini kolayca anlatabilirsiniz. Böylece emeğin ürününe karşı bir saygı yaratabilirsiniz; özel mülkiyetin toplumsal açıdan zararsız tek kaynağı da budur. Aynı zamanda çocuğa sabırlı, sebatlı ve gözlemci olması için de bir neden vermiş olursunuz. Bu niteklikler olmadan kulesini gönlünden geçen yükseklikte yapmayı başaramaz. Çocuklarla oynarken kendiniz yalnızca tutku uyaracak ve bir şeyin nasıl yapılacağını gösterecek kadar yapmalısınız; ondan sonra yapım çocukların kendi çabalarına bırakılmalıdır.

Çocuğun girebileceği bir bahçe varsa, daha gelişmiş bir yaratıcılık biçimini işlemek kolay olur. Bunu yasaklayarak önlemek mümkündür, ama bir eğitim olarak yasaklama yetersizdir. İstenilen, yetişkinlerin çiçekleri umursamazca koparmasını engelleyen bahçe saygısını çocuklarda geliştirmektir. Yetişkinin saygısı hoşa giden sonucu yaratmak için gerekli emek ve çabayı anlayabilmekten gelir. Çocuk üç yaşına geldiğinde bahçenin bir köşesinde kendisine bir yer verilebilir ve buraya tohumlar dikmeye özendirilebilir. Bunlar büyüyüp çiçeklendiğinde, çocuğun kendi çiçekleri ona çok değerli ve güzel gelir. Sonra annesinin çiçeklerine de dikkatli davranılması gerektiği bilincine varır.

Düşüncesizce bir gaddarlık da yapıcılığa ve gelişmeye karşı bir ilgi geliştirmekle kolayca giderilebilir. Hemen

her çocuk yeterince büyüyünce sinekleri ve öbür böcekleri öldürmek ister. Bu giderek daha büyük hayvanların ve sonunda insanın öldürülmesine varır. Sıradan bir üst sınıf İngiliz ailesinde kuşları öldürmek takdir edilen bir davranıştır, savaşta insan öldürmek ise mesleklerin en soylusu sayılır. Bu eğilim işlenmemiş içgüdüyle de uyum içindedir: Bu, hiçbir yapıcı becerisi olmayan ve güçlülük istemlerine masum bir çıkış yolu bulamayan kişilerin eğilimidir. Böyleleri sülünleri öldürebilir, kiracılara acı çektirebilirler; bir vesile olduğunda bir gergedanı da ya da bir Alman'ı vurabilirler. Fakat daha yararlı sanatlarda tümüyle yetersizdirler, çünkü ana-babaları ve öğretmenleri onları İngiliz kibarları haline getirmeyi yeterli bulmuşlardır. Bunların doğuşta başka bebeklerden daha geri zekalı olduklarına inanmıyorum; sonraki yaşamdaki yetersizlikleri tümüyle eğitime bağlanabilir. Eğer, ilk yaşlardan beri, yaşamın gelişmesini sıcak bir sevecenlikle izleyip onun değerini hissetmeye yönlendirilselerdi, eğer yapıcı beceri biçimleri edinmiş olsalardı, eğer büyük bir ilgi ve kaygıyla uzun zamanda üretilen bir şeyin ne kadar çabuk ve kolayca yok edilebildiğini endişe ile anlamaları sağlanmış olsaydı, ilk ahlak eğitimlerinin bir bölümünü bunlar oluştursaydı, bu insanlar başkalarının böyle yarattıklarını ya da böyle baktıklarını yok etmeye bu kadar hazır olmazlardı. Bu açıdan sonraki yaşamda en büyük eğitici, eğer içgüdü yeterince uyarılmış ise, ana-baba olmaktır. Fakat zenginlerde buna çok az rastlanır, çünkü onlar çocuklarının bakımını ücretli profesyonellere bırakırlar. Bu nedenle bu kişilerdeki yıkıcı eğilimleri yok etmek için onların ana-baba olacakları zamanı bekleyemeyiz.

Evinde eğitim görmemiş hizmetçi bulundurmuş olan her yazar böyle hizmetçilerin yazılan müsveddelerle ateş yakmak isteğini engellemenin ne kadar zor olduğunu bilir. (Halk, keşke *bunu engellemek* imkansız olsaydı, diyebilir.) Başka bir yazar, kıskanç bir düşman bile olsa, böyle bir şeyi yapmayı aklından geçirmezdi, çünkü o müsved-

delerin değerini deneyimle öğrenmiştir. Aynı şekilde, kendi bahçesi olan bir çocuk başkalarının çiçek yataklarını çiğnemez, evinde süs hayvanı besleyen çocuğa hayvan yaşamına saygılı olması öğretilebilir. Kendi çocukları konusunda zahmete girmiş birisinin insan yaşamına saygılı olması muhtemeldir. En güçlü ana-babalık sevgisini ortaya çıkaran şey çocuklarımız için girdiğimiz zahmettir. Bu zahmetten kaçınanlarda ana-babalık içgüdüsü aşağı yukarı dumura uğrar, yalnızca bir sorumluluk duygusu olarak kalır. Fakat eğer ana-babaların yapıcılık içtepileri tam geliştiyse çocukları için zahmete girmeleri daha muhtemeldir. Eğitimde yapıcılığa dikkat edilmesini arzu edilir bir şey haline getiren nedenlerden biri de budur.

Yapıcılıktan söz ederken yalnızca maddeden bir şeyler yapmayı düşünmüyorum. Oyunda rol almak ve koro halinde şarkı söylemek gibi uğraşlar ortak çalışmayı ve maddi olmayan türde bir yapıcılığı gerektirir. Bunlar birçok çocuğun ve gencin hoşuna gider. Böyle uğraşlar desteklenmelidir (ancak zorlanmamalıdır). Tümüyle düşünsel olan konularda bile yapıcı ya da yıkıcı bir eğilimde olmak mümkündür. Klasik bir eğitim aşağı yukarı tümüyle eleştireldir: Çocuk yanlışlık yapmaktan kaçınmayı, yanlışlık yapanları da hor görmeyi öğrenir. Bu durum soğuk bir yanlışsızlık eğilimi yaratır, özgünlüğün yerini otorite saygısı alır. Doğru ve yanlışsız Latince bir kez ve değişmemek üzere saptanmıştır: bu Virgil'in ve Çiçero'nun Latincesidir. Yanlışsız bilim sürekli değişmektedir, yetenekli bir genç bu sürece yardımcı olmak isteyebilir. Bunun sonucu olarak, bilim eğitimini yarattığı tavrın ölü dilleri incelemenin yarattığı tavırdan daha yapıcı olması beklenebilir. Yanlıştan kaçınmanın en başta gelen amaç olarak benimsendiği bütün durumlarda, eğitim düşünsel açıdan kansız bir insan türü yaratır. İnsanın bilgisi ile serüvenci bir şey yapması beklentisi yetenekli bütün genç erkeklere ve genç kadınlara verilmelidir. Çoğu zaman yüksek öğretim dil ve davranış yanlışlarını önleyen, bir tür görgü kazandıran kı-

sıtlayıcı bir kurallar bütünü olarak görülür. Böyle bir eğitimde yapıcılık unutulmuştur; ürün de, beklenebileceği gibi, gereksiz ayrıntılarla uğraşan girişimciliği ve yürek genişliği olmayan kişiler olacaktır. Bütün bunlar yapıcı bir başarıyı eğitimin amacı haline getirmekle önlenebilir.

Eğitimin daha sonraki yıllarında toplumsal yapıcılığın uyandırılması gerekir. Demek istediğim şudur: Zeka düzeyi elverişli olanlar, hayal güçlerini o günkü toplumsal güçleri daha üretken biçimlerde kullanma ya da bu güçlerin kullanılacağı yeni yollar bulma yönüne teşvik edilmelidir. İnsanlar Platon'un **Devlet**'ini okurlar, fakat günün siyasal uygulamaları ile bu yapıt arasında bir bağlantı kurmazlar. 1920 yılının Rus Devletinin ideallerinin Platon'un **Devlet**'indeki ideallerle aynı olduğunu söylediğim zaman Platoncuların mı yoksa Bolşeviklerin mi daha büyük şaşkınlığa uğradıklarını söylemek zordu. İnsanlar bir edebiyat klasiğini okurlar, ama onun çevrelerinde yaşayan insanların yaşamları açısından ne anlam taşıdığını görmeye çalışmazlar. Bir Ütopya konusunda bu özellikle kolaydır, çünkü içinde bulunduğumuz toplum düzeninde ütopyaya hangi yolla varılacağı söylenmez bize. Bu konular açısından değer taşıyan bir zihinsel özellik bir sonraki adımın ne olacağının doğru olarak belirlenebilmesidir. On dokuzuncu yüzyıl İngiliz Liberalleri bu yeteneğe sahiptiler, ama aldıkları önlemlerin götüreceği nihai sonuçları bilseler dehşete düşerlerdi. Çok şey bir insanın düşünüşüne, genellikle kişinin bilinci dışında, egemen olan imgeye bağlıdır. Bir toplum düzeni birçok değişik imgelerle düşünülebilir; çoğu zaman da bir kalıp, makina ya da ağaç olarak düşünülür. Bunlardan birincisi, Sparta'da ve geleneksel Çin'de olduğu gibi, durağan toplum algılarına bağlıdır: İnsan doğası önceden hazırlanmış bir kalıba dökülecek, önceden düşünülmüş bir biçim verilecektir. Bu düşüncenin belirtileri herhangi bir katı ahlak ve toplum anlayışında görülebilir. Dünya görüşünde bu imge egemen olan kişi, belli bir siyasal görüşe sahip olacaktır; bu görüşün özellik-

leri katılık ve uzlaşmazlık, sertlik ve kovuşturuculuktur. Toplumu bir makina olarak algılayan kişi daha çağdaştır. Sanayici de komünist de bu sınıfa girer. Bunlara göre insan doğasının bir ilginçliği yoktur, yaşamın amaçları da basittir; genellikle bu amaç üretimin en üst düzeye çıkarılmasıdır. Toplumsal örgütlenme bu basit sonuçları güvence altına almak içindir. Zorluk, gerçekte varolan insanların bu sonuçları istememesidir; insanlar örgütleyicinin düzenli kafasına göre değersiz görülen karmakarışık şeyleri istemekte direnirler. Bu durum örgütleyiciyi, kendisinin iyi saydığı şeyleri isteyecek insanlar üretebilmesi için, yine kalıp imgesine iter. Bu da devrime götürür.

Toplum düzenini bir ağaç olarak algılayan kişinin siyasal görüşü de ayrı olacaktır. Kötü bir makina hurdaya çıkarılabilir, yerine yenisi konabilir. Fakat bir ağaç kesilirse yeni bir ağacın aynı güç ve büyüklüğe erişmesi uzun zaman alır. Makina ya da kalıp, yapıcısı nasıl istiyorsa öyle olur; ağacın ise kendine özgü bir doğası vardır, ancak türünün daha iyi ya da daha kötü bir örneği haline getirilebilir. Canlılara yönelik bir yapıcılık makinalara yönelik bir yapıcılıktan çok ayrı bir şeydir. Canlılara yönelik yapıcılıkta işlevler daha az iddialıdır, bir tür duygudaşlık gereklidir. Bu nedenle çocuklara yapıcı olmaları öğretilirken bu niteliklerini yalnız tuğlalar ve makinalar üzerinde değil bitkiler ve hayvanlar üzerinde de uygulama olanağı verilmelidir. Fizik bilimi Newton çağından beri düşüncede, endüstri devriminden beri de uygulama alanında egemen olmuştur. Bu durum oldukça mekanikçi bir toplum anlayışı getirmiştir. Dirimsel evrim yeni bir düşünceler kümesi ortaya çıkarmıştır, fakat doğal eleme bu düşünceleri gölgede bırakmıştır; bizim amacımız insanları seçerek üretme, doğum kontrolü ve eğitim yoluyla doğal elemeyi ortadan kaldırmak olmalıdır. Toplumun bir ağaç olarak düşünülmesi kalıp ya da makina olarak düşünülmesinden daha iyidir, ancak bunun da eksik yanı vardır. Bu eksikliği gidermek için psikolojiye yönelmemiz gerekir. Psikolojik yapıcılık

henüz çok az anlaşılmış olan yeni ve özel bir yapıcılık türüdür; doğru bir eğitim kuramı, siyasa ve bütün insancıl konular için gereklidir. İnsanların yanlış benzetmeler kurarak yanılgıya düşmemeleri için hayal dünyalarında psikolojik yapıcılık egemen olmalıdır. Bazı insanlar insancıl konularda yapıcı olmaktan çekinirler, çünkü bunun mekanik bir şey olmasından korkarlar; bu nedenle anarşiye ya da "doğaya dönüş"e inanırlar. Ben bu kitapta psikolojik yapıcılığın makina yapımından nasıl ayrıldığını somut örneklerle göstermeye çalışacağım. Yüksek öğretimde bu düşüncenin hayal gücü ile ilgili yanına alışılmış olması gerekir; eğer böyle olsaydı, politikamız köşeli, sivri ve yıkıcı olmaktan çıkar, esnek ve gerçekten bilimsel olurdu, harika insanların yetiştirilmesini amaç edinirdi.

VII.
BENCİLLİK VE MÜLKİYET

Şimdi de korku konusundakine benzer bir soruna geliyoruz; güçlü kısmen içgüdüsel ve genellikle istenmeyen bir içtepi söz konusudur. Böyle durumlarda çocuğun doğasını baskı ile engellememek için dikkatli olmalıyız. Çocuğun doğasına gözlerimizi kapamanın ya da onun farklı olmasını dilemenin bir yararı yoktur. Eldeki hammaddeyi olduğu gibi kabul etmeliyiz, onu başka bir madde için geçerli olabilecek yollarla işlemeye kalkmamalıyız.

Bencillik nihai bir ahlak kavramı değildir, ne kadar çözümlenirse o kadar belirsiz hale gelir. Fakat yuvada karşılaşılan bir olgu olarak kesinlikle belirgindir ve çözülmesi gerekli sorunlar çıkarır. Kendi haline bırakılırsa bir çocuk kendinden küçük bir çocuğun oyuncaklarını alır, büyüklerin ilgisinden payına düşenden fazlasını ister ve küçük çocuğun umutlarının kırılmasına aldırmadan kendi isteklerini gerçekleştirmeye çalışır. Herhangi bir gaz gibi insan benliği de dışarıdan bir basınçla karşılaşmadığı sürece yayılmaya devam eder. Bu açıdan eğitimin amacı dış basıncın vurma ve ceza gibi değil, alışkanlıklar, düşünceler ve duygudaşlıklar gibi biçimler almasını sağlamaktır. Burada gereken özveri değil hakkaniyet düşüncesidir. Her insanın dünyada belli ölçüde bir yeri tutmaya hakkı vardır; kimseye bu hakkı aramakla kötü bir insan olacağı duygusu ve-

rilmemelidir. Öyle görülüyor ki özveri öğretildiğinde onun tümüyle uygulanacağı sanılmamakta, sonucun aşağı yukarı doğru olacağı düşünülmektedir. Fakat gerçekte insanlar ya bu dersi alamamakta ya haklarını ararken suçluluk duygusu çekmekte, ya da özveriyi gülünç aşırılıklara vardırmaktadırlar. Bu son durumda olanlar özveride bulundukları kişilere karşı açığa çıkmamış bir kin duymakta, kendilerine karşı şükran duyulmasını istemekle belki de bencelliğin arka kapıdan geri girmesine izin vermektedirler. Zaten özveri gerçek bir öğreti olamaz, çünkü evrensel olamaz. Erdeme götüren bir araç olarak yanlış şeyler öğretmek ise çok kötüdür, çünkü yanlışlık anlaşıldığı zaman erdem buhar gibi uçup gider. Oysa hakkaniyet evrensel olabilir. Bu nedenle çocuğun düşünce ve alışkanlıklarına aşılamamız gereken şey adalet anlayışıdır.

Tek başına bir çocuğa hakkaniyet öğretmek imkansız olmasa bile zordur. Yetişkinlerin hakları ve istekleri çocuklarınkinden öyle farklıdır ki bunlar çocuğun hayal gücü içinde çekici olmazlar. Çocukla yetişkin arasında aynı haz için bir rekabet olmaz. Ayrıca yetişkinler kendi isteklerine uyulmasını isteyecek bir konumda oldukları için kendi davalarında yargıç olmak durumunda kalırlar ve çocuk üstünde yansız bir yargı organı etkisi yaratmazlar. Kuşkusuz yetişkinler bazı uygun davranış biçimlerini öğretmek için, anneleri çamaşırı sayarken araya girmemek, baba çalışırken bağırmamak, evde konuklar varken kendi konularını ortaya sürmemek gibi kurallar koyabilirler. Fakat bunlar bir açıklaması olmayan isteklerdir; başka konularda kendisine iyi davranılan çocuk bunları isteyerek kabul eder ancak bu kurallar onun neyin doğru olduğu konusundaki anlayışına uymaz. Çocuğun böyle kurallara uymasının sağlanması doğrudur, çünkü onun bir zorba olmasına izin verilmemelidir, çünkü o öbür insanların da kendi işlerine bu işler ne kadar garip olursa olsun, önem verdiklerini anlamalıdır. Fakat bu yöntemlerle, dışarıdan görülebilen iyi davranıştan daha fazla bir şey sağlana-

maz; adalet konusunda gerçek eğitim ancak başka çocukların varlığı ile olur. Bir çocuğun uzun zaman tek başına kalmamasını gerektiren nedenlerden birisi budur. Tek çocuklu olmak gibi bir talihsizliğe uğrayan ana-babalar çocuğa arkadaş ortamı sağlamak için ellerinden geleni yapmalıdırlar; başka bir yol yoksa, çocuğun evden fazla ayrı kalması pahasına da olsa bu yapılmalıdır. Yalnız bir çocuk ya baskı altında kalmış, ya da bencil olacaktır; belki de bazen bir türlü, bazen öbür türlü olur. Uslu tek çocuk acınacak durumdadır, arsızı ise bir baş belasıdır. Küçük ailelerin yaygın olduğu günümüzde bu geçmişte olduğundan daha ciddi bir derttir. Anaokullarını savunmak için geçerli nedenlerden birisi budur; bu konuya sonraki bir bölümde daha çok değineceğim. Fakat şimdilik yaşları fazla farklı olmayan, bu nedenle de zevkleri aşağı yukarı aynı olan iki çocuklu bir aile varsayıyorum.

Bir el arabasına binmek gibi bir anda ancak bir kişinin yapıp zevk alabileceği bir şey için rekabet olduğunda, çocukların adaleti derhal anladıkları görülecektir. Tabii içtepileri öbürlerinin bir yanda durup yalnızca kendilerinin arabaya binmek istemeleri yönünde olacaktır, fakat yetişkinler herkesin sıraya girmesi için bir sistem kurduklarında bu içtepinin ne çabuk yenildiğini görmek insanı şaşırtır. Adalet duygusunun doğuştan geldiğine inanmıyorum, ancak bu duygunun ne kadar çabuk yaratılabileceğini görmek beni şaşırtmıştır. Tabii bu gerçek adalet olmalıdır, gizli bir yan tutma bulunmamalıdır. Eğer bazı çocukları öbürlerinden çok seviyorsanız, duygularınızın hazları paylaştırmanız üzerinde bir etkisi olmasını önlemek için çok dikkatli olmalısınız. Tabii oyuncakların eşit olması genellikle tanınan bir ilkedir.

Adalet gereksinimini herhangi tür bir ahlak eğitimi ile karşılamaya kalkışmak yararsızdır. Adaletten fazlasını vermeyin, ama çocuğun daha azını kabul edeceğini beklemeyin. **Fairchild Ailesi** adlı kitapta "Yüreğin Gizli Günahları" başlığını taşıyan ve kaçınılması gereken yöntem-

leri örnekleyen bir bölüm vardır. Lucy iyi bir kız gibi davrandığını iddia etmiştir, annesi ise davranışının iyi olduğu zaman bile düşüncesinin yanlış olduğunu söyler ve kutsal kitaptan şu sözleri aktarır: "Yürek her şeyden daha aldatıcıdır ve son derece kötüdür" (Jeramias XVII. 9.). Bu nedenle Bayan Fairchild Lucy'ye dıştan iyi olduğu zaman yüreğinden geçen "son derece kötü" şeyleri yazması için bir defter verir. Kahvaltıda ana-babası Lucy'nin kız kardeşine bir kurdela, erkek kadeşine de kiraz verirler, ama ona bir şey vermezler. Lucy defterine o anda aklından çok kötü bir düşünce geçtiğini, ana-babasının öbür kardeşlerini kendisinden fazla sevdiklerini yazar. Ona böyle bir düşünceyi ahlak disipliniyle yenmesi öğretilmişti, o da buna inanıyordu. Fakat bu yöntemle düşünce ancak alta itilebilirdi ve gelecek yıllarda acayip ve saptırılmış etkiler gösterirdi. Lucy için doğru yol duygusunu dile getirmek, ana-babası için ise ya ona da bir armağan vererek, ya da onun anlayabileceği bir biçimde verilecek armağan kalmadığını, başka bir zamanı beklemesi gerektiğini açıklayarak onun bu duygusunu gidermekti. Doğruluk ve açıklık zorlukları ortadan kaldırır, fakat zorlukları bir ahlak disiplini ile bastırmaya kalkışmak onları daha da ciddileştirir.

Mülkiyet duygusu adalet ile yakından bağıntılıdır. Bu, bir sıra katı kurallarla değil koşullara uyabilen esnek ve ılımlı bir tavırla çözülebilecek zor bir konudur. Gerçekte bu konuda belirgin bir çizgi izlemeyi zorlaştıran, birbiriyle çelişen düşünceler vardır. Bir kez, son yıllarda mülkiyet sevgisi korkunç kötülüklere kaynaklık etmektedir; değer verilen malları yitirme korkusu siyasal ve enokomik gaddarlıkların kaynaklarından biridir. Erkeklerin ve kadınların mutluluğu elden geldiğince özel mülkiyete bağlı olmayan, yani savunucu değil yaratıcı etkinliklerde bulması arzu edilir. Bu nedenle çocuklarda mülkiyet duygusunu geliştirmek akıllıca değildir, mümkünse önlenmelidir. Fakat bu görüşe göre harekete geçmeden önce, karşı görüşün de gözden uzak tutulmasının tehlikeli olacak yanları vardır.

Bir kez çocuklarda mülkiyet duygusu çok güçlüdür; çocuklar gördükleri şeyleri tutmaya (el ile gözün eşgüdümü) başlar başlamaz bu duygu gelişir. Tuttukları şeylerin kendilerinin olduğu duygusu vardır, bunlar ellerinden alınırsa öfkelenirler. Biz hâlâ mülkiyeti bir "elde tutma" olarak düşünürüz. Bu sözler mülkiyet ile tutma arasındaki ilkel bağıntıyı gösterir; "her şeyi elde etmeye" çalışmadaki açgözlülük anlamı da buradan gelir. Oyuncakları olmayan bir çocuk çöpleri, tuğla parçalarını ve bulduğu buna benzer şeyleri toplar, bunlara kedine ait şeyler olarak değer verir. Mülkiyet isteği öyle köklüdür ki zararlı bir etkiye yol açmadan engellenemez. Ayrıca, mülkiyet özenli davranmayı geliştirir ve yıkıcılık içtepisini frenler. Çocuğun kendi yaptığı bir şeye sahip olması özellikle yararlıdır; buna izin verilmezse yapıcı içtepiler engellenir.

Görüşlerin böylesine çatıştığı bir durumda belirgin bir yaklaşımı benimseyemeyiz, ancak koşullar ve çocuğun doğası bize yol göstermelidir. Yine de uygulamadaki bu *zıtlıkların nasıl uzlaştırılabileceği konusunda bir şeyler* söylenebilir.

Oyuncaklardan bazıları özel bazıları ortak olmalıdır. Aşırı bir örnek vermek gerekirse bir sallanan at tabii ki ortak olmalıdır. Buradan bir ilke çıkar: Eğer bütün çocuklar bir oyuncaktan aynı ölçüde hoşlanıyorlar, ancak onu bir anda yalnız birisi kullanabiliyorsa ve bu oyuncağın çok büyük ya da birden fazla yapılması pahalı oluyorsa, bu oyuncak ortak olmalıdır. Öte yandan, çocuklardan birine daha uygun olan bir oyuncak (yaş farkı nedeniyle) ondan en çok hoşlanan çocuğun olabilir. Eğer bir oyuncağın daha büyük bir çocuğun gösterebileceği bir özenle kullanılması gerekiyorsa, daha küçük bir çocuğun ona dokunmasına ve onu bozmamasına izin verilmemesi hakkaniyet anlayışının bir gereğidir. Durum, küçük çocuğun özellikle kendi yaşına uygun oyuncaklara sahip olmasıyla dengelenebilir. İkinci yaştan sonra eğer bir oyuncak çocuğun dikkatsizliği nedeniyle kırıldıysa hemen yerine yenisi alınma-

malıdır. Çocuğun oyuncağın yokluğunu bir süre hissetmesi iyidir. Bir çocuğun oyuncaklarını başka çocukların kullanmasına hiçbir zaman izin vermemesine olanak tanımayın. Bir çocuğun gerçekte kullanabileceğinden fazla oyuncağı varsa kullanmadığı oyuncaklarla başka bir çocuğun oynamasına karşı çıkmasına izin vermeyin. Fakat burada öbür çocuğun kırması ihtimali olan oyuncakları ve sahibinin bir gurur kaynağı haline gelmiş bir yapıyı kurmakta kullandığı oyuncakları ayrı tutmak gerekir. Mümkünse bu yapının unutuluncaya dek çalışkanlığın bir ödülü olarak ayakta durmasına izin verilmelidir. Bu koşullara bağlı olarak çocuğun başkalarını engelleyici bir tavır içine girmesine izin vermeyin. Çocuğun başka bir çocuğun eğlenmesini umursamazlıkla engellemesine hiçbir zaman olanak tanımamalıdır. Bu açılardan bir ölçüde iyi davranış öğretmek zor değildir ve elde edilecek sonuç gösterilen kesin tavra değer. Bir çocuğun, yasal hakkı olduğu zaman bile, başka bir çocuğun elinden bir şeyleri kapmasına izin vermeyin. Eğer büyük bir çocuk daha küçük bir çocuğa kaba davranırsa sizde büyük çocuğa nazik davranmayın ve niçin böyle yaptığınızı kendisine açıklayın. Bu yöntemlerle çocuklara sürekli kavgaları ve gözyaşlarını önlemek için birbirlerine gerekli ölçüde nazik olmayı öğretmek zor değildir. Ara sıra çok hafif bir cezaya kadar varan belirli bir ölçüde katılık ve kesinlik gereklidir. Fakat hiçbir durumda güçsüzler üstünde baskı ve zorbalık kurma alışkanlığına izin verilmemelidir.

Çocukların belirli sayıda önem ve değer verdikleri şeylere sahip olmalarına izin verilirken, yapı kurma parçaları gibi sadece çocuk kullanırken üzerinde hak iddia edebileceği oyuncakları kullanma alışkanlığı teşvik edilmelidir. Montessori aygıtları bütün çocuklar arasında ortaktır, fakat bir çocuk aygıtlardan birini kullandığı sürece başka bir çocuk araya giremez. Bu durum çalışmaya bağlı bir tür sınırlı kiracı hakkı duygusu geliştirir. Böyle bir duygu sonraki yıllar için arzu edilen hiçbir şeye ters düşmez.

Çok küçük çocuklar için bu yöntem pek uygulanamaz, çünkü onlar henüz yeterince yapıcı değildirler. Fakat çocukların becerileri arttıkça onların yapma ve kurma sürecine ilgi duymalarını sağlamak mümkün olur. Çocuklar yapı malzemesine ne zaman isterlerse sahip olabileceklerini bildikleri sürece, öbürlerinin de aynı şeyleri kullanmasına aldırmayacaklardır ve başlangıçta paylaşmaya karşı duydukları gönülsüzlük alışkanlıklarla giderilecektir. Yine de, bence uygun yaşa gelmiş bir çocuğun kitaplar edinmesine izin verilmelidir, çünkü bu onun kitap sevgisini artıracak ve bu nedenle okuma isteği uyandıracaktır. Çocuğun sahip olduğu kitaplar mümkünse değersiz şeyler değil Lewis Carrol'un eserleri ve **Tanglewood Masalları** gibi iyi kitaplar olmalıdır. Eğer çocuklar değersiz kitapları da istiyorlarsa bunlar ortak olmalıdır.

Bu konudaki genel ilkeler şunlardır: Birincisi, çocukta yeterince şeye sahip olmasının engellendiği duygusunu yaratmayın; bu, bir cimrinin yetişmesine götüren yoldur. İkincisi, mülkiyetin arzu edilen bir etkinliği teşvik ettiği durumlarda, özellikle eşyayı özenle kullanmayı öğrettiği durumda çocuğun özel şeylere sahip olmasına izin veriniz. Bu sınırlamalara bağlı kalmak koşuluyla elden geldiğince çocuğun ilgisini özel mülkiyet gerektirmeyen zevklere yönlendirin. Özel mülkiyet olduğu durumda bile, öbür çocuklar çocuğun sahip olduğu şeylerle oynamayı istediklerinde onun tamahkar ve cimri olmasına izin vermeyin. Ancak burada önemli olan çocuğu elindekileri kendi isteğiyle ödünç vermeye yöneltmektir. Eğer burada otorite gerekiyorsa istenilen amaç başarılamamış demektir. Mutlu bir çocukta cömertçe bir eğilimi uyandırmak zor olmayacaktır. Fakat eğer çocuk hazlardan yoksun kalmışsa tabii elindeki zevk araçlarına sıkıca sarılacaktır. Çocuklar acı çekerek değil, mutluluk ve sağlık yoluyla erdemler edinirler.

VIII.
DOĞRULUK

Ahlak eğitiminin temel amaçlarından birisi doğruluk alışkanlığının verilmesi olmalıdır. Burada yalnız sözde doğruluğu değil aynı zamanda düşüncede doğruluğu kastediyorum; gerçekte daha önemli olan düşüncede doğruluktur. Ben yaptığının tümüyle bilincinde olarak yalan söyleyen bir kişiyi, bilinç altında kendini aldatan sonra da, kendisinin erdemli ve doğru olduğunu sanan birisine yeğ tutarım. Gerçekte doğru düşünen hiçbir kimse doğruyu söylememenin her zaman kötü olduğuna inanamaz. Yalanın her zaman kötü olduğu görüşünü benimseyenler bu görüşü mantık hileleri ile ve yanıltıcı anlam belirsizlikleri ile destelemek zorundadırlar; bu yolla aldatırlar ve yalan söylediklerini kendi kendilerine bile kabul etmezler. Bununla birlikte ben yalan söylemenin haklı kılınabileceği durumların çok az olduğuna, erdemli kişilerin uygulamalarından çıkarabileceğimizden çok daha az olduğuna inanıyorum. Yalan söylemeyi haklı kılan durumların hemen hepsi kuvvetin despotça kullanıldığı ya da insanların savaş gibi zararlı bir etkinlikle uğraştığı durumlardır. Bu nedenle iyi bir toplum düzeninde yalan söylemeyi haklı kılan durumlar bugünkünden bile daha az olacaktır.

Bir davranış olarak yalancılık hemen her zaman korkunun ürünüdür. Korkusuz büyütülen bir çocuk ahlaklı ol-

ma çabasıyla değil, başka türlü olmak aklına gelmediği için doğruyu söyleyecektir. Kendisine akıllıca ve sevecenlikle davranılmış olan bir çocuğun gözlerinde açık yüreklilik olacak, yabancıların yanında bile korkusuz bir tavır gösterecektir. Azarlanmış ve şiddete hedef olmuş bir çocuk ise sürekli olarak azarlanma korkusu içindedir, doğal bir biçimde davrandığı zaman bile bir kuralı çiğnemiş olmaktan korar. Başlangıçta küçük bir çocuk yalan söylemenin mümkün olduğunu düşünmez. Yalanın mümkün olduğunu düşünme, yetişkinlerin gözlemlenmesinden gelen ve korku ile hızlandırılan bir buluştur. Çocuk yetişkinlerin kendisine yalan söylediğini ve onlara doğruyu söylemenin tehlikeli olduğunu anlar ve bu koşullarda yalana yönelir. Böyle davranmasına yol açacak ortamı yaratmayın, çocuk yalan söylemeyi düşünmeyecektir.

Fakat çocukların doğruyu söyleyip söylemediklerini yargılarken belli bir uyarı gereklidir. Çocukların bellekleri çok kusurludur. Yetişkinlerin onların bir sorunun yanıtını bildiğini düşündükleri çoğu zaman, aslında çocuklar bu yanıtı bilmezler. Onların zaman duyuları çok belirsizdir. Dört yaşından daha küçük bir çocuk dünle bir hafta öncesi arasında ya da dünle altı saat öncesi arasında bir ayırımı zor yapar. Bir sorunun yanıtını bilmediklerinde sizin sesinizdeki anlama, uygun olarak evet ya da hayır derler. Çoğu zaman hayal dünyasındaki bir kişi ağzıyla konuşurlar. Bu durum onlar size ciddi bir tavırla arka bahçede bir arslan bulunduğunu söyledikleri zaman belirgindir, fakat birçok durumlarda oyunu ciddiye almak oldukça kolaydır. Bütün bu nedenlerle bir çocuğun söyledikleri çoğu zaman nesnel olarak doğru değildir, fakat aldatma yönünde en küçük bir niyet de yoktur. Gerçekte çocuklar ilk zamanlar yetişkinlerin herşeyi bildiğini sanırlar, bu nedenle aldatılamayacaklarını düşünürler. Oğlum (3 3/4 yaşında) bana (olaydan aldığı zevk için) benim bulunmadığım ilginç bir durumda başına ne geldiğini sorar; ne olduğunu bilmediğime onu inandırmak neredeyse imkansızdır. Yetişkinler

o kadar çok şeyi çocuğun bilmediği yollarla öğrenirler ki çocuk onların gücüne bir sınır koyamaz. Geçen Paskalya yortusunda çocuğuma çikolatadan yapılmış Paskalya yumurtaları verilmişti. Ona fazla çikolata yerse hasta olacağını söyledik, fakat bunu söyledikten sonra onu kendi haline bıraktık. Çok fazla yedi ve hasta oldu. Bu bunalımı atlatır atlatmaz parlayan bir yüzle bana geldi ve neredeyse utkulu bir sesle şöyle diyordu: "Hastalandım, baba. Babam hasta olacağımı söylemişti zaten." Bilimsel bir yasanın doğrulanmış olmasından aldığı zevk şaşırtıcıydı. O zamandan beri her ne kadar kendisine az çikolata veriliyorsa da, çikolata konusunda ona artık güvenilebiliyor. Dahası, bizim onun için hangi yiyeceklerin iyi olacağı konusunda söylediklerimize inanıyor. Bu sonuca varmak için hiçbir ahlak öğütü, ceza ya da korkuya gereksinim olmamıştır. İlk devrelerde sabır ve tavırlarda kesinlik gerekmiştir. Şimdi oğlum çocukların tatlı şeyleri çaldıkları ve bu konuda yalan söyledikleri yaşa geliyor. Bazen hırsızlık yapacağını söyleyebilirim, fakat yalan söylerse şaşarım. Bir çocuk yalan söylediği zaman ana-babalar çocuğu değil kendilerini suçlamalıdırlar; bu soruna yaklaşımda yalan söylemenin nedenlerini ortadan kaldırmalı, yalan söylememenin niçin daha iyi olduğunu tatlılıkla ve akıllıca açıklanmalıdırlar. Bu sorunu ceza ile çözmeye kalkmamalıdırlar. Bu yalnızca korkuyu, bu nedenle de yalan söyleme nedenini artırır.

Çocukların yalan söylemeyi öğrenmemeleri isteniyorsa, yetişkinlerde şaşmaz bir doğru sözlülük kesinlikle zorunludur. Yalan söylemenin bir suç olduğunu öğreten ama yine de yalan söylediği çocuklarca bilinen anababalar doğal olarak ahlak açısından otoritelerini yitirirler. Çocuklara doğruyu söyleme düşüncesi tümüyle yenidir; içinde bulunduğumuz kuşaktan önce kimse böyle bir şeyi düşünmezdi. Havva'nın Kabil ve Habil'e elmalar konusunda doğruyu söylediğinden kuşkuluyum; onlara kendine iyi gelmeyen hiçbir şeyi yemediğini söylediğinden eminim.

Eskiden ana-babalar kendilerini Olympus dağında oturan tanrılar gibi tüm insan tutkularına karşı bağışık, sağduyu ile hareket eden varlıklar olarak gösterirlerdi. Çocukları azarladıkları zaman bunu öfkeyle değil üzüntüyle yapmış olurlardı. Ne kadar azarlarlarsa azarlasınlar "kızgın" olmazlardı, söyledikleri hep çocukların iyiliği içindi. Anababalar çocukların her şeyi insanı şaşırtacak kadar açık seçik gördüklerini anlamıyorlardı. Çocuklar hile ve yalancılık için ciddi ve siyasal nedenleri anlamazlar, fakat yalandan ve hileden açıkça ve doğrudan nefret ederler. Sizin bilincinde bile olmadığınız kıskançlıklar çocuğunuza apaçık gelecektir ve sizin bu tutkulara kapılanların kötülüğü üzerine tüm güzel ahlak konuşmalarınız değerini yitirecektir. Kendinizi hiçbir zaman hatasız ve insan üstüymüş gibi göstermeyin. Çocuk o zaman size inanmayacaktır, inanırsa da böyle olduğunuz için sizi daha çok sevmeyecektir. Çok küçük bir yaşta Victoria Çağı'nın beni çevreleyen yalanlarının ve ikiyüzlülüğünün içyüzünü ne kadar iyi görebildiğimi ve eğer kendi çocuklarım olursa bana karşı yapılan yanlışları onlara yapmamak için nasıl ant içtiğimi çok canlı olarak anımsıyorum. Elimden geldiğince bu anda bağlı kalmaya çalışıyorum.

Çocuklar için çok kötü başka bir yalan biçimi, uygulamak niyetinde olmadığınız ceza tehditlerinde bulunmaktır. Dr. Ballard **Gelişen Okul** [1] adlı çok ilginç kitabında bu ilkeyi çok belirgin bir biçimde ortaya koyuyor: "Tehdit etmeyin. Eğer tehdit ederseniz, dediğinizi yapmanıza hiçbir şey engel olmasın. Eğer bir çocuğa, 'Bir daha yaparsan seni öldürürüm,' diyorsanız, o da onu yaparsa, çocuğu öldürmelisiniz. Eğer öldürmezseniz size olan tüm saygısını yitirecektir" (s. 112). Bebeklerle uğraşırken bakıcıların ve bilgisiz ana-babaların kullandıkları ceza tehditleri o kadar aşırı değildir, ama yine de aynı ilke geçerlidir. İyi bir neden olmadıkça bir konuda ısrar etmeyi; fakat eğer ısrar etmeye başladınızsa, bu kavgaya girdiğinize pişman olsa-

1. Hodder and Stoughton, 1925

nız bile devam edin. Eğer bir ceza tehdidinde bulunursanız, bu uygulamaya hazır olduğunuz bir ceza olsun; blöfünüzün görülmeyeceği konusunda hiçbir zaman şansa güvenmeyin. Eğitim görmemiş insanların bu ilkeyi anlamalarını sağlamak zordur. Çocukları, polisin onları hapse atacağı, cinlerin onları alıp götüreceği gibi korkunç şeylerle tehdit etmek özellikle karşı çıkmaya değer. Bu önceleri tehlikeli bir sinirsel korku, daha sonraları ise yetişkinlerin bütün söyledikleri ve tehditleri konusunda büyük bir şüphecilik yaratır. Eğer bir konuda ısrar ettiğinizde onu sonunda dek götürürseniz, çocuk kısa zamanda böyle durumlarda direnmenin yararsız olduğunu öğrenir, yalın bir söze bile sorun çıkarmadan itaat eder. Fakat gerçekten güçlü bir neden olmadıkça ısrar etmemeniz bu yöntemin başarıya ulaşması için gereklidir.

Arzu edilmeyen aldatış biçimlerinden biri de cansız nesnelere canlıymış gibi davranmaktır. Çocuklar bir sandalyeye ya da masaya çarparak bir yerlerini acıttıklarında *bazen bakıcılar onlara kendilerine zarar veren nesneyi* dövmelerini ve ona "yaramaz sadalye", ya da "yaramaz masa" demeyi öğretirler. Bu, doğal disiplinin en yararlı kaynaklarından birini yok eder. Çocuk kendi haline bırakıldığında kısa zamanda cansız nesnelere öfke ve tatlı sözlerle değil beceri ile yön verildiğini öğrenir. Bu, becerinin edinilmesi için bir uyarı ve kişinin gücünün sınırlarının anlaşılmasında da bir yardımcıdır.

Cinsellik konusundaki yalanlar uzun zamandan beri kullanıldıkları için doğru sayılır. Ben bu tür yalanların tümüyle kötü olduğuna inanıyorum. Fakat bu konuda şimdi fazla bir şey söylemeyeceğim, çünkü cinsellik eğitimine bütün bir bölümü ayırmayı düşünüyorum.

Baskı altına alınmamış olan çocuklar sayısız sorular sorarlar. Bunlardan bazıları akıllıcadır, bazıları değildir. Bu sorular çoğu zaman bıktırıcıdır, bazen de uygunsuzdur. Fakat bu sorular elden geldiğince gerçeğe uygun olarak yanıtlanmalıdır. Eğer çocuk size dinle ilgili bir soru soru-

yorsa sizden farklı düşünen bir yetişkinle, çelişecek bile olsanız, ne düşündüğünüzü kesinlikle söyleyin. Çocuk size ölüm konusuda soru sorarsa yanıtlayın. Sizin kötü ya da aptal olduğunuzu göstermek üzere tasarımlanmış sorular sorarsa, yanıtlayın. Savaş ya da ölüm cezası konusunda soru sorarsa, yanıtlayın. Elektrik ışığının nasıl yapıldığı gibi zor bilimsel konular dışında, "Bunu anlayamazsın daha," diyerek çocuğu atlatmayın. Bu durumda bile, bilgisi arttığında, yanıtın ona gelecekte haz verecek bir şey olduğunu belirtin. Ona anlayabildiğinden daha az değil daha çok şeyler anlatın. Onun anlayamadığı bölüm, merakını ve düşünsel tutkularını uyaracaktır.

Çocuğa hep doğruyu söylemenin ödülü onun giderek artan güvenidir. Biraz önce andığım Paskalya yumurtaları durumunda olduğu gibi, güçlü bir isteğe ters düştüğü durumlar dışında, çocukta sizin söylediğinize inanma yolunda doğal bir eğilim vardır. Bu durumlarda bile söylediklerinizin doğruluğunun biraz deneyimle görülmesi size kolaylıkla ve şiddete gerek kalmadan inanılmasını sağlar. Fakat eğer gerçekleşmeyen tehditlerde bulunmak alışkanlığını göstermişseniz giderek daha ısrarlı ve korkutucu olmak zorunda kalırsınız; sonuçta sinirli bir belirsizlik durumu yaratırsınız. Bir gün oğlum bir akarsuda gezinmek istedi. Ben gezinmemesini söyledim, çünkü çanak çömlek kırıkları bulunduğunu ve bunların onun ayağını keceğini düşündüm. O çok istiyordu, bu nedenle de çanak çömlek kırıntıları konusunda kuşkusu vardı. Fakat ben böyle bir parça bulup keskin ucunu kendisine gösterdiğimde durumu tümüyle kabul etti. Eğer çanak çömlek parçalarını işime uygun geldiği için uydurmuş olsaydım, onun güvenini yitirecektim. Böyle bir parça bulamasaydım onun gezinmesine izin verirdim. Böyle yinelenmiş deneyimler sonucunda oğlum artık benim belirttiğim nedenler konusunda şüpheci olmayı neredeyse tümüyle bıraktı.

Biz aldatmacalı bir dünyada yaşıyoruz; böyle aldatmacalar dışında yetiştirilmiş bir çocuk genelikle saygıya

değer olduğu sanılan çok şeyi aşağılık sayacaktır. Bu üzücü bir durumdur, çünkü aşağı görme ve nefret kötü bir duygudur. Ben olsam çocuğun ilgisini böyle konulara yöneltmezdim, ama çocuk bunlarla ilgileniyorsa onun merakını giderirdim. İkiyüzlü bir toplumda doğru sözlülük bir tür engeldir, fakat korkusuzluğun sağladığı yararlar bu engelden daha ağır basar; korkusuzluk olmadan da doğru sözlülük olmaz. Çocuklarımızın dürüst, açık yürekli ve kendilerine saygılı olmalarını isteriz; ben kendi adıma, onların bu niteliklere sahip olarak başarısızlığa uğramasını, bir kölenin becerileri ile başarılı olmasına yeğ tutarım. Güzel ve iyi bir insanda belli bir doğal gurur ve dürüstlük esastır; bunların bulunduğu yerde, iyi yüreklilikten kaynaklandığı durumlar dışında, yalan söylemek mümkün olmaz. Bazı dünyevi şanssızlıklar doğuracak bile olsa ben çocuklarımın düşüncede ve sözde doğru olmalarını isterim, çünkü zenginliklerden ve onurdan çok daha önemli bir şey söz konusudur.

IX.
CEZA

Geçmiş günlerde, çok yakın zamanlara dek, erkek olsun kız olsun çocukların cezalandırılması doğal görülürdü ve ceza genel olarak eğitimde zorunlu sayılırdı. Daha önceki bir bölümde Dr. Arnold'un kırbaç dayağı konusunda ne düşündüğünü gördük; oysa Dr. Arnold'un görüşleri kendi çağı için son derece insancıldı. Rousseau'nun işleri doğaya bırakma kuramı ile ilişkili olduğu düşünülür. **Emile**'de zaman zaman oldukça şiddetli cezaların savunculuğunu yapar. Yüzyıl öncesinin geleneksel görüşü **Uyarıcı Masallar**'dan birinde dile gelir; burada küçük bir kız pembe kuşağını kuşanmak istediği halde beyazını kuşattıkları için sorun çıkarır.

Baba salondaydı,
Duydu onun gürültü patırtısını,
Hemen gitti Caroline'in yanına,
Şüphe yok, kırbaçlamak için onu.

Bay Fairchild çocuklarının kavga ettiğini görünce, onları "Köpekler hoşlansın havlamaktan ısırmaktan" dizesinin ritmine uygun olarak değnekle döverdi. Sonra onları darağacında zincirle asılı bir cesedi göstermeye götürürdü. Zincir rüzgarda şakırdakdıkça küçük oğlan çok korkar,

eve götürülmesi için yalvarırdı. Fakat Bay Fairchild çocuğu uzun süre cesede bakmaya zorlar, bu manzaranın yüreğinde kötülük olanların başına neler geldiğini gösterdiğini söylerdi. Çocuğun bir din adamı olması saptanmıştı ve anlaşılan lanetlenmişlerin düştüğü korkuları, onları yaşamış olmaktan gelen canlılıkla anlatabilmeyi öğrenmesi gerekiyordu.

Bugün, Tennessee'de bile, çok az kişi bu yöntemlerin savunuculuğunu yapar. Fakat bunların yerini neyin alması gerektiği konusunda bir hayli görüş ayrılığı vardır. Bazı insanlar hâlâ uygun ölçüde cezayı savunurlar, bazıları ise cezanın tümüyle ortadan kaldırılabileceği görüşündedirler. Bu iki uç arasında birçok ayrı yaklaşımlar için yer vardır.

Ben cezanın eğitimde belli ve çok küçük bir yeri olduğuna inanıyorum; ama bu cezanın şiddetli olması gerektiği konusunda kuşkuluyum. Sert ya da azarlayıcı konuşmayı cezalar arasında sayıyorum. Gerekebilecek en şiddetli ceza öfkenin doğal olarak ve kendiliğinden dile getirilmesidir. Oğlumun küçük kız kardeşine sert davrandığı birkaç durumda annesi ani ve içten bir haykırışla öfkesini dile getirdi. Bunun etkisi büyük oldu. Çocuk hıçkırıklarla ağladı ve annesi yakın ilgi göstermeden susmadı. Kardeşine karşı daha sonraki davranışından görülebileceği gibi bunun onun üzerindeki izlenimi çok derindi. Vermeyi kabul etmediğimiz şeyleri istemekte direndiği ya da kardeşinin oyununa karışıp engellediği birkaç durumda bazı hafif cezalara başvurduk. Böyle durumlarda, akıl yolu ve öğütleme işe yaramadığında, onu kendi başına bir odaya koyarız, kapıyı açık bırakırız ve iyi bir çocuk olur olmaz geri gelebileceğini söyleriz. İyice ağladıktan sonra birkaç dakika içinde geri gelir ve hep iyi davranır: Geri gelmekle iyi olma sorumluluğuna girdiğini çok iyi anlar. Bugüne kadar daha şiddetli cezalar için bir gereksinimle karşılaşmadık. Eski tür disiplincilerin kitaplarından anlaşılabildiğine göre, eski yöntemlerle eğitilen çocuklar çağ-

daş çocuklardan çok daha yaramazdı. Eğer kendi oğlum **Fairchild Ailesi**'ndeki çocukların yarısı kadar yaramaz olsaydı dehşete düşerdim; ama kusurun çocuktan çok anababada olduğunu düşünürdüm: Sağduyulu ana-babaların sağduyulu çocuklar yarattığına inanıyorum. Çocukların hissetmeleri gereken ana-babanın görev ve sorumluluğu değildir; bunun için hiçbir çocuk şükran duymaz. Çocukların hissetmeleri gereken ana-babanın sevecenliği, çocuğun varlığından ve tavırlarından kıvanç alan sıcak sevgileridir. Eğer olanaksız değilse, bir yasak dikkatlice ve doğru sözlülükle açıklanmalıdır. Atılganlık gerektiren oyunları engellemektense, yara bereler ve önemsiz kesikler gibi küçük olumsuzluklara zaman zaman izin verilmelidir. Bu türden küçük bir deneyim çocukları bir yasağın yerinde olduğuna inanmaya hazırlar. Bu koşulların başlangıçta var olduğu bir durumda çocukların ciddi ceza gerektiren bir şeyi ancak çok nadiren yapacaklarına inanıyorum.

Bir çocuk sürekli olarak ve inatla öbür çocuklara karışır ya da onların eğlencelerini bozarsa, belli ki ceza onu kümeden uzaklaştırmaktır. Herhangi bir önlem almak zorunludur, çünkü öbür çocukların acı çekmesine izin vermek çok büyük haksızlık olur. Fakat itaatsiz çocuğu suçluluk duygusuna itmenin hiçbir yararı olmaz; ona öbür çocukların yaşadığı zevklerden yoksun kaldığı duygusunu vermek amaca daha uygun olur. Bayan Montessori kendi uygulamasını şöyle betimler:

Ceza konusuna gelince, bizim düzeltmelerimize hiç aldırmadan öbür çocukları rahatsız eden çocuklarla ilişkimiz oldu. Böyle çocuklar derhal doktor muayenesine alındı. Çocuğun normal olduğu anlaşıldığında odanın bir köşesine küçük bir masa koyduk ve bu yolla çocuğu öbürlerinden ayırdık; onu arkadaşlarının çalışmalarını görebileceği biçimde yerleştirilmiş rahat küçük bir koltuğa oturtmak ve en çok ilgisini çeken oyuncakları ona vermek. Bu ayırma hemen her zaman çocuğu sakinleştirmiştir. Çocuk bulunduğu yerden arkadaşlarının tümünü göre-

biliyordu ve onların işlerini sürdürüşleri çocuk için öğretmenin söyleyebileceği herhangi şeyden çok daha etkili bir örnek ders oluyordu. Zamanla çocuk gözleri önünde uğraş içinde çalışan kümeden biri olmanın yararlarını görüyor ve gerçekten geri onlar arasına gidip onlar gibi davranmayı istiyordu. Biz bu yolla daha önce disipline baş kaldırıyormuş gibi görünen tüm çocukları yeniden disipline yönlendirdik. Tecrit edilmiş çocuğa neredeyse hastaymış gibi özel ilgi ve bakım sağlandı. Ben kendim odaya girdiğimde o küçük bir bebekmiş gibi her şeyden önce doğrudan ona gittim. Sonra ilgimi öbürlerine yönelttim, onlar küçük adamlarmış gibi işleriyle ilgilendim, sorular sordum. Disiplin altına almak zorunda kaldığımız bu çocukların ruhlarında neler olup bittiğini bilmiyorum, ama değişimin tam ve sürekli olduğu kesindi. Çalışmayı ve nasıl davranılması gerektiğini öğrenmekten büyük gurur duyuyorlardı, öğretmene ve bana karşı duyarlı bir sevecenlik gösteriyorlardı. (1)

Bu yöntemin başarısı eski tür okullarda bulunmayan çeşitli öğelere dayanıyordu. İlk olarak kötü davranışı tıbbi sakatlıklardan gelenler eleniyordu. Sonra, yöntemin uygulanmasında doğru tavır ve beceri vardı. Fakat gerçekte yaşamsal nokta sınıfın çoğunluğunun iyi davranışıydı; çocuk, doğal olarak saygı duyduğu kamuoyunu karşısına aldığını hissediyordu. Tabii bu "gürültücü" bir sınıfı olan öğretmeninkinden tümüyle farklı bir durum. Böyle bir öğretmenin kullanması gereken yöntemleri tartışmayacağım, çünkü baştan beri eğitim doğru olarak yürütülmüş olsa bu yöntemlere gereksinim duyulmazdı. Çocuklar öğrenmeyi severler, yeter ki öğrendikleri şeyler uygun şeyler olsun ve uygun biçimde öğretilsin. Çocuğa bilgi vermekte de daha önce besin ve uyku konusunda yapılan yanlışlar yapılır: Gerçekten çocuğun yararına olan bir şey yetişkin için yapılan bir iyilikmiş gibi gösterilir. Bebekler yemek ve uyu-

1. **The Montessori Method (Montessori Yöntemi)**, Heinemann, 1912, s. 103.

mak için tek nedenin büyüklerin bunu istemesi olduğunu kolaylıkla düşünmeye başlarlar; bu da çocukların sindirimsizlik ve uykusuzluk çekmelerine dönüşür.[1] Bir çocuk hasta olmadığı sürece bırakın yemeğini yemesin ve aç kalsın. Bakıcısı oğluma yemek yedirmek için onu tatlı sözlerle kandırma yolunu kullanmıştı, oğlum da giderek daha müşkülpesent olmuştu. Bir gün öğle yemeğinde bizimle iken pudingini yemek istemedi, biz de bu tatlıyı geri gönderdik. Biraz sonra oğlum tatlısını geri istedi, fakat aşçının onu yediği anlaşıldı. Oğlum çok şaşırmıştı ve ondan sonra bizim yanımızda hiçbir zaman böyle sahte tavırlara girmedi. Öğretim konusunda da kesinlikle aynı yöntem geçerlidir; öğretimi istemeyenlerin onsuz yapmalarına izin verilmelidir; yine de ben olsam derste bulunmayanların can sıkıntısına düşmelerini sağlarım. Eğer öbür çocukların öğrendiklerini görürlerse onlar da çok geçmeden öğrenme isteği ile haykıracaklardır: O zaman öğretmen kendini bir iyilikte bulunuyormuş gibi gösterebilir, durumun gerçeği de budur. Her okulda çocuklar öğrenmek istemezlerse, gidebilecekleri büyük boş bir oda bulunsun isterdim, fakat bu odaya giderlerse o gün derslere geri gelmelerine izin vermezdim. Ders zamanında kötü davranırlarsa ceza olarak aynı odaya gönderilmelidirler. Bir cezanın çocuğun sevmesini istediğiniz bir şey değil, suçlunun sevmemesini istediğiniz bir şey olması yalın bir ilke olarak görünmektedir. Yine de belirtilen amacın klasik edebiyata karşı bir sevgi geliştirmek olduğu durumda "dizeler" yaygın bir cezadır.

Hafif cezalandırmalar özellikle davranışlar konusundaki küçük kusurların çözümlenmesinde yararlıdır. Övme ve yerme küçük çocuklar için, saygı duyulan birinden geliyorsa daha büyük çocuklar için de, önemli bir ödül ve ceza biçimidir. Övme ve ayıplama olmadan eğitimi yürütmenin mümkün olacağına inanmıyorum, ama her iki konuda

1. Bakınız, Dr. H. C. Cameron, **The Nervous Child (Sinirli Çocuk)**, Bölüm IV ve V.

da belli bir temkin gereklidir. Bir kez, ne övgü ne yergi karşılaştırmalı olmalıdır. Hiçbir zaman bir çocuğa bir şeyi başka birinden daha iyi yaptığı, ya da başka birinin hiç yaramazlık yapmadığı söylenmemelidir. Birincisi aşağı görmeyi, ikincisi nefreti doğurur. Yergi övgüden çok daha az kullanılmalıdır. Yergi, iyi davranıştan beklenmedik sapmalar için kullanılan kesin bir cezalandırma olmalıdır, bir kez etkisini yaptıktan sonra asla sürdürülmemelidir. Üçüncüsü, doğal olarak yapılması gereken bir şey için övgü kullanılmamalıdır. Övgüyü, eğer bunlar ahlaksal bir çabadan sonra başarılmış ise, yeni bir yüreklilik ya da beceri gelişmesi ve mülkiyet konusunda özgecil bir davranış için kullanmak isterdim. Eğitim boyunca alışılmışın üstünde her çalışma övülmelidir. Zorlukla elde edilmiş bir başarıdan dolayı övülmek gençliğin en tatlı deneyimlerinden biridir; bu zevk asıl davranış nedeni olmamalıdır, ama onu istemek ek bir özendirici öğe olarak oldukça uygundur. Asıl davranış nedeni, o andaki konu ne olursa olsun, konunun kendisine duyulan ilgi olmalıdır.

Gaddarlık gibi ciddi kişilik kusurları ile, cezalandırma yoluyla pek nadir olarak başa çıkılabilir. Daha da doğrusu, ceza tedavinin ancak çok küçük bir parçası olmalıdır. Hayvanlara karşı gaddarlık erkek çocuklarda aşağı yukarı doğaldır, önlenmesi yalnız bu amaca yönelik bir eğitim gerektirir. Çocuğun bir hayvana işkence ettiğini görünceye dek beklemek, sonra da kalkıp çocuğa işkence etmek çok kötü bir planlamadır. Bu durumda çocuk ancak yakalanmamış olmayı ister. Sonraları gaddarlığa dönüşebilecek davranışın ilk belirtilerini iyi izlemelisiniz. Çocuğa canlıya karşı saygılı olmayı öğretin; hayvanları, hatta eşek arılarını ve yılanları bile, öldürdüğünüzü çocuk görmesin. Eğer bunu önleyemiyorsanız, bu özel durumda niçin böyle yapıldığını dikkatle açıklayın. Eğer o daha küçük bir çocuğa biraz kabaca davranırsa, hemen aynı şeyi siz ona yapın. O buna itiraz decektir, siz de eğer bir şeyin kendisine yapılmasını istemiyorsa onu başkalarına yapmaması gerektiğini açıklayabilirsiniz. Bu yolla, başkalarının da

kendisininki gibi duyguları olduğu gerçeğine dikkati canlı bir biçimde çekilmiş olur.

Belli ki bu yöntemin kullanılmasına erken başlanması ve önemli olmayan sert davranış biçimlerinde uygulanması esastır. Yalnızca çocuğun başkalarına yaptığı çok küçük zarar ve haksızlıklarda siz de ona aynı tür tepkiyi gösterebilirsiniz. Böyle bir yöntemi uygulayabiliyorsanız, bunu bir ceza olarak değil öğretim olarak yaptığınızı gösterin: "Bak, senin küçük kardeşine yaptığın bu işte." Çocuk buna itiraz ederse, siz de şöyle dersiniz: "Peki, eğer bu hoşa gitmeyen bir şeyse, sen de kardeşine yapmamalısın." Eğer durum yalınsa ve o anla ilgiliyse çocuk onu anlayacaktır ve öbür insanların duygularının göz önüne alınması gerektiğini öğrenecektir. Bu durumda ciddi ölçüde gaddarlık gelişmeyecektir.

Bütün ahlak öğretimi o anda uygulanabilir ve somut olmalıdır: Bu tür öğretim doğal olarak gelişen bir durumdan çıkmalı, özel olarak o durumda yapılması gerekenin ötesine geçmemelidir. Aldığı dersi benzer durumlara çocuk kendisi uygulayacaktır. Somut bir örneği kavramak ve benzer bir düşünceyi benzer bir örneğe uygulamak, genel bir kuralı anlayıp tümdengelimci bir yol izlemekten daha kolaydır. Genelleyici bir biçimde çocuğa "Yürekli ol, nazik ol," demeyin. Onu yüreklilik isteyen tikel bir davranışa itin, sonra "Bravo, çok cesurca davrandın," deyin. Küçük kız kardeşinin onun makinası ile oynamasına izin vermesini sağlayın; küçük kardeşinin nasıl neşelendiğini gördüğünde "güzel, nazik ve anlayışlı davrandın," deyin. Aynı ilke gaddarlıkla başa çıkabilmekte geçerlidir: Gaddarlığın en küçük belirtilerini gözleyin ve gelişmesini önleyin.

Tüm çabalarınıza karşın daha sonraki bir yaşta gaddarlık gelişirse, durum çok ciddi olarak ve bir hastalık gibi ele alınmalıdır. Çocuk cezalandırılmalıdır; bu, ona kötü bir kişi olduğu duygusunu verecek anlamda değil, kızamık çıkardığı zamanki gibi başına kötü şeyler geleceği anlamında bir cezalandırma olmalıdır. Çocuk bir süre öteki çocuk-

lardan ve hayvanlardan ayrı tutulmalı, onlarla ilişki kurmasına izin vermenin güvenli olmadığı kendisine açıklanmalıdır. Kendisine gaddarca davranılırsa nasıl acı çekeceğini anlaması elden geldiğince sağlanmalıdır. Ona, başına gaddarlık içtepisi biçiminde büyük bir şanssızlık geldiği ve büyüklerinin onu gelecekte bu tür şanssızlıklardan korumaya çalıştığı duygusu verilmelidir. Birkaç patolojik durum dışında bu yöntemlerin tümüyle başarılı olacağına inanıyorum.

Bedensel cezalandırmanın hiçbir zaman doğru olmayacağına inanıyorum. Bu tür cezanın hafif biçimlerinin zararı küçüktür, ama yararı yoktur; şiddetli biçimlerinin ise sertlik ve gaddarlık yarattığından eminim. Bu cezanın çoğu kez cezayı uygulayan kimseye karşı bir gücenme ve öfke yaratmadığı doğrudur; bu cezanın geleneksel olduğu yerde erkek çocuklar ona uyum gösterir, onu doğal durumun bir parçası olarak beklerler. Fakat bu onları otoriteyi sürdürmek amacıyla bedensel acı vermenin uygun ve doğru olabileceği düşüncesine alıştırır; bu da iktidar konumuna gelebilecek kişilere öğretilmesi özellikle tehlikeli bir derstir, öğretmenlerle öğrenciler arasında olduğu gibi ana-babalarla çocuklar arasında bulunması gereken açık güven ilişkisini yok eder. Çağdaş ana-baba çocuklarının kendi yanlarındayken, kendileri yokken olduğu gibi baskı ve gerilimden uzak olmalarını, ana-babanın geldiğini görünce sevinç duymalarını ister; ana-baba onları gözlerken yapmacık bir dinsel tören sessizliğinde olmalarını, arkalarını döner dönmez de cehennemi ayağa kaldırmalarını istemez. Çocukların içten sevgisini kazanmak yaşamın verebileceği en büyük hazlara denk bir hazdır. Dedelerimiz bu hazzı tatmadılar, bu nedenle de ondan yoksun kaldıklarını bilmediler. Çocuklara ana-babalarını sevmenin bir "görev" olduğunu öğrettiler, sonra da bu görevin yerine getirilmesini neredeyse olanaksız kıldılar. Bu bölümün başında anılan dizelerde babası "şüphe yok, kırbaçlamak için onu" yanına gittiğinde Caroline'in sevinç duymuş ol-

ması çok zordur. İnsanlar sevginin de görev gibi emirle olabileceği düşüncesini inatla sürdürdükleri sürece içten ve gerçek bir duygu olan sevgiyi kazanmak için hiçbir şey yapmadılar. Sonuçta insan ilişkileri katı, sert ve gaddar olarak kaldı. Ceza bütün bu anlayışın parçasıydı. Bir kadına karşı el kaldırmayı hayal bile etmeyen kişilerin, savunmasız bir çocuğa bedensel işkencede bulunmaya oldukça hazır ve istekli olmaları gariptir. Acıma duygusu açısından ne iyi ki son yüzyıl içinde ana-baba ve çocuk ilişkileri konusunda daha iyi bir anlayış yavaş yavaş gelişmiştir. Eğitimde egemen olan aydınlanmış düşüncelerin zamanla öteki insan ilişkilerine de yayılacağını ümit ederim. Çünkü bu aydınlanmış düşüncelere çocuklarla ilişkilerimizde olduğu gibi öbür ilişkilerde de gereksinim vardır.

X.
ÖBÜR ÇOCUKLARIN ÖNEMİ

Buraya dek çocukta uygun bir kişiliğin yaratılması yönünde ana-babaların ve öğretmenlerin kendilerinin ne yapabileceklerini ele aldık. Fakat öbür çocukların yardımı olmadan yapılması kesinlikle mümkün olmayan çok şey vardır. Çocuk büyüdükçe bu daha da geçerli olur; gerçekte yaşıtlar hiçbir zaman üniversitede olduğu kadar önemli olmazlar. Birinci yaşın ilk aylarında öbür çocukların hiç önemi yoktur, son üç ayında ise çok az yararları vardır. Bu evrede yararı dokunacaklar biraz daha büyük çocuklardır. Genellikle ailenin ilk çocuğu yürümeyi ve konuşmayı sonraki çocuklara göre daha yavaş öğrenir, çünkü bu işleri yetişkinler öyle mükemmel yaparlar ki, onları taklit etmek zordur. Üç yaşındaki bir çocuk bir yaşındaki çocuk için daha iyi bir örnektir, çünkü gücü öyle insanüstü görünmez. Çocuklar öbür çocukların kendilerine yetişkinlerden daha çok benzediklerini hissederler, bu nedenle öbür çocukların yaptıkları onların hırslarını daha çok uyandırır. Öbür çocuklarca böyle eğitilme fırsatını yalnızca aile sağlayabilir. Seçme hakkı olan çocukların çoğu kendilerinden oldukça büyük çocuklarla oynamak isterler, çünkü o zaman kendilerini "büyük ve görkemli" hissederler; fakat bu büyük çocuklar daha büyükleriyle, onlar da daha büyükleriyle oynamak isterler. Sonuç olarak bir okulda, yoksul bir mahallenin sokaklarında ya da seçim olanağının olduğu

herhangi bir yerde çocuklar hemen tümüyle yaşıtlarıyla oynarlar, çünkü büyükler küçüklerle oynamak istemezler. Böylece büyük çocklardan öğrenilmesi gerekli şeylerin evde öğrenilmesi zorunluluğu ortaya çıkar. Bunun bir sakıncası her evde bir tane en büyük çocuğun bulunuşu, onun da bu yöntemden yararlanamayışıdır. Aileler büyüdükçe ailenin en büyük çocuklarının yüzdesi artar, bu nedenle bu sakınca giderek büyüyen bir sakınca olur. Anaokulları ile desteklenmedikçe küçük aileler bazı bakımlardan çocuklar için olumsuzluklar içerir. Fakat anaokulları daha sonraki bir bölümün konusunu oluşturacaktır.

Öbür çocukların, daha küçük çocukların ve yaşıtların hep ayrı ayrı yararları vardır, fakat biraz önce değinilen nedenlerden dolayı daha büyük ve daha küçük çocukların yararları aile içinde sınırlıdır. Daha büyük çocukların büyük yararı erişilebilir amaçlar sağlamasıdır. Bir çocuk daha büyük bir çocuğun oyunlarına katılmaya layık olduğunun düşünülmesi için çok büyük çabalar gösterecektir. Büyük çocuğun aldırmaz ve doğal bir tavrı vardır; o, bir yetişkinin çocuklarla oynamasının bir parçası olan ilgiyi ve yapmacıklığı göstermez. Aynı ilgisizlik bir yetişkinde olursa acı verir, çünkü yetişkinin gücü ve otoritesi vardır, hem de yetişkin kendi zevki için değil, çocuğu memnun etmek için oynar. Çocuk, aşırı disiplin sonucu durumlar dışında bir yetişkine karşı mümkün olmayacak bir biçimde, ağabeyine ya da ablasına neşeyle boyun eğer. Bağımlı bir rolde işbirliği dersi en iyi öteki çocuklardan öğrenilir; bunu yetişkinler öğretmeye çalıştığında kabalık ve sahte tavır gibi birbirine zıt tehlikelerle karşılaşırlar: Gerçekte bir işbirliği isterlerse kabalık ve sertlikle, görünüşle yetinirlerse sahte tavırla karşılaşacaklardır. Gerçek ya da gösteriş halindeki işbirliğinden her zaman kaçınılması gerektiğini söylemek istemiyorum. Söylemek istediğim, bu tür işbirliğin büyükçe bir çocukla daha küçük bir çocuk arasındaki gibi kendiliğinden oluşmayacağı, bu nedenle uzun süre her iki taraf için de zevkli olamayacağıdır.

Tüm gençlik boyunca, biraz daha büyüklerin öğretmedeki, resmî öğretimdeki değil iş saatleri dışında gerçekleşen öğretimdeki, özel yararı sürer. Yaşça birazcık büyük bir erkek ya da kız çocuk heves uyandırmada hep etkin olarak kalır; eğer bir de sevecen ise, zorlukları bir yetişkinden daha iyi açıklayabilir, çünkü onları yenmenin anısı tazedir. Ben üniversitede bile ağırbaşlı ve saygı değer beylerden öğrenemeyeceğim çok şeyi benden birkaç yıl önde olan kişilerden öğrendim. Üniversitede sosyal yaşamın "yıllar" a göre katı bir biçimde katmanlaşmadığı her yerde bu tür deneyimin yaygın olduğuna inanıyorum.[1] Çoğu zaman görüldüğü gibi daha yaşlı öğrencilerin bunu saygınlıklarına yakışmaz buldukları yerlerde böyle bir deneyim doğal olarak olanaksızdır.

Özellikle üç ile altı yaş arasında daha küçük çocukların da yararları vardır; bunlar en başta ahlak eğitimine ilişkindir. Bir çocuk yetişkinlerle olduğu sürece bir takım önemli erdemleri kullanmak için uygun ortam bulamaz; bunlar güçlünün zayıf olanla ilişkilerinde gerekli olan erdemlerdir. Çocuğa küçük kardeşinin elinden bir şeyleri zorla almaması, küçük kardeşi onun parçalardan kurduğu kuleyi bilmeyerek yıktığında aşırı öfke göstermemesi, kendisinin kullanmadığı ama kardeşinin istediği oyuncakları toplayıp saklamaması öğretilmelidir. Çocuğa, kaba ve sert davranışlarla kardeşinin bir yerini acıtıp onu kolayca incitebileceği ve umursuzca gözyaşlarına neden olduğunda vicdan azabı çekmesi öğretilmelidir. Küçük bir çocuğu korurken insan büyük çocukla başka koşullarda haklı gösterilemeyecek sertlikle ve ansızın konuşabilir, fakat beklenmedik oluşundan dolayı güçlü bir etki yaptığı için bunun yararları vardır. Bütün bunlar başka bir yolla doğal olarak verilmesi mümkün olmayan yararlı derslerdir. Bir çocuğa soyut ahlak öğretiminde bulunmak budalalıktır ve zamanın boşa harcanmasıdır. Her şey somut olmalı, o

1. İngilizce'de "yıl" sözcüğü okul bağlamında kullanıldığı zaman "sınıf" anlamına da gelir; birinci sınıf, ikinci sınıf gibi. (Çeviren)

andaki durumca zorunlu kılınmalıdır. Bir yetişkin açısından ahlak eğitimi sayılan çok şey çocuğa testere kullanma konusunda verilen bir ders gibi gelir. Çocuk kendisine işin nasıl yapıldığının gösterildiğini hisseder. Örneğin önemli oluşunun nedenlerinden biri budur. Bir marangozu iş başında gören çocuk onun hareketlerini taklit etmeye çalışır; ana-babasının hep nazik ve anlayışlı davrandığını görmüş olan bir çocuk onları bu yönden taklit etmeye çalışır. Her iki durumda da çocuğun taklit etmek istediği şey saygınlığa ilişkindir. Eğer, çocuğunuza testerenin kullanılışı üzerine ciddi bir ders verir ama kendiniz testereyi bir el baltası gibi kullanmaya kalkarsanız onu asla bir marangoz yapamazsınız. Eğer çocuğu küçük kız kardeşine karşı nazik olmaya zorlarsanız, ama kendiniz nazik değilseniz, yaptığınız öğretim tümüyle boşa gidecektir. Bu nedenle, küçük çocuğa burnunu temizlemek gibi onu ağlatacak bir şey yapmak durumunda kaldığınız zaman, bunun neden yapılması gerektiğini büyük çocuğa açıklamaya dikkat etmelisiniz; yoksa o, küçük çocuğu savunmaya kalkabilir ve gaddarlıktan vazgeçmeniz için sizinle kavgaya girebilir. Eğer sizin gaddar olduğunuz izleniminde kalmasına göz yumarsanız, ondaki zorbalığa yönelik içtepileri engelleme gücünü yitirmiş olursunuz.

Çocuk için kendisinden daha büyük ve daha küçük çocuklar önemlidir ancak özellikle dört yaşından sonra yaşıtlar daha da önemlidir. En çok öğrenilmesi gereken, eşitlerine karşı davranıştır. Dünyadaki eşitsizliklerin çoğu yapaydır ve eğer davranışımızla bunları görmezden gelsek iyi olurdu. Hali vakti yerinde insanlar kendilerinin aşçılarından üstün olduğu kuruntusundadırlar ve onlara karşı toplumda davrandıklarından ayrı davranırlar. Fakat kendilerini bir dükten aşağı hissederler ve ona karşı davranışları kendi benliklerine saygıları olmadığını gösterir. Bu insanlar iki durumda da hatalıdırlar: Aşçı ve dük eşit hissedilmeli ve eşit davranılmalıdır; fakat bu nedenledir ki sonraki yaşamda arzu edilir toplumsal alışkanlıklar en iyi

biçimde yaşıtlarla ilişkilerle öğrenilir. Her türlü oyunlar eşitler arasında daha iyi olur, okuldaki rekabet de böyledir. Okul arkadaşları arasında bir çocuğun öneminin derecesi, arkadaşlarının yargısıyla ona tanınan derecedir. Çocuğa hayranlık duyulabilir ya da çocuk hor görülebilir, fakat durum onun kişiliğine, gücüne ve becerisine bağlıdır. Sevecen ana-babalar içten gelen davranışın baskı altına alındığı bir ortam yaratırlar. Özgür rekabet ve eşit işbirliği içinde içten gelen davranışa yalnız yaşıtlar alan ve olanak sağlarlar. Zorbalık olmadan benliğe saygı ve kölelik olmadan anlayış en iyi biçimde eşitlerle ilişkilerle öğrenilir. Bu nedenlerle ana-babanın büyük ilgisi ve bakımı bile iyi bir okulun çocuğa sağlayacağı avantajları sağlayamaz.

Bu değerlendirmelerden ayrı ve belki de daha önemli olan bir tanesi daha var. Çocuğun beyni ve bedeni çok oyuna gereksinim gösterir ve ilk yıllardan sonra öbür erkek ve kız çocuklarla oynamadıkça oyunun doyurucu olabilmesi zordur. Oyun olmadan çocuk gergin ve sinirli olur, yaşam sevincini yitirir, endişeler geliştirir. Tabii bir çocuğun John Stuart Mill gibi yetiştirilmesi, üç yaşında Yunanca'ya başlaması ve çocukça zevklerden hiçbirini bilmemesi mümkündür. Yalnızca bilgi edinilmesi açısından sonuçlar iyi olabilir, fakat toptan ele alındığında ben bu sonuçları beğenmem. **Özgeçmiş**'inde Mill ergenlik çağında, müzikteki tüm nota tertiplerinin bir gün kullanılıp tükeneceği, ondan sonra beste yapmanın mümkün olmayacağı düşüncesi ile neredeyse intihar edecek hale geldiğini anlatır. Böyle bir saplantının sinirsel bitkinliğin bir belirtisi olduğu açıktır. Sonraki yaşamında ne zaman babasının felsefesinin yanlış olabileceğini gösterebilecek bir tartışma ve savunma ile karşılaşsa, ürkmüş bir at gibi bundan kaçınır, böylece düşünme yeteneğinin değerini azaltırdı. Öyle görülüyor ki daha normal bir gençlik çağı ona daha büyük bir düşünsel esneklik ve düşüncesinde daha özgün olma yeteneği verebilirdi. Ne olursa olsun, daha normal bir gençlik onu yaşamdan daha çok tat almasını ke-

sinlikle sağlardı. On altı yaşına dek ben de yalnız başına eğitilmiş biriydim; benim koşularım Mill'inki kadar çetin değildi, ama yine de gençlik çağının olağan sevinçlerinden fazlasıyla yoksundum. Ergenlik çağında ben de Mill'in betimlediği aynı intihar etme eğilimini yaşadım; benim durumumda neden, dinamik yasalarının bedenin hareketlerini düzenlediği, iradenin boş bir hayal durumunda kaldığı düşüncesiydi. Yaşıtlarımla ilişkiler kurmaya başladığımda haşin bir ukala olduğumu anladım. Bu halimin ne ölçüde sürdüğünü söylemek bana düşmez.

Yukarıda öne sürülen düşüncelere karşın okula gitmemeleri gereken çocuklar bulunduğunu ve bunlardan bazılarının çok önemli bireyler olduğunu kabul etmeye hazırım. Eğer bir çocuğun bir yönde üstün zihinsel gücü varsa, bir yandan da bedensel açıdan zayıfsa, çok sinirli ve ürkekse, bu çocuk normal erkek çocuklardan oluşan bir kalabalığa uyamayabilir, çıldıracak kadar baskı ve ezaya uğrayabilir. Üstün yeteneklerin zihinsel dengesizlikle bir arada bulunuşu seyrek değildir ve böyle durumlarda normal bir çocuk için kötü olacak yöntemlerin seçilmesi iyidir. Aşırı duyarlılığın belli bir nedeni olup olmadığının anlaşılmasına özen gösterilmeli, tedavisi için sabırlı çabalar harcanmalıdır. Ancak bu çabalar hiçbir zaman anormal bir çocuğun zalim arkadaşlarından çekebileceği türden korkuç acılar gerektirmemelidir. Bu tür duyarlılığın bebeklikteki bazı yanlışlardan kaynaklandığını ve bu yanlışların çocuğun sindirimini ya da sinirlerini bozduğunu sanıyorum. Eğer bebek bakımında bilgelik varsa, bütün bebeklerin öbür çocuklarla olmaktan hoşlanacak kadar normal çocuklar olarak büyüyeceklerini sanıyorum. Yine de bazı istisnalar olacaktır ve bunların dehanın belli biçimlerini gösterenler arasında bulunması kolaydır. Ender rastlanan bu durumlarda okul iyi değildir, daha korunmuş bir gençlik çağı yeğlenmelidir.

XI.
SEVGİ VE DUYGUDAŞLIK

Birçok okur şu ana dek açıklamasız olarak sevecenliği ihmal ettiğimi düşünebilir, oysa sevecenlik bir anlamda iyi kişiliğin özüdür. Sevgi ve bilginin doğru eylem için gerekli iki temel öğe olduğu düşüncesindeyim, ama ahlâk eğitimini ele alırken sevgi konusunda şu ana dek bir şey söylemedim. Bunun nedeni, uygun türde bir sevginin değişik evreler boyunca bilinçli olarak amaçlanan bir şey değil, büyüyen çocuğa doğru davranmaktan ortaya çıkan doğal bir meyve olması gerektiğini düşünmemdir. Ne tür bir sevecenliğin arzu edildiği ve her yaş için hangi eğilimin uygun olduğu konusunda açık bir görüşe varmalıyız. On ya da on iki yaşından buluğa kadar bir erkek çocuk sevecenlikten yoksun olma eğilimindedir, onun doğasını zorlamakla kazanılacak bir şey yoktur. Gençlik yılları boyunca duygudaşlığa yetişkinliktekinden daha az yer vardır, çünkü hem duygudaşlığı etkin biçimde dile getirme gücü azdır, hem de genç bir kişi genellikle öbür insanların çıkarlarını bir yana bırakıp kendini yaşam için eğitmeyi düşünmek durumundadır. Bu nedenlerle duygudaş ve sevecen yetişkinler yaratmayı amaç edinmeli, bu niteliklerin erken yaşlarda gelişmesini zorlamamalıyız. Kişilik eğitimindeki bütün sorunlar gibi bizim sorunumuz da bilimseldir, psikoloji dinamiği denebilecek bir alana girer. Sevgi

bir görev olarak varolmaz: Bir çocuğa ana-babasını ve kardeşlerini sevmek **zorunda** olduğunu söylemek tümüyle yararsızdır, belki de zararlıdır. Sevilmek isteyen ana-babalar sevgi görecek biçimde davranmalı, çocuklarına yaygın sevgi ve duyguları yaratan bedensel ve zihinsel özellikleri vermeye çalışmalıdırlar.

Yalnızca çocuklara ana-babalarını sevmeleri için emir vermemekle kalınmamalı, aynı zamanda bu sonucu amaç edinen hiçbir şey yapılmamalıdır. Ana-babanın sevecenliği, en iyi yönüyle, cinsel sevgiden bu açıdan farklılık gösterir. Cinsel sevginin bir karşılık araması onu özündedir ve doğaldır, çünkü karşılık olmadan cinsel sevgi biyolojik işlevini gerçekleştiremez. Fakat ana-babanın sevgisinin özünde karşılık arayışı yoktur. Doğal ve saf ana-babalık içgüdüsünün çocuğa olan duygusu ana-baba vücudunun bir dış parçasına olan duygusu gibidir. Eğer ayak başparmağınızda ağrı varsa kişisel çıkarınız için ona bakım yaparsınız ve size minnettarlık duymasını beklemezsiniz. Sanırım vahşi bir kadın da çocuğuna karşı aynı şeyi duyar. Özellikle çocuk küçükken onun iyiliğini kendi iyiliği gibi ister. Çocuğa bakarken kendi kişisel bakımında duyduğundan daha fazla bir özveri duygusu yaşamaz, bu nedenle de minnettarlık aramaz. Çocuk kendi kendine bakamayacak durumda olduğu sürece onun anneye olan gereksinimi anne için yeterli bir karşılıktır. Daha sonra çocuk büyümeye başlayınca annenin sevecenliği azalır, çocuktan istekleri artabilir. Hayvanlarda yavru büyüdükten sonra ana-baba sevecenliği sona erer ve yavrudan bir istekte bulunulmaz; fakat insanlarda, ilkel olsalar bile, durum böyle değildir. Dinç bir savaşçı olan oğulun yaşlı ve çökmüş ana-babayı besleyip koruması beklenir. Aeneas ve Anchises'in öyküsü daha yüksek bir kültür düzeyinde bu duyguyu dile getirmektedir. İnsanın geleceği görebilme yeteneği geliştikçe, yaşlılıkta çocukların yardımını sağlayabilmek için onların sevecenliklerini sömürme yolunda giderek artan bir eğilim vardır. Bütün dünyada görülen ve

Tevrat'ta Beşinci Emir'de anlatım bulan evlatlık görevi ilkesi buradan doğar. Özel mülkiyetin ve düzenli hükümetin gelişmesi ile evlatlık görevinin önemi azalmaktadır; aradan birkaç yüzyıl geçtikten sonra insanlar bu gerçeğin bilincine varıyorlar ve bu duygunun modası geçiyor. Çağdaş dünyada elli yaşında bir kişi parasal açıdan seksen yaşındaki bir ana ya da babaya bağımlı olabilir; böylece önemli olan çocuğun ana-babaya karşı sevecenliği değil, ana-babanın çocuğa karşı olan sevecenliğidir. Tabii bu, özellikle mülkiyet sahibi sınıflar için geçerlidir; eski ilişkiler ücretliler arasında yine sürer. Fakat yaşlılık ödenekleri ve benzer önlemler nedeniyle burada da durum yavaş yavaş değişmektedir. Bu nedenle çocukların ana-babaya karşı sevecenliği temel erdemler arasındaki yerini yitirmektedir, ana-babanın çocuklara karşı sevecenliği ise büyük önemini sürdürmektedir.

Psikanalistlerin ortaya çıkardıkları bir takım başka tehlikeler de var; ama onların olayları yorumlayışı kuşku ile karşılanabilir sanıyorum. Benim düşündüğüm tehlikeler ana ya da babadan birine olan aşırı bağlılıkla ilgilidir. Bir yetişkin, hatta ergenlik çağındaki bir genç bağımsız olarak düşünüp duyamayacak kadar anne ya da babanın etkisinde kalmamalıdır. Eğer anne ya da babanın kişiliği çocuğunkinden güçlü ise bu kolayca olabilir. Ender rastlanan hastalık halindeki durumlar dışında annelerin oğullar, babaların kızlar için özellikle çekici olduğu anlamında bir "Oidipus Kompleksi"nin bulunduğuna ben inanmıyorum. Ana, babadan birinin aşırı etkisi, eğer böyle bir şey varsa, çocukla en çok uğraşmış olandan gelir, bu da genellikle annedir; bu konuda bir cinsiyet ayrımı söz konusu değildir. Doğaldır ki annesini sevmeyen babasını da çok az gören bir kız babasını idealleştirebilir, ancak bu durumda etkiyi yaratan babanın kendisi değil, düşlerdir. İdealleştirme umutların bir çiviye asılması demektir: Çivi yalnızca bir işe yaramakla kalır, umutların niteliği ile bir ilişkisi yoktur. Ana-babanın aşırı etkisi bundan oldukça ayrı bir şeydir

çünkü bu etki hayali bir resimle değil gerçek bir kişi ile bağlantılıdır.

Bir çocuğun sürekli ilişki içinde bulunduğu bir yetişkin çocuğun yaşamında öyle egemen olabilir ki, çocuk sonraki yaşamında bile zihinsel düzeyde bir köle durumuna gelebilir. Bu kölelik düşünsel, duygusal ya da hem düşünsel hem duygusal olabilir. Düşünsel köleliğin en iyi örneği John Stuart Mill'dir; son aşamada Mill babasının yanılmış olabileceğini asla kabul edemezdi. İlk çocukluk çevresine düşünsel kölelik bir ölçüye dek normaldir; onları sürükleyen genel bir akımın bulunduğu durumlar dışında, ancak çok az sayıda yetişkin, ana-babanın ya da öğretmenlerin öğrettiklerinden başka düşüncelere sahip olabilirler. Bununla birlikte düşünsel köleliğin doğal ve normal olduğu savunulabilir; ben bu tür kölelikten ancak özellikle bu amaca yönelik bir eğitimle kaçınılabileceğini kabul etmek eğilimindeyim. Ana-babanın ve skolastisizmin bu tür aşırı etkisinden dikkatle kaçınılmalıdır, çünkü hızla değişen bir dünyada geçmiş bir kuşağın düşüncelerini sürdürmek son derece tehlikelidir. Fakat tartıştığımız konuya doğrudan bağlı olduğu için şimdilik ben yalnızca duyguların ve iradenin köleliğini ele alacağım.

Psikanalistlerin "Oidipus Kompleksi" başlığı altında ele aldıkları kötülükler (ki ben bunu yanıltıcı buluyorum) ana-babaların çocuklarından duyusal karşılık görme yönündeki gereksiz ve aşırı isteklerinden doğar. Biraz önce söylediğim gibi, katıksız biçimiyle ana-babalık içgüdüsü duygusal bir karşılık istemez; yavrunun bakıma gereksinimi, korunma ve besin için ana-babaya bağlı oluşu ana-babalık içgüdüsünü doyurur. Bağımlılık sona erince ana-babanın sevecenliği de son bulur. Hayvanlar arasında durum böyledir ve hayvanların amaçları için bu tümüyle yeterlidir. Ancak insanlar için içgüdünün böylesine yalın olması mümkün değildir. Evlatlık görevinin öğretilmesinde görüldüğü gibi askeri ve ekonomik değerlendirmelerin etkisini daha önce ele aldım. Şimdi ise ana-babalık içgüdü-

sünün işleyişi konusundaki karışıklığın tümüyle psikolojik olan iki kaynağı ile ilgileneceğim.

Bunlardan birincisi zekanın içgüdüden alınacak zevkleri gördüğü durumlarda ortaya çıkan türdendir. Genel olarak söylenirse, içgüdü, yararlı sonuçları olan hoşa giden davranışlara iter, fakat sonuçlar hoşa giden türden olmayabilir. Yemek yemek hoştur, fakat özellikle sindirim zorluğu olduğu durumlarda sindirim hoş değildir. Seks zevk vericidir, ama doğum değildir. Bir bebeğin bağımlılığı hoşa gider, ama dinç bir yetişkin oğulun bağımsızlığı böyle değildir. İlkel ana türü kadın bebeği emzirirken büyük haz duyar, çocuğun çaresizliği azaldıkça bu haz da yavaş yavaş azalır. Bu nedenle, zevk için, çaresizlik evresini uzatmak ve çocuğun ana-babanın rehberliğinden kurtulabilceği zamanı geciktirmek yönünde bir eğilim vardır. "Anasının eteğine bağlı" gibi geleneksel deyişlerde bu durum belirtilmiştir. Bu kötülükle başa çıkmak için, erkek çocukları okula göndererek uzaklaştırmaktan başka yol olmadığı düşünülürdü. Kızlar için ise bu durum bir kötülük sayılmazdı, çünkü (eğer zenginseler) kızların çaresiz ve bağımlı kılınması istenirdi, annelerine bağlanıp kaldıkları gibi evlendikten sonraki kocalarına bağlanıp kalmaları umut edilirdi. Bu nadiren gerçekleşirdi ve başarısızlık "kaynana" fıkralarına yol açıyordu. Fıkranın amaçlarından biri düşünmeyi önlemektir; bu açıdan bu fıkra çok başarılı olmuştur. Bağımlı olmak üzere yetiştirilmiş bir kızın doğal olarak annesine bağımlı olacağını bu nedenle bir erkekle mutlu bir evliliğin özünü oluşturan candan bir ilişkiye giremeyeceğini kimse düşünmez görünüyordu.

İkinci psikolojik karışıklık yerleşmiş Freudcu bakış açısına daha çok yaklaşıyor. Bu karışıklık cinsel sevgiye uygun öğelerin ana-babalık sevecenliğine girdiği durumlarda ortaya çıkar. Mutlaka cinsellik farkına bağlı bir şey kastetmiyorum; demek istediğim yalnızca belirli tür bir duygusal karşılık için duyulan istektir. Cinsellik psikolojisinin bir bölümü gerçekte tek evliliği işler bir kurum yapan

bölümü, bir kimse için en başta gelmek, dünyada hiç olmazsa bir kişinin mutluluğu için herkesten daha önemli olduğunu hissetmek isteğidir. Bu istek evliliği sağladıktan sonra ancak bir takım başka koşullar gerçekleşirse mutluluğu sağlayacaktır. Uygar ülkelerdeki evli kadınların büyük bir bölümü şu ya da bu nedenle doyurucu bir cinsel yaşamı başaramamaktadır. Bir kadının başına bu durum geldiğinde o ancak erkeklerin yeterince ve doğal olarak doyurabileceği isteklerin töre dışı ve sahte bir doyumunu çocuklarında arayabilir. Açık bir şey kastetmiyorum: Demek istediğim yalnızca bir tür duygusal gerilim, duygularda bir tür tutkunluk, öpmekten ve fazla okşanmaktan alınan zevktir. Bunlar sevecen bir annede çok doğal ve uygun karşılanırdı. Gerçekte doğru olan ile zararlı olan arasındaki fark çok incedir ve anlaşılması zordur. Bazı Freudcular gibi ana-babanın çocuklarını hiç öpmemesi ve okşamaması gerektiğini öne sürmek saçmadır. Ana-babalarından sıcak sevgi görmek çocukların hakkıdır. Bu sevgi onların dünyaya mutlu ve kaygısızca bakmalarını sağlar ve sağlıklı bir psikolojik gelişim için esastır. Ancak bu, çocukların soludukları hava gibi düşünmeden kabul ettikleri bir şey olmalıdır, karşılık vermeleri beklenen bir şey değil. Konunun özü bu karşılık sorunudur. Düşünülmeden ortaya çıkan belli bir karşılık olacaktır ve bu iyidir, fakat bu karşılık çocukluk arkadaşlarına yönelik etkin bir dostluk arayışından farklı olacaktır. Psikolojik açıda ana-baba arka planda kalmalıdır, çocuk ana-babasına zevk vermek amacıyla davranmaya itilmemelidir. Ana-babanın zevki çocuğun büyüyüp gelişmesi olmalıdır; çocuğun karşılık olarak verdiği herhangi bir şey baharda güzel bir hava gibi gerekenden fazla sayılmalı ve şükranla karşılanmalıdır, ancak doğa düzeninin bir parçası gibi beklenmemelidir.

Bir kadının cinsel doyum bulmadıkça mükemmel bir anne ya da küçük çocuklar için mükemmel bir öğretmen olabilmesi çok zordur. Psikanalistler ne derse desin, ana-

babalık içgüdüsü temelde cinsellik içgüdüsünden farklıdır ve cinselliğe uygun tutkuların araya girmesinden zarar görür. Evlenmemiş bayan öğretmen tutma alışkanlığı psikolojik açıdan yanlıştır. Çocuklarla uğraşması doğru olan kadın, içgüdüsü çocuklardan beklenmemesi gereken doyumları aramayan kadındır. Mutlu bir evliliği olan kadın hiç çaba harcamadan bu türe girecektir, ama başka bir kadın başarılması hemen hemen olanaksız karmaşık bir özdenetime gereksinim duyacaktır. Tabii aynı şey aynı koşullardaki erkekler için de geçerlidir, ancak erkeklerde bu koşullara çok daha az rastlanır, çünkü hem erkeklerin babalık içgüdüleri genellikle pek güçlü değildir, hem de onlar cinsel açlığa nadiren düşerler.

Çocukların ana-babalara göstermelerini beklediğimiz tavır konusunda düşüncelerimizin açıklığa kavuşturulması iyidir. Eğer ana-babaların çocuklarına sevgileri doğru türden ise çocukların tepkisi tam ana-babanın istediği gibi olacaktır. Ana-baba geldiğinde çocuklar memnun olacak, gittiklerinde ise, eğer kendilerini hoşa giden bir uğraşa kaptırmamışlarsa, üzüleceklerdir. Ortaya çıkabilcek bedensel ya da zihinsel bir zorluk karşısında yardım için ana-babalarına döneceklerdir; girişimci olmak yürekliliğini göstereceklerdir, çünkü arkalarında ana-babanın koruyuculuğu olduğuna güveneceklerdir, ancak tehlike anları dışında bu duygu bilinçli olmayacaktır. Ana-babalarından sorularını yanıtlamalarını, şaşkınlıklarına çözüm bulmalarını ve zor işlerde onlara yardım etmelerini bekleyeceklerdir. Ana-babanın onlar için yaptığı şeylerin çoğu bilinçlerine girmeyecektir. Ana-babalarını kendilerine besin ve barınak sağladıkları için değil kendileriyle oynadıkları, yeni şeylerin nasıl yapılacağını gösterdikler ve dünya konusunda öyküler anlattıkları için seveceklerdir. Zamanla ana-babalarının kendilerini sevdiğini anlayacaklardır, fakat bu doğal bir olgu olarak kabul edilmelidir. Ana-babaları için duydukları sevgi öbür çocuklar için duyduklarından ayrı türde olacaktır. Ana-baba çocuğa göre, çocuk ise kendine

ve dış dünyaya göre hareket etmelidir. Çocuğun ana-babasına ilişkin olarak gerçekleştireceği önemli bir işlevi yoktur. Onun işlevi akılca ve boyca büyümektir; o bunu yaptığı sürece sağlıklı bir ana-baba içgüdüsü doyum bulur.

Aile yaşamında sevginin miktarını ya da sevginin kendiliğinden ortaya çıkışını azaltmak istiyor izlenimini verirsem çok üzülürüm. Yapmak istediğim hiç bu değil. Benim söylemek istediğim sevginin değişik türlerinin bulunduğudur. Karı kocanın sevgisi ayrı şey, ana-babanın çocuklar için sevgisi ayrı şey, çocukların ana-babaya olan sevgisi daha da ayrı bir şeydir. Doğal sevginin bu değişik türleri birbirine karıştırıldığı zaman zararlı olur. Freudcuların bu gerçeğe vardıklarını sanmıyorum, çünkü onlar bu içgüdüsel ayrılıkları tanımıyorlar. Bu da onları ana-babalar ve çocuklar konusunda bir anlamda katı kılıyor, çünkü ana-babayla çocuk arasındaki sevgiyi bir tür yetersiz cinsel sevgi sayıyorlar. Ben, eğer özellikle üzücü koşullar yoksa, köklü bir feragata gerek olduğuna inanmıyorum. Birbirlerini ve çocuklarını seven bir erkek ve bir kadın gönüllerinden geçtiği ve içlerinden geldiği gibi hareket edebilmelidirler. Çok düşünceye ve bilgiye gereksinimleri olacaktır, fakat bunları ana-baba sevecenliğinden kazanacaklardır. Birbirlerinden sağlayabildiklerini çocuklarından istememelidirler, fakat birbirleri ile mutlu iseler zaten bunu yapmak için bir dürtü duymayacaklardır. Çocuklara gerekli bakım sağlanırsa ana-babalarına karşı doğal bir sevgi duyacaklar, bu da bağımsızlığa karşı bir engel oluşturmayacaktır. Gerekli olan, hazları kısıtlayan bir feragat değil, zeka ve bilgi ile yeterince aydınlanmış özgür ve yaygın bir içgüdüdür.

Oğlum iki yaş dört aylıkken ben Amerika'ya gittim ve üç ay ondan uzak kaldım. Benim yokluğumda o tamamen mutluydu, fakat ben döndüğümde sevinçten çılgına döndü. Onu bahçe kapısında sabırsızlıkla bekler buldum. Elimden tuttu, kendisini özellikle ilgilendiren her şeyi bana göstermeye başladı. Ben duymak istiyordum, o anlat-

mak istiyordu. Benim anlatmak isteğim yoktu, onun da dinlemek. Bu iki içtepi farklı ama uyumluydu. Öyküler konusuna gelince o duymak ister, ben anlatmak isterim, böylece yine uyum vardır. Yalnız bir keresinde bunun tersi olmuştur. Oğlum üç buçuk yaşındayken benim doğum günümde annesi ona her şeyin beni memnun etmek için yapılacağını söylemişti. Öyküler onun en çok sevdiği şeylerdir. Sıra öykülere gelince, benim doğum günüm olduğu için bana öyküler anlatacağını söylediğinde şaşırdık. On on iki tanesini anlattıktan sonra yere indi, "Bugün öyküler bu kadar," dedi. Bu üç ay önceydi, ondan beri hiç öykü anlatmadı.

Genelde daha geniş kapsamlı sevgi ve duygudaşlık konusuna geliyorum. Ana-babanın güçlerini kötüye kullanma olasılığından dolayı ana-babayla çocuklar arasındaki sevgi ve duygudaşlığın karmaşık yanları bulunduğu için genel konuya el atmadan önce bu karmaşıklıklara değinmek gerekiyordu.

Bir çocuğu duygudaşlık ya da sevgi hissetmeye **zorlamanın** işler bir yöntemi yoktur; olası tek yöntem bu duyguların kendiliğinden ortaya çıktığı koşulları gözlemlemek sonra da bu koşulları yaratmaya çalışmaktır. Şüphesiz duygudaşlık kısmen içgüdüseldir, kardeşleri ağladığında çocuklar endişeye düşerler çoğu zaman kendileri de ağlarlar. Çocuklara kötü şeyler yapıldığında yetişkinlere karşı şiddetle onların tarafını tutarlar. Oğlumun dirseğindeki yaranın bakımı yapılması gerektiğinde, kız kardeşi (on sekiz aylık) başka bir odada onun ağladığını duyuyordu ve çok etkilenip üzülmüştü. Acı veren bu iş son buluncaya dek o "Johnny ağlıyor, Johnny ağlıyor," deyip duruyordu. Oğlum annesinin kız kardeşinin ayağından bir dikeni iğneyle çıkardığını görünce kaygıyla "Acıtmıyor, anne," dedi. Annesi de, fazla telaş göstermemeyi öğretmek için, acıttığını söyledi. Oğlum ısrarla acıtmadığını söylüyor, annesi de ısrarla acıttığını söylüyordu. Sonra oğlum diken ayağından çıkarılıyormuş gibi birden hıçkırarak ağlamaya

başladı. Bu tür olaylar içgüdüsel bir bedensel duygudaşlık biçimleri bu temel üzerinde kurulmalı. Olumlu bir eğitim için de, insanların ve hayvanların acı duyabildikleri ve belli koşullarda bu acıyı duydukları olgusunu çocuğun zihnine yerleştirmekten başka bir şeye gereksinim olmadığı açıktır. Bununla birlikte, olumsuz bir koşul daha söz konusudur: Çocuk saygı duyduğu insanların sert ya da zalimce davranışlarını görmemelidir. Eğer baba tüfekle avlanırsa ya da anne hizmetçilerle kaba konuşursa çocuk bu kötü huyları kapacaktır.

Çocuğun dünyadaki kötülüklerin bilincine nasıl ve ne zaman vardırılması gerektiği sorusu zor bir sorudur. Savaşlardan, toplu öldürmelerden, yoksulluktan ve önlenebilir olduğu halde önlenemeyen hastalıklardan habersiz olarak büyümek mümkün değildir. Bir evrede çocuk bunları öğrenmeli ve bu bilgiyi, önlenebilecek bir acıyı çektirmenin, hatta bu acıya olanak tanımanın çok korkunç bir şey olduğu inancı ile birleştirilmelidir. Burada önümüze kadınların iffetlerini korumak isteyenlerin karşılaştıkları soruna benzer bir sorunla çıkar. Bu insanlar eskiden evliliğe dek bilgisizliğe inanırlardı, ama şimdi daha olumlu yöntemleri benimsemektedirler.

Tarihin savaşlar anılmadan öğretilmesini isteyen ve çocukların elden geldiğince dünyadaki zulümden habersiz tutulmaları gerektiğini düşünen savaş aleyhtarı kişiler tanıdım. Fakat ben bilgi yokluğuna dayalı "kaçak ve manastıra kapanmış bir erdem"i övemem. Tarih öğretilecekse gerçeğe uygun olarak öğretilmelidir. Eğer tarih bizim öğretmek istediğimiz bir ahlâk anlayışıyla çelişiyorsa, öğretmek istediğimiz ahlâk yanlış demektir ve biz ondan vazgeçmeliyiz. Aralarında en erdemli kişilerin de bulunduğu birçok insanın olguları rahatsız edeci bulduklarını kabul ediyorum, fakat bu onların erdemlerindeki belli bir güçsüzlükten gelmektedir. Sağlıklı bir ahlâk anlayışı dünyada olup bitenleri tümüyle bilmekle ancak güçlenebilir. Bilgisizlik içinde eğittiğimiz genç insanların kötülük diye

bir şey olduğunu anladıkları anda zevkle ona yönelmeleri tehlikesini göze almamalıyız. Biz onlara gaddarlığı sevmemeyi öğretmedikçe onlar gaddarlıktan kaçınmayacaklardır; gaddarlığın var olduğunu bilmeden de ona karşı bir duygu geliştiremezler.

Bununla birlikte çocuklara kötülük konusunda bilgi vermenin doğru yolu kolayca bulunmaz. Tabii büyük kentlerin bakımsız bölgelerinde yaşayanlar sarhoşluk, kavga, karısını dövme gibi şeyleri daha ilk yaşlarda öğrenirler. Eğer karşı etkiler de varsa belki de bu onlara fazla zarar vermez. Ancak dikkatli hiçbir ana-baba küçük bir çocuğu bilerek böyle durumlarla karşı karşıya getirmez. Sanırım itiraz nedeni bütün yaşamı etkileyecek şiddetli bir korkunun uyandırılmasıdır. Çocuk savunmasız olduğu için, çocuklara işkencenin mümkün olduğunu anladığında dehşete düşmemek elinde değildir. **Oliver** Twist'i ilk okuduğumda on dört yaşlarındaydım fakat bu kitap içime daha erken bir yaşta dayanamayacağım dehşet duyguları saldı. Çocuklar korkunç şeyleri dengeli bir tavırla karşılayabilecek yaşa gelinceye dek onları bilmemeli. Bazı çocuklar bu duruma öbürlerinden daha erken gelebilirler: Hayal gücü fazla ya da ürkek olanlar, duyarsız ya da doğadan gelen bir cesareti olanlara göre daha uzun süre korunmalıdır. Çocuk sertlikle karşılaşmadan önce sevecenlik beklentisinden gelen bir korkusuzluk alışkanlığı iyice yerleşmiş olmalıdır. Anın ve tavrın seçimi doğru yargı ve anlayış gerektirir; bu kuralla saptanabilecek bir konu değildir.

Yine bağlı kalınması gereken belli temel görüşler var. En başta, **Mavisakal** ve **Dev Öldüren Jack** gibi öyküler bunlar tümüyle hayal ürünüdür ve o bunlarla gerçek dünya arasında bir bağlantı kurmaz. Şüphesiz çocuğun bu öykülerden aldığı haz vahşi içgüdülerle bağlantılıdır, ancak güçsüz bir çocukta bu içgüdüler zararsızdır, oyun içtepileri olmaktan ileri gitmezler ve çocuk büyüdükçe gittikçe azalır, yok olurlar. Fakat çocuk ilk kez gaddarlıkla karşı

karşıya geldiğinde onun kendini işkenceci ile değil işkenceye uğrayanla özdeş tutacağı durumların seçilmesine dikkat edilmelidir. Çocuk kendini bir öyküde zorba ile özdeş tuttuğunda onun içinde vahşi bir şey kabaracaktır: Bu tür öykü bir emperyalistin yetişmesine yol açmak eğilimindedir. Fakat İshak'ı kurban etmeye hazırlanan İbrahim'in, ya da Elisha'nın lanetlediği çocukları öldüren dişi ayıların öyküsü doğal olarak çocukta başka bir çocuğa karşı duygudaşlık uyandırır. Eğer bu öyküler anlatılıyorsa, çok eskiden insanların ne kadar zalim olabildiklerini gösteren öyküler olarak anlatılmalıdır. Ben çocukken bir kez Elisha'nın çocukları lanetlemekte haklı olduğunu kanıtlayan bir saatlik bir vaaz dinledim. İyi ki ben rahibin bir budala olduğunu düşünecek kadar büyüktüm, yoksa korkudan neredeyse çıldırabilirdim. İbrahim'le İshak'ın öyküleri daha da korkunçtu, çünkü çocuğa zalimce davranan kendi babasıydı. Bu tür öyküler İbrahim'in ve Elisha'nın erdemli olduğu varsayımı ile anlatıldığında çocuk bunlara ya hiç kulak asmayacak, ya da bu öyküler çocuğun; ahlâk ölçülerini iyice alçaltacaktır; fakat insan kötülüklerine bir giriş olarak anlatıldıklarında bir amaca hizmet ederler, çünkü canlı, uzak ve gerçek dışıdırlar. **Kral John**'da küçük Arthur'un gözlerini oyan Hubert'in öyküsü de aynı şekilde kullanılabilir.

Sonra tarih bütün savaşlarıyla öğretilebilir. Ancak savaşlardan söz edilirken, başlangıçta duygusallık yenilenle olmalıdır. Ben olsam duygunun doğal olarak yenilenden yana olacağı muharebelerle, örneğin bir İngiliz çocuğuna tarih öğretilirken Hastings muharebesiyle, başlamak isterdim. Hep savaşın yol açtığı yaraları ve acıları vurgulardım. Zamanla savaşlar konusunda okurken çocuğu yan tutmamaya, her iki yandakileri de öfkeden huysuzlaşmış ve uslanıncaya dek dadılarınca yatakta alıkonmaları gereken sersemler olarak görmeye yönlendirirdim. Savaşları anaokulundaki çocuklar arasındaki kavgalara benzetirdim. Bu yolla çocuklara savaş konusundaki gerçeğin gösterilebileceğine ve savaşın budalaca olduğunun anlatılabilece-

ğine inanıyorum.

Eğer çocuk gerçek bir sertlik ya da zulüm örneğine tanık olursa, olay yetişkinin ona verdiği tüm ahlâk değerleriyle birlikte her yanıyla tartışılmalı ve zalimce davranan insanların sersem oldukları, iyi yetiştirilmedikleri için daha iyisini bilmedikleri sürekli olarak telkin edilmelidir. Ancak çocuk tarihte ve öykülerdeki bu tür olaylara aşina olmadan önce eğer onları kendiliğinden gözlemlemediyse, ilgisini gerçek dünyadaki böyle olaylara çekmezdim. Çevresindeki kötülükler konusunda bilgiyi ona daha sonra yavaş yavaş verirdim. Fakat hep kötülükle mücadele edilebileceği, kötülüğün bilgisizlikten, kişisel güvensizlikten ve kötü eğitimden doğduğu duygusunu verirdim. Çocuğu kötülük yapanlara karşı öfke duymak yerine onları mutluluğun neden oluştuğunu bilmeyen beceriksizler olarak görmeye özendirirdim.

Geniş duygudaşlıkların geliştirilmesi, eğer içgüdüsel öz varsa, temelde düşünsel bir sorundur: Dikkatin doğru yönlendirilmesine ve militaristler ile otorite yanlılarının baskı altına almaya çalıştığı olguların anlaşılmasına dayanır. Örnek olarak, zaferden sonra Napoleon'un Austerlitz savaş alanını gezişini, Tolstoy'un betimleyişini alın. Tarihlerin çoğu muharebe sona erer ermez muharebe alanını terkederler; muharebe alanında on iki saat daha kalmak gibi basit bir yolla tümüyle farklı bir savaş tablosu yaratılmıştır. Bu, gerçeklerin ötesine gidilerek değil, gerçeklerin daha çoğu verilerek yapılmıştır. Muharebeler için geçerli olan, gaddarlığın öbür biçimleri için de geçerlidir. Her durumda, alınacak ahlâk dersini belirtmek gereksizdir; öykünün doğru anlatılması yeterli olmalıdır. Ahlak öğütleri vermeyin, bırakın gerçekler çocuğun zihninde kendi ahlâk etkilerini yaratsın.

Sevgi konusunda söylenecek birkaç söz daha var. Sevgi, kaçınılmaz olarak özde seçici oluşuyla duygudaşlıktan ayrılır. Ana-babalar ile çocuklar arasındaki sevgiden daha *önce söz* ettim. Şimdi ele almak istediğim eşitler arasındaki sevgidir.

Sevgi yaratılamaz, yalnızca özgürleştirilebilir. Kökü kısmen korkudan olan bir tür sevgi vardır. Ana-babalar koruyucu oldukları için ana-babaya duyulan sevgide bu öğe vardır. Çocuklukta bu tür sevgiler doğaldır, fakat daha sonraki yaşamda arzu edilmez. Çocuklukta bile öbür çocuklar için duyulan sevgide bu öğe vardır. Oğlum, küçük kızımın çevresinde olup da ona sert davranan tek kişi olduğu halde, kızım ağabeyine çok bağlıdır. Bir eşite duyulan türden sevginin, ki bu sevginin en iyi türüdür, mutluluğun bulunduğu ama korkunun bulunmadığı yerde var olması daha muhtemeldir. Korkular, bilinçli ya da bilinçsiz olsun, nefret uyandırma eğilimindedir, çünkü öbür insanların acı çektirecek yetenekte oldukları kabul edilir. Çoğu insanda da kıskançlık yaygın bir sevgiye engeldir. Kıskanmanın mutluluğun dışında bir şeyle engellenebileceğini sanmıyorum; ahlâk disiplini kıskançlığın bilinçaltı biçimlerine dokunabilecek güçte değildir. Mutluluk da genellikle korkuyla engellenir. Mutlu olma şansına sahip genç insanlar ana-babalarınca ve "arkadaşlar"ınca, sözde ahlâksal nedenlerle, fakat gerçekte kıskançlık nedeniyle engellenirler. Eğer genç insanlar yeterince korkusuzsalar bu uğursuzluk sözcülerini duymazdan gelirler. Yoksa mutsuzluğa itilmeye razı olur ve kıskanç ahlâkçılar kümesine katılırlar. Bizim düşünüp tartıştığımız kişilik eğitimi mutluluk ve cesaret yaratmak üzere tasarımlanmıştır. Bu nedenle bu eğitimin, sevgi kaynaklarını özgür kılmak için mümkün olanı yaptığını sanıyorum. Bundan fazlası yapılamaz. Eğer çocuklarınıza sevecen olmak zorunda olduklarını söylerseniz yapaylık ve ikiyüzlülük yaratma tehlikesiyle karşılaşırsınız. Fakat çocuklarınızı mutlu ve özgür kılarsanız, onların çevrelerini nezaket ve sevecenlikle sararsanız, onların kendiliklerinden herkesle dost olduklarını, herkesin de onlara dostlukla karşılık verdiğini görürsünüz. Güvenli ve sevecen bir mizaç kendi kendisinin ödülüdür, çünkü kişiye dayanılmaz bir çekicilik kazandırır ve beklenilen karşılığı yaratır. Doğru bir kişilik eğitiminden beklenilecek en önemli sonuçlardan biri budur.

XII.
SEKS EĞİTİMİ

Seks konusu boş inançlarla ve tabularla öylesine çevrilmiştir ki ben bu konuya korkuyla yaklaşıyorum. Buraya kadar ilkelerimi kabul etmiş olan okurlarımın aynı ilkeler bu alana da uygulandığında onları şüphe ile karşılayacaklarından korkuyorum. Bu okurlarım korkusuzluğun ve özgürlüğün bir çocuk için iyi olduğnu kolaylıkla kabul etmiş olabilirler, fakat seks konusuna gelince, kölelik ve şiddet uygulayabilirler. Doğru olduğuna inandığım ilkeleri böyle sınırlayamam. Bu nedenle de seks konusunu insan kişiliğini oluşturan öbür içtepileri işlediğim gibi işleyeceğim.

Seks bir yanıyla, tabulardan bağımsız olarak, kendine özgün bir nitelik gösterir; bu da içgüdünün geç olgunlaşmasıdır. Psikanalistlerin (oldukça abartmalı olarak) belirttikleri gibi içgüdünün çocuklukta da olduğu doğrudur. Fakat bunun ortaya çıkış biçimleri yetişkinlik çağındakinden farklıdır; gücü de çok azdır. Bir çocuğun bu içgüdüyü bir yetişkin gibi doyuma ulaştırması fiziksel olarak mümkün değildir. Buluğ çağı, zihinsel eğitimin ortasına sokulmuş ve eğitimci için zorluklar ve sorunlar ortaya çıkaran önemli bir duygusal bunalım olarak kalmaktadır. Bu sorunların çoğunu tartışmaya girişmeyeceğim. Benim ele almak istediğim, buluğ çağından önce nelerin yapılması gerektiğidir. Eğitimde reform, özellikle ilk çocukluk eğitiminde reform, bu açıdan gereklidir. Birçok özel noktalarda Freudcuların

görüşlerine katılmıyorsam da, seksle ilgili konularda küçük çocuklara yanlış davranılmasını sonraki yaşamda sinir bozuklukları yarattığını göstermekle Freudcuların çok değerli bir hizmet yapmış olduklarını düşünüyorum. Onların çalışmaları şimdiden çok geniş ve yararlı sonuçlar yaratmıştır. Fakat yenilmesi gereken çok büyük önyargılar var. Tabii genel olarak ilk yılda çocukların tümüyle eğitimsiz kadınların eline bırakılması zorluğu daha da artırmaktadır; bu kadınların bilgisi kişilerin müstehcenlikten kovuşturmaya uğramamak için uzun sözcüklerle anlattıkları şeyleri bilmeleri ve bunlara inanmaları beklenemez.

Sorunlarımızı zaman sıralamasına göre alırsa, annelerin ve bakıcıların karşılaştıkları ilk sorun mastürbasyon sorunudur. Yetkili kimseler bunun iki üç yaşındaki hemen bütün erkek ve kız çocuklarda görüldüğünü, ancak genel olarak az sonra kendiliğinden geçtiğini belirtiyorlar. Bazen bu giderilebilecek belli bir fiziksel tahriş nedeniyle daha da belirgin bir hal almaktadır. (Tıbbın ayrıntılarına girmek benim alanım içinde değildir.) Fakat öyle belli bir nedeni olmadan da mastürbasyon olur. Bu dehşetle karşılanmış ve engellemek için korkunç tehditlere başvurulmuştur. Bu tehditlere inanılırsa da onlar genellikle başarılı olmaz. Sonuçta çocuk korkunun verdiği büyük bir acı içinde yaşar sonra kuşkunun asıl nedenle ilişkisi kesilir (bilinç altına itilir), ancak korku sürer, kabuslar, sinirlilik, hayaller ve delice korkular yaratır. Görünüşe bakılırsa kendi haline bırakıldığında bebeklikteki mastürbasyonun sağlık üzerine[1] hiçbir kötü etkisi yoktur; kişilik üzerine kötü etki ettiği de ortaya çıkarılmamıştır. Her iki açıdan da gözlemlenmiş olan kötü etkilerin, tümüyle mastürbasyonu önleme girişimlerine bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Mastürbasyon zararlı bile olsa uyulmayacak bir yasağı koymak akıllıca bir iş değildir; konunun özelliğinden dolayı, sizin koyduğunuz yasaktan sonra çocuğun onu sürdürmemesini sağlamak

1. Çok nadir durumlarda biraz zararı olur, ancak bu kolaylıkla tedavi edilir ve parmak emmenin sonuçlarından daha ciddi değildir.

mümkün değildir. Eğer hiçbir şey yapmasanız belki de kısa zamanda çocuk ondan vazgeçecektir. Fakat eğer herhangi bir şey yaparsanız onun sona ermesi olasılığını azaltırsınız ve korkunç sinir bozukluklarının temelini atarsınız. Bu nedenle, zor da olsa, çocuk kendi haline bırakılmalıdır. Yasaklamadan başka yöntemler varsa bunlardan, kaçınmamız gerektiğini söylemek istemiyorum. Yatmaya gittiğinde çocuğun uykusu olsun, böylece fazla uyanık kalmayacaktır. Yatağında sevdiği bir oyuncak bulunsun; bu onun ilgisini dağıtacaktır. Böyle yöntemlerin sakıncası yoktur. Fakat bu yöntemler sonuç vermezse yasaklamaya başvurmayın, ya da çocuğun yaptığı şeye ilgisini çekmeyin. O zaman durum kendiliğinden sona erecektir.

Cinsel merak normal olarak üçüncü yaşta kadınlarla erkekler ve yetişkinlerle çocklar arasındaki bedensel ayrılıklara duyulan bir ilgi biçiminde başlar. İlk çocuklukta bu merakın özel bir niteliği yoktur, genel merakın bir parçasıdır. Geleneğe göre yetiştirilen çocuklarda görülen özel nitelik yetişkinlerin her şeyi muamma haline getirmesinden doğar. Ortada hiç muamma olmadığı zaman merak tatmin edilir edilmez kendiliğinden yok olur. Durumun doğal olarak ortaya çıktığı zamanlarda, daha başlangıçta bir çocuğun ana-babasını ve kardeşlerini elbisesiz olarak görmesine izin verilmelidir. Her iki yönde de telaş gösterilmemelidir; çocuk yetişkinlerin çıplaklık konusunda duyguları olduğunu bilmemelidir. (Tabii daha sonra bilmek durumunda kalacaktır.) Çocuğun babası ile annesi arasındaki farkları algıladığı, bu farkları erkek ve kız kardeşleri arasındaki farklara bağladığı görülecektir. Fakat konu bu derece araştırıldıktan sonra, çoğu zaman açık olan bir dolap gibi, ilginçliğini yitirecektir. Tabii bu evrede çocuğun sorabileceği sorular aynı öteki konulardaki sorular gibi yanıtlanmalıdır.

Soruların yanıtlanması seks eğitiminin temel bir parçasıdır. İki kural yeterlidir. Birincisi, çocuğa her zaman gerçeğe uygun bir yanıt verin; ikincisi, seks bilgisini de

aynı başka bilgiler gibi görün. Çocuk size güneş, ay, bulutlar, ya da otomobiller ve buhar makinaları konusunda zekice bir soru sorarsa siz memnun olursunuz ve ona alabileceği kadarını anlatırsınız. Soruların böyle yanıtlanması ilk yaşlardaki eğitimin büyük bir bölümünü oluşturur. Fakat çocuk size seksle ilgili bir soru sorarsa "Sus, sus," demek eğilimini gösterebilirsiniz. Eğer böyle yapmamayı öğrenmişseniz soruyu kısaca ve kuru bir biçimde yanıtlarsınız; belki de davranışınızda bir parça sıkılmışlık olabilir. Çocuk **nüansı** derhal algılar ve siz böylece sekse düşkünlüğün temelini atmış olursunuz. Soruyu başka konudaki bir soru gibi tümüyle ve doğallıkla yanıtlamalısınız. Sekste iğrenç ve pis bir yan varmış gibi hissetmenize, bilinçsizce de olsa, olanak tanımayın. Eğer böyle hissederseniz, duygu çocuğa da geçecektir. O da zorunlu olarak ana-babasının ilişkilerinde çirkin bir yan olduğunu düşünecektir. Daha sonra ise kendi varlığına yol açan davranış konusunda kötü düşündükleri sonucuna varacaktır. Gelişme yıllarındaki bu tür duygular yalnız gençlikte değil bütün yetişkinlik yaşamı boyunca mutlu içgüdüsel duyguları imkansız kılacaktır.

Eğer çocuk bu konuda sorular sorabilecek bir yaşta iken, diyelim üç yaşından sora, bir kardeşi olursa, ona bebeğin annenin bedeni içinde yetiştiğini, kendisinin de aynı yolla yetiştiğini söyleyin. Çocuk annenin bebeği emzirişini görsün, aynı şeyin kendine de yapıldığı söylensin. Bütün bunlar seksle ilgili her konuda olduğu gibi fazla ağır başlılığa kaçmadan tam bir bilimsel anlayış içinde anlatılmalıdır. Çocuğa "anneliğin gizemli ve kutsal işlevleri"nden söz edilmemelidir; herşey tümüyle gerçekçi olmalıdır.

Eğer çocuk sorular sorabilecek yaşta iken ailede bir çocuk olmazsa, konu çocuğu "bu sen doğmadan önce oldu" dendiği zamanlarda ortaya çıkabilir. Ben oğlumun kendinin var olmadığı bir zaman olduğunu kavramakta hâlâ zorluk çektiğini görüyorum. Eğer ben ona Piramitlerin yapımından ya da buna benzer bir konudan söz eder-

sem o hep o sırada kendisinin ne yaptığını bilmek ister o sırada dünyada olmadığı söylendiği zaman ise ancak şaşırıp kalır. Er geç "doğma"nın ne anlama geldiğini bilmek isteyecektir, o zaman biz de ona söyleyeceğiz.

Çocuk bir çiftlikte yaşamıyorsa, üretimde babanın payının sorulara yanıtlarda kendiliğinden ortaya çıkması daha az olasıdır. Fakat çocuğun bunu önce kötü eğitimle bozulmuş çocuklardan değil ana-babadan ya da öğretmenden öğrenmesi çok önemlidir. Bütün bunları ben on iki yaşındayken başka bir çocuğun anlatışını çok canlı olarak anımsıyorum; bütün sorun müstehcen şakalar için bir konuymuş gibi alaycı bir tavırla ele alınmıştı. Benim kuşağımdaki erkek çocuklar için bu normal bir deneyimdi. Bunun doğal bir uzanımı olarak büyük çoğunluk yaşamları boyunca seksi komik ve iğrenç bulmaya devam ettiler; sonuçta cinsel ilişkide bulundukları bir kadına, bu kadın kendi çocuklarının annesi bile olsa, saygı duyamıyorlardı. Babaların ilk bilgiyi nasıl edindiklerini anımsıyor olmaları gerektiği halde, ana-babalar işleri şansa bırakmak gibi korkakça bir yol izlediler. Böyle bir düzenin ussal dengeye ve sağlıklı bir ahlâka yardımcı olduğunu nasıl düşünebildiklerini hayal edemiyorum. Daha başlangıçta seks doğal, hoş ve nezih birşey olarak izlenmelidir. Başka türlü bir tavır erkeklerle kadınlar, ana-baba ile çocuklar arasındaki ilişkilerin zehirlenmesi demektir. Seksin en iyisi birbirlerini ve çocuklarını seven bir baba ile ana arasında olanıdır. Çocukların seksi ilk olarak ana-babalarının ilişkilerinden öğrenmeleri, ilk izlenimleri alaycı şakalardan edinmelerinden çok daha iyidir. Ana-babaları arasındaki seksi kendilerinden gizlenmiş suçlu bir sır olarak keşfetmeleri özellikle kötüdür.

Eğer öbür çocuklardan kötü biçimde seks bilgisi alma olasılığı bulunmasa, her şeyin buluğ çağından önce öğrenilmesi koşuluyla, konu çocuğun merakının doğal işleyişine bırakılabilir, ana-baba soruları yanıtlamakla yetinebilirdi. Buluğ çağından önce bilginin edinilmesi kesinlikle

esastır. Bir erkek ya da kız çocuğun o çağın bedensel ve duygusal değişikliklerine hazırlıksız olarak girmesine, belki de korkunç bir hastalığa yakalandığı duygusuna olanak tanımak insafsızca bir şeydir. Ayrıca buluğdan sonra bütün seks konusu öyle elektrikli bir hal alır ki, bir erkek ya da kız çocuk daha erken bir yaşta mümkün olan bilimsel bir ruhla dinleyemez. Bu nedenle, çirkin konuşmalar olasılığından ayrı olarak, bir çocuk buluğa ermeden önce cinsel eylemin doğasını bilmelidir.

Bu bilginin buluğdan ne kadar önce verileceği koşullara bağlıdır. Meraklı ve zihisel olarak etkin bir çocuğa bu, tembel huylu bir çocuktan daha önce söylenmelidir. Hiçbir zaman doyurulmamış merak bulunmamalıdır. Çocuk ne kadar küçük olursa olsun, sorarsa söylenmelidir. Anababanın tavrı öyle olmalıdır ki eğer çocuk bilmek isterse sormalıdır. Fakat eğer çocuk kendiliğinden sormazsa en geç on yaşına dek kendisine anlatılmalıdır, yoksa önce öbür çocukların ona kötü biçimde anlatma tehlikesi vardır. Bu nedenle bitki ve hayvanlarda çoğalma konusuda bilgi verilerek çocuğun merakının uyandırılması iyi olabilir. Çok ciddi bir tavır, bir iki öksürerek boğazını temizleme ve "Şimdi, oğlum, sana artık bilmen gereken bir şeyi anlatacağım," gibi bir giriş olmamalıdır. Her şey sıradan ve her gün olan türde olmalıdır. Bu nedenle sorulara yanıt biçiminde oluşu en iyi yoldur.

Sanıyorum bu evrede erkek ve kız çocuklara aynı davranılması gerektiğini tartışmak ve savunmak gerekmez. Ben gençken "iyi yetiştirilmiş" bir kızın, evliliğin doğası konusunda bir şey bilmeden evlenmesi ve onu kocasından öğrenmek durumunda kalması daha yaygındı; ama son yıllarda ben böyle bir şey duymadım. Sanıyorum çoğu insan bugün bilgisizliğe dayalı bir erdemin değersiz olduğunu ve kızların da erkeklerin bildiklerini bilmeye hakları olduğunu anlar, kabul eder. Hâlâ bunu anlayamayan insanlar varsa onların bu kitabı okumaları pek olası değildir, bu nedenle onlarla tartışmaya değmez.

Dar anlamda cinsel ahlâk öğretimini tartışmak istemi-

yorum. Bu konuda değişik görüşler vardır. Hıristiyanlar Müslümanlardan, Katolikler boşanmayı hoş gören Protestanlardan, özgür düşünenler ortaçağcılardan ayrı görüşlere sahiptirler. Bütün ana-babalar kendilerini de inandıkları cinsel ahlâk anlayışının çocklarına öğretilmesini isteyeceklerdir ve ben devletin onlara karışmasını istemem. Fakat gerilim yaratan sorulara girmeden, ortak görüşler için geniş bir alan vardır.

Her şeyden önce sağlık bilgisi sorunu vardır. Gençler zührevi hastalıklar konusunda, bunlara yakalanma tehlikesiyle karşılaşmadan önce, bilgi sahibi olmalıdırlar. Bunlar gençlere, bazı insanların ahlâk adına yaptıkları gibi abartmalara girmeden, gerçeklere uygun olarak öğretilmelidir. Gençler hem bunlardan nasıl kaçınılacağını hem de bunların nasıl tedavi edileceğini öğrenmelidirler. Yalnızca tam anlamıyla erdemli olanların gereksinim duyduğu bilgiyi vermek, öbürlerinin başına gelen şanssızlıkları günahları için haklı bir ceza saymak yanlıştır. Aynı yaklaşımla, dikkatsizce araba sürmek bir suç olduğu için, bir otomobil kazasında yaralanmış olan bir insana yardım etmeyi reddedebiliriz. Dahası bu durumların her ikisinde de ceza suçsuz olan kimseye rastlayabilir. Nasıl dikkatsiz bir sürücünün çiğnediği insan kötü sayılmazsa, frengi hastalığı ile doğmuş çocukların da kötü olduğu öne sürülemez.

Genç insanların, çocuk sahibi olmanın çok ciddi bir konu olduğunu ve çocuğun sağlıklı ve mutlu olması beklenmiyorsa çocuk yapmaya kalkışmamaları gerektiğini anlamaları sağlanmalıdır. Geleneksel görüşe göre çocuklar annenin sağlığını yıkacak kadar sık olsalar, hastalıklı ya da deli olsalar, hatta yiyecek bulmaları mümkün olmasa bile ailede çocuk yapmanın her zaman haklı kılınabileceği düşünülürdü. Bugün bu görüşü yalnızca insanlığı küçük düşüren her şeyin Tanrı'nın görkemini ortaya koyduğunu düşünen kalpsiz dogmacılar savunur. Çocuklara önem veren ya da çaresizlere acı çektirmekten hoşlanmayanlar, bu gaddarlığı haklı kılan insafsız dogmalara karşı çıkarlar. Çocukların haklarına ve önemine saygılı olmak, bunu ge-

rektirdiği herşeyle birlikte, ahlâk eğitiminin temel bir parçası olmalıdır.

Kızlara bir gün anne olabilecekleri öğretilmeli, bu durumda kendilerine yararlı olabilecek ilk bilgiler verilmelidir. Tabii hem erkek hem de kız çocukların fizyoloji ve sağlık bilgisi konusunda bir şeyler öğrenmeleri gereklidir. Anababalık sevgisi olmadan kimsenin iyi bir ana-baba olamayacağı, fakat ana-babalık sevgisiyle birlikte büyük ölçüde bilginin de gerekli olduğu açıklığa kavuşturulmalıdır. Çocuklarla uğraşırken içgüdüsüz bilgi kadar bilgisiz içgüdü de yetersizdir. Bilgi için olan gereksinim anlaşıldıkça zeki kadınlar da anneliği çekici bulacaklardır. Bugün yüksek öğrenim görmüş çok sayıda kadın, düşünsel yeteneklerini işletmediği sanısıyla anneliği hor görmektedir; bu büyük bir şanssızlıktır, çünkü bu kadınlar, düşünceleri o alana yönlendirildiğinde, en iyi anneler olacak yetenektedirler.

Cinsel sevgi konusunu öğretirken esas olan bir şey daha vardır. Kıskançlık haklar konusunda hor görülebilecek bir direnme olarak değil, onu hisseden için bir şanssızlık, kıskançlığın hedefi olan kişi için bir haksızlık olarak görülmelidir. Mülkiyet öğeleri sevgiyi zorla etkisi altına aldığında sevgi canlandırıcı gücünü yitirir, kişiyi yer bitirir. Bu öğelerin bulunmadığı yerde sevgi kişiliğin gerçekleşmesini sağlar ve yaşama daha büyük bir yoğunluk katar. Geçmiş günlerde ana-babalar sevgiyi bir görev olarak öğretmekle çocuklarıyla aralarındaki ilişkileri yıkarlardı. Bugün bile eşler çoğu zaman aynı yanlışla kendi aralarındaki ilişkileri yıkmaktadırlar. Sevgi bir görev olamaz, çünkü iradeye bağlı değildir. Sevgi gökten bir armağandır, gökten gelebilecek en iyi armağandır. Sevgiyi bir kafes içinde kapatanlar sevginin ancak özgür ve kendiliğinden olduğu zaman gösterebileceği sevinci ve güzelliği yok ederler. Burada yine düşman korkudur. Yaşamının mutluluğunu sağlayan şeyi yitirmekten korkan kişi onu zaten yitirmiş demektir. Öbür konularda olduğu gibi bu konuda da korkusuzluk bilgeliğin özüdür.

XIII.
ANAOKULU

Önceki bölümlerde, yaşamda mutluluk ve yarar getirecek alışkanlıkların yaratılması yönünde çocuk için neler yapılabileceğinin bir özetini vermeye çalıştım. Fakat bu eğitimi ana-babanın mı yoksa bu amaç için tasarımlanmış okulların mı vermesi gerektiği sorusunu tartışmadım. Bence anaokulundan yana görüşler karşı konulamayacak güçtedir; bu yalnız ana-babaları yoksul, bilgisiz ve çok çalışmaktan yorgun çocuklar için değil, tüm çocuklar için, en azından kentlerde yaşayan tüm çocuklar için böyledir. Deptford'da Bayan Margaret McMillan'ın anaokulundaki çocukların bugün hali vakti yerinde ana-babaların çocuklarından daha iyi bir eğitim gördüklerine inanıyorum. Aynı düzenin zengin ve yoksul bütün çocukları kapsamı içine almasını isterdi. Fakat gerçek bir anaokulunu tartışmadan önce böyle bir kurumu arzu edilir kılan nedenleri görelim.

En başta, ilk çocukluk çağı tıbbi ve psikolojik açıdan ölçülemeyecek kadar önemlidir. Bu iki yan birbirleriyle iç içedir. Örneğin, korku çocuğun kötü solumasına yol açar, kötü soluma ise çocuğu çeşitli hastalıklara uygun duruma getirir.[1] Bu tür karşılıklı etkileşimler öyle çoktur ki hiç

1. Bu konuyla ilgili olarak, bakınız, **The Nursery School (Anaokulu)**, Yazan Margaret McMillan, Dent, 1919, s. 197; **The Camp School (Kamp Okulu)**, aynı yazar, George Allen and Unwin, Ltd.

kimse biraz tıp bilgisi olmadan çocuğun kişiliği konusunda, biraz psikoloji olmadan onun sağlığı konusunda başarılı olamaz. Her iki yönde de gerekli bilgiler yenidir ve bu bilgilerin büyük bölümü eskiliğinden dolayı saygı gören geleneklere aykırıdır. Örnek olarak disiplin sorununu alalım. Çocukla uğraşırken önemli ilke şudur: Çocuğa boyun eğmeyin, fakat çocuğu cezalandırmayın. Normal ana-baba bazen huzurlu bir yaşamın hatırı için boyun eğer, bazen de sinirlenir, çileden çıkar ve cezalandırır. Başarılı olabilmek için doğru yöntem sabır ve telkin gücünün, sağlanması zor bir bileşimini gerektirir. Bu psikolojik bir örnektir; temiz hava ise tıp açısından bir örnek oluşturur. Bakım ve bilgelikle, fazla da giydirilmezlerse, çocuklar gece ve gündüz sürekli temiz havadan yararlanırlar. Fakat eğer bakım ve bilgelik yoksa, nemli ya da birden soğuyan havadan gelebilecek soğuk algınlığı tehlikesi görmezden gelinemez.

Ana-babaların küçük çocuklarla uğraşmanın yeni ve zor sanatı için gerekli beceriyi edinmeleri ya da boş zamanı bulmaları beklenemez. Eğitimsiz ana-babaların durumunda bu açıkça bellidir. Bunlar doğru yöntemleri bilmez, bu yöntemler kendilerine öğretilse bile ikna olmazlar. Ben deniz kıyısında bir tarım bölgesinde yaşıyorum. Burada taze besinleri sağlamak kolaydır, aşırı sıcak ve soğuk da olmaz. Burayı çocukların sağlığı için ideal olduğu için seçtim. Fakat yine de çiftçi, dükkan işleticisi ve buna benzer kimselerin çocuklarının hemen hepsi uçuk benizli ve güçsüz yaratıklar, çünkü boğazlarına iyi bakılıyor ve oyunda eğitiliyorlar. Bu çocuklar hiç kumsala gitmezler, çünkü ayaklarının ıslanmasının tehlikeli olduğu düşünülür. Yazın en sıcak havasında bile dışarıda kalın yünlü giysiler giyerler. Eğer oyunları gürültülü olursa, davranışlarının "kibar" olmasını sağlamak için önlemler alınır. Fakat çocukların geceleri geç saate kadar oturmalarına göz yumulur, büyüklerin yedikleri ve çocukların sağlığına uygun olmayan her türlü yiyecek verilir. Bu çocukların

ana-babaları benim çocuklarımın nasıl olup da bunca zaman soğuktan ve havanın etkisinden ölmediğini anlayamıyorlar; ancak hiçbir somut örnek onları kullandıkları yöntemlerin iyileştirilebileceğine inandıramaz. Bu insanlar ne yoksul ne de ana-babalık sevgisinden yoksun, fakat kötü eğitildiklerinden bilgisiz ve inatçılar. Tabii yoksul ve aşırı çalışmaktan yorgun kentli ana-babaların durumunda kötülükler daha da büyük.

Ancak çok iyi eğitim görmüş ve bilinçli olan işi de çok fazla olmayan ana-babaların durumunda bile çocuklar gereksinimlerinin anaokulunda karşılayabildikleri kadar büyük bir bölümünü evde karşılayamazlar. En başta, aynı yaştaki öbür çocukların arkadaşlığını bulamazlar. Aile küçükse, ki bu tür aileler küçüktür, çocuklar büyüklerinden aşırı ilgi görebilir, sonuçta sinirli ve şımarık olabilirler. Ayrıca ana-babalar da kendilerine bir anlayış sağlayacak olan çok sayıda çocuk deneyimini edinemezler. Küçük çocuklar için uygun yer ve çevreyi ancak zenginler sağlayabilir. Eğer böyle şeyler özel olarak bir ailenin çocukları için sağlanırsa bir mülkiyet gururu ve üstünlük duygusu yaratırlar, bu da ahlak açısından son derece zararlıdır. Bu nedenlerle en iyi ana-babaların bile, eğer oturdukları bölgede uygun bir okul varsa, iki yaşından başlayarak çocuklarını hiç olmazsa günün belirli bir bölümünde bu okula göndermelerinin iyi olacağına inanıyorum.

Bugün ana-babanın toplumdaki konumuna göre iki tür okul vardır. Zengin çocukları için Froebel okulları ve Montessori okulları, çok yoksul çocuklar için de küçük sayıda anaokulları vardır. Bu ikincilerin en ünlüsü Bayan McMillan'ınkidir; yukarıda anılan kitap bu okulu anlatır, çocukları seven herkes onu okumalıdır. Zengin çocukları için olan okullardan hiçbirinin Bayan McMillan'ınki kadar iyi olduğunu sanmıyorum. Bunun bir nedeni onun okulunda daha çok öğrenci oluşu bir nedeni de Bayan McMillan'ın orta sınıf titizliğinin öğretmenler üzerinde yarattığı aşırı ilgi ve telaştan etkilenmemiş oluşudur. Bayan McMillan, mümkün-

se, bir ile yedi yaş arasındaki çocukları okulunda tutmak istemektedir, ama eğitim yetkilileri çocukları beş yaşında sıradan bir ilkokula gitmeleri gerektiği görüşündedir. Çocuklar sabah sekizde gelir, akşam altıya kadar okulda kalırlar. Bütün yemeklerini okulda yerler. Zamanlarının mümkün olan en büyük bölümünü dışarıda geçirirler, içeride de normalin üstünde temiz hava vardır. Bir çocuk okula kabul edilmeden önce tıbbi incelemeden geçer, mümkünse bir klinikte ya da hastanede tedavi edilir. Okula kabul edildikten sonra çocuklar çok az istisnalar dışında sağlıklı olur ve sağlıklı kalırlar. Büyük güzel bir bahçe vardır, zamanın önemli bir bölümü orada oyunda geçirilir. Öğretim genel olarak Montessori çizgisindedir. Öğle yemeğinden sonra çocukların hepsi uyurlar, geceleri ve pazarları yoksul evlerde, belki de bodrumlarda sarhoş anababaların yanlarında kalmalarına karşın, bu çocukların beden yapısı ve zekası orta sınıf çocuklarının varabildikleri en iyi düzeye eşit olur. Bayan McMillan yedi yaşındaki öğrencilerini şöyle anlatır:

Hemen hepsi uzun boylu sayılabilecek ve dik yapılı çocuklardır. Hepsi uzun boylu olmasa bile gerçekten dik yapılıdır. Ortalama bir çocuk temiz ciltli, parlak gözlü ve ipek saçlıdır, ortanın üstü sınıfın hali vakti yerinde en iyi çocuklarının ortalamasının biraz üstündedir. Beden yapısı konusunda bu kadarı yeter. Zihinsel açıdan ise bizdeki ortalama çocuk uyanık, toplum ilişkilerine hazır ve yaşamaya, yeni deneyimlere karşı isteklidir. Okuyabilir ve yanlışsız olarak, ya da hemen hemen yanlışsız olarak yazabilir. Yazmada iyidir, düşündüklerini kolaylıkla dile getirir. İyi bir İngilizce, aynı zamanda Fransızca konuşur. Yalnız kendi işlerini yapabilmekle kalmaz, yıllarca daha küçük çocuklara yardım etmiştir. Ayrıca sayı sayabilir, ölçme ve tasarım yapabilir, bilim için bir hazırlığı vardır. İlk yılları sevgi, dinginlik ve eğlence ortamında geçmiştir, son iki yılı ise ilginç deneyimler ve deneylerle doludur. Bahçe konusunda bilgisi vardı; bitki dikmiş ve sulamış, bitkilerin ve

hayvanların bakımını yapmıştır. Yedi yaşındaki çocuk dans da edebilir, şarkı söyleyebilir, birçok oyunlar oynayabilir. Çok yakında binlercesi ilkokul kapılarına gelecek olan çocuklar işte böyle çocuklardır. Bunlara ne yapılacaktır. Önce şunu belirtmek isterim ki, aşağıdan gelen bu temiz ve güçlü genç yaşamın itkisi ile ilkokul öğretmeninin işi değişecektir. Ya anokulu değersiz bir şey olacak, yani başarısızlığa uğrayacak, ya da yakın zamanda yalnız ilkokulları değil ortaokulları da etkileyecektir. Anaokulu, eğitilmek üzere yeni bir tür çocuk sağlayacaktır; bu da er geç yalnız bütün okullar üzerinde değil aynı zamanda toplum yaşamımızda, insanlar için oluşturulan hükümet ve yasalar üzerinde ve ulusumuzun öbür uluslarla ilişkilerinde etkisini gösterecektir.

Bu iddiaların abartılmış olduğunu sanmıyorum. Anaokulu, eğer bütün çocukları alacak kadar yaygınlaşırsa, bir kuşakta, sınıfları birbirinden ayıran eğitim farklılıklarını giderebilir, bugün ancak mutlu azınlığa özgü zihinsel ve bedensel gelişmeyi yaşayabilen bütün bir nüfus yaratabilir, bugün ilerlemeyi böylesine zorlaştıran hastalık, budalalık ve kötü niyetin korkunç ölü ağırlığını ortadan kaldırabilirdi. 1918 Eğitim Yasasına göre anaokullar hükümetin parasıyla geliştirilecekti. Ancak Geddes'in baltası inince, Japonlarla savaşı kolaylaştırmak amacıyla kruvazörler ve Singapur Rıhtımını yapmanın daha önemli olduğu kararlaştırıldı. Bugün hükümet insanların Danimarka'dan gelen sade tereyağı yerine kolonilerden gelen domuz pastırmasındaki ve tereyağındaki koruyucu kimya maddeleri yiyerek kendilerini zehirlemeleri için yılda 650.000 İngiliz lirası harcıyor. Bu amacın gerçekleşmesi için çocuklarımız hastalığa, sefalete ve zekaları uyanmamış olarak kalmaya mahkum ediliyor. Aynı paranın anaokullarına harcanmasıyla yığınlarla insan kurtulabilirdi. Bugün annelerin oy verme hakları var; bir gün bu oyları çocuklarının iyiliği için kullanmayı öğrenecekler mi?

Bu genel değerlendirmeler dışında anlaşılması gere-

ken nokta, küçük çocukların doğru bakımının üst düzeyde beceri isteyen bir iş olduğu, ana-babaların bunu gereği gibi yapamayacağı, küçük çocukların bakımının sonraki yıllardaki okul öğretiminden çok farklı olduğudur. Yine Bayan McMillan'ın sözlerini aktarırsak:

Anaokulu öğrencisinin oldukça iyi bir beden yapısı vardır. Yalnız yoksul ve bakımsız bölgedeki komşuları değil, iyi bölgelerde oturan en iyi türden orta sınıf çocukları da ondan geri kalırlar. Belli ki ana-baba sevgisinden ve "ana-baba sorumluluğu"ndan daha fazla bir şeyler gereklidir. Tahminle bulunan kurallar yıkılmıştır. Bilgi içermeyen "ana-babalık sevgisi" yıkılmıştır. Çocuk büyütme işi yıkılmamıştır. Bu çok beceri isteyen bir iştir.

Mali duruma gelince:

Yüz çocuklu bir anaokulu bugün çocuk başına yıllık gider 12 İngiliz lirası olacak biçimde işletilebilir ve en yoksul bölgelerdeki ana-babalar bu miktarın üçte birini ödeyebilirler. Öğrenci çalıştıran bir anaokulu daha pahalıya mal olacaktır, ancak artan maliyetin büyük bir bölümü geleceğin öğretmenlerinin ücret ve bakım masrafı olarak ödenmiş olur. Yüz çocuklu ve otuz öğrencili bir açık hava anaokulu ve eğitim merkezi aşağı yukarı yılda 2.200 İngiliz lirasına mal olur.

Bir alıntı daha:

Anaokulunun önemli sonuçlarından biri de çoukların bugünkü okul programını daha büyük bir hızla bitirebilmelidir. Bu çocuklar bugünkü ilkokul süresinin yarısına geldiklerinde daha üst düzeyde çalışmalar yapmaya hazır olacaklardır... Kısacası eğer anaokulu yalnızca çocukların beş yaşına dek "bakıldığı" bir yer değil, **gerçek** bir yetiştir-

me yeri ise, o zaman anaokulu tüm eğitim sistemimizi çok güçlü bir biçimde ve hızla etkileyecektir. Ortaokullardan başlayarak tüm okullardaki kültür ve başarı düzeyini kısa zamanda yükseltecektir. Anokulu, doktorun işini giderek öğretmeninkinden daha büyük hale getiren, içinde bulunduğumuz hastalık ve sefalet karışıklığını ortadan kaldırabileceğini kanıtlayacaktır. Ağır duvarların, korkunç kapıların, sert oyun alanının, güneşsiz ve kocaman dershanelerin bugünkü halinin çekilmez olduğunu gösterecektir. Anaokulu öğretmenlere bir şans tanıyacaktır.

Anaokulu kişiliğin ilk eğitimi ile daha sonraki öğretim arasında yer alır. Anaokulu bu işlevlerin ikisini de birbirinin yardımıyla yürütür, öğretim çocuk büyüdükçe daha büyük bir yer tutar. Madam Montessori de kendi yöntemlerini buna benzer işlevi olan kurumlarda geliştirdi. Roma'da bazı büyük kiralık apartmanlarda büyük bir odada üç ile yedi yaşındaki çocuklara ayrılmıştı. Madam Montessori'ye bu "Çocuk Evleri"nin sorumluluğu verilmişti.[1] Deptford'da olduğu gibi çocuklar nüfusun en yoksul kesimlerinden geliyordu; burada da sonuçlar erken yaşlardaki eğitimin, kötü bir evin bedensel ve zihinsel olumsuzluklarını yenebileceğini gösterdi.

Çok ilginçtir ki, Seguin'in çağından beri çocuk eğitimindeki ilerleme geri zekalılar üzerinde yapılan çalışmalardan kaynaklanmıştır ve bunlar bir bakıma zihinsel açıdan hâlâ bebektirler. Bence bu dolambaçlı yolun gerekli olmuş olmasının nedeni, akıl hastalarının budalalıklarının ayıplanmaması ya da ceza ile tedavi edilebilir sayılmamasıydı. Kimse Dr. Amold'un kırbaçla dayak yönteminin onların "tembellik"lerini tedavi edeceğini düşünmemiştir. Sonuçta bunlara öfke ile değil bilimsel olarak davranılmıştır. Bu kişiler bir şeyi anlamakta başarısız olduklarında bir öfkeli eğitimci onlara bağırıp çağırmamış, durumlarından utanmalarını söylememiştir. Eğer insanlar çocuklara karşı

1.Bakınız, Montessori, **The Montessori Method (montessori Yöntemi)**, Heinemann, 1912, s. 42 ve devamı.

ahlak öğütleri veren bir tavır yerine bilimsel bir tavır alabilselerdi, önce geri zekalılar üzerinde incelemeler yapmak zorunda kalmadan çocukları eğitmek konusunda bugün bilinenleri daha önceden bulabilirlerdi. "Ahlaksal sorumluluk" anlayışı birçok kötülüklerden "sorumlu"dur. İki çocuk düşünün; bunlardan birisi anaokulunda bulunmak şansına sahip olsun, öbürü ise kentin yoksul belgelerinin çetin koşullarında kalsın. Eğer ikincisi birincisi gibi hayran olunacak bir biçimde gelişmezse bu çocuk "ahlaksal sorumluluk" altında mıdır? Bu çocuğun ana-babası onu eğitemeyecek ölçüde bilgisiz ve dikkatsiz ise, onlar "ahlaksal sorumluluk" altında mıdırlar? Zenginler özel okullarında kendilerine aşılanan ve kendi aptalca lükslerini mutlu bir toplumun yaratılmasına yeğ tutmalarına neden olan bencillik ve budalalıklarından dolayı "ahlaksal sorumluluk" altında mıdırlar? Bütün bu kişiler koşulların kurbanıdırlar. Hepsinin kişilikleri bebeklikte çarpıtılmış, zekaları okulda engellenmiştir. Onları "ahlaksal sorumluluk" altında tutmakla ve olacabileceklerinden daha az şanslı oldukları için suçlu saymakla hiçbir iyi amaca hizmet edilmemiştir.

İnsanla ilgili öbür konularda olduğu gibi eğitimde de ilerlemenin yalnız bir yolu vardır: Sevgi ile işlenmiş bilim olmadan sevgi güçsüzdür; sevgi olmadan bilim yıkıcıdır. Küçük çocukların eğitimini geliştirmek için yapılmış olan her şey onları sevenlerce yapılmıştır; her şey bu konuda bilimin öğretebileceklerini bilenlerce yapılmıştır. Kadınların yüksek öğrenim görmesinden sağladığımız yararlardan birisi budur: Geçmişte bilimle çocuk sevgisinin bir arada bulunma olasılığı çok daha azdı: Bilimin bize verdiği genç beyinleri biçimlendirme gücü çok korkunç bir güçtür, çok büyük ölçüde kötüye kullanılabilecek niteliktedir. Eğer bu güç yanlış ellere düşürse, doğanın rastgele dünyasından bile daha insafsız ve daha gaddar bir dünya yaratabilir. Din, yurtseverlik ve yüreklilik ya da komünizm, proletaryacılık ve devrimci şevk öğretme bahanesi ile çocuklara bağnaz, kavgacı ve zalim olmaları öğretilebilir.

Öğretim sevgiyle esinlenmiş olmalı, çocuklarda sevginin özgürleştirilmesini amaç gütmelidir. Yoksa bilimsel gelişmelerle birlikte öğretim de giderek daha etkin biçimde zararlı olacaktır. Çocuk sevgisi toplumda etkin bir güçtü; çocuk ölüm oranındaki düşme ve eğitimdeki gelişmeler bunu gösterir. Ancak bu sevgi henüz yeterince güçlü olmaktan uzaktır, böyle olmasa politikacılarımız kan dökmeye ve baskıya yönelik çirkin tasarımları için sayısız çocuğun yaşamını ve mutluluğunu feda etmeyi göze alamazlardı. Fakat bu sevgi vardır ve artmaktadır. Bununla birlikte sevginin öbür biçimleri garip bir biçimde eksiktir. Çocukların üstüne titreyen aynı insanlar bu çocukları sonraki yaşamlarında toplu çılgınlıktan başka bir şey olmayan savaşlarda ölüme itecek tutkular beslerler. Sevginin yavaş yavaş çocuktan onun gelecekte olacağı adama uzanmasını ümit etmek çok mudur? Çocukları sevenler bu çocukları sonraki yıllarında da aynı ana-babalık ilgisine benzer bir duyguyla izleyecekler mi? Bu çocuklara güçlü bedenler ve dinamik beyinler verdikten sonra güçlerini ve dinçliklerini daha iyi bir dünya yaratmak için kullanmalarına da izin verecek miyiz? Yoksa, onlar bu işe yöneldiklerinde, dehşetle irkilecek ve onları köleliğe ve talime geri mi iteceğiz? Bilim bu seçeneklerin ikisi için de hazırdır; seçim sevgi ile nefret arasındadır, ama nefret profesyonel ahlakçıların saygı ve bağlılık duyduğu güzel sözler altında gizlenmiştir.

BÖLÜM III

ZİHİNSEL EĞİTİM

XIV.
GENEL İLKELER

Bu ana dek konu edindiğimiz kişiliğin oluşturulması temelde ilk yılların sorunu olmalıdır. Eğer doğru yürütülürse altıncı yaşta bu iş hemen hemen tamam olmalıdır. Bu yaştan sonra kişiliğin bozulamayacağını söylemek istemiyorum. Hiçbir yaş yoktur ki ters koşullar ve çevre zararlı olmasın. Demek istediğim şudur: İlk yaşlarda doğru bir eğitim verilmiş olan bir erkek ya da kız çocuk, altı yaşından sora, eğer çevreye dikkat edilirse, kendini doğru yöne yönlendirecek alışkanlıklara ve isteklere sahip olacaktır. İlk altı yaşta doğru yetiştirilmiş çocuklardan oluşan bir okul, yetkililerde de bir parça anlayış varsa, iyi bir çevre oluşturacaktır. Ahlak konularında fazla zaman ayırmak ya da bu konuyu fazla düşünmek gerekli olmalıdır, çünkü ondan sonra gerekli erdemler yalnızca zihinsel eğitim sonucunda doğal olarak ortaya çıkmalıdır. Amacım bunu bilgiççe ve mutlak bir kuralmış gibi öne sürmek değil, hangi konulara önem vermeleri gerektiği konusunda okul yetkililerine yol gösterici bir ilke olarak önermektir. Eğer altı yaşına dek çocuklar uygun bir bakım ve eğitimden geçmişse, okul yöneticilerinin yalnızca zihinsel ilerlemeye önem vermeleri, o yaştan sonra da arzu olunan kişilik gelişimini bu zihinsel ilerlemenin gerçekleştireceğine güvenmeleri gerektiğine inanıyorum.

Bilgi aktarmanın ahlaksal değerlendirmelerle etkilenmesi zeka ve sonuçta kişilik için çok kötü bir şeydir. Bazı bilgilerin zararlı, bazı bilgisizliklerin iyi olduğu düşünülmemelidir. Bilgi düşünsel bir amaçla verilmelidir, ahlaksal ya da siyasal bir sonucu kanıtlamak için değil. Öğretimin amacı, öğrenci açısından, kısmen onun merakını gidermek kısmen de kendi merakını giderebilmesi için gerekli beceriyi vermek olmalıdır. Öğretmen açısından amaç, belirli verimli merak türlerinin uyarılmasını da içermelidir. Fakat merak tümüyle okul programının dışta kalan yönlerde olsa bile hiçbir zaman engellenmemeli, köreltilmemelidir. Programın kesilmesi gerektiğini söylemek istemiyorum, ancak merak övgüye değer bir şey olarak görülmeli, çocuğa okul saatlerinden sonra örneğin kütüphanedeki kitaplar yardımıyla, merakını nasıl giderebileceği anlatılmalıdır.

Fakat bu noktada bir itirazla karşılaşabilirim, bunun da başlangıçta ele alınması gerekir. Ya çocuğun merakı hastalıklı ya da sapıkça olursa? Ya çocuk müstehcen şeylerle ya da işkence öyküleri ile ilgilenirse? Ya tüm ilgisi öbür insanların yaptıklarını gözetlemek olursa? Merakın bu biçimlerinin de özendirilmesi gerekir mi? Bu soruyu yanıtlarken bir ayrım yapmalıyız. En önemlisi, çocuğun ilgisi bu alanlarla sınırlı kalacak biçimde davranmamalıyız. Ancak bundan, çocuk böyle şeyleri bilmek istiyor diye onu suçluluk duygusuna itmek ya da bu tür bilgiyi ona vermemeye çalışmak gerektiği anlamı çıkmaz. Hemen her zaman bu tür bilginin bütün çekiciliği yasaklanmış oluşudur; bazı durumlarda ise çekicilik zihinsel bir tedavi gerektiren patolojik bir durumla bağlantılıdır. Fakat hiçbir durumda yasaklama ve ahlaksal korku doğru bir tedavi yolu değildir. En çok rastlanan ve en önemli bir örnek olarak müstehcen şeylere duyulan ilgiyi alalım. Ben seks bilgisini de herhangi başka bir bilgi gibi gören bir erkek ya da kız çocuğunda böyle bir şeyin olabileceğine inanmıyorum. Uygunsuz resimler ele geçiren bir erkek çocuk bun-

ları ele geçirmekteki becerisinden ve daha az girişimci arkadaşlarının ortaya çıkaramadıkları bir şey bilmekten dolayı gurur duyar. Eğer seks konusunda kendisine açıkça ve dürüstçe bilgi verilmiş olsaydı böyle resimlere ilgi duymazdı. Yine de bir çocuğun böyle bir ilgisi varsa, bu konularda yetenekli bir doktora tedavi ettirirdim. Tedavi, çocuğu en şaşırtıcı düşüncelerini bile özgürce söylemeye özendirmekle başlamalı, giderek daha teknik ve bilimsel bir nitelik alan bir bilgi seli ile artık çocuğu sıkar hale gelinceye dek sürmelidir. Çocuk artık öğrenebileceği bir şey kalmadığını ve bildiklerinin de ilginç olmadığını hissettiğinde iyileşmiş demektir. Önemli nokta, bilginin kendi içinde kötü olmadığı, kötü olanın yalnızca bir tek konu üzerine düşünüp durmak olduğudur. Başlangıçta bir saplantı dikkati dağıtmak yönünde büyük çabalarla değil konuyla doymak yoluyla tedavi olur. Böylece ilgi hastalıklı olmak yerine bilimsel kılınabilir. Bu başarıldığında ilgi öbür ilgiler arasındaki doğal yerini alır ve bir saplantı olmaktan çıkar, dar ve marazi bir merakla başa çıkmak için doğru yolun bu olduğuna inanıyorum. Yasaklama ve ahlaksal korku durumu ancak kötüleştirir.

Her ne kadar kişiliğin iyileştirilmesi hiç öğretimin amacı olmaması gerekirse de, arzu edilen ve bilginin başarılı olarak izlenip aranması için esas olan belirli nitelikler vardır. Bunlara zihinsel erdemler diyebiliriz. Bunlar zihinsel eğitimin sonucu olarak ortaya çıkmalıdır, ancak kendi başlarına aranan ve kazanılmaya çalışılan değil, öğrenme sürecinde gerektikçe oluşan erdemler olmalıdır. Bence bu niteliklerin önde gelenleri şunlardır: Merak açık düşüncelilik, bilginin zor bile olsa mümkün olduğu inancı, sabır, çalışkanlık, dikkati bir noktaya toplayabilme, düşüncede ve eyleminde doğruluk ve kesinlik. Bunlar arasında merak temeldir; merakın güçlü olduğu ve doğru amaçlara yöneldiği durumlarda öbür nitelikler kendiliğinden gelecektir. Fakat belki de merak bütün düşünsel yaşamın temeli olacak ölçüde etkin değildir. Aynı zamanda zor şeyleri yap-

ma isteği de bulunmalıdır. Elde edilen bilgi çocuğa, oyunlarda ve spordaki bir beceri gibi gelmelidir. Becerinin kısmen yapay okul işleri için gerekli türden olması sanırım kaçınılmazdır. Fakat becerinin öğrenciye okul dışında çekici gelen bir amaç için gerekli olduğunun gösterilebildiği durumlarda önemli bir şey başarılmış demektir. Bilginin yaşamdan kopukluğu üzücüdür, ama okul yılları boyunca bunun tümüyle önlenebilmesi mümkün değildir. Bu kopukluktan kaçınmanın en zor olduğu durumlarda söz konusu bilginin yararı konusunda ara sıra konuşulmalı, "yararlılık" en geniş anlamda alınmalıdır. Yine de ben katıksız meraka geniş bir yer tanırdım; bu tür merak olmasa değerli bilgilerin büyük bir bölümü (örneğin, uygulama alanı olmayan matematik) hiç bulunamazdı. Bence hiçbir uygulamaya konulamadan kendi içinde değerli olan çok bilgi vardır. Ben gençlerin her türlü bilgide açığa vurulmamış bir amaç aramalarını istemezdim. Gençlerde çıkar gözetmeyen bir merakın bulunmadığı durumlarda, uygulanabilir beceriler edinme isteğine seslenirdim. Her iki eğilimin de yeri vardır, ancak hiçbirinin ötekini bir yana itmesine yer verilmemelidir.

Açık düşüncelilik bilgiye karşı içten ve gerçek bir isteğin olduğu durumlarda her zaman bulunacak bir niteliktir, ancak öbür isteklerin gerçeği zaten bildiğimiz inancı ile karıştığı zaman başarısızlığa uğrar. Bu nedenledir ki bu nitelik gençlikte daha sonraki yaşama göre daha yaygındır. Bir insanın etkinliklerinin düşünsel açıdan şüpheli bir kararla iç içe bulunması kaçınılmaz gibidir. Bir rahip tanrıbilim konusunda bir asker savaş konusunda yansız olamaz. Bir avukat, eğer suçlular ünlü bir avukata ücret ödeyebilecek durumda değillerse onların cezalandırılması gerektiği görüşünde olacaktır. Bir öğretmen gördüğü eğitime ve deneyimine uygun gelen bir eğitim düzeninden yana olacaktır. Bir politikacının kendisini göreve getirme olasılığı en yüksek olan partinin ilkelerine inanmaması pek elinde değildir. Kişi gideceği yolu bir kez seçtikten sonra

başka bir seçeneğin daha iyi olup olmayacağını düşünüp durması beklenemez. Bu nedenle gençlikten sonraki yaşamda açık düşünceliliğin sınırları vardır, ama bu sınırlar mümkün olduğunca az olmalıdır. Fakat William James'in "zorlanmış seçimler" adını verdiği şeyler gençlikte çok daha azdır, bu nedenle "inanma istemi"ne daha az gerek vardır. Genç insanlar her sorunu tartışmaya açık saymaya ve tartışma sonucunda bir fikirden vazgeçebilmeye teşvik edilmelidir. Düşünce özgürlüğü, tam bir eylem özgürlüğü olmaması gerektiği anlamını da içerir. Bir erkek çocuk Güney Pasifik'teki bir serüven öyküsünün etkisiyle denize kaçmakta özgür olmamalıdır. Ancak, eğitimi devam ettiği sürece, bir korsan olmanın profesör olmaktan daha iyi olduğunu düşünmekte özgür olmalıdır.

Dikkati toplama gücü eğitim süreci olmadan az kişinin edinebildiği çok değerli bir niteliktir. Bunun büyük ölçüde insanlar yaşlandıkça doğal olarak geliştiği doğrudur; küçük bebekler herhangi bir şeyi birkaç dakikadan fazla düşünemezler, ancak yetişkinliklerine dek her geçen yıl dikkatleri süreklilik kazanır. Yine de uzun bir zihin eğitimi süreci olmadan yeterli bir dikkat toplama gücü edinmeleri pek olası değildir. Yetkin bir dikkat toplama gücünü belirleyen üç özellik vardır: Dikkati toplama, yoğun, uzun süreyi ve gönüllü olmalıdır. Yoğunluğa örnek Arşimed'in öyküsüdür. Romalılar Sirakuza'yı zaptedip Arşimed'i öldürmeye geldiklerinde o kendini bir matematik sorusuna verdiği için bu durumu hiç farketmediği söylenir. Aynı konu üzerine uzunca bir süre dikkati toplayabilmek zor işleri başarmak hatta herhangi karmaşık ve zor anlaşılır bir konuyu anlamak için gereklidir. Bir ilgi alanı sözkonusu olduğu sürece, kendiliğinden gelen derin bir ilgi bunu sağlar. Çoğu kişi mekanik bir bilmece üzerine uzun zaman dikkatlerini toplayabilirler, ancak bunun kendi içinde fazla bir değeri yoktur. Gerçekten değer taşıyabilmesi için dikkatin toplanması aynı zamanda irade denetiminde olmalıdır. Demek istediğim şudur: bir bilgi kendi içinde ilgi çekici

olmadığı zaman bile eğer bir insanın onu kazanmak için yeterli nedeni varsa kendini buna zorlayabilir. Her şeyden öte yüksek öğrenimin kazandırdığı, dikkatin iradeyle denetim altında tutulmasıdır. Eski moda eğitimin hayranlık duyulacak tek yanı budur; çağdaş yöntemlerin gönüllü olarak sıkıntıya katlanmayı öğretmekte bu ölçüde başarılı olduğundan kuşkuluyum. Bununla birlikte çağdaş eğitim uygulamasında böyle bir eksiklik varsa bile bu giderilemez değildir. Bu konuya daha sonra döneceğim.

Sabır ve çalışkanlık iyi bir eğitim sonucunda ortaya çıkmalıdır. Eskiden bu niteliklerin çoğu durumlarda ancak bir dış yetkinin zorla kazandırdığı iyi alışkanlıklarla sağlanabileceği düşünülürdü. Şüphesiz bu yöntem, atların gem ve eyere alıştırılmasında görüldüğü gibi, bir ölçüde başarılı olmuştur. Fakat bence zorlukları yenmek için başarı hırsını uyarmak daha iyidir, bu da zorluklar derecelendirilerek ve böylece başlangıçta başarı zevki kolaylıkla tattırılarak yapılabilir. Bu sebatın ödülünü tattırır, gerekli olan sebat yavaş yavaş arttırılabilir. Aynı görüşler bilginin zor ama mümkün olduğu inancı konusunda da geçerlidir; bu inancı yaratmanın en iyi yolu dikkatlice derecelendirilmiş bir dizi problemi öğrenciye çözdürmektir.

İşte ve düşüncede kesinlik ve doğruluk, dikkatin gönüllü olarak denetlenmesi gibi, eğitim reformcularının çok az önem vermek eğiliminde oldukları bir konudur. Dr. Ballard (adı geçen kitabının XVI ncı bölümünde) ilkokullarımızın çoğu açılardan çok geliştiği halde bu bakımdan eskisi kadar iyi olmadıklarını belirtir. Dr. Ballard şöyle diyor: "Elimizde 1880 ile 1895 yılları arasında yıllık sınavlarda okul çocuklarına verilmiş olan çok sayıda test; bu testlerin sonucu verilecek burslar açısından çizelge haline getirilmişti. Aynı testler bugün aynı yaştaki çocuklara verildiğinde sonuçlar belirgin biçimde ve sürekli olarak daha kötü olmaktadır. Bunu nasıl açıklarsak açıklayalım, ortadaki olgu konusunda hiçbir şüpheye yer yoktur. Tüm olarak alındığında, okullarımızda yapılan çalışma, en azından ilkokul-

larımızdaki çalışma, çeyrek yüzyıl öncesine göre daha az doğrudur." Dr. Ballard'ın bu konuyu inceleyişi öyle mükemmel ki benim ekleyecek fazla bir şeyim yok. Ancak onun son sözlerini buraya aktaracağım. "Her türlü indirim yapıldıktan sonra, doğruluk (accuracy) yine de soylu ve esinleyici bir ülküdür. Düşünce gücünün ahlakı budur. Kendi ülküsünün izlenmesinde hangi amaç için uğraşmak gerektiğini doğruluk kendi belirler. Çünkü düşüncelerimizde, sözlerimizde ve eylemimizde doğruluk derecesi bizim gerçeğe bağlılığımızın kabaca bir ölçüsüdür."

Çağdaş yöntemleri savunan kişinin karşılaştığı zorluk, bugüne dek öğretildiği biçimiyle doğruluğun (accuracy) sıkıntı gerektirebilmesi, eğitimin ilgi çekici kılınabilmesinin ise büyük bir kazanç olacağı gerçeğidir. Ancak burada bir ayrım yapmalıyız. Yalnızca öğretmenin baskısından gelen sıkıntı tümüyle zararlıdır; bir ihtiras gerçekleştirmek için öğrencinin isteyerek katlandığı sıkıntı, eğer aşırılığa varmazsa, değerlidir. Öğrencilerde diferensiyel ve integral hesap (calculus) bilmek, Homeros'u okumak, iyi keman çalmak gibi kolaylıkla doyurulamayan istekler uyandırmak eğitimin bir parçası olmalıdır. Bunların her birinde kendine özgü bir doğruluk anlayışı içerir. Yetenekli çocuklar imrenilen bir bilgiyi ya da beceriyi kazanmak için çok uzun sıkıntılara katlanır, katı bir disipline isteyerek boyun eğerler. Doğuştan daha az yetenekli olanlar esin verici bir biçimde eğitilirlerse benzer ihtiraslar çoğu kez onlarda da uyandırılabilir. Eğitimde itici güç öğretmenin yetkisi değil, öğrencinin öğrenme isteği olmalıdır. Ancak bu her evrede eğitimin yumuşak, kolay ve hoş olması gerektiği anlamına gelmez. Bu özellikle doğruluk konusunda geçerlidir. Doğru bilginin edinilmesi yorucu ve usanç vericidir, ancak herhangi bir alanda üstün başarı için doğru bilgi esastır. Çocuğun bu gerçeği görmesi uygun yöntemlerle sağlanmalıdır. Çağdaş yöntemler bu açıdan başarısız kaldığı ölçüde yanlıştır. Başka konularda olduğu gibi bu konuda da eski ve kötü disiplin biçimlerine karşı duyulan tepki gerek-

siz bir gevşekliğe yol açmıştır; bu yerini eskisine göre daha içten ve psikolojik yeni bir disipline bırakmalıdır. Doğruluk ve kesinlik bu yeni disiplinin düşünsel olarak ortaya çıkışı olacaktır.

Doğruluğun çeşitli türleri vardır, her biri de kendince önemlidir. Belli başlı türlerini alırsak: kasların kullanımında doğruluk, estetik doğruluk, olaylar konusunda doğruluk ve mantıksal doğruluk. Her çocuk kasları kullanmada kusursuzluğun önemini birçok yönden anlayabilir. Bu kusursuzluk vücudun kontrolü için gereklidir ve sağlıklı bir çocuk bütün boş zamanını bunu öğrenmek için harcar; daha sonra spor ve oyunlarda itibar kazanmak da buna dayanır. Kasları kullanmada kusursuzluğun düzgün konuşma, iyi elyazısı yazma ve bir müzik aracını iyi çalma gibi okul öğretimi ile daha ilgili başka biçimleri de vardır. Bir çocuk bulunduğu çevreye göre bunların önemli ya da önemsiz olduğunu düşünecektir. Estetik kusursuzluğun tanımlanması zordur; bu, bir duyguyu yaratmak için bir uyarının uygun olup olmadığı ile ilgilidir. Bunun önemli bir biçimini öğretmenin bir yolu çocuklara şiir, örneğin rol yapmaları için Shakespeare'i ezberletmek ve yanlış yaptıklarında aslının niçin daha iyi olduğunu hissetirmektir. İnanıyorum ki estetik duyarlığın yaygın olduğu yerlerde çocuklara şarkılar ve danslar gibi değişmez geleneksel gösteri biçimleri öğretilir, çocuklar bunlardan zevk alırlar, ama gelenek nedeniyle bunları tam ve doğru olarak yapmak zorundadırlar. Bu çocukların küçük ayrımlara duyarlı olmasını sağlar; bu duyarlılık da aranan doğruluk için gereklidir. Bence estetik doğruluğu öğretmenin en iyi yöntemi rol yapma, şarkı söyleme ve dans etmedir. Resim çizme o kadar iyi değildir, çünkü resim estetik ölçülere göre değil örneğe bağlı kalmaya göre değerlendirilebilir. Kalıplaşmış gösteri biçimlerinin de bir örneği yeniden yaratmalarının beklendiği doğrudur, fakat buradaki örnek estetik nedenlerle yaratılmıştır; örnek iyi olduğu için taklit edilir, taklit etmek iyi olduğu için değil.

Başlı başına istenip arandığı zaman, olgular konusunda doğruluk dayanılmaz biçimde sıkıcıdır. İngiltere kralları ile ilgili tarihleri ya da ülkelerin adlarını ve başkentlerini öğrenmek çocukluğun büyük korkularından biriydi. Doğruluğu ilgi ve tekrarla sağlamak daha iyidir. Ben burunların ve körfezlerin adlarını hiçbir zaman anımsayamazdım. Ama sekiz yaşına geldiğimde yeraltı treninin hemen bütün istasyonlarını biliyordum. Eğer çocuklara sahil boyunca seyreden bir geminin filmi gösterilse onlar burunları ve körfezleri hemen öğrenirlerdi. Bunların bilinmeye değer olduğunu sanmıyorum. Fakat eğer öyle olsalardı en iyi öğretme yolu bu olurdu. Bütün coğrafya bilgileri sinema ile öğretilmelidir. Başlangıçta tarih de böyledir. İlk masraflar büyük olur, fakat hükümetlerin üstlenemeyeceği kadar değil. Daha sonra ise öğretmedeki kolaylıktan dolayı tasarruf sağlanır.

Mantıksal doğruluk geç kazanılır, küçük çocuklar buna zorlanmamalıdır. Çarpım tablosunu doğru olarak öğrenmek olgularla ilgili bir doğrudur; bu ancak çok daha sonraki bir evrede mantıksal doğruluğa dönüşür. Mantıksal doğruluğun en iyi öğrenme aracı matematiktir, fakat rastgele kurallar dizisi gibi gösterilirse o da başarısızlığa uğrar. Kurallar öğrenilmelidir, fakat bir evrede bu kuralların ardındaki nedenler açıklanmalıdır, eğer bu yapılmazsa matematiğin fazla eğitici değeri kalmaz.

Şimdi doğrulukla ilişkili olarak daha önce ortaya çıkmış olan bir konuya geliyorum; bu bütün öğretimi ilgi çekici kılmanın ne ölçüde mümkün ya da arzu edilir olduğu sorusudur. Eski görüşe göre öğretimin büyük bir bölümü sıkıcı olmak durumundadır ve ortalama bir erkek çocuğun sebatlı olması ancak katı bir otoriteyle sağlanır. (Ortalama bir kız çocuk zaten bilgisiz kalmak durumundaydı.) Çağdaş görüşe göre öğretim tümüyle zevkli bir hale getirilmelidir. Kendimi çağdaş görüşe eskisine olduğundan daha yakın buluyorum, ama yine de yüksek öğrenimde bu görüşün bazı kısıtlamalara tabi olacağını sanıyorum. Önce

çağdaş görüşte neyin doğru olduğunu düşündüğümü belirteceğim.

Bebek psikolojisi konusundaki çağdaş yazarların hepsi küçük bir bebeğin beslenmeye ya da uykuya zorlanmamasının önemini vurguluyorlar; bu şeyleri çocuk kendiliğinden yapmalıdır, kandırmanın ya da zorlamanın sonucu olarak değil. Benim kendi deneyimim bu görüşü tümüyle doğruluyor. Başlangıçta biz yeni öğretiyi bilmiyorduk ve eski yöntemleri denedik. Bu yöntemler çok başarısız oldu, oysa çağdaş ana-babanın beslenme ve uyku konusunda hiçbir şey yapmadığı düşünülmemelidir; tersine, iyi alışkanlıkların oluşmasını teşvik için mümkün olan her şey yapılmaktadır. Yemekler düzenli zamanlarda verilir ve yemek sırasında çocuk, ister yesin ister yemesin, oyun oynamamalı, hep oturmalıdır. Yatma zamanı düzenli olmalıdır ve çocuk yatakta yatmalıdır. Sarılması için bir oyuncak hayvanı olabilir, fakat bu ses çıkaran, koşan ya da heyecanladırıcı bir şeyler yapan türden olmamalıdır. Eğer oyuncak hayvan sevilen bir oyuncaksa hayvanın yorgun olduğu ve çocuğun onu uyutması gerektiği gibi bir oyun oynanabilir. Sonra çocuğu yalnız bırakın, uyku genellikle çok çabuk gelecektir. Fakat hiçbir zaman çocuğa onun uyuması ya da beslenmesi konusunda endişe duyduğunuz fikrini vermeyin. O zaman çocuk hemen kendisinden bir iyilik beklediğinizi düşünecektir. Bu ona bir güç duygusu verir ve giderek daha çok tatlı sözle kandırılma ya da ceza istemesine yol açar. Çocuk kendi istediği için yemeli ve uyumalıdır, sizi memnun etmek için değil.

Belli ki bu psikoloji geniş ölçüde öğretim için de geçerlidir. Eğer bir çocuğa bir şeyler öğretmekte direnirseniz, sizi memnun etmek için kendisinden hoşa gitmeyen bir şey yapılması isteniyor sonucuna varacaktır ve psikolojik bir direnç geliştirecektir. Eğer bu başlangıçta böyle olursa durum sürecektir; daha sonraki bir yaşta sınavları geçip bitirmenin arzu edilişi açıkça belli olabilir ve o amaçla çalışabilir, fakat çalışma bilgiye duyulan ilgiden ol-

mayacaktır. Bunun tersine, eğer önce çocuğun öğrenme isteğini uyarabilirseniz ve sonra onun istediği bilgiyi bir iyilik olsun diye verirseniz, durum bütünüyle farklıdır. Çok daha az dış disiplin gerekir ve dikkat zorluk çekmeden sağlanır. Bu yöntemde başarılı olmak için belli koşullar gereklidir. Madam Montessori çok küçükler arasında bu koşulları başarıyla yaratıyor. Verilen görevler çekici olmalı, çok zor olmamalıdır. Biraz önce daha ileri düzeydeki öğrenciler örnek olarak gösterilmelidir. O anda çocuğun yapabileceği başka güzel bir şey bulunmamalıdır. Çocuğun yapabileceği bir takım şeyler vardır ve o neyi seçerse onda tek başına çalışır. Bu düzende çocukların hemen hepsi son derece mutludur ve hiçbir baskı olmadan okuma yazmayı beş yaşından önce öğrenirler.

Benzer yöntemlerin daha büyük çocuklara ne ölçüde yararlı bir biçimde uygulanabileceği tartışılabilir bir sorudur. Çocuklar büyüdükçe daha uzak amaçlara duyarlı olurlar ve her ayrıntının kendi içinde ilginç olması artık gerekmez. Ancak kanımca eğitim içtepisinin öğrenciden gelmesi gerektiği konusundaki geniş kapsamlı ilke herhangi bir yaşa dek sürdürülebilir. Çevre içtepiyi teşvik etmeli, öğrenmenin seçeneği can sıkıntısı ve yalnızlık olmalıdır. Herhangi durumda bu ikincisini yeğleyen çocuğa onu seçme hakkı tanımalıdır. İlk yıllardan sonra belli miktarda sınıf çalışması zorunlu görünüyorsa da bireysel çalışma ilkesi sürdürülebilir. Fakat bir çocuğu çalışmaya yöneltmek için bir dış otoriteye gerek duyuluyorsa, tıbbî bir neden de yoksa, ya öğretmen hatalıdır ya da önce verilen ahlak eğitimi kötüdür. Eğer çocuk beş altı yaşına dek gereği gibi eğitilmişse sonraki evrelerde herhangi iyi bir öğretmen onun ilgisini kazanabilir.

Bu mümkün olursa, yararları pek büyüktür. Öğretmen öğrencinin dostu olarak görülür, düşmanı değil. Çocuk işbirliği yaptığı için daha hızlı öğrenir. Öğrenirken daha az yorulur, çünkü gönülsüz ve sıkılmış bir dikkati geri toplamanın sürekli gerilimi yoktur. Kişisel girişim duygusu azal-

tılmak yerine geliştirilir. Bu yararlar nedeniyle, öğretmenin zorlaması olmadan öğrencinin kendi isteklerinin gücü ile öğrenmeye yöneltilebileceğini varsaymaya değer. Eğer küçük bir yüzde için bu yöntemler başarılı olmuyorsa, böyleleri ayrılabilir ve öğretimlerinde değişik yöntemler kullanıldığı sürece başarısızlık durumlarının çok az olacağına inanıyorum.

Daha önce doğruluk bağlamında anılan nedenlerden dolayı gerçek ve çok yanlı bir eğitimin tümüyle ilginç kılınabileceğine inanmıyorum. Bir insan bir konuyu öğrenmeye ne kadar istekli olursa olsun, bazı kısımların sıkıcı bulunması kesindir. Fakat uygun bir rehberlikte, sıkıcı bölümleri öğrenmenin öneminin çocuğa hissettirilebileceğine ve bir zorlama olmadan buraların öğretilebileceğine inanıyorum. Ben verilen görevlerin iyi ya da kötü yapılışına göre övgü ya da yergiyi bir uyarı olarak kullanırdım. Öğrencinin gerekli bir beceriye sahip olup olmadığı, oyunlarda ve jimnastikteki kadar açıkça belirtilmelidir. Bir konunun sıkıcı bölümlerinin önemini öğretmen açıklamalıdır. Tüm bu yöntemler başarısız kalırsa çocuk geri zekalı olarak sınıflandırılmalı ve normal zekalı çocuklardan ayrı olarak öğretim görmelidir, ama bunun bir ceza gibi görülmemesine dikkat edilmelidir.

Çok nadir durumlar dışıda, çok erken yaşta bile (diyelim, dört yaşından sonra) öğretmen ana ya da baba olmamalıdır. Öğretmenlik özel türde beceri gerektiren bir iştir; bu beceri öğrenilebilir, ama çoğu ana-baba onu öğrenme fırsatı bulamamıştır. Çocuğun yaşı ne kadar küçükse gerekli eğitim bilimsel beceri o kadar büyüktür. Bundan ayrı olarak, ana-baba normal eğitim başlamadan önce çocukla sürekli temas içinde olmuştur, böylece çocukta anababayla ilgili bir dizi alışkanlıklar ve beklentiler vardır ve bunlar bir öğretmenle ilişkide uygun değildir. Ayrıca anababanın çocuğun ilerlemesi ile aşırı ilgili ve bu konuda aşırı istekli olması olasıdır. Ana-baba çocuğun zekice bir davranışından gereğinden fazla hoşlanacak, budalalığın-

dan etkilenip çileden çıkacaktır. Hekimlerin kendi aile üyelerini tedavi etmemesine yol açan nedenler, insanın kendi çocuğuna öğretmenlik yapmaması için de geçerlidir. Tabii ana-babalar doğal olarak gelen bilgiyi vermesinler demek istemiyorum; demek istediğim yalnızca genelde ana-babaların başkalarının çocuklarına öğretmenlik yapacak nitelikte oldukları zaman bile formal okul dersleri için fazla uygunolmadıklarıdır.

Tüm eğitim süresi boyunca, ilk günden son güne dek, bir düşünsel serüven duygusu bulunmalıdır. Dünya yeterli bir çabayla anlaşılabilecek şaşırtıcı şeylerle doludur. Şaşırtıcı olanı anlama duygusu neşe ve zevk verir: her öğretmen bu duyguyu yaşatabilmelidir. Madam Montessori yazı yazabildiklerini gören çocuklarının sevincini anlatır. Ben Newton'un, Çekim Yasasından, Kepler'in İkinci Yasasını Çıkarışını okuduğum zaman yaşadığım esrimeye yakın duyguyu anımsıyorum. Pek az sevinç bu kadar saf, bu kadar yararlı olabilir. Girişim ve bireysel çalışma çocuğa keşif yapma olanağı sağlar, böylece zihinsel serüven duygusunu her şeyin sınıfta öğretildiği durumda mümkün olabileceğinden daha sık ve yoğun yaşatır. Mümkünse bırakın çocuk edilgen kalmak yerine etkin olsun. Eğitimi bir işkence olmaktan çok bir mutluluk haline getirmenin sırlarından biri budur.

XV.
ON DÖRT YAŞINDAN ÖNCE ÖĞRETİM PROGRAMI

Ne öğretilmelidir? Nasıl öğretilmelidir? Bu sorular birbiriyle yakından bağlantılıdır, çünkü daha iyi öğretim yöntemleri geliştirilirse daha çok öğrenmek mümkün olur. Özellikle eğer öğrenciler çalışmayı bir sıkıntı olarak görmez, öğrenmek isterlerse, daha çok şey öğrenilir. Yöntemlerden söz ettim, daha sonraki bir bölümde daha çok şey söyleyeceğim. Şimdilik ben en iyi yöntemin uygulandığını varsayacağım ve neyin öğretilmesi gerektiğini ele alacağım.

Bir yetişkinin neleri bilmesi gerektiğini düşündüğümüzde hemen anlarız ki bazı şeyleri herkesin bilmesi gerekir, bazı şeyleri ise bazı kimseler bilmelidir ama öbürleri bilmek durumunda değildir. Bazılarının tıp bilmesi gereklidir, fakat insanlığın büyük bölümü için temel bir fizyoloji ve sağlık bilgisine sahip olmak yeterlidir. Bazıları yüksek matematik bilmelidir, fakat matematiği tatsız bulanlar için yalnızca matematiğin temel öğeleri yeterlidir. Bazılarının trombon çalmayı bilmesi iyidir, fakat iyi ki her okul çocuğunun bu müzik aracını çalmayı öğrenmesi gerekmiyor. Genelde, okulda on dört yaşından önce öğretilen şeyler herkesin bilmesi gereken türden olmalıdır; özel durumlar dışında, uzmanlaşma daha sonra gelmelidir. Bununla birlikte, on dört yaştan önce eğitimin amaçlarından biri ço-

cuklardaki özel yetenekleri keşfetmek olmalıdır ki bulunan yetenekler sonraki yıllarda dikkatle geliştirilebilsin. Bu nedenle derslere giriş bölümünü herkesin öğrenmesi iyidir; bu konuda iyi olmayanların çalışmayı sürdürmesi gerekmez.

Her yetişkinin neler bilmesi gerektiğine karar verdikten sonra, konuların hangi sıra ile öğretilmesi gerektiğini kararlaştırmak durumundayız. Doğal olarak burada bize konuların göreceli zorluğu yol gösterecek, en kolay konuları en önce öğretmemiz gerekecektir. İlkokul yıllarında programı geniş ölçüde bu ilke belirler.

Bir çocuk beş yaşına geldiğinde okuma yazmayı öğrenmiş olduğunu varsayacağım. Bu Montessori okulunun ya da bundan sonra geliştirilebilecek başka kurumların işi olacaktır. Orada çocuk aynı zamanda duyu-algılarında belli bir doğruluğu, resim çizme, şarkı söyleme ve dans etmenin ilk temellerini öğrenecek, öbür çocuklar arasında bir eğitici uğraş üzerinde dikkatini toplama gücü kazanacaktır. Beş yaşındaki çocuk doğal olarak bu yönlerde pek mükemmel olmayacak, gelecek yıllarda da bu alanlarda eğitilmeye gereksinim duyacaktır. Yedi yaşından önce yoğun zihinsel çaba gerektiren bir uğraşın doğru olacağını sanmıyorum, fakat yeterli beceri ile zorluklar büyük ölçüde azaltılabilir. Aritmetik çocukluğun bir umacısıdır; ben çarpım tablosunu öğrenemediğim için acı acı ağladığımı anımsıyorum. Ancak Montessori aygıtlarının yaptığı gibi yavaş yavaş ve dikkatle ele alınırsa aritmetiğin gizlerinin yol açtığı korkunç umutsuzluk duygusuna gerek kalmaz. Bununla birlikte sonuçta yeterli bir kolaylık kazanılacaksa, yorucu bir dizi kuralın öğrenilmesi gerekir. Bu ilginç olması istenen bir okul programına uydurulması en zor ders konusudur, bununla birlikte kılgısal nedenlerden dolayı belli ölçüde yeterlilik gereklidir. Aynı zamanda aritmetik, doğruluk konusunda doğal bir giriş olur: Bir toplamanın yanıtı ya doğrudur ya yanlış, ama hiçbir zaman "ilginç" ya da "çağrıştırıcı" olmaz. Bu aritmetiği, kılgısal yararlarından

ayrı olarak, ilk yılların eğitiminde önemli bir öğe haline getirir. Ancak aritmetiğin zorlukları dikkatle derecelendirilmeli ve zaman içinde iyice yayılmalı, bir defasında pek uzun bir zaman ayrılmamalıdır.

Ben çocukken coğrafya ve tarih en kötü biçimde öğretilen derslerdi. Coğrafya dersinden çok korkardım, tarih dersine dayanabildiysem bu yalnızca tarihe karşı bir tutkum olduğu içindi. Her iki ders de çok küçük çocuklar için büyüleyici bir hale getirilebilir. Benim oğlum hiç ders görmediği halde şimdiden bakıcısından daha çok coğrafya bilir. Bu bilgiyi trenleri ve buharlı gemileri sevdiği için edinmiştir, bu sevgi de bütün erkek çocuklar arasında ortaktır. Hayalindeki buharlı gemilerin yapmaları gereken yolculukları bilmek ister, ben Çin'e yolculuğun evrelerini anlatırken de çok yakın bir ilgi ile dinler. Sonra, eğer o isterse, yol üstündeki çeşitli ülkelerin resimlerini gösteririm. Bazen büyük atlası çıkarıp yolculuğu harita üzerinde görmek ister. Yılda iki kez yaptığı Londra-Cornvall tren yolculuğu onda tutkulu bir ilgi uyandırır. Trenin durduğu ya da vagonların takılıp çıkarıldığı bütün istasyonları bilir. Kuzey Kutbu ve Güney Kutbu onu büyüler ama bir Doğu Kutbu ve Batı Kutbu olmadığı için çok şaşırır. Deniz üzerinde Fransa, İspanya ve Amerika'nın hangi yönlerde olduğunu ve bu ülkelerdeki görülecek yerler konusunda çok şeyi bilir. Bunların hiçbiri bir öğretim gibi olmamış, hepsi istekli bir merakın karşılığı olarak gerçekleşmiştir. Coğrafyanın gezi düşüncesi ile ilgili olduğunu öğrenen hemen her çocuk derhal coğrafyaya ilgi duyar. Coğrafyayı kısmen resimlerle ve gezginlerin öyküleriyle, fakat genelde filmlerle, gezginin yolculuğunda gördüklerini göstererek öğretirdim. Coğrafya olgularını bilmek yararlıdır, ancak kendi içinde bir değeri yoktur. Bununla birlikte coğrafya resimlerle canlı bir hale getirildiğinde hayal gücünü beslemek gibi bir değeri vardır. Sıcak ve soğuk ülkeler, düzlük ve dağlık ülkeler bulunduğunu, beyaz insanlar olduğu gibi kara, sarı, kahverengi ve kırmızı insanlar da olduğunu bilmek iyidir.

Bu tür bilgi alışılmış çevrenin hayal gücü üzerindeki kısıtlayıcı baskısını azaltır, sonraki yaşamda uzak ülkelerin gerçekten var olduklarının **hissedilmesini** mümkün kılar, yoksa seyahat etmeden bu duyguyu yaşamak çok zordur. Bu nedenlerle çok küçük çocukların öğreniminde coğrafyaya büyük yer verirdim; eğer konudan hoşlanmazlarsa şaşırırdım. Daha sonraları onlara resimli kitaplar, haritalar ve dünyanın değişik bölgeleri üzerine temel bilgiler verir, çeşitli ülkelerin özellikleri üzerinde küçük denemeler yazdırırdım.

Coğrafya için geçerli olan tarih için daha da geçerlidir, ama bunlar tarih için biraz daha ileri yaşta yapılmalıdır, çünkü başlangıçta zaman algısı gelişmemiştir. Bence tarihe beş yaşlarında, tanınmış kişilerin bolca resimlenmiş öyküleri ile, yararlı olacak bir biçimde başlanabilir. O yaştayken benim de bir resimli İngiltere tarihim vardı. Kraliçe Matilda'nın buz tutmuş Taymıs üzerinden Abingdon'da geçişi beni öyle derinden etkiledi ki, on sekiz yaşında kendim de aynı yerden geçerken yine ürperdim ve sanki Kral Stephan peşimdeymiş gibi geldi bana. Bence beş yaşındaki hemen hiçbir çocuk İskender'in yaşamına ilgi göstermezlik edemez. Belki Columbus tarihten çok coğrafyaya girer; onun, en azından denizi bilen çocuklara, iki yaşında ilgi çekici geldiğine ben tanıklık ederim. Bir çocuk altı yaşına geldiğinde dünya tarihinin ana hatlarını anlamaya hazır olması gerekir; bu Bay Wells'in çizgisinde işlenmiş, gerekirse sadeleştirilmiş, resimli, mümkünse film halinde bir özetleme olabilir. Eğer çocuk Londra'da yaşıyorsa Doğal Tarih Müzesi'ndeki acayip yaratıkları görebilir; ama ben olsam on yaşlarına dek onu British Museum'a götürmezdim. Tarih öğretiminde, çocuk uygun yaşa gelinceye dek, bize ilginç gelen yanlara çocuğu zorlamamaya dikkat etmeliyiz. Öncelikle ilginç olan iki yan şunlardır: Jeolojiden insana, vahşi insandan uygar insana genel bir gösteri türünde geçit ve içinde sevimli kahramanlar bulunan olayların öykülerinin ilginçliği. Ama sanıyorum ki

tedrici, iyi ve kötü evreleri olan, hayvanlardan kalıtımla aldığımız vahşetle hep engellenen, ama bilgi yardımıyla yavaş yavaş kendimizi ve çevreyi denetim altına almaya götüren bir ilerleme anlayışını yol gösterici bir ipucu olarak hep aklımızda tutmalıyız. Bu anlayış dışta karışıklığa ve düzensizliğe, içte karanlığa karşı savaşan bütün bir insanlık anlayışıdır; sağduyunun küçücük lambası yavaş yavaş büyür ve geçmeyi yok eden bir büyük ışık olur. Irklar, uluslar ve inanç sistemleri arasındaki bölünmeler, Karışıklığa ve Eski Geceye karşı verilen ve gerçekten insanca tek uğraşımız olan kavgada bizi yolumuzdan şaşırtan budalalıklar olarak işlenmelidir.

Ben önce bu konuda örnekler verir, eğer gerekiyorsa, konuyu daha sonra verirdim. Vahşi insanın soğukta korkuyla çömelişini, yeryüzünün meyvelerini kemirişini gösterirdim. Ateşin bulunuşunu ve bunun etkilerini gösterirdim; bu bağlamda Prometheus'un öyküsü de uygun olurdu. Nil Vadisi'nde tarımın başlangıcını, koyunların, ineklerin ve köpeklerin evcilleştirilmesini gösterirdim. Kanolardan büyük yolcu vapurlarına gemilerin gelişmesini, mağara insanlarının kümelerinden Londra ve New York'a kentlerin gelişimini gösterirdim. Yazının ve sayıların yavaş yavaş ve zaman alan gelişimini gösterirdim. Yunanistan'ın kısa sürmüş parlaklığını, Roma'nın yayılmış görkemini, bunları izleyen karanlığı ve bilimin gelişini gösterirdim. Tüm bunlar ayrıntısıyla çok küçük çocuklar için bile ilginç hale getirilebilir. Savaş, işkenceler ve gaddarlıklar konusunda suskun durmazdım, ama asker fatihleri hayranlık duyulması için yüceltmezdim. Benim tarih öğretimimde gerçek fatihler içteki ve dıştaki karanlığı yok etmeye katkıda bulunanlar, Buddha ve Sokrat, Arşimed, Galile ve Newton ile kendimizi ve doğayı denetim altına almamıza yardımcı olmuş tüm insanlar olurdu. Böylece insan soyu için görkemli bir gelecek anlayışı kurardım; savaşlar ve atalarımızın çılgınlıklarına geri döndüğümüzde bu geleceğe ihanet eder, ancak dünyaya insan egemenliğini artırıcı bir şey koyduğumuzda ona inançlı kalırız.

Okulun ilk yıllarında dans için ayrılmış bir zaman olmalıdır. Bu, çocuklar için büyük bir zevk olmanın dışında ayrıca beden ve estetik duyu için de iyidir. Temel motifler öğrenildikten sonra toplu danslar öğretilmelidir; bu, küçük çocukların değerini hemen anladıkları bir işbirliği biçimidir. Benzer irdelemeler şarkı söyleme için de geçerlidir, ama şarkı danstan biraz daha sonra başlamalıdır, çünkü hem şarkı aynı kas zevkini vermez hem de şarkı için gerekli temel daha zordur. Çocukların hepsi olmasa bile çoğu şarkı söylemekten hoşlanır; çok basit çocuk şarkılarından sonra gerçekten güzel şarkılar öğrenilmelidir. Önce çocukların zevklerini yozlaştırıp sonra da arılaştırmaya çalışmanın gereği yoktur. Bu insanları en azından yapmacıklaştırır. Yetişkinler gibi çocuklar da müzik yeteneği açısından büyük farklılıklar gösterirler, onun için daha zor şarkı dersleri daha büyük çocuklar arasından seçilenlerle sınırlı kalmalıdır. Bunlar için de şarkı söyleme zorunlu değil gönüllü olmalıdır.

Edebiyat öğretimi yanlışların kolaylıkla yapılabileceği bir konudur. İster gençler ister yaşlılar için olsun, edebiyat üzerine çok bilgi sahibi olmanın, ozanlarla ilgili tarihleri, yapıtlarının adları ve bunun gibi şeyleri bilmenin en küçük bir yararı yoktur. Bir elkitabına konabilecek her şey değersizdir. Değerli olan, iyi edebiyat örneklerini çok yakından tanıyabilmektir; bu yalnızca yazma tarzını değil, düşünme tarzını da etkileyecek bir tanışıklıktır. Eski günlerde İncil İngiliz çocukları için bunu sağlıyor, düzyazıda kesinlikle yararlı bir etki yapıyordu. Fakat çağdaş çocukların pek azı İncil'i yakından bilir. Ezberleme olmadan iyi edebiyatın etkisi tam olarak sağlanamaz sanıyorum. Bu uygulama belleğin eğitimi amacıyla savunulurdu, fakat psikologlar ezberlemenin bu yönde bir etkisi olsa bile çok küçük olduğunu göstermişlerdir. Çağdaş eğitimciler ezbere giderek daha az yer vermektedirler. Ancak ben onların yanıldıklarını düşünüyorum; bu yanılgı belleğin geliştirilmesi açısından değil, konuşmada ve yazmada dil güzelliği üze-

rine etki nedeniyledir. Dilde güzellik özel bir çaba olmadan, düşüncenin doğrudan dile gelişi biçiminde gerçekleşmelidir; ancak ilkel estetik içtepileri yitirmiş bir toplumda bunun başarılabilmesi için bir düşünce alışkanlığının yaratılması gerekir. Ben bu alışkanlığın ancak iyi edebiyatın yakından tanınması ile oluşturulabileceğine inanıyorum. Bu nedenle ezberleme bana önemli görünmektedir.

Fakat "acınmanın niteliği" ve "tüm dünya bir sahnedir" gibi pek belli parçaların öğrenilmesi çoğu çocuğa sıkıcı ve yapmacık gelmekte, bu nedenle amacına hizmet etmemektedir. Ezberlemenin rol yapma ile bir arada gitmesi daha iyidir, çünkü o zaman ezber bütün çocukların sevdiği bir şey için araç olur. Üç yaşından başlayarak çocuklar rol yapmaktan çok hoşlanırlar; bunu kendiliklerinden yaparlar, ama daha geliştirilmiş rol biçimleri kendilerine gösterildiğinde daha büyük bir sevinci yaşarlar. Ben Brutusla Cassius arasındaki kavga sahnesinde rol aldığımda,

> Keşke bir köpek olup aya doğru ulusaydım
> Böyle bir Romalı olmaktansa

sözlerini ezbere söylerken duyduğum hazzı anımsıyorum. **Jül Sezar,** Venidik **Taciri** ya da uygun başka bir oyunun sahnelenmesinde rol alan çocuklar yalnız kendi bölümlerini değil öbür bölümlerin de çoğunu ezbere bileceklerdir. Oyun uzun süre düşüncelerinde yer edecek, hep sevinç kaynağı olacaktır. Ne de olsa iyi edebiyatın zevk vermesi beklenir; eğer çocukların ondan zevk almaları sağlanamazsa bir yarar sağlamaları da pek zordur. Bu nedenlerle ilk yıllarda edebiyat öğretimini bölümlerin rol yapma amacıyla öğrenilmesi ile sınırlardım. Gerisi okul kütüphanesinden alınabilecek iyi yazılmış öykülerin gönüllü olarak okunmasına kalırdı. Bugün kişiler çocuklar için saçma ve aşırı duygusal şeyler yazıyorlar; bu çocukları ciddiye almamak olduğu için onlara bir hakarettir. Bunu bir de **Ro-**

binson Crusoe'nun yoğun ciddiyeti ile karşılaştırın. Aşırı duygusallık, ister çocuklarla uğraşırken ister başka alanda olsun, dramatik duygudaşlığın başarısızlığıdır. Hiçbir çocuk çocukça olmanın sevimli olduğunu düşünmez; onun istediği en kısa zamanda bir yetişkin gibi davranmayı öğrenmektir. Bu nedenle bir çocuk kitabı hiçbir zaman çocukça tavırlara yukarıdan bakma zevkini sergilememelidir. Çağdaş birçok çocuk kitabının yapayca budalalığı iğrençtir. Böyle bir kitap bir çocuğun ya canını sıkar ya da onun zihinsel gelişme içtepisini şaşırtıp karıştırır. Bu nedenle çocuklar için en iyi kitaplar büyükler için yazılmış olduğu halde onlara da uygun düşenlerdir. Bunun istisnaları Lear ve Lewis Carrol'unkiler gibi çocuklar için yazılan, ama büyüklere de haz veren kitaplardır.

Çağdaş diller sorunu kolay olmayan bir konudur. Çocuklukta bir çağdaş dili mükemmel olarak konuşmayı öğrenmek mümkündür ve bu sonraki yıllarda hiçbir zaman başarılamaz. Bu nedenle eğer çağdaş diller öğretilecekse çok erken yaşta öğretilmesi için güçlü nedenler vardır. Bazı kişiler öbür diller çok erken yaşta öğrenilirse çocuğun kendi dilinin bilgisini olumsuz yönde etkileyeceğinden korkar görünüyorlar. Ben buna inanmıyorum. Tolstoy ve Turgenev bebekliklerinde İngilizce, Fransızca ve Almanca öğrendikleri halde Rusça'da da çok ustaydılar. Gibbon İngilizce'yi yazdığı kolaylıkla Fransızca da yazardı, ama bu onun İngilizce üslubunu bozmadı. On sekizinci yüzyıl boyunca İngiliz soylularının hepsi durum gereği erken yaşta Fransızca öğrenirlerdi, bazıları İtalyanca da öğrendiler; yine onların İngilizcesi çağdaş torunlarınınkinden çok daha iyiydi. Bir çocuk değişik dilleri ayrı kişilerle konuştuğu sürece, çocuğun rol yapmaya duyduğu ilgi onun bir dili başka dile karıştırmasını önler. Ben İngilizce'yi öğrendiğim zamanda Almanca da öğrendim ve on yaşıma dek bakıcılar ve mürebbiyelerle Almanca konuştum; sonra Fransızca öğrendim, mürebbiyeler ve özel öğretmenlerle Fransızca konuştum. Bu dillerin hiçbiri İngilizce ile

karışmadı, çünkü her dilin ayrı kişisel ilişkileri vardı. Bence bir çağdaş dil öğretilecekse, anadili o dil olan biri tarafından öğretilmelidir; böylece hem dil daha iyi öğretilir, hem de çocuklar yabancı dili bir yabancı ile konuşurken, onu anadili kendilerinki ile aynı biri ile konuştukları durumdan daha az yapaylık hissederler. Bu nedenle bence her çocuk okulunda bir Fransız bayan öğretmen, mümkünse bir de Alman bayan öğretmen bulunmalıdır. Bunlar ilk zamanlar dışında çocuklara resmi dil dersi vermemeli, ama onlarla yanıtlamaya bağlı olmalıdır. Fransızca öğretmeni **Frere Jacques** ve **Sur le Pont d'Avignon** ile başlamalı, yavaş yavaş daha karmaşık oyunlara geçmelidir. Bu yolla dil zihinsel yorgunluk olmadan, oyun ve rolden alınan tüm zevkle birlikte öğrenilebilir. Ve bu evrede dilin öğrenilmesi daha sonraki bir evreye göre hem daha mükemmel olur, hem de değerli eğitim zamanının daha azı boşa harcanır.

Matematik ve bilim öğretimi ancak bu bölümde ele aldığımız yaşların sonunda, diyelim, on iki yaşında, başlayabilir. Tabii ben aritmetiğin öğretilmiş olduğunu, astronomi, jeoloji, tarih öncesi hayvanlar, ünlü kaşifler ve doğal olarak ilgi çekecek bu tür konular üzerinde tanıtıcı konuşmalar yapılmış olduğunu varsayıyorum. Ancak şimdi resmi bir öğretimden, geometri ve cebirden, fizik ve kimyadan söz ediyorum. Geometri ve cebiri seven az sayıda çocuk çıkar; büyük çoğunluk sevmez. Bunun yalnızca uygulanan yanlış yöntemlerden olduğunu sanmıyorum. Müzik yeteneği gibi, bir matematik sevgisi de genelde bir tanrı vergisidir, ılımlı bir ölçüsüne bile çok az rastlanacağına inanıyorum. Yine de bu yeteneği olanların ortaya çıkarılması için her çocuğa matematik tattırılmalıdır. Ayrıca, çok az metamatik öğrenenler bile böyle bir dal bulunduğunu bilmekle kazançlı olurlar. İyi yöntemlerle geometrinin temel öğelerini herkesin anlaması sağlanabilir. Cebir için aynı şeyi söyleyemem. Cebir geometriden daha soyuttur, zihinleri somuttan ayrılamayanlar onu anlayamaz. Uygun biçimde öğretildiğinde, fizik ve kimyadan hoşla-

nanların matematikteki kadar nadir olmadığı anlaşılabilir, ama bu da yine gençlerin küçük bir azınlığında görülür. On ikiden on dört yaşa dek matematik de bilim de ancak çocuğun bunlar için bir yeteneği olup olmadığının açığa *çıktığı noktaya dek sürdürülmelidir. Tabii bu hemen* belli olmaz. Ben başlangıçta cebirden nefret ediyordum, ama daha sona belirli bir kolaylık sağladım. Bazı durumlarda on dört yaşında bile yeteneğin bulunup bulunmadığı şüpheli olabilir. Bu durumlarda bir süre geçici yöntemler uygulanmalıdır. Fakat çoğu durumda on dört yaşında bir karar verilebilir. Bazıları dersleri kesinlikle sever ve başarılı olur, öbürleri sevmez ve başarı gösteremez. Zeki bir çocuğun bu konuları sevmemesi ya da aptal birinin sevmesi çok ender rastlanacak bir olaydır.

Matematik ve bilim için söylenenler klasikler için de aynı ölçüde geçerlidir. On iki ile on dört yaşları arasında ancak hangi çocukların konuyu sevdiğini ve kolay bulduklarını gösterecek kadar Latince öğretimi yapardım. On dört yaşında, *öğrencinin zevklerine ve yeteneklerine gö*re, eğitimin aşağı yukarı uzmanlaşması gerektiğini varsayıyorum. Bu an gelip çatmadan önceki son yıllar, gelecek yıllarda neyin öğretilmesinin en iyi olacağının anlaşılması için harcanmalıdır.

Bütün okul yılları boyunca dışarıda yapılan şeylerle ilgili eğitim sürmelidir. Zengin çocuklarının durumunda bu ana-babaya bırakılabilir, fakat öbür çocukların durumunda bu ana-babaya bırakılabilir, fakat öbür çocukların durumunda kısmen *okulun işi olmak* zorundadır. Dışarıdaki şeylerle ilgili eğitimden söz ederken düşündüğüm oyunlar değildir. Tabii oyunlar da önemlidir, bu da yeterince kabul edilmiştir; ama benim düşündüğüm ayrı bir şey: Tarım işleri ile ilgili bilgi, hayvanların ve bitkilerin tanınması, bahçecilik, kırda gözlem yapma *alışkanlıkları* çoğu kez pusulada gösterilen yönleri, güneşin nereden battığını hiç bilmediklerini, evin ne yanının rüzgar almadığını anlayamadıklarını ve genelde her koyunun ve ineğin sahip oldu-

ğu bilgiden yoksun olduklarını gördüğümde çok şaşmışımdır. Bu kentten başka yerde hiç yaşamamanın bir sonucudur. İşçi Partisinin kırsal bölge seçmenlerini kazanamayışının bir nedeninin bu olduğunu söylersem belki de fazla hayalci olduğum düşünülecektir. Fakat kentte yetişmiş insanların ilkel ve temel olan her şeyden böylesine kopuk olmalarının nedeni kesinlikle budur. Onların yaşama olan tavırlarında her zaman değilse bile çok sık görülen önemsizlik, yapaylık ve yüzeysellik öğesi de bununla ilgilidir. Mevsimlerin ve havanın, ekimin ve hasatın, tahılların, kuş ve hayvan sürülerinin insanlar için belli bir önemi vardır ve eğer toprak anadan kopuşumuz tam olmasın isteniyorsa herkesin bunları yakından tanıması gerekir. Çocuklar tüm bu bilgileri sağlık için çok büyük değeri olan ve yalnızca bu nedenle yapılmaya değer etkinlikler arasında edinebilirler. Kent çocuklarının kırda olmaktan aldıkları haz çok derin bir gereksinimin doyurulduğunu gösterir. Bu gereksinim doyurulamadığı sürece eğitim düzenimiz eksiktir.

XVI.
SON OKUL YILLARI

On beş yaşındaki yaz tatilinden sonra isteyen erkek ya da kız çocuğa belli bir dala yönelme izni verileceğini ve büyük çoğunluğun böyle yapacağını varsayıyorum. Ancak kesin bir tercih olmadığı durumlarda çok yanlı bir eğitimi sürdürmek daha iyi olacaktır. Özel durumlarda uzmanlaşma daha önce de başlayabilir. Eğitimde bütün kurallar özel nedenlerle bozulabilmelidir. Ancak genel bir kural olarak, zekası normalin üstünde olan öğrencilerin on dört yaş dolaylarında uzmanlaşmaya başlaması gerektiğini, zekası normalin altında olanların ise, bir meslek eğitimi dışında, hiç uzmanlaşmamaları gerektiğini düşünüyorum. Ben bu kitapta meslek eğitimi konusunda bir şey söylemekten çekiniyorum. Ama meslek eğitiminin on dört yaşından önce başlaması gerektiğine inanmıyorum ve o yaşta bile bir öğrencinin tüm okul zamanını alması gerektiğini sanmıyorum. Ne kadar zaman alması gerektiğini ya da tüm öğrencilere mi yoksa yalnızca bazılarına mı verilmesi gerektiğini tartışmayacağım. Bu sorular eğitimle yalnızca dolaylı olarak bağıntısı bulunan ve kısa biçimde tartışılmayacak olan ekonomik ve siyasal konuları ortaya çıkarır. Bu nedenle ben yalnızca on dört yaşından sonraki okul eğitimini ele alacağım.

Okulda üç büyük bölüm ayırırdım: (1) Klasikler, (2) matematik ve fen, (3) çağdaş insan bilimleri (humanities).

Bu sonuncusu çağdaş dilleri, tarihi ve edebiyatı içerirdi. Her bölümde okulu bitirmeden önce biraz daha uzmanlaşmak mümkün olabilirdi; okulun ise on sekiz yaşından önce bitmeyeceğini düşünüyorum. Klasikleri çalışanların hepsinin Latince ve Yunanca alması gerektiği açık, ancak kimi birine kimi ötekine daha çok yönelebilir. Başlangıçta matematik ve fen birlikte gitmelidir, fakat fazla matematik bilmeden bazı bilimlerde seçkin düzeyde başarılı olmak mümkündür, gerçekte birçok seçkin bilim adamı kötü matematikçiler olmuşlardır. Bu nedenle on altı yaşında bir erkek ya da kızın, seçilmeyen dalı tümüyle ihmal etmeden, bilimde ya da matematikte uzmanlaşmasına izin verirdim. Aynı irdelemeler çağdaş insan bilimleri için de geçerlidir.

Yararcılık açısından büyük önemi olan belli derslerin herkese öğretilmesi gerekir. Bunların arasında, yetişkinlik yaşamında gerekli olacak ölçüde, anatomi, fizyoloji ve sağlık bilgisini koyardım. Belki de bu derslerin daha önceki bir evrede gelmesi gerekir, çünkü bunlar seks eğitimiyle doğal olarak bağıntılıdır, seks eğitiminin de mümkün olduğunca buluğdan önce verilmesi gerekir. Çok erken verilmesinin sakıncası, gerekmeden önce unutulmasıdır. Bence bunun tek çözümü aynı eğitimin iki kez verilmesidir; birincisi, buluğdan önce ve çok basit ana hatlarıyla; sonra da sağlık ve hastalıklar konusunda temel bilgiler bağlamında. Her öğrencinin Parlamento ve Anayasa konusunda da bir şeyler bilmesi gerektiğini söylemek durumundayım, ancak bu konudaki öğretimin siyasal propagandaya dönüşüp yozlaşmamasına dikkat edilmelidir.

Programdan daha önemli olan, öğretim yöntemleri sorunu ve öğretimin hangi ruh içinde yapıldığıdır. Bu açıdan asıl sorun çalışmayı aşırı kolaylaştırmadan ilginç kılabilmektir. Kesin ve ayrıntılı çalışmalar söz konusu çalışmaların genel yanları üzerine kitaplar ve konferanslarla desteklenmelidir. Bir Yunan tiyatro oyununa başlamadan önce öğrencilere Gilbert Muray'ın ya da ozan yeteneği bulunan başka bir çevirmenin çevrisini okuturdum. Mate-

matik dersleri matematiksel buluşlar tarihi ve matematiğin şu ya da bu bölümünün bilim ve günlük yaşam üzerindeki etkisi konusunda ara sıra verilen konferanslarla renklendirilmeli, yüksek matematikte bulunabilecek zevkler de ima edilmelidir. Aynı şekilde, parlak ana hatlar, kuşkuyla karşılanabilecek genellemeler içerseler bile, ayrıntılı tarih çalışmasına eklenebilir. Öğrencilere genellemelerin kuşkulu olduğu söylenebilir, ayrıntılı bilgilerin bu genellemeleri desteklediğini mi yoksa yalanladığını mı düşünmeleri istenebilir. Bilimde, tikel olguların ve yasaların hizmet ettikleri genel bilimsel amaç konusunda bir fikir edinilmesi için son zamanlarda yapılan araştırmaların bir özetini veren ve herkesin anlayacağı biçimde yazılmış kitapların okunması iyidir. Bütün bunlar kesin ve ayrıntılı incelemeye teşvik olarak iyidir, ancak böyle bir incelemenin yerini tutabilirmiş gibi alınması çok tehlikelidir. Öğrenciler bilgiye ulaşmanın kestirme yolları olduğunu düşünmeye teşvik edilmemelidir. Bu, eski katı alıştırmalarına karşı duyulan tepkiden dolayı, çağdaş eğitimde gerçek bir tehlikedir. Alıştırma için gerekli zihinsel çalışma iyiydi; kötü olan düşünsel ilgilerin öldürülmesiydi. Öğrencinin çok çalışmasını sağlamalıyız, ancak bunu eski disiplincilerinkinden ayrı yöntemlerle yapmalıyız. Bunun imkansız olduğuna inanmıyorum. Amerika'da lisans öncesi evrede tembel olan insanların hukuk ya da tıpta uzmanlık evresine geçtiklerinde çok çalıştıkları görülür, çünkü en sonunda kendilerine önemli gelen bir iş yapmaktadırlar. Sorunun özü budur: Okul çalışmasının çocuklara önemli gelmesini sağlayın, çok çalışacaklardır. Fakat yapacakları çalışmayı fazla kolaylaştırırsanız neredeyse içgüdüsel olarak bileceklerdir ki siz onlara gerçekten öğrenilmeye değer bir şey vermiyorsunuz. Zeki çocuklar zorluklar karşısında beyinlerini sınamayı severler. İyi öğretimle ve korkunun ortadan kaldırılmasıyla bugün aptal ve uyuşuk görünen birçok çocuğun zeki olduğu görülecektir.

Tüm eğitim süresince mümkün olduğunca inisiyatif

öğrenciden gelmelidir. Madam Montessori küçük çocuklarla bunun nasıl başarılabileceğini göstermiştir, fakat daha büyük çocuklar için ayrı yöntemler gereklidir. Sanıyorum eskiden alışılmış olana göre daha çok bireysel çalışma ve daha az sınıf çalışmasının yapılması, bireysel çalışma benzer işle uğraşan başka çocuklarla dolu bir odada olmak üzere, ilerici bütün eğitimbilimcilerce genel olarak kabul edilmektedir. Kütüphaneler ve laboratuvarlar yeterli ve geniş olmalıdır. Günün önemli bir bölümü öğrencinin kendi saptayacağı gönüllü çalışmaya ayrılmalı, öğrenci çalışmanın bir raporunu ve elde edilen bilgi varsa özetini yazmalıdır. Bu, öğrenilen bellekte yerleşmesine, okumanın dağınık ve düzensiz değil amaçlı olmasına ve her durum için gerekli olabilecek ölçüde denetimin öğretmene verilmesine yardımcı olur. Öğrenci ne kadar zeki olursa o kadar az denetim gerekir. Fazla zeki olmayanlar için çok rehberlik gerekecektir. Ancak onların durumunda bile yol göstericilik emir halinde değil, fikir verme sorma ve uyarma yoluyla olmalıdır. Bununla birlikte önceden saptanmış konular da bulunmalı, belirtilen bir alanda olguların saptanması ve düzgün bir biçimde sunulması yönünde alıştırmalar yapılmalıdır.

Düzenli çalışmalara ek olarak çocukların önemli çağdaş siyasal, toplumsal ve tanrıbilimsel sorunların ve tartışmalarla ilgilenmeleri özendirilmelidir. Bu tür tartışmalı sorunlarda yalnızca yerleşik görüşten yana olanları değil, sorunu tüm yanlarını okumaları teşvik edilmelidir. Eğer aralarında bir yanı şiddetle tutanlar varsa bunlara kendi görüşlerini destekleyen olguları nasıl arayıp bulacakları anlatılmalı, karşıt görüşte olanlarla tartışmaya girmeleri sağlanmalıdır. Bu durumlarda öğretmen, kesin inançları olsa bile, yan tutmamayı öğrenmelidir. Eğer öğrencilerin hemen hepsi aynı yanı tutarsa, öğretmen karşı yana geçmeli, bunu tartışma amacıyla yaptığını belirtmelidir. Yoksa öğretmenin rolü olgular açısından yapılan yanlışları düzeltmekle sınırlı kalmalıdır. Bu yolla öğrenciler tartışmayı,

güzel söz söyleme yarışı olarak değil gerçeğin saptanmasında bir araç olarak öğrenebilirler.

Büyükçe çocukların bulunduğu bir okulun başında olsam günün sorunlarından kaçınmayı da onların propagandasını yapmayı da aynı ölçüde olumsuz sayardım. Öğrencilere aldıkları eğitimin onları dünyanın heyecan duyduğu sorunlarla başa çıkmak üzere donattığı duygusunu vermek iyidir; bu onlar skolastik öğretimin kılgı dünyasından kopuk olmadığını anlatışını verir. Fakat kendi görüşlerimi öğrencilere zorla kabul ettirmeye çalışmazdım. Yapacağım şey öğrencilerin önüne pratik sorunlar konusunda bilimsel tavır alma ülküsünü koymak olurdu. Onların görüşü görüş, olguyu olgu olarak ileri sürmelerini beklerdim. Özellikle politikada bu alışkanlık değerli olduğu kadar da enderdir. Her ateşli siyasal parti mitlerden bir koza oluşturuyor ve partinin kafa yapısı bu kozanın içinde uyukluyor. Çoğu zaman ihtiras düşünce gücünü öldürür; bunun tersine, düşünenler arasında, düşünce gücünün ihtirası öldürmesi de az değildir. Ben bu iki şanssızlıktan da kaçınmayı amaçlardım. Yıkıcı olmadığı sürece tutkulu istek arzu edilir; aynı koşulla düşünce gücü de arzu edilir. Ben temel siyasal tutkuların yapıcı olmasını ister, düşünme gücünün bu tutkulara hizmet etmesine çalışırdım. Ancak düşünme gücü tutkulara içtenlikle, doğrulukla ve yansızlıkla hizmet etmelidir, yalnızca bir düşler dünyasında değil. Gerçek dünya, gururumuz için yeterince okşayıcı değilse, hepimiz isteklerin çaba göstermeden doyurulduğu bir hayal dünyasına sığınma eğilimini gösteririz. İsterinin özü budur. Bu aynı zamanda ulusçuluk, tanrıbilimcilik ve sınıf mitlerinin kaynağıdır. Bu, bugünkü dünyamızda aşağı yukarı evrensel olan bir kişilik zayıflığını gösterir. Bu kişilik zayıflığı ile mücadele etmek okul eğitiminin son evrelerinin amaçlarından biri olmalıdır. Bununla mücadele etmenin iki yolu vardır; bu iki yol da, bir anlamda birbirine ters olsalar bile, gereklidir. Bunlardan birincisi gerçeklik dünyasında nelerin başarılabileceği duygusunu artırmak, öbürü gerçeğin

düşlerimizi dağıtıp yok etmek konusunda neler yapabileceği konusunda daha duyarlı olmaktır. Öznel bir yaklaşım yerine nesnel bir yaklaşımla yaşama ilkesi bunların ikisini de içerir.

Öznelliğin klasik örneği Don Kişot'tur. Don Kişot ilk kez miğfer yaptığında darbelere karşı dayanma gücünü denemiştir ve vura vura biçimini iyice bozmuştur; ikincisinde hiç denememiştir, fakat onu çok iyi bir miğfer "saymıştır". Bu "saymak" alışkanlığı onun tüm yaşamına egemen olmuştur. Fakat hoşa gitmeyen gerçeklerle yüz yüze gelmekten her kaçış bu türdendir; hepimiz az çok birer Don Kişot'uz. Eğer ona okulda gerçekten iyi bir miğferin yapılışı öğretilseydi ve çevresinde onun inanmak istediği şeyi "saymayı" kabul etmeyen arkadaşları olsaydı Don Kişot böyle yapmazdı. İlk çocuklukta düşler dünyasında yaşama alışkanlığı normaldir ve doğrudur, çünkü küçük çocukların hastalıktan gelmeyen bir güçsüzlükleri vardır. Fakat yetişkinlik yaşamı yaklaştıkça düşlerin ancak er ya da geç gerçeğe dönüştürülebilir olduğu sürece değerli oldukları giderek daha iyi anlaşılmalıdır. Çocuklar birbirlerinin sırf kişisel olan iddialarını çürütmede hayranlık duyulacak bir başarı gösterirler; bir okulda insanın okul arkadaşlarına göre kendi gücü konusunda bir hayali sürdürmesi zordur. Fakat mit yaratma yeteneği, çoğu kez öğretmenlerin işbirliğiyle, başka yönlerde etkinliğini sürdürür. İnsanın kendi okulu dünyanın en iyi okuludur; insanın kendi ülkesi her zaman haklı ve her zaman muzaffer dir; insanın toplumsal sınıfı (eğer kişi zenginse) öbür sınıflardan iyidir. Bütün bunlar arzu edilmeyen mitlerdir. Bunlar bizi miğferimizi, birinin kılıcı onu ikiye bölebilecekken bile, iyi saymaya götürür. Böylece bu mitler tembelliği teşvik eder, sonuçta yıkıma götürür.

Bu zihinsel alışkanlığı gidermek için başka birçok durumlarda olduğu gibi korkunun yerini kötü durumun akıl yoluyla önceden anlaşılıp görülmesi almalıdır. Korktukları için insanlar gerçek tehlikeyle yüz yüze gelmek istemez-

ler. Öznellik hastalığı çeken bir kişi gecenin ortasında "Yangın var!" feryadıyla uyansa yananın komşunun evi olduğu kararına varabilir, çünkü gerçek fazla korkutucudur; böylece de kaçmanın mümkün olduğu o anı kaybedebilir. Tabii bu ancak patolojik bir durumda meydana gelebilir; oysa politikada buna benzer bir davranış normaldir. Bir heyecan olarak korku, doğru eylem biçiminin ancak düşünce ile bulunabileceği bütün durumlarda felakete götürür; bu nedenle biz korku duymadan kötülük olasılıklarını önceden görebilmek ve zekamızı kaçınılmaz olmayanı önlemek yolunda kullanmak isteriz. Gerçekten kaçınılmaz olan kötülükler yalın bir cesaretle karşılanmalıdır; ama benim sözünü ettiğim bunlar değil.

Korku kousunda önceki bir bölümde söylediklerimi yinelemek istemem; şimdi korkuyla yalnızca düşünce alanında, doğru düşünmeye bir engel olarak ilgileniyorum. Bu alanda korkunun gençlikte yenilmesi daha sonraki yaşamda yenilmesinden daha kolaydır, çünkü bir fikir değişikliğinin bir çocuk için ciddi ve kötü bir sonuç doğurması, böyle bir sonucu yaşamını belli temel görüşler üzerine kurmuş bir yetişkin için doğurması kadar olası değildir. Bu nedenle büyük çocklar arasında zekice bir tartışma alışkanlığını özendirir, benim önemli saydığım gerçekleri şüpheyle karşılasalar bile önlerine bir engel çıkarmazdım. Düşünmeyi öğretmeyi amaç edinirdim, yerleşik düşünceleri ya da yerleşik düşünceye karşı düşünceyi öğretmeyi değil. Düşünme yeteneğini hiçbir zaman ahlakın hayali çıkarlarına feda etmezdim. Genellikle erdemin öğretilmesini bazı sahteliklerin aşılmasını zorunlu kıldığı düşünülür. Politikada kendi partimizin seçkin devlet adamlarının bazı kusurlarını gizleriz.

Tanrıbilimde, eğer Katoliksek Papaların, Protestan isek Luther'in ve Calvin'in günahlarını gizleriz. Seks konusunda gençlerin yanında erdem gerçekte olduğundan daha yaygınmış gibi davranırız. Bütün ülkelerde yetişkinlerin bile polisin bilmesini istemediği gerçekleri bilmesine izin

verilmez. İngiltere'de sansür görevlisi tiyatro oyunlarının gerçek yaşama uygun olmasına izin vermez, çünkü insanların ancak kandırılarak erdeme yönlendirilebileceğine inanır. Bütün bu tavır bir güçsüzlüğü belirtir. Gerçek ne ise, bilelim; o zaman aklın gösterdiği yolda hareket edebiliriz. İktidarı ellerinde tutanlar kölelerinin kendi çıkarlarını anlamamaları için gerçeği onlardan gizlemek isterler; bu anlaşılır. Daha az anlaşılır olan, demokrasilerin, kendi istekleriyle, kendilerinin gerçeğe öğrenmesini engellemek üzere tasarımlanmış yasalar yapmalarıdır. Bu bir toplu Don Kişotluktur: Bunlar miğferin inanmak istedikleri kadar iyi olmadığını duymaya kararlıdırlar. Böyle düşkün ve korkak bir tavır özgür erkeklere ve kadınlara yakışmaz. Benim okulumda bilgiye hiçbir türde engel olmayacaktır. Ben erdemi tutkuların ve içgüdülerin doğru eğitilmesiyle arayacağım, yalan söyleyerek ve aldatarak değil. Benim istediğim erdemde bilginin korkusuzca ve sınırsızca aranıp izlenmesi temel bir öğedir; eğer bu yoksa geri kalanın pek önemi yoktur.

Söylediğim şundan fazla bir şey değildir: Bilim ruhunu geliştirirdim. Birçok seçkin bilim adamı kendi özel alanları dışında bu ruha sahip değildirler; ben onu her alana yayma yollarını aradım. Bilim ruhu her şeyden önce gerçeği arayıp bulma isteği gerektirir; bu istek ne kadar ateşli olursa o kadar iyidir. Ayrıca bu istek belirli zihinsel nitelikler de gerektirir. Başlangıçta kesinlikle uzak olunmalı, sonra verilere göre karar verilmelidir. Önceden verileri neyi ispat edeceğini zaten bildiğimizi hayal etmemeliyiz. Nesnel doğruyu erişilmez sayan ve bütün verilerin sonuçsuz kalacağını düşünen tembel bir şüphecilikle de yetinmemeliyiz. En iyi temellendirilmiş inançlarımızın bile belki biraz düzeltilme durumunda olabileceğini kabul etmeliyiz; fakat insanın erişebileceği gerçek, bir derece sorunudur. Bugün fizik konusundaki inançlarımız Galile'nin zamanından öncekine göre kesinlikle daha az yanılgılıdır. Çocuk psikolojisi konusunda inançlarımız gerçeğe kesinlikle Dr.

Arnold'unkinden daha yakındır. Her iki durumda da ilerleme önyargıların ve tutkuları yerini gözlemin almasıyla gerçekleşmiştir. Başlangıçta kesinliğe varmamış olma, bu adımın değerinden dolayı böylesine önemlidir. Bu nedenledir ki kesinliğe varmamış olmayı ve aynı zamanda veri toplamakta kullanılacak beceriyi öğretmek gereklidir. Rakip propogandacıların kendimizi haplarla ya da birbirimizi zehirli gazlarla zehirlememiz için sürekli olarak yalanları ve sahtelikleri ortaya sürdükleri bir dünyada bu eleştirici zihin alışkanlığının çok büyük önemi vardır. Sürekli yinelenen iddialara safça kanmak çağdaş dünyanın başındaki belalardan biridir, buna karşı korunmak için okullar ellerinden geleni yapmalıdırlar.

Bütün okul yılları boyunca bir zihinsel serüven duygusu olmalıdır. Verilen işler bitirildikten sonra öğrencilere heyecanlı şeyleri kendi başlarına bulup ortaya çıkarma fırsatı tanınmalıdır, bu nedenle verilen görevler pek ağır olmamalıdır. Hak edilen her durumda övgü sunulmalıdır; yanlışlar gösterilmeli, ancak bu eleştirisiz yapılmalıdır. Öğrenciler hiçbir zaman budalalıklarından dolayı utanç duymaya itilmemelidir. Eğitimde en büyük teşvik öğesi başarının mümkün olduğu duygusudur. Sıkıcı olduğu düşünülen bilginin pek yararı yoktur, fakat istekle özümlenen bilgi hiç yitmeyecek bir edinimdir. Öğrencilerinizin bilgi ile gerçek yaşam arasındaki ilişkiyi görmelerini ve bilgi ile dünyanın nasıl değiştirilebileceğini anlamalarını sağlayın. Öğretmen hep öğrencinin yandaşı olarak görünsün, doğal düşmanı olarak değil. İlk yıllarda iyi bir eğitim verilmiş olması koşuluyla, bu temel ilkeler çocukların büyük çoğunluğu için bilgi edinmenin zevkli olmasını sağlamaya yeterlidir.

XVII.
GÜNDÜZLÜ OKULLAR VE YATILI OKULLAR

Bir çocuğun yatılı okula mı gündüzlü okula mı gönderilmesi gerektiği, benim düşünceme göre, her çocuğun koşullarına ve mizacına göre kararlaştırılması gereken bir konudur. Her iki sistemin de kendine özgü iyi yanları vardır; bazı durumlarda bir sistemin, bazı durumlarda öbürünün yararları daha büyüktür. Bu bölümde ben kendi çocuklarım konusunda karar verirken önemli sayacağım görüşleri belirteceğim; bu görüşlerin bilinçli öbür ana-babalar için de önemli olacağını sanıyorum.

Her şeyden önce sağlıkla ilgi düşünceler gelir. Bugünkü okullarda durum ne olursa olsun, sağlık yönünden okulların çoğunun evlerden daha bilimsel ve dikkatli bir hale getirilebilecekleri açıktır, çünkü okullar en iyi bilgilerle donanmış doktor, dişçi ve hasta bakıcıları görevlendirebilir; oysa işi gücü olan ana-babaların fazla tıp bilgisi olmaması beklenebilir. Ayrıca, okullar sağlıklı bölgelerde kurulabilir. Büyük kentlerde yaşayan insanlar için bu tek başına bile yatılı okullar lehine çok önemli bir durumdur. Belli ki gençlerin yaşamlarının çoğunu kırsal bölgede geçirmeleri daha iyidir, bu nedenle, kentlerde yaşamak zorunda olan ana-babaların çocuklarını eğitim için kent dışına göndermeleri iyi olabilir. Yakın zamanda bu değerlendirme geçerliğini yitirebilir: Örneğin, Londra'nın

sağlık koşulları sürekli iyileşmektedir ve morötesi ışığın yapay kullanımı yoluyla kırsal bölgedeki sağlık koşulları ile aynı düzeye getirilebilir. Bununla birlikte, hastalıklı kırsal bölgedeki düzeye indirilse bile önemli ölçüde sinir gerilimi kalacaktır. Sürekli gürültü çocuklar için de yetişkinler için de kötüdür; kırlardaki görüntüler, ıslak toprağın kokusu, rüzgar ve yıldızlar her erkeğin ve kadının belleğine işlemeli, yerleşmelidir. Bu nedenle, kentlerin sağlık koşulları ne kadar iyileşirse iyileşsin, yılın büyük bölümünde kent dışında yaşamak gençler için önemini sürdürecektir.

Yatılı okullar lehine, daha küçük de olsa bir başka durum, bu okulların başka koşullarda gidiş gelişte harcanan zamanı tasarruf edebilmesidir. Çoğu insanın kapısının dibinde iyi bir gündüzlü okul yoktur, katedilecek uzaklık bir hayli olabilir. Nasıl birinci durum kentliler için önemli idiyse, bu da kırsal bölgelerde önemlidir.

Eğitim yöntemlerinde bir yenilik denenmek istendiği zaman bunun önce bir yatılı okulda denenmesi neredeyse kaçınılmaz gibidir, çünkü bu yeniliğe inanan bütün ana-babaların aynı küçük bölgede yaşamaları olası değildir. Bu, küçük bebekler için geçerli değildir, çünkü onlar henüz tümüyle eğitim yetkililerinin elinde değildir; bunun sonucu olarak Madam Montessori ve Bayan McMillan deneylerini çok yoksullar üzerinde yapabildiler. Bunun tersine, okul yıllarında, yalnızca zenginler çocuklarının eğitimi konusunda deneyler yapabilirler. Tabii onların da çoğu eski ve geleneksel olanı yeğler; değişik bir şey isteyen az sayıdaki kişiler ise geniş bir alana yayılmışlardır ve bir gündüzlü okulun oluşması için yeterli desteği sağlayamazlar. Bedales deneyi gibi deneyler ancak yatılı okullar için mümkündür.

Bununla birlikte, gündüzlü okullar lehine görüşler de çok önemlidir. bir okulda yaşamın birçok yanları ortaya çıkmaz; okul, sorunları büyük dünyanınki ile aynı olmayan yapay bir dünyadır. Yalnızca tatillerde evde olan ve herkesin aşırı ilgisini gören bir erkek çocuğun her sabah ve

her akşam evde bulunan bir çocuğa göre çok daha az yaşam bilgisi edinmesi olasıdır. İçinde bulunduğumuz zamanda bu kızlar için daha az geçerlidir, çünkü birçok evlerde kızlardan daha çok şey istenir. Ancak kızların eğitimleri erkeklerinkine benzetildiği ölçüde ev yaşamları da onlarınkine benzeyecek, ev işleri konusundaki bugünkü üstün bilgileri yok olacaktır. On beş ya da on altı yaşlarından sonra erkek ve kızların ana-babanın uğraşlarına ve kaygılarına bir ölçüde katılmaları iyidir; fazla katılınmaması doğrudur, çünkü bu onların eğitimlerini engeller. Ama yine de bir ölçüde katılmalıdırlar, yoksa yaşlı insanların da kendi yaşamları, kendi ilgileri ve kendilerince önemli olduğunu anlayamayabilirler. Okulda söz konusu olan yalnızca genç insanlardır, her şey onlar için yapılır. Tatillerde evin havasına gençler egemen olabilirler. Bunun sonucunda gençler aşırı gururlu, katı ve yetişkin yaşamının sorunları konusunda bilgisiz olabilir, ana-babalarına uzak kalabilirler.

Böyle bir durum gençlerin duyguları üzerinde kötü bir etki yapar. Böylelerinde ana-baba sevgisi dumura uğrar ve onlar zevkleri ve bilgileri kendilerininkinden farklı olan insanlara uyum yapabilmeyi hiçbir zaman öğrenemezler. Bence bu bir tür bencil bütünlüğe, insanın kendi benliğinin öbür insanlarınkinden tümüyle ayrı olduğu duygusuna yol açar. Bu eğilimin düzeltilmesinde en etkin öğe ailedir, çünkü aile değişik işlevleri bulunan farklı yaş ve cinsiyetteki insanlardan oluşan bir birimdir; aile, tek tür bireyler topluluğunun olamayacağı bir biçimde organiktir. Ana-babalar çocuklarını daha çok onlar kendilerine bunca zahmet çektirdikleri için severler; eğer ana-babalar çocuklarına hiç zahmet vermezlerse çocukları onları ciddiye almayacaktır. Ancak ana-babanın vereceği zahmet haklı, çocukların işlerini yapmaları ve kendi yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli türden olmalıdır. Gençlerin öğrenmeleri gereken şeylerden biri öbür insanların haklarına saygıdır, bu da ailede başka yerlerde olabileceğinden daha kolay

öğrenilir. Çocukların, babalarının kaygılarla tedirgin olabileceğini, annelerinin ayrıntıların çokluğundan yıpranabileceğini bilmeleri iyidir. Ergenlik çağı boyunca çocukların ana-babaya olan sevgisinin canlı kalması da iyidir. Aile sevgisi bulunmayan bir dünya başkalarına egemen olmaya çalışan, bunu başaramayınca yaltaklanan bireylerden oluşmuş katı ve mekanik bir dünya olmak eğilimindedir. Korkarım bu kökü etkiler bir ölçüye dek çocukların yatılı okullara gönderilmesinden ortaya çıkmaktadır. Ben bu kötü etkileri büyük yararları silip götürecek kadar ciddi sayıyorum.

Çağdaş psikologların ısrarla belirttiği gibi, baba ya da annenin aşırı etkisini de çok zararlı bir şey olduğu doğrudur. Fakat, benim önerdiğim gibi, çocukların iki ile üç yaşları arasında okula gittiği durumlarda bu etkinin ortaya çıkacağına inanmıyorum. Bence çocukların ilk yaştan başlayarak bir gündüzlü okula gitmesi, ana-babanın egemenliği altında kalmak ile ana-babanın önemsiz kalması arasındaki uygun uzlaşmadır. Burada ele aldığımız değerlendirmeler söz konusu olduğu sürece ve ev de iyi bir evse, açıkça en iyi yol bu görünüyor.

Duyarlı çocukların yalnızca öbür çocuklardan oluşan bir toplum içine bırakılmasında belli bir risk vardır. On iki yaş civarındaki çocuklar genellikle çok kaba ve duyarsız bir evrededirler. Çok yakın zamanda, önde gelen özel okullardan birinde bir çocuk İşçi Partisine sempati duyduğu için ciddi biçimde yaralar almıştı. Fikirleri ve zevkleri ortalama bir çocuğunkinden farklı olan çocukların çok ciddi acılar çekmeleri olasıdır. Bugünün en çağdaş ve en ileri yatılı okullarında bile Boer yanlıları Boer savaşı süresince çok zorluk çekmişlerdir. Okumayı seven, ya da çalışmayı sevmemezlik etmeyen bir çocuğun kötü işlem görmesi kesin gibidir. Fransa'da en zeki çocuklar **Ecole Normal Superieure**'e giderler, ondan sonra da vasat çocuklarla ilişkileri olmaz. Bu düzenlemenin yararları olduğu kesindir; düşünme yeteneği olanların, bu ülkede çoğunun

başına geldiği gibi, cesaretlerinin kırılmasını ve kültür yoksunu kişilerin dalkavuğu haline gelmelerini önler. Çoğunlukça sevilmeyen bir çocuğun çekeceği zorluğu ve acıları önler. Zeki çocuklara kendilerine uygun bir öğrenim verilmesini mümkün kılar, bu öğrenimin daha az zeki öğrencilerinkinden hızlı yürümesini sağlar. Öte yandan, daha sonraki yaşamda, düşünenlerin toplumun geri kalan kesiminden soyutlanmasına, belki de onların vasat insanı daha az anlayabilmelerine yol açar. Bu olası sakıncalara karşın, Fransız sisteminin, sporda da başarılı olmadıkça üstün zekalı ve üstün ahlaklı bütün çocukları cezalandıran İngiliz üst sınıf sisteminden daha iyi olduğunu sanıyorum.

Bununla birlikte erkek çocukların vahşeti iyileştirilemez türden değildir, aslında eskisine göre azalmıştır. **Tom Brown**'un **Okul Günleri**'nde karanlık bir resim çizilir; o tablo bugünün yatılı özel okullarına uygulansa abartılmış olurdu. Önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi bir erken eğitimden geçmiş çocuklara uygulanması ise daha az geçerlidir. Bedales'in gösterdiği gibi, yatılı okullarda mümkün olan kız ve erkeklerin bir arada eğitiminin de erkek çocuklar üzerinde uygarlaştırıcı bir etkisi olacağını sanıyorm. Cinsler arasında doğuştan gelme ayrılıklar olduğunu söylemek konusunda çekingenim, ama kızların kişisel gariplikleri ciddi bedensel işkence ile cezalandırmaya, erkek çocuklardan daha az eğilimli olduklarını sanıyorum. Yine de bugün zeka, ahlak ya da duyarlılık bakımından normalin üstünde olan, ya da politikada tutucu ve dinde yerleşik görüşlere bağlı olmayan bir çocuğu göndermeyi göze alabileceğim pek az sayıda yatılı okul vardır. Şimdiki özel okul sisteminin bu tür çocuklar için kötü olduğuna inanıyorum. Üstün bir meziyeti olan bütün çocuklar da bu tür çocuklar arasına girer.

Yatılı okullar lehinde ve aleyhinde yukarıdaki değerlendirmelerden yalnızca ikisi öze ilişkindir ve değiştirilemez; bu iki değerlendirmeden biri yatılı biri de gündüzlü okullardan yanadır. Bir yanda kırsal bölgenin, havanın ve

açık alanın yararları, öbür yanda aile sevgisi ve aile sorumluluklarını bilmekten gelen eğitim vardır. Kırsal bölgede yaşayan ana-babalar açısından yatılı okullar lehine ayrı bir görüş söz konusudur, bu da çevreleride iyi bir gündüzlü okul bulunmaması ihtimalidir. Bu çelişen değerlendirmelerde genel bir sonuca varmanın mümkün olduğunu sanmıyorum. Eğer çocuklar sağlık sorunu fazla ciddiye alınmayacak kadar güçlü ve dinç iseler yatılı okullar lehine savlardan biri geçerliğini yitirir. Çocukların ana-babalarına çok bağlı olduğu bir durumda da gündüzlü okullardan yana savlardan biri geçerliğini yitirir, çünkü tatiller aile sevgisini canlı tutmaya yeter, okul dönemi ise bağlılığın aşırıya kaçmasını önler. Üstün yetenekli ve duyarlı bir çocuk yatılı okula gitmese iyi olur; çok üstün yetenekli ve çok duyarlı bir çocuk ise hiçbir okula gönderilmemelidir. Tabii iyi bir okul kötü bir evden, iyi bir ev kötü bir okuldan daha iyidir. Fakat ikisi de iyiyse, her biri kendi niteliklerine göre değerlendirilmelidir.

Buraya dek seçme hakkı bulabilen hali vakti yerinde ana-babalar açısından yazdım. Sorun siyasal olarak, toplum açısında ele alındığında başka değerlendirmeler araya girer. Bir yanda yatılı okulların masrafı, bir yanda çocukların evden uzaklaşması ile konut sorununun basitleşmesi vardır. Ben az sayıda istisnalar dışında herkesin on sekiz yaşına dek okul eğitimi görmesi gerektiğine, meslek eğitiminin bu yaştan sonra başlamasına kesinlikle inanıyorum. Bu konuda her iki yönde de söylenebilecek çok şey olabilirse de, ekonomik nedenler çoğu ücretlileri çocukları için, daha uzun zaman gündüzlü okullar lehine bir sonuca götürecektir. Bu karar doğrudan eğitime ilişkin nedenlerle verilmemiştir; ama onu yanlış saymak için açık seçik nedenler bulunmadığına göre, kabul edebiliriz.

XVIII.
ÜNİVERSİTE

Önceki bölümlerde kişilik ve bilgi eğitimini ele aldık. İyi bir toplum düzeninde bu eğitim herkese açık olmalı, müzik dehası gibi çok özel nedenler bulunmadıkça herkes bu eğitimi görmelidir. (Eğer Mozart on sekiz yaşına dek sıradan okul derslerini öğrenmek zorunda kalsaydı yazık olurdu.) Fakat sanırım ideal bir toplumda bile üniversiteye gitmeyen çok insan bulunurdu. Bugün yirmi bir yirmi iki yaşa dek uzatılmış bir okul eğitiminden bütün nüfus içinde ancak bir azınlığın yarar sağlayabileceğine inanıyorum. Bugün eski üniversiteleri dolduran aylak zenginlerin bu üniversitelerden hiçbir yarar sağlamadıkları kesindir; onlar buralarda ancak zevk ve eğlenceye düşer, bu alışkanlığı kaparlar. Bu nedenle, üniversiteye gitmesi gerekenlerin hangi ilkeye göre seçileceğini sormak zorundayız. Bugün üniversiteye gidenler genellikle ana-babaları gerekli ödemeyi yapabilenlerdir; ama bu seçme ilkesi, burs sistemi ile giderek değişmektedir. Seçme ilkesinin mali değil eğitimsel olması gerektiği açıktır. İyi bir okul eğitimi görmüş on sekiz yaşındaki bir erkek ya da kız yararlı bir iş yapabilecek yetenektedir. Bu yaştaki birisi üç dört yıl daha işten muaf tutulacaksa, toplum bu zamanın iyi değerlendirilmesini beklemek hakkına sahiptir. Fakat üniversiteye kimin gitmesi gerektiğine karar vermeden

önce, üniversitenin toplum yaşamındaki işlevi konusunda bir görüşümüz bulunmalıdır.

İngiliz üniversiteleri üç evreden geçmiştir, ancak bunlardan üçüncüsü ikincisinin yerini henüz tümüyle almamıştır. Başlangıçta üniversiteler rahip yetiştiren kolejlerdi ve Orta Çağda bilgi hemen hemen yalnızca rahipler sınıfına özgüydü. Daha sonra Rönesansla birlikte hali vakti yerinde her bireyin eğitilmesi gerektiği görüşü önem kazandı, ama yine de kadınların eğitime erkeklerden daha az gereksinim duydukları düşünülüyordu. On yedinci, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllar boyunca üniversitelerde "bir kibar erkeğin eğitimi" veriliyordu; bugün Oxford'da hâlâ bu eğitim verilmektedir. Eskiden çok yararlı olan bu ülkünün bugün, birinci bölümde belirtilen nedenlerle, modası geçmiştir. Bu ülkü soyluluğa dayanıyordu ve bir demokraside ya da endüstriye dayalı zenginler düzeninde gelişemez. Eğer bir soylular kesimi bulunacaksa bunun eğitilmiş kibarlardan oluşması iyidir, ama daha da iyisi soyluluğun hiç olmamasıdır. Bu konuda görüş ileri sürmeme gerek yok, çünkü konuyu İngiltere'de Reform Tasarısı ve Tahıl Yasasının iptali Amerika'da Bağımsızlık Savaşı bir sonuca bağlamıştır. Ülkemizde bugün bile biçimsel bir soyluluğun bulunduğu doğrudur, fakat anlayış bir zenginler düzeni anlayışıdır, bu da soyluluktan ayrı bir şeydir. Özentiden dolayı, başarılı iş adamları "kibar erkek" haline getirilmeleri için oğullarını Oxford'a gönderirler; fakat sonuçta bunlar iş yaşamından hoşlanmaz olur, böylece bunların çocukları yine bir ölçüde yoksulluğa düşer, yaşamlarını kazanmak için çalışmak durumunda kalırlar. Bu nedenle "bir kibar erkeğin eğitimi"nin ulus yaşamında önemli bir yeri kalmamıştır, gelecek düşünülürken göz önünde bulundurulmayabilir.

Böylece üniversiteler yine Orta Çağdaki konumlarına benzer bir konuma dönmekte, meslekler için eğitim okulları haline gelmektedirler. Avukatların, rahiplerin ve hekimlerin çoğunun bir üniversite öğrenimi vardır; üst dü-

zeydeki devlet memurları da bu öğrenimi görmüşlerdir. Giderek artan sayıdaki mühendisler ve çeşitli alanlardaki teknik çalışanlar hep üniversiteden gelmedir. Dünya daha karmaşıklaştıkça ve endüstri giderek bilimselleştikçe daha çok sayıda uzman gerekli olmakta, bunları da genellikle üineversiteler sağlamaktadır. Eski düşüncedeki insanlar teknik okulların arı bilimlere özgü alanlara el atmasını büyük üzüntüyle karşılıyorlar ancak bu durum yine de sürüyor, çünkü "kültür"e hiç de önem vermeyen egemen zenginler böyle istiyor. Uygulama alanı bulunmayan saf bilginin düşmanı başkaldırı durumundaki demokrasi değil, bu kişilerdir. "Sanat için sanat" anlayışı gibi "kullanımı olmayan bilgi" de soyluluğun bir ülküsüdür, egemen zenginlerin değil; bu anlayış bugün de sürüyorsa bu Rönensans geleneği henüz ölmediği içindir. Bu ülkünün yok olup gidişine ben çok derinden üzülüyorum; uygulaması olmayan bilgi soylulkla ilgili şeylerin en iyisiydi. Fakat soyluluğun kötülükleri bu meziyeti kolaylıkla bastıracak kadar büyüktü. Her durumda, biz isteyelim ya da istemeyelim, sanayi düzeni soyluluğu öldürecektir. Bu nedenle onu yeni ve daha güçlü kavramlara bağlayarak elimizden geldiği kadarını kurtarmak için karar vermeliyiz; geleneğe sarılıp kaldığımız sürece, yitireceğimiz belli olan bir kavgaya giriyoruz demektir.

Eğer arı bilim üniversitelerin amaçlarından biri olarak yaşamayı sürdürecekse, yalnızca boş zamanı olan az sayıda kibar insanın incelmiş zevkleri ile değil, tüm toplumun yaşamı ile bağıntılı hale getirilmelidir. Ben çıkar gütmeyen bilgiyi çok önemli bir şey olarak görüyorum ve akademik yaşamda yerinin küçüldüğünü değil büyüdüğünü görmek istiyorum. İngiltere'de ve Amerika'da bu tür bilginin azalmasında etken olan asıl güç, bilgisiz milyonerlerden bağışlar koparmak isteği olmuştur. Buna karşı çare, sanayicilerimizin değerini anlayamadıkları konularda devlet parasını harcamaya hazır eğitimli bir demokrasi yaratmaktır. Bu hiç de imkansız değildir, fakat genel dü-

şünce düzeyinin yükseltilmesi gerekir. Bilginlerimiz kendilerini zenginlere sığıntı olma eğiliminden kurtarabildikleri ölçüde sorunun çözümü kolaylaşacaktır; bu eğilim onlara koruyucu zenginlerin kendileri için doğal bir geçim kaynağı olduğu zamandan kalmıştır. Tabii bilimle bilgin kişiyi birbirine karıştırmak da mümkündür. Tümüyle hayali bir örnek vermek gerekirse, bilgin bir kişi organik kimya yerine bira yapımını öğreterek kendi ekonomik durumunu iyileştirebilir; bu kişi kazançlı çıkar, ama zararlı çıkan bilim olur. Eğer bilginde gerçek bir bilim sevgisi olsaydı, siyasal yönden, bira fabrikatörünün yanında olmazdı. Bu bilgin demokrasiden yana olsaydı, demokrasi onun biliminin değerini daha kolay anlardı. Bütün bu nedenlerden dolayı, bilimin kuruluşlarının zenginlerin bağışlarına değil devlet parasına dayalı olduğunu görmek isterdim. Bu fenalık Amerika'da İngiltere'de olduğundan daha büyüktür, ama İngiltere'de de vardır ve artabilir.

Bu siyasal düşünceleri bir yana bırakacağım ve üniversitelerin iki amaç için varolduklarını kabul edeceğim. Birincisi, erkek ve kadınları belli meslekler için eğitmek; ikincisi, kısa vadeli yarar gözetmeden bilim ve araştırmayı sürdürmek. Bu nedenle üniversitelerde bu mesleklerde çalışacak olanları ve kendilerini bilim ve araştırmada değerli kılacak yetenekleri bulunanları görmek isteriz. Ancak bu kendi başına, meslekler için erkekleri ve kadınları nasıl seçeceğimiz konusunda bir karara götürmez.

Bugün ana-babasının belli bir miktar parası olmayan, bir kimsenin hukuk ya da tıp gibi bir mesleğe girmesi çok zordur, çünkü eğitim pahalıdır ve hemen kazanca geçilemez. Sonuç olarak seçme ilkesi işe uygunluğa dayanmamakta, toplumsal ve kalıtımsal olmaktadır. Bir örnek olarak tıbbı alın. Hekimlik hizmetlerini verimli bir biçimde yürütmek isteyen bir toplum tıp eğitimi için bu işe en çok ilgi duyan ve bu alanda en yetenekli gençleri seçerdi. Bugün bu ilke kısmen uygulanmakta, eğitim için gerekli parayı ödeyebilenler arasında bir seçme yapılmaktadır; fa-

kat belki de en iyi hekim olacakların çoğu bu alana yönelemeyecek kadar yoksuldur. Bunun yol açtığı yetenek kaybı acınacak haldedir. Biraz daha farklı başka bir örnek daha alalım. İngiltere nüfus yoğunluğu çok yüksek ve besin maddelerinin çoğunu dışarıdan satın alan bir ülkedir. Besinlerimizin çoğunun ülke içinde üretilmesi birçok açılardan, özellikle savaşta güvenlik açısından, çok iyi olurdu. Ancak çok sınırlı olan alanlarımızın verimli bir biçimde işlenmesi için hiçbir önlem alınmamaktadır. Çiftçiler genelde kalıtımla seçilmektedir, çoğunlukla da çiftçilerin çocuklarıdır. Bunun dışındakiler ise çiftlikleri satın almışlardır, bu da bir miktar anaparanın gerekli olduğu ama tarım konusunda bir becerinin zorunlu olmadığı anlamına gelir. Danimarka'da uygulanan tarım yöntemlerinin bizimkilerden daha verimli olduğu bilinmekte, fakat bizim çiftçilerimizin de bu yöntemleri öğrenmesi için hiçbir girişimde bulunulmamaktadır. Bir sürücünün ehliyeti olması gerektiği konusunda ısrar ettiğimiz gibi, küçük bir topraktan fazlasını işleyecek kişinin de bilimsel tarım diploması bulunması konusuda ısrar etmeliyiz. Kalıtım ilkesi yönetimde terk edilmiştir, fakat yaşamın birçok başka alanında sürmektedir. Bu ilke, sürdüğü her alanda, eskiden devlet işlerinde yol açtığı verimsizliği teşvik etmektedir. Bu ilkenin yerine karşılıklı olarak birbirine bağlı iki kuralı koymalıyız: Birincisi, gerekli beceriyi edinmemiş hiç kimseye önemli bir işe girişme izni verilmemesi; ikincisi, bu becerinin, anababaların ekonomik gücüne bakılmaksızın, istekliler arasında en yetenekli olanlara öğretilmesi. Bu iki ilkenin verimliliği büyük ölçüde artıracağı açıktır.

Bu nedenle üniversite öğrenimi özel yeteneklilere tanınan bir ayrıcalık olarak düşünülmeli, yeteneği olan ama parası olmayanların masrafları öğrenimleri süresince devletçe karşılanmalıdır. Yetenek testlerinde başarılı olmadıkça kimse üniversiteye kabul edilmemeli, zamanını iyi değerlendirdiği konusunda tatmin edemeyen hiç kimsenin üniversitede kalmasına izin verilmemelidir. Üniversitelerin

zengin gençlerin üç dört yıl aylaklık ettikleri bir boş zaman geçirme yeri olduğu anlayışı ölmektedir; fakat bu düşüncenin ölmesi de, II. Charles gibi aşırı zaman alıyor.

Bir genç erkeğin ya da bayanın üniversitede aylak kalmasına izin verilmemesi gerektiğini söylerken hemen eklemeliyim ki, çalışmanın ölçüsü sisteme mekanik bir uyumdan ibaret olmamalıdır. Bu ülkede birçok yeni üniversitede çok sayıda derse katılmanın istenmesi yönünde üzücü bir eğilim vardır. Montessori okulundaki bebekler için geçerli olduğu kabul edilen bireysel çalışma lehindeki savlar yirmi yaşındaki gençler için, özellikle bu gençler bizim varsaydığımız gibi ilgili ve üstün yetenekli iseler, daha da geçerlidir. Üniversitede lisans öğrencisi olduğum yıllarda ben ve arkadaşlarımın çoğu derslerin zamanın boşa harcanmasından başka bir işe yaramadığı görüşündeydik. Şüphesiz durumu abartıyordum, ama fazla da değil. Derslerin gerçek nedeni gözle görülebilir bir çalışma olmaları, bu *nedenle de* iş adamlarının *bu alanda para ödemeye* istekli olmalarıdır. Eğer üniversite öğretmenleri en iyi yöntemleri benimseseler, iş adamları onların boş durduğunu düşünür, sayılarını azaltmakta direnirlerdi. Oxford ve Cambridge, saygınlıklarından dolayı, doğru yöntemleri bir ölçüye dek uygulayabiliyorlar; fakat yeni üniversiteler iş adamlarına karşı duramıyorlar. Amerikan üniversitelerinin çoğu da bu durumdadır. Dönem başında öğretmen dikkatle okunması gereken kitapların bir listesini vermeli, kiminin seveceği kiminin de sevmeyebileceği öbür kitaplardan kısaca söz etmelidir. Ancak kitaplardaki önemli noktaların zekice algılanması ile hazırlanabilecek yazılı ödevler vermelidir. Öğrenciler ödevlerini yaptıklarında öğretmen onlarla tek tek görüşmelidir. Öğretmen haftada ya da iki haftada bir akşamları gelmek isteyenlerle görüşmeli, çalışmaları ile az çok ilgili konularda onlarla sohbet etmelidir. Tüm bunlar eski üniversitelerdeki uygulamadan pek farklı şeyler değil. Eğer bir öğrenci öğretmenin verdiğinden farklı ama aynı zorlukta bir yazılı ödev yapmak is-

terse bunda özgür olmalıdır. Öğrencilerin çalışkanlığı yazılı ödevler ile değerlendirilebilir.

Ancak burada çok önemli bir nokta var. Her üniversite öğretim üyesi araştırma ile uğraşmalı, kendi alanında bütün ülkelerde neler yapıldığını bilecek kadar boş zamanı ve enerjisi olmalıdır. Üniversitedeki öğretimde artık eğitim uzmanlığının önemi yoktur; önemli olan insanın kendi alanında bilgisi ve bu alanda yapılanlara duyduğu ilgidir. Öğretim işi ile yorulan ve sinirleri yıpranan bir kişinin bunu yapabilmesi mümkün değildir. Bu kişinin alanı artık kendisine tatsız gelebilir, bilgisinin ise gençliğinde de öğrendiği ile sınırlı kalması kesin gibidir. Her öğretim üyesi yedi yılda, bir yıl izinli sayılmalı, bu süre yabancı üniversitelerde geçirilmeli ya da yabancı ülkelerde yapılanlar konusunda bilgi edinmek için kullanılmalıdır. Bu Amerika'da yaygındır, ama Avrupa ülkelerinde düşünce gururu bunun gerekli olduğunu kabule elvermeyecek kadar büyüktür. Onlar bu konuda yanılgı içindedirler. Cambridge'de bana matematik öğreten kişiler yirmi otuz yıl öncesinin Avrupasındaki matematikten hemen hiç etkilenmemişlerdi. Üniversite yılları boyunca ben Weierstrass'ın adını hiç duymadım. Modern matematikle temasım ancak daha sonra yaptığım gezilerle oldu. Bu hiç de ender ya da müstesna bir durum değildi. Çoğu dönemlerdeki çoğu üniversiteler konusunda benzer şeyler söylenebilir.

Üniversitelerde öğretime en çok önem verenlerle araştırmaya en çok önem verenler arasında belli bir çekişme vardır. Bu hemen tümüyle öğretimin yanlış algılanmasından ve çalışkanlıkları ve yetenekleri üniversitede kalmak için gerekli düzeyin altında bazı öğrenciler bulunmasından kaynaklanmaktadır. Eski tip öğretmen anlayışı bazı üniversitelerde belli ölçüde sürmektedir. Öğrenciler üzerinde iyi bir ahlaksal etki bırakma, yanlışlığı bilinen ama ahlaksal yönden yüceltici olduğu varsayılan eski ve değersiz bilgiler üzerinde alıştırmalar yaptırma isteği vardır. Öğrenciler sözle çalışmaya zorlanmamalı, ancak ister

tembellikten isterse yetersizlik nedeniyle zamanı boşa geçirdiği anlaşılanların üniversitede kalmalarına izin verilmemelidir. Uyulmasını istemekte yarar olan tek ahlak kuralı çalışmaktır, bundan gerisi daha önceki yıllara aittir. İş ahlakı, buna sahip olmayanlar uzaklaştırılarak uygulanır, çünkü böylelerinin başka işte çalışmalarının daha iyi olacağı belli olmuş demektir. Bir öğretim üyesinin uzun saatleri öğretimle geçirmesi beklenmemeli, araştırma için bolca boş vakit olmalıdır. Ancak bu vaktin akıllıca kullanılması beklenmelidir.

İnsanlığın yaşamından üniversitelerin işlevlerini düşündüğümüzde, araştırma en az eğitim kadar önemlidir. İlerlemenin gerisindeki asıl neden taze bilgidir. Taze bilgi olmasa dünya az zamanda durağanlaşırdı; varolan bilginin yayılması ve daha geniş kullanımı ile gelişme biraz daha sürerdi ama bu durum fazla devam edemezdi. Eğer yararcı amaçlara yönelikse, bilgi arayışı bile kendi kendine varlığını sürdüremez. Yararcı bilginin dünyayı anlamaktan başka bir itici nedeni olmayan ve çıkar gözetmeyen araştırma ile üretkenleştirilmesi gereklidir. Bütün büyük atılımlar başlangıçta sırf kuramsaldır, uygulanabilir oldukları ancak sonradan anlaşılır. Çok güzel bir kuram hiçbir zaman uygulama alanı bulmasa bile kendi içinde değerini korur, çünkü dünyayı anlamak nihai değerlerden biridir. Eğer bilim ve örgütlenme bedenin gereksinimlerini karşılamayı, zulmü ve savaşı ortadan kaldırmayı başarmış olsa, bilgi ve güzellik arayışı bizdeki yaratma sevgisinin işleyişini yine sürdürürdü. Bir ozanın, ressamın, bestecinin ve matematikçinin yaptığı işin uygulama dünyasındaki uzak bir etkisi konusuda kafa yormasını istemezdim. Onun bir dünya görüşü arayışı içinde olması, önce bir an için belli belirsiz gördüğü sonra büyük bir ateşle sevdiği, yanında bu dünyanın sevinçlerinin soluk kaldığı bir şeyi yakalamaya ve ona süreklilik kazandırmaya uğraşması daha iyidir. Bütün büyük sanat ve bilim, önce bir hayal olan, insanı güvenli ve kolay olandan çekip

görkemli bir işkenceye çağıran bir güzelliğe cisim vermek tutkusundan doğar. İçlerinde bu tutku olan insanlar yararcı bir felsefenin zincirleri ile kösteklenmemelidir, çünkü insanı yücelten her şeyi onlardaki bu ateşe borçluyuz.

XIX.
SONUÇ

Yolculuğumuzun sonunda, geçtiğimiz araziyi kuş bakışı ile görmek için, geride kalan yola bir bakalım.

Eğiticinin gereksinim duyduğu ve öğrencilerin edinmesi gereken şey sevgi ile işlenmiş bilgidir. İlk yıllarda çocuklara gösterilen sevgi çok önemlidir, daha sonraki yıllarda ise verilen bilginin sevilmesi giderek daha çok gerekli olur. Başlangıçta önemli olan bilgi fizyoloji, sağlık ve psikoloji bilgisidir; bu sonuncusu öğretmeni özellikle ilgilendirir. Çevre çocuğun doğuştan getirdiği içgüdüleri ve refleksleri çok çeşitli alışkanlıklar, dolayısıyla da çok çeşitli özellikler haline getirir. Bunların çoğu ilk çocuklukta gerçekleşir. Bu nedenle kişiliği oluşturmaya en büyük umutlarla bu çağda başlayabiliriz. Bugün görülen kötülükleri sevenler, insan doğasını değiştirilemeyeceği savını ortaya atmaktan hoşlanırlar. Eğer onlar insan doğasının altı yaştan sonra değiştirilemeyeceğini kastediyorlarsa söylediklerinde belli bir gerçek payı vardır. Eğer bir bebeğin doğuştan getirdiği içgüdüleri ve refleksleri değiştirme yönünde bir şey yapılamayacağını söylemek istiyorlarsa yine az çok haklıdırlar; gerçi katılım bilim bile önemli sonuçlar yaratabilir, belki de yaratacaktır. Fakat onlar, genellikle yaptıkları gibi, davranışları bugünkü insanlarınkin-

yolu bulunmadığını söylemek istiyorlarsa, bütün çağdaş psikolojiye sahip iki bebek olsa, ilk yaşlardaki farklı çevreler bunları tümüyle farklı mizaçta yetişkinler haline getirebilir. Yıkıcı değil yapıcı, asık suratlı değil sevecen, cesur, açık yürekli, zeki ve uyumlu bir kişilik yaratmak üzere içgüdüleri yönlendirmek eğitimin görevidir. Bu, çocukların büyük çoğunluğu için yapılabilir; çocuklara doğru davranıldığı yerde gerçekleşmektedir de. Eğer var olan bilgi kullanılsa ve sınanmış yöntemler uygulansa, bir kuşakta hastalık, kötü niyet ve aptallıktan hemen tümüyle kurtulmuş bir nüfus yaratabilirdik. Bunu yapmıyoruz, çünkü zulmü ve savaşı yeğliyoruz.

İçgüdünün hammaddesi, birçok bakımlardan, istenilen davranışa da istenmeyen davranışa da götürmeye aynı ölçüde uygun niteliktedir. Geçmişte insanlar içgüdülerinin eğitilmesini bilmiyorlardı, bu nedenle onları bastırma yoluna başvurmak zorunda kalıyorlardı. Ceza ve korku erdem adı verilen şeyin iki büyük özendiricisiydi. Bugün baskı altına almanın, hem hiçbir zaman başarılı olmadığı hem de zihinsel bozukluklar yarattığı için, kötü bir yöntem olduğunu biliyoruz. İçgüdülerin yönlendirilmesi apayrı bir teknik gerektiren apayrı bir yöntemdir. Alışkanlıklar ve beceri içgüdü için bir kanal oluşturur, onun bir ya da öbür yöne akmasını sağlar. Doğru alışkanlıkları ve doğru beceriyi yaratmakla, arzu edilen davranışları içgüdülerin kendilerinin uyarmasını sağlarız. Bir zorlanma duygusu yoktur, çünkü olumsuz bir eğilime karşı direnme gereği söz konusu değildir. Engelleme yoktur; çocuk kendiliğinden ve özgürce davrandığı duygusunu yaşar. Bu söylediklerim mutlak bir anlamda kabul edilsin demek istemiyorum. Beklenmedik durumlar her zaman olacaktır; bu durumlarda eski yöntemler gerekli olur. Fakat çocuk psikolojisi yetkinleştirildikçe, anaokullarından edindiğimiz deneyimler arttıkça, yeni yöntemler daha yetkin bir biçimde uygulanabilecektir.

Bugün önümüzde bulunan çok güzel olasılıkları oku-

run gözleri önüne sermeye çalıştım. Bunun ne demek olacağını düşünün: Sağlık, özgürlük, mutluluk, nezaket, zeka; ve hemen herkes bunlara sahip. Eğer istersek barış ve gönenç çağını bir kuşakta getirebiliriz.

Fakat bunların hiçbiri sevgi olmadan gerçekleşemez. Bilgi var; bilginin uygulanmasını engelleyen sevginin eksikliğidir. Çocuklara karşı sevgisizlik bazen, örneğin, tanınmış ahlak önderlerimizden hemen hiçbirinin zührevi hastalıklı çocukların doğumunun önlenmesi konusunda bir şeyler yapmaya istekli olmadıklarını gördüğümde, beni kara bir umutsuzluğa itiyor. Bununla birlikte doğal içtepilerimizden biri olan çocuk sevgisi yavaş yavaş özgürlüğünü bulmaktadır. Çağlar boyu süren katı ve çetin tavırlar normal erkek ve kadınlarda doğallıkla yumuşak ve sevecen olan eğilimleri bastırmıştır. Kilise vaftiz edilmemiş çocukların lanetlenmesini öğretmeyi ancak yakın zamanda bırakmıştır. İnsancıllığın kaynakları kurutan bir başka öğreti de ulusçuluktur. Savaş sırasında biz hemen bütün Alman çocuklarının raşitizm hastalığını çekmelerine neden olduk. Doğadan gelen sevecenliğimizi özgür kılmalıyız. Eğer bir öğreti çocuklara acı ve mutsuzluk çektirmemizi istiyorsa, bu öğreti bizim için ne kadar değerli olursa olsun, ona karşı çıkalım. Hemen bütün durumlarda zalim öğretilerin psikolojik kaynağı korkudur. Çocuklukta korkunun ortadan kaldırılmasını bunca vurgulamış olmanın nedenlerinden biri budur. Kendi zihinlerimizin karanlık yerlerinde gizlenen korkuları köklerinden söküp atalım. Çağdaş eğitimin yarattığı mutlu bir dünya olasılığı bazı kişisel risklere girmeye değer ve bu riskler görüldüğünden daha büyük değildir.

Korku ve tutukluktan, başkaldırıcı ve engellenmiş içgüdülerden kurtarılmış genç insanlar yarattığımızda, bilgi dünyasını onlara özgürce ve tümüyle, gizli karanlık köşeler bırakmadan açabileceğiz. Eğer öğretim akıllıca gerçekleştirilirse, bilgi edinme bir görev değil sevinç olacaktır. Öğretilecek şeyleri bugün meslek sınıflarının

çocuklarına öğretilenlerden fazla olacak biçimde artırmak önemli değil. Önemli olan serüven ve özgürlük ruhu, bir keşif yolculuğuna çıkma duygusudur. Eğer formal eğitim bu anlayışla verilirse, bütün zeki çocuklar onu kendi çabaları ile bütünleyeceklerdir; bunun için de her fırsat sağlanmalıdır. Doğa güçlerinin ve yıkıcı tutkuların egemenliğinden kurtaran şey bilgidir. Bilgi olmadan umutlarımızın dünyası kurulamaz. Korkusuz bir özgürlük içinde eğitilmiş bir kuşak, bilinçaltında pusu kurmuş asılsız korkularla savaşmak zorunda kalan bizler için mümkün olandan daha büyük ve daha atılgan umutlara sahip olacaktır. Yeni dünyayı önce umutlarında sonra gerçeğin tüm görkemi ile görmesi gerekenler bizler değil bizim yaratacağımız özgür insanlar olmalıdır.

Yol açıktır. Bu yolda yürümek için çocuklarımızı yeterince seviyor muyuz? Yoksa bizim çektiğimiz acıları onların da çekmesine göz mü yumacağız? Gençliklerinde gelişmelerinin engellenmesine, eğri büğrü kalmalarına korkutulmalarına, sonra da yıldırılmış zekalarının önleyemediği yararsız savaşlarda öldürülmelerine izin mi vereceğiz? Binlerce eski korku mutluluğa ve özgürlüğe giden yolu tıkamaktadır. Fakat sevgi korkuyu yenebilir. Eğer biz çocuklarımızı seviyorsak, verecek güçte olduğumuz büyük armağanı vermemizi hiçbir şey engelleyemez.

"Çocuklarına en iyi eğitimi vermek kaygısında olan, ama onları bugünkü çoğu eğitim kurumunun kötü etkilerine bırakmak istemeyen çok sayıda ana-baba vardır. Böyle ana-babaların karşılaştıkları zorluklar bireylerin tek başlarına gösterecekleri çaba ile çözülemez.

Eğer ana-babalar varlıklı iseler, özel sorunlarının çözümü için bütün okulların iyi olması gerekmez; çevrede bazı iyi okulların bulunması yeterlidir. Fakat sabit gelirli ana-babalar için tek yol okulların iyileştirilmesidir."

5.basım

say
1.750000L

ISBN 975-468-059-0
9 789754 680591